

**UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
Podiplomski študij Varstvo naravne dediščine**

Elizabeta HABIČ

**SISTEM VREDNOTENJA, OHRANJANJA IN VARSTVA
IZJEMNIH DREVES V SLOVENIJI**

Magistrsko delo

**THE SYSTEM OF EVALUATION, CONSERVATION AND
PROTECTION OF EXCEPTIONAL TREES IN SLOVENIA**

Master of Science Thesis

Ljubljana, 2006

Magistrsko delo je nastalo na Univerzi v Ljubljani, na Biotehniški fakulteti, v okviru podiplomskega študija Varstvo naravne dediščine.

Senat Biotehniške fakultete je za mentorja magistrskega dela imenoval prof. dr. Boštjana Anka.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik:

doc. dr. Robert Brus

Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire

Član:

prof. dr. Boštjan Anko

Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire

Član:

prof. dr. dr. h. c. Nikolaj Torelli

Gozdarski inštitut Slovenije

Datum zagovora:

Magistrsko delo je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Vsi podatki, pridobljeni iz drugih virov, so ustrezno citirani.

Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Elizabeta Habič

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD Md
DK GDK 907.12+174:(497.12*05 Postojna)(043.2)=863
KG drevesa/naravna dediščina/naravna vrednota/vrednotenje/kriteriji/Postojna/Slovenija
AV HABIČ, Elizabeta, univ. dipl. inž. gozd.
SA ANKO, Boštjan (mentor)
KZ SI-1000 LJUBLJANA, Jamnikarjeva 101
ZA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta
LI 2006
IN SISTEM VREDNOTENJA, OHRANJANJA IN VARSTVA IZJEMNIH DREVES
V SLOVENIJI
TD Magistrsko delo
OP XI, 194 str., 28 pregl., 41 sl., 4 pril., 146 vir.
IJ sl
JI sl/en
AI Cilj naloge je izdelati sistem vrednotenja izjemnih dreves v Sloveniji, ki bo v največji možni meri uporabljal objektivne kriterije in merila ter pri tem upošteval raznolikost naravnih danosti v Sloveniji, razlike med drevesnimi vrstami, druge posebnosti dreves, okolja in družbenozgodovinskih dejavnikov. Analizirani so bili merski podatki o drevesih, ki so določena za naravne vrednote, kot tudi njihovi opisi glede na kriterije vrednotenja, ki jih določa Zakon o ohranjanju narave. Uporaba kriterijev v dosedanjem vrednotenju je zelo različna. Prostorska analiza je pokazala neenakomerno razporeditev drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji. Izvedena je bila anketa med gozdarskimi strokovnjaki Zavoda za gozdove Slovenije o izjemnih drevesih in drevesnih naravnih vrednotah v gozdnem prostoru. Predlagan je nov sistem vrednotenja izjemnih dreves s točkovanjem po kriterijih izjemne debeline, višine, habitusa, kompleksne povezanosti, redkosti ter ekosistemskega, pričevalnega in estetskega pomena dreves. Za vsakega izmed kriterijev so izdelana merila vrednotenja. Sistem je preizkušen na primeru evidence izjemnih dreves ZGS OE Postojna. Podani so številni predlogi za bolj objektivno in celovito vrednotenje, ohranjanje ter varovanje izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Md

DC FDC 907.12+174:(497.12*05 Postojna)(043.2)=863

CX trees/natural heritage/natural value/evaluation/criteria/Postojna/Slovenia

AU HABIČ, Elizabeta

AA ANKO, Boštjan (supervisor)

PP SI-1000 LJUBLJANA, Jamnikarjeva 101

PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty

PY 2006

TI THE SYSTEM OF EVALUATION, CONSERVATION AND PROTECTION OF
EXCEPTIONAL TREES IN SLOVENIA

DT Master of Science Thesis

NO XI, 194 p., 28 tab., 41 fig., 4 ann., 146 ref.

LA sl

AL sl/en

AB The aim of this written work is to make an evaluation system for exceptional trees in Slovenia, which will use objective criteria and standards as much as possible and take into consideration a great variety of natural phenomena in Slovenia, i.e. differences concerning the tree species, other special characteristics of trees, environment and socio-historical factors. We have analyzed measurements of the trees, which are part of natural heritage and their description following the evaluation criteria stated in the Nature conservation act. The use of these criteria differs widely from one evaluation to another. Space analysis has shown an uneven disposition of the heritage trees in Slovenia. A survey has been carried out among the forest experts from the Slovenia Forest Service about the exceptional trees and heritage trees in Slovenian forests. A new system of evaluation of exceptional trees has been proposed based on the following criteria: exceptional thickness, height, tree form, and complexity of interrelation, rarity, importance of the trees for the ecosystem, their role as witnesses and their aesthetic importance. Each criterion has its own evaluation standards. The system has been tested on exceptional trees registered at the Slovenia Forest Service, the Postojna regional unit. Numerous suggestions are stated in this work for a more objective and holistic approach to evaluation, conservation and protection of the exceptional trees and heritage trees in Slovenia.

KAZALO VSEBINE

KAZALO VSEBINE.....	V
KAZALO PREGLEDNIC.....	VIII
KAZALO SLIK.....	IX
KAZALO PRILOG.....	XI
1 UVOD.....	1
2 PREGLED OBJAV.....	4
2.1 Posamezna debela in stara drevesa ter njih sezname.....	4
2.2 Vrednotenje dreves.....	11
2.3 Drevesa kot predmet občudovanja v svetu.....	15
3 IZHODIŠČA, CILJI IN HIPOTEZE.....	18
4 METODE DELA.....	20
4.1 ŠTUDIJ LITERATURE IN ZAKONODAJE O IZJEMNIH DREVESIH.....	20
4.2 UPORABLJENI VIRI PODATKOV.....	20
4.2.1 Register drevesnih naravnih vrednot.....	20
4.2.2 Evidenca izjemnih dreves ZGS OE Postojna.....	21
4.3 ANALIZA PODATKOV.....	23
4.3.1 Analiza registra drevesnih naravnih vrednot.....	23
4.3.2 Primerjalna analiza registra drevesnih naravnih vrednot in evidence o izjemnih drevesih na območju OE Postojna.....	23
4.3.3 Oblikovanje sistema vrednotenja izjemnih dreves za določitev naravnih vrednot in analiza uporabe sistema na primeru evidence izjemnih dreves OE Postojna.....	24
4.3 ANKETNA RAZISKAVA.....	24
4.3.1 Metoda in organizacija anketiranja.....	24
4.3.2 Anketni vprašalnik.....	25
4.3.3 Vnos in obdelava podatkov.....	26
5 REZULTATI.....	27
5.1 DREVESNE NARAVNE VREDNOTE V VELJAVNI ZAKONODAJI.....	27
5.1.1 Naravovarstvena zakonodaja.....	27
5.1.2 Gozdarska zakonodaja.....	33
5.2 ANALIZA REGISTRA DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT.....	37
5.2.1 Mesto drevesnih naravnih vrednot v celotnem registru naravnih vrednot.....	37
5.2.2 Drevesne naravne vrednote.....	38

5.2.2.1 Število dreves v registru naravnih vrednot	38
5.2.2.2 Drevesne vrste	39
5.2.2.3 Kriteriji vrednotenja dreves	47
5.2.2.3.1 Izjemna debelina	48
5.2.2.3.2 Izjemna višina	73
5.2.2.3.3 Izjemna starost	79
5.2.2.3.4 Izjemna oblika	81
5.2.2.3.5 Tipičnost	82
5.2.2.3.6 Kompleksna povezanost	82
5.2.2.3.7 Ohranjenost	85
5.2.2.3.8 Redkost	86
5.2.2.3.9 Ekosistemska pomembnost	87
5.2.2.3.10 Znanstveno-raziskovalna pomembnost	88
5.2.2.3.11 Pričevalna pomembnost	88
5.2.2.4 Prostorska razporeditev drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji	89
5.2.2.5 Druge značilnosti drevesnih naravnih vrednot v registru	92
5.3 PRIMERJAVA REGISTRA DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT TER EVIDENCE IZJEMNIH DREVES ZGS OE POSTOJNA NA POSTOJNSKEM GOZDNO- GOSPODARSKEM OBMOČJU	94
5.3.1 Število dreves	94
5.3.2 Drevesne vrste	95
5.3.3 Položaj dreves v okolju	96
5.3.4 Pomembnejša drevesa v evidenci izjemnih dreves ZGS OE Postojna	97
5.4 PREDLOG KRITERIJEV IN MERIL ZA VREDNOTENJE IZJEMNIH DREVES V POSTOPKU DOLOČANJA DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT	99
5.4.1 Izjemna debelina drevesa	100
5.4.2 Izjemna višina drevesa	100
5.4.3 Izjemen habitus drevesa	104
5.4.4 Kompleksna povezanost	106
5.4.5 Redkost	109
5.4.6 Ekosistemski pomen	111
5.4.7 Pričevalni pomen	112
5.4.8 Estetski pomen	113
5.4.9 Izračun končne ocene posameznega drevesa	114

5.4.10 Razvrstitev drevesnih naravnih vrednot na naravne vrednote državnega ali lokalnega pomena.....	116
5.5 REZULTATI UPORABE NOVEGA SISTEMA VREDNOTENJA IZJEMNIH DREVES NA OBMOČJU ZGS, OE POSTOJNA IN PRIMERJAVA Z DREVESNIMI NARAVNIMI VREDNOTAMI NA ISTEM OBMOČJU	118
5.6 REZULTATI ANKETE ZGS.....	120
5.6.1 Osnovni podatki o anketiranih osebah.....	120
5.6.2 Odnos anketiranih oseb do področja varstva narave ter njihovo poznavanje izjemnih dreves.....	123
5.6.3 Ohranjanje drevesnih naravnih vrednot in izjemnih dreves	128
5.6.4 Vloga gozdarjev, naravovarstvenikov in institucij pri skrbi za izjemna drevesa ..	133
5.6.5 Drevesne naravne vrednote in širša javnost	135
5.6.6 Pobude in predlogi anketirank in anketirancev	137
6 RAZPRAVA IN SKLEPI.....	139
6.1 VREDNOTENJE IZJEMNIH DREVES.....	139
6.1.1 Drevo kot naravna in kulturna dediščina in naravna vrednota.....	139
6.1.1.1 Človekov odnos do narave in dreves skozi čas	139
6.1.1.2 Drevesa kot naravna dobrina, naravna in kulturna dediščina, naravna vrednota	142
6.1.1.3 Definicija drevesne naravne vrednote	146
6.1.2 Kriteriji in merila za vrednotenje izjemnih dreves	146
6.1.2.1 Izjemna debelina drevesa.....	147
6.1.2.2 Izjemna višina drevesa	149
6.1.2.3 Izjemen habitus.....	152
6.1.2.4 Kompleksna povezanost.....	154
6.1.2.5 Redkost	156
6.1.2.6 Ekosistemski pomen.....	157
6.1.2.7 Pričevalni pomen	158
6.1.2.8 Estetski pomen.....	160
6.1.2.9 Kriteriji določanja naravnih vrednot po ZON, ki niso primerni za vrednotenje izjemnih dreves.....	162
6.1.2.9.1 Starost	162
6.1.2.9.2 Ohranjenost.....	163
6.1.2.9.3 Tipičnost	164

6.1.2.9.4 Znanstveno-raziskovalni pomen.....	165
6.2 OHRANJANJE IZJEMNIH DREVES IN DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT .	166
6.3 VARSTVO DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT	169
6.4 SKLEPI.....	174
6.5 PREDLOGI	176
7 ZAKLJUČEK	179
8 POVZETEK	180
9 SUMMARY	183
10 VIRI.....	186
ZAHVALA.....	195

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Primerjava »strokovnih meril«, »lastnosti« in »kriterijev« za vrednotenje izjemnih dreves med tremi veljavnimi pravnimi akti.....	30
Preglednica 2: Pregled »strokovnih meril vrednotenja« po ZON (ZON-UPB2, 2004: 37. čl.) za posamezne zvrsti naravnih vrednot.....	31
Preglednica 3: Razvrstitev naravnih vrednot po zvrsteh (Dobravc, 2006).....	37
Preglednica 4: Število dreves in deleži v registru drevesnih naravnih vrednot.....	38
Preglednica 5: Pregled taksonov v registru drevesnih naravnih vrednot.....	39
Preglednica 6: Pregled števila taksonov in števila dreves po skupinah.....	42
Preglednica 7: Predlagane mejne vrednosti v razmerju z dejanskimi obsegi drevesnih naravnih vrednot samoniklih vrst iglavcev.....	51
Preglednica 8: Predlagane mejne vrednosti v razmerju z dejanskimi obsegi drevesnih naravnih vrednot samoniklih vrst listavcev	58
Preglednica 9: Absolutno najvišja drevesa v registru drevesnih naravnih vrednot.....	76
Preglednica 10: Največje višine dreves v registru naravnih vrednot in navedbe značilnih največjih višin v literaturi (Brus, 2004) po drevesnih vrstah	78
Preglednica 11: Število in deleži drevesnih naravnih vrednot po območnih enotah ZRSVN..	90
Preglednica 12: Pregled drevesnih naravnih vrednot po pomenu in po OE ZRSVN.....	93
Preglednica 13: Pregled izjemnih dreves OE Postojna po drevesnih vrstah in statusu.....	95
Preglednica 14: Primerjava seznama naravnih vrednot in evidence izjemnih dreves OE Postojna po položaju v okolju	96

Preglednica 15: Pregled pomembnejših izjemnih dreves v območju OE Postojna, ki (še) niso opredeljena kot naravne vrednote.....	98
Preglednica 16: Mejne vrednosti obsegov in višin za drevesne naravne vrednote po drevesnih vrstah	101
Preglednica 17: Merila in točkovanje kriterija izjemnega habitusa	106
Preglednica 18: Merila in točkovanje kriterija kompleksne povezanosti.....	108
Preglednica 19: Merila in točkovanje kriterija redkosti	110
Preglednica 20: Merila in točkovanje kriterija ekosistemskega pomena	112
Preglednica 21: Merila in točkovanje kriterija pričevalnega pomena	112
Preglednica 22: Merila in točkovanje kriterija estetskega pomena	113
Preglednica 23: Razvrstitev izjemnih dreves OE Postojna pri vrednotenju po predlaganem sistemu	119
Preglednica 24: Število in delež izpolnjenih anketnih vprašalnikov	121
Preglednica 25: Pomembnost razlogov za ohranjanje izjemnih dreves	130
Preglednica 26: Dejavniki ohranjanja izjemnih dreves	131
Preglednica 27: Ocene strinjanja s postavljenimi trditvami	134
Preglednica 28: Pregled zavarovanj dreves po časovnih obdobjih v Sloveniji	171

KAZALO SLIK

Slika 1: Število drevesnih naravnih vrednot samoniklih iglavcev	43
Slika 2: Število drevesnih naravnih vrednot samoniklih listavcev	44
Slika 3: Število drevesnih naravnih vrednot tujerodnih vrst	46
Slika 4: Obsegi navadnih jelk v registru naravnih vrednot	52
Slika 5: Obsegi navadnih smrek v registru naravnih vrednot.....	53
Slika 6: Obsegi evropskih macesnov v registru naravnih vrednot	54
Slika 7: Obsegi rdečih in črnih borov ter cemprinov v registru naravnih vrednot	55
Slika 8: Obsegi tis v registru naravnih vrednot	56
Slika 9: Obsegi bukev v registru naravnih vrednot	59
Slika 10: Obsegi samoniklih vrst hrastov v registru naravnih vrednot.....	60
Slika 11: Obsegi pravih kostanjev v registru naravnih vrednot.....	61
Slika 12: Obsegi navadnih belih gabrov v registru naravnih vrednot	62
Slika 13: Obsegi gorskih brestov in vezov v registru naravnih vrednot.....	63

Slika 14: Obsegi orehov v registru naravnih vrednot.....	64
Slika 15: Obsegi skoršev, jerebik, brekov ter mokovcev v registru naravnih vrednot.....	65
Slika 16: Obsegi hrušk v registru naravnih vrednot.....	66
Slika 17: Obsegi javorjev v registru naravnih vrednot.....	67
Slika 18: Obsegi bodik v registru naravnih vrednot.....	68
Slika 19: Obsegi vrb v registru naravnih vrednot.....	69
Slika 20: Obsegi topolov v registru naravnih vrednot.....	71
Slika 21: Obsegi lip in lipovcev v registru naravnih vrednot.....	72
Slika 22: Obsegi jesenov v registru naravnih vrednot.....	73
Slika 23: Porazdelitev drevesnih naravnih vrednot glede na debelino in višino za izbrane drevesne vrste.....	75
Slika 24: Prostorska razporeditev drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji (Vir: Register naravnih vrednot ZRSVN).....	90
Slika 25: Prostorska razporeditev tis, ki so drevesne naravne vrednote v Sloveniji (Vir: Register naravnih vrednot ZRSVN).....	91
Slika 26: Prostorska razporeditev bodik, ki so drevesne naravne vrednote v Sloveniji (Vir: Register naravnih vrednot ZRSVN).....	92
Slika 27: Porazdelitev izjemnih dreves na območju OE Postojna po statusu.....	94
Slika 28: Izobrazbena struktura anketirank in anketirancev po območnih enotah ZGS.....	121
Slika 29: Razporeditev anketirank in anketirancev po delovnih mestih.....	122
Slika 30: Prikaz deležev anketirank in anketirancev po kategorijah gozdnatosti njihovega območja delovanja.....	123
Slika 31: Zanimanje anketirank in anketirancev za področje varstva narave in ohranjanja naravne dediščine.....	124
Slika 32: Prikaz deležev odgovorov o prevladujočem številu drevesnih naravnih vrednot glede na gozdni in negozdni prostor.....	125
Slika 33: Razpoložljivost seznamov o drevesnih naravnih vrednotah.....	126
Slika 34: Prisotnost dreves v gozdnem prostoru, ki bi lahko bila naravne vrednote.....	127
Slika 35: Ocena v zadnjih 10 letih propadlih dreves, ki so bila drevesna dediščina.....	127
Slika 36: Pregled odgovorov na vprašanje, kaj storiti z umirajočimi in mrtvimi drevesi v gozdnem prostoru.....	128
Slika 37: Ohranjanje izjemnih dreves, ki jih anketiranci opazijo pri svojem delu.....	129
Slika 38: Odnos lastnikov do ohranjanja izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot.....	133

Slika 39: Vloga institucij pri vodenju evidence in ohranjanju izjemnih dreves v gozdnem prostoru.....	135
Slika 40: Obiskanost drevesnih naravnih vrednot	136
Slika 41: Vodenje skupin obiskovalcev na ogled izjemnih dreves.....	137

KAZALO PRILOG

Priloga A: Anketni vprašalnik: Izjemna drevesa v gozdnem prostoru ter odnos gozdarjev, lastnikov in javnosti do njih	
Priloga B: Sistem vrednotenja izjemnih dreves: kriteriji, merila in točkovanje	
Priloga C: Vrednotenje izjemnih dreves na območju OE Postojna	
Priloga D: Drevesne naravne vrednote in izjemna drevesa na območju OE Postojna	

1 UVOD

Človek že od nekdaj uporablja drevesa za zadovoljevanje svojih potreb, za preživetje, obenem pa jih občuduje. Drevesa so globoko zakoreninjena v zemljo, s tal se vzpenjajo najvišje in živijo najdlje. Poganska ljudstva, Kelti, stari Grki in mnoge druge kulture so drevesa povezovala z nadnaravnimi silami, božanstvi. Drevesa so tudi danes pomemben in nenadomestljiv naravni vir lesa, plodov in številnih drugih dobrin. Posamezna drevesa, ki po svojih lastnosti izstopajo iz množice podobnih, pa so predmet občudovanja in spoštovanja, simbolizirajo in povezujejo preteklost s sedanjostjo in prihodnostjo. Tako je na vseh celinah. Mnogi narodi in države, mnoge skupnosti ohranjajo izjemna drevesa v svojem okolju.

Na Zemlji je okrog 15.000 vrst lesnatih rastlin (Kotar in Brus, 1999), med katere sodijo tudi vse drevesne vrste. Izredna pestrost vrst, ki uspevajo v najrazličnejših okoljih, je eden glavnih razlogov za to, da ni enotnih kriterijev in meril za izbor izjemnih dreves. Objektivno lahko drevesa primerjamo med seboj samo po merljivih lastnostih, kot so debelina, višina, starost, volumen, ter iščemo absolutne prvake. V mnogih publikacijah, posvečenih »naj« drevesom v svetu ali po posameznih deželah, je izbor dreves večinoma rezultat avtorjevih pogledov.

Poseben odnos do posameznih dreves na ozemlju današnje Slovenije sega več kot tisočletje v zgodovino. Še pred Karlom Velikim (8. stol.) naj bi sredi vsake slovenske vasi rasla lipa, pod katero so se vaščani zbirali, opravljali skupno delo, reševali skupne zadeve in se zabavali (Ovsec, 1992). Poseben odnos do vaškega drevesa se je, skupaj z drevesom samim, prenašal iz roda v rod kot dediščina prednikov. Z drevesi so bile povezane tudi druge šege in navade, nekatere so se ohranile še do danes (borovo gostüvanje v Prekmurju, zeleni Jurij v Beli Krajini, postavljanje mlaja ob posebnih praznikih, krašenje novoletnih drevesc ...).

Zaradi posebnega odnosa posameznikov in skupnosti do posameznih dreves ter s tem pogojenega ohranjanja dreves raste v Sloveniji veliko število dreves, ki so izjemnih dimenzij ali/in izjemna po drugih lastnostih, tako biološko-ekoloških kot po svojem družbenem ali kulturnem pomenu. Ljudstvo je posamezna drevesa začelo varovati in ohranjati mnogo prej, stoletja prej, preden se je z njimi začelo ukvarjati naravovarstvo. Izjemna drevesa so, tedaj kot prirodne znamenitosti, našla svoje mesto tudi v prvih naravovarstvenih prizadevanjih na Slovenskem. Leta 1860 je pozornost naravoslovca Deschmanna pritegnila zelo debela tisa v

Stranah pod Nanosom, ki naj bi po legendi štela vsaj 1500 let. Članek o, po njegovem prepričanju najstarejšem drevesu na Kranjskem, je dve leti kasneje objavil v III. zvezku Kranjskega deželno-muzejskega društva (Deschmann, 1862) ter s tem sprožil cel niz strokovnih in poljudnih prispevkov, posvečenih prav tej tisi, ki se bo zagotovo nadaljeval, vsaj dokler bo drevo živo.

V stoletnem razvoju slovenskega naravovarstva so bila posamezna drevesa ves čas vključena med prirodne in naravne znamenitosti, naravno dediščino in naravne vrednote. Tudi njihovo število raste, skupaj s spoznanji o njihovem večplastnem pomenu ter izjemnih lastnostih, ki jih izkazujejo.

Izjemna drevesa imajo posebno mesto tako v naravovarstvenih kot v gozdarskih krogih. Morda ne gledajo oboji povsem istih dreves, morda ne na povsem enak način. A to je lahko oziroma mora biti dobro, saj lahko drug drugega bogatijo, predvsem pa oboji prispevajo k bogatenju skupne narodove drevesne dediščine.

V zadnjem času, zlasti po sprejetju Zakona o ohranjanju narave (v letu 1999) ter Uredbe o zvrsteh naravnih vrednot (v letu 2002), se v Sloveniji zelo izrazito kaže potreba po oblikovanju čim bolj objektivnega sistema vrednotenja izjemnih dreves, ki bo temeljna podlaga tudi za njihovo ohranjanje in varstvo. Klopčič (2000) poudarja, da je pomen sistema varstva naravnih vrednot v tem, da naj bi jasno odgovoril na vprašanja, kaj je naravna vrednota, zakaj je nekaj naravna vrednota in kako to, kar smo spoznali za vredno, varovati.

S tem problemom smo se na primeru drevesnih naravnih vrednot soočili v pričujočem delu. Posebno pozornost smo posvetili izjemnim drevesom, ki rastejo v gozdnem prostoru in so zato morda težje opazna, a se po svojih lastnostih vendarle lahko primerjajo s tistimi v kmetijski krajini in naseljih.

Z anketo med terenskimi gozdarkami in gozdarji, ki so v Zavodu za gozdove Slovenije zaposleni na krajevnih enotah, smo ugotovili zelo visoko zavest o pomenu izjemnih dreves ter veliko pripravljenost in željo, da bi se jim lahko še bolj posvečali, jih sistematično evidentirali in spremljali ter tudi z njihovo pomočjo javnosti sporočali o pomenu ohranjanja in varovanja narave.

Pojem »izjemno drevo« je v tem delu uporabljen kot skupni pojem za vsa drevesa, ki so izjemnih dimenzij, starosti, oblik, zelo redka, imajo velik ekosistemski, pričevalni ali drug pomen, skratka so izjemna v kateri koli svoji lastnosti, ne glede na njihov naravovarstveni status.

Naravnih vrednot, ki sodijo v zvrst oblikovane narave, v tem delu ne obravnavamo, čeprav so izjemna drevesa marsikje del njih. Naravne vrednote oblikovane narave zahtevajo namreč povsem svoj pristop in obravnavo, kar se nujno razlikuje od obravnave izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot.

Zaradi različnih izrazov in besednih zvez, ki jih uporablja aktualna zakonodaja, smo se odločili, da v predlaganem sistemu vrednotenja izjemnih dreves imenujemo »kriterij« vsako izmed osnovnih lastnosti drevesa, ki jo vrednotimo, »merilo« pa je tista vrednost, merski prag ali pojavnost, po katerem merimo vsakega izmed kriterijev. Tega nismo mogli upoštevati v primerih, ko se sklicujemo ali navajamo besedila pravnih aktov, kajti uporaba in pomen obeh izrazov v njih nista enoznačna. To vodi k pojmovni zmedi, ki jo bo v prihodnje potrebno odpraviti.

Predlog sistema vrednotenja izjemnih dreves je, skupaj z vsemi drugimi spoznanji in predlogi v tem delu, podlaga za izboljšanje sodelovanja med naravovarstveno in gozdarsko stroko pri vrednotenju, ohranjanju in varstvu izjemnih dreves v Sloveniji. Prav sodelovanje obeh strok je po našem mnenju ključno za uspešno delo na tem področju, ki smo ga dolžni opraviti zato, ker so izjemna drevesa naravna in kulturna dediščina, ki smo jo podedovali od prednikov in jo moramo, neokrnjeno, posredovati prihodnjim rodovom.

2 PREGLED OBJAV

2.1 POSAMEZNA DEBELA IN STARA DREVESA TER NJIH SEZNAMI

Ohranjanje izjemnih dreves sega daleč v zgodovino slovenskega naroda in se je začelo mnogo prej, preden je kdorkoli to predpisal s pravnimi akti ali kako drugače spodbujal. Spoštovanje drevesa je nastalo iz notranjih vzgibov posameznikov in skupnosti (kmeta, vaščanov). Občudovanje in spoštovanje ter posledično ohranjanje dreves izhaja iz njihovih lastnosti, predvsem uporabnosti, dimenzij ter sposobnosti preživetja mnogih človekovih generacij. Brez tega danes ne bi mogli govoriti o večstoletnih drevesih, saj pred več stoletji še niso obstajali nikakršni predpisi, ki bi govorili o tem, da je določena drevesa prepovedano posekati. To je že leta 1906 ugotavljal Pavlin, ki pravi, da je: »... na Kranjskem mnogo starih lip in ker ljudstvo z njimi tako ali tako ravna kot z naravnimi spomeniki, so komajda potrebne varstva.« (Pavlin, 1906, cit. po Mayer, 1988).

Najstarejše omembe posameznih dreves najdemo v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske, izdani leta 1689 (Valvasor, 1984). Pri opisovanju gradov Turjak in Vrhovo se mu je zdelo pomembno omeniti lepi, visoki lipi, ki krasita grajski poslopji ter dajeta senco njunim prebivalcem. Že tedaj, pred dobrimi tristo leti, sta morali biti ti dve drevesi dovolj mogočni, da sta se Valvasorju zdeli vredni omembe.

Iz obdobja pred Valvasorjem izhajajo t.i. »turške lipe«, za katere ljudski spomin večinoma trdi, da so jih ljudje sadili v spomin na uspešno obrambo pred Turki (Sattler in Steele, 1973).

Najstarejša strokovna literatura, ki opisuje posamezno izjemno drevo v Sloveniji, je Deschmannov zapis o stari tisi v Stranah pod Nanosom iz leta 1862. »Brez pretiravanja« jo je razglasil za najstarejše drevo na Kranjskem. Leta 1860 je avtor sam izmeril obseg drevesa ter na podlagi znanih podatkov iz literature o priraščanju različnih dreves tise njeno starost ocenil na najmanj 985 let (Deschmann, 1862).

Schollmayer (1890) se je konec 19. stoletja posvečal tisam na Kranjskem, za katere so že tedaj ugotovili, da so izjemno redke, obenem pa so njihov les visoko cenili. Dve leti kasneje so zato tiso, kot redko drevesno vrsto, zavarovali. Deželna vlada za Kranjsko je leta 1892

uvrstila tiso med predmete, za katere velja tarifa o gozdni odškodnini (Priloga D k 72.-76. čl. državnega gozdnega zakona z dne 3. 12. 1852, državni avstrijski zakon št. 250), (Šivic, 1923; Anko, 2004). Med zaščitene rastline po uredbi deželne vlade za Slovenijo iz leta 1922 pa tisa, nasprotno, ni bila uvrščena, ker »bi se, tvoreča objekt lesne kupčije, ne moglo zabraniti nje ukoriščanja, ne da bi se priznala lastniku lesa odškodnina« (Šivic, 1923: 10).

Leta 1897 je v tujini izšla Lowejeva monografija o tisah v Veliki Britaniji in na Irskem (Petkovšek, 1965).

Podbojev zapis (1898) zanimivo prikazuje enega izmed razlogov za ohranjanje izbranih dreves, pričevanje drevesa o posebnem dogodku. Ko je leta 1864 avstroogrski cesar Franc Jožef I. med lovom na Javornikih obedoval pod veliko jelko, le-ta »od tistega časa nosi ime 'cesarjeva hoja' in se ne sme posekati«.

Leta 1907 se je Putick zopet posvetil stari tisi v Stranah pod Nanosom (Putick, 1907), ki je tudi za Stesko (1915) predstavljala najstarejše drevo na Kranjskem. Heinz (1913) pa je javnosti predstavil prav tako zelo staro, tisočletno tiso v Zagrebu.

Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu za Slovenijo je leta 1920 izdal Spomenico in jo predložil pokrajinski vladi za Slovenijo v Ljubljani. V njej poziva vlado k organiziranemu in finančno podprtemu varstvu narave ter k zavarovanju mnogih najvrednejših območij ter posameznih rastlinskih in živalskih vrst. Med drugim so poleg predlaganega zavarovanja nekaterih pragozdov na Kočevskem predlagali tudi nalog, da se pri sekanju gozda ohrani »vsa posebno velika ali čudovito zrasla drevesa, bodisi z okolico vred, bodisi posamezna kot spominska drevesa« (Beuk, 1920). Poudarili so torej predvsem izjemne dimenzije in obliko dreves. V nekaj kasnejših letih je bilo uresničenih le nekaj predlogov, večinoma pa so zahteve Spomenice splahnele zaradi formalnih ovir in pravne praznine v Kraljevini Jugoslaviji (Peterlin, 1995).

Leta 1921 je bila sprejeta Uredba deželne vlade za Slovenijo o varstvu redkih ali za Slovenijo tipičnih in za znanstvo pomembnih živali in rastlin in o varstvu špilj (Anko, 1988). Med zavarovanimi rastlinskimi vrstami je edina drevesna vrsta bodika *Ilex aquifolium*.

Po Schollmayerju tudi Šivic (1923) skrbno navaja območja rastišč tise v Sloveniji, posebej pa izpostavlja nekaj izjemnih dreves. Kot najvišjo tiso v Sloveniji predstavi 17,7 m visokega tisovca s premerom 80 cm na Zgornji Lipnici pri Radovljici. Tisa v Stranah (orig. Stranjah) pod Nanosom, s premerom debla 1 m in višino 11 m, naj bi bila precej starejša od 500 let. Tisa na Hribu pri Solčavi s premerom debla v prsni višini 80 cm in višino 9 m, pa naj bi bila tudi »stara več kot pol tisočletja«.

V naslednjih nekaj desetletjih se zvrsti več prispevkov, ki obravnavajo izjemna drevesa tis: tiso v Stranah pod Nanosom (Abram, 1927; Šivic, 1948) ter tiso v Zagrebu (Vouk, 1932). Kocbek (1930) je s kratkim prispevkom v Planinskem vestniku strokovno in laično javnost ponovno opozoril na zelo staro tiso v Solčavi.

Medtem so v Pragi izdali prvi pregled starih dreves na Češkem, Moravskem in v Šleziji (Chadt, 1908, cit. po Petkovšek, 1965), v Sarajevu pa podoben pregled znamenitih dreves (Maly, 1930, cit. po Petkovšek, 1965). Za slovensko ozemlje je bil dokaj pomanjkljiv pregled »prirodnih spomenikov« izdelan še pred koncem druge svetovne vojne (Šivic, 1944).

V nekaj letih po sprejetju Zakona o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti v Ljudski republiki Sloveniji (1948) je bilo poleg drugih »prirodnih znamenitosti« z odločbami zavarovanih več dreves: tisa v Solčavi ter tisovec v Stranah (Odločba o zavarovanju tise ..., 1951), kačja smreka v Koševniku (Odločba o zavarovanju kačje smreke ..., 1951), domači kostanji v Hudem (Odločba o zavarovanju devetero ..., 1951), stara eksotična drevesa v Pivoli (Odločba o zavarovanju znamenitih starih ..., 1952). V okviru drevesnega parka Fazanerija je bil zavarovan dob ob Ledavi (Odločba o zavarovanju drevesnega parka ..., 1950). Drevesa so bila zavarovana zaradi različnih razlogov: izredne starosti in redkosti (tisi), botaničnega pomena, redkosti (kačja smreka), orjaških dimenzij, lepote, dendrološkega in raziskovalnega pomena (kostanji, dob). Varstvo zavarovanih dreves je bilo naloženo lastnikom dreves oziroma krajevnim ljudskim odborom.

Prvi skromni pregled izjemnih dreves na Slovenskem je leta 1952 objavil Bleiweis (1952), ki je obenem podal tudi nekaj primerjav z drevesnimi orjaki na tujem. Zanimala so ga predvsem izjemno visoka drevesa in njihova lesna masa ter primerjave med njimi na območju Slovenije, Jugoslavije, Evrope ter Amerike. Ugotavlja, da je podatkov o drevesnih orjaki v Sloveniji (in Jugoslaviji) zelo malo in da niso nikjer zbrani in urejeni. Zato gozdne uprave poziva, naj

zberejo podatke o največjih drevesih v gozdovih, le-te pa naj bi uredila in objavila Agronomska in gozdarska fakulteta oziroma Inštitut za gozdarstvo in lesno industrijo.

Naslednjo predstavitev Solčavske tise najdemo ponovno v Planinskem vestniku (Piskernik, 1953). Njena starost je bila ocenjena na več kot 500 let, obseg v prsni višini je znašal 240 cm.

Obsežnejšo študijo ugotavljanja starosti in priraščanja tise v Stranah pod Nanosom je objavil Hribar (1962), ki je upošteval podatke o meritvah drevesa predhodnih piscev Deschmanna iz leta 1860 in Puticka iz leta 1907. Po sto letih od prve meritve je bilo že mogoče natančneje oceniti debelinski prirastek drevesa in na tej podlagi sklepati o njegovi starosti. Prvotno oceno o tisočletnem drevesu je z ugotovitvijo računskih napak zgodnejših avtorjev znižal na 450 – 500 let.

V prvem temeljitem pregledu zaščitenih in zaščite vrednih naravnih objektov v Sloveniji (Piskernik in Peterlin, 1962) posamezna izjemna drevesa niso dobila pomembnejšega mesta. Poleg »že znanih«¹ tis v Stranah in Solčavi ter skupine starih domačih kostanjev v Hudem pri Tržiču avtorja navajata še skupino starih dreves v Grimšicah pri Bledu. Zato pa so bili večje pozornosti deležni gozdni rezervati (4), parkovni gozdi (4) in parki kot botanično-hortikularni spomeniki (26). Med predlogi za zavarovanje najdemo še 5 gozdnih ter 8 pragozdnih rezervatov, 2 parkovna gozda, staro drevje pri Haasberku pri Planini kot hortikularni objekt ter tise v Mostu na Soči kot naravni spomenik. Do tedaj so večjo naravovarstveno pozornost posvečali torej gozdnatim območjem ter parkom v mestih in na njihovem obrobju, v okolici gradov, zdravilišč in drugih objektov, manj pa posameznim drevesom (Skoberne in Peterlin 1988). Večje število posameznih izjemnih dreves še ni bilo prepoznano oziroma evidentirano kot naravovarstvene zaščite vredni ali potrebni pojavi.

To potrjuje tudi Šoštaričev zapis (1966) v prvem sistematičnem pregledu starih in znamenitih dreves v Podravju in Pomurju, ko pravi: »Medtem ko so v sosednji Avstriji in nekaterih drugih deželah že zavarovali znamenitosti narave, smo pri nas šele začeli zbirati podatke o znamenitih drevesih.« Šoštaričev seznam (1966, 1967) obsega 312 zapisov, od katerih je 173 zapisov o lipah in lipovcih. Število dreves je večje (okrog 350), saj v posameznih zapisih navaja več dreves. Drevesa so razporejena po drevesnih vrstah, lipe (in lipovci – vrste ni določal natančno) pa dodatno še po občinah. Za večino dreves so podani tudi obseg in/ali premer, višina, ter nekateri drugi podatki (starost, lokacija, lastnik, morebitna poškodovanost

ali katera druga posebnost). Avtor ocenjuje, da je s tem seznamom zajel komaj 60 % vseh omembe vrednih dreves v severovzhodnem delu Slovenije. Kateri kriteriji so bili pri izboru dreves uporabljeni, Šoštarič ne navaja. Dreves niso merili zelo natančno, meritve obsegov so bile izvedene večinoma z raztežajem rok, premeri so bili ocenjeni na pogled. Iz opaznih razlik med drevesnimi vrstami v debelini je mogoče sklepati, da niso imeli splošnega meritvenega praga za debelino, pač pa so upoštevali rastne in razvojne razlike med drevesnimi vrstami. V seznam je zajetih 6 vrst iglavcev in 17 vrst listavcev.

Zakon o varstvu narave (1970) je za območje SR Slovenije urejal varstvo narave kot celote. Eden izmed treh namenov varstva narave po tem zakonu je zavarovanje naravnih znamenitosti in redkosti, ki imajo zaradi znanstvene in kulturno-prosvetne vrednosti ali zaradi posebnih lepot in rekreacijskih vrednosti poseben družbeni pomen. Zakon podrobneje ne opredeljuje posameznih tipov naravnih znamenitosti.

Varstvo narave in naravnih znamenitosti je zakon na lokalni ravni poveril občinskim upravnim organom, pristojnim za urbanizem, ki so, med drugim, pripravljali tudi predloge za zavarovanje naravnih spomenikov na občinski ravni. Republiški sekretariat za urbanizem pa je skrbel za naravne spomenike, katerih pomen je presegal občinsko raven.

Na podlagi tega zakona je bil leta 1976 sprejet Odlok o zavarovanju redkih in ogroženih rastlinskih vrst. Med 28 rastlinskimi vrstami ponovno najdemo tudi dve drevesni vrsti: bodiko *Ilex aquifolium* L. ter tiso *Taxus baccata* L.

Za drugi del Slovenije, Goriško ter območje Sežane in Ilirske Bistrice, je podoben pregled starih dreves pripravila Golob-Klančič (1973). Znotraj vseh treh območij so drevesa oziroma skupine dreves, kot spomeniki, razvrščena v tri razrede. Prvi razred zajema najvrednejša, najdebelejša in najpomembnejša drevesa. Merila za razvrščanje dreves v razrede niso predstavljena, nasprotno, avtorica ugotavlja, da so težave z razvrščanjem prav zaradi neizdelanih meril. Kljub temu so upoštevali, da v različnih razmerah drevesa dosegajo različne razsežnosti, ki so odvisne tudi od posamezne drevesne vrste. Iz navedenih premerov dreves je mogoče sklepati, da je bila debelina debela za posamezno drevesno vrsto poglobitni kriterij za razvrščanje v razrede. Pomembno je bilo tudi ali drevo raste v skupini z drugimi debelimi drevesi (predvsem ob cerkvah) oziroma predstavlja dominantno v krajini.

Pri Mohorjevi družbi v Celju je leta 1973 izšla zanimiva knjiga z opisi starih lip v številnih krajih širom po Sloveniji avtorjev Sattlerja in Steleta (1973). Zanimala so ju predvsem drevesa, ki s svojo prisotnostjo pričajo o nekdanjih dogodkih, pripovedujejo o življenju na vasi, o dogajanju pod lipo skozi zgodovino. Način izbire opisanih dreves ni predstavljen, večkrat pa je omenjeno, da so pozornost avtorjev pritegnila pisma domačinov, ljudi, ki so drevo poznali in tudi predlagali, da ga obiščeta in o njem napišeta zgodbo.

Leta 1976 je Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo izdal Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije (Peterlin, 1976) (dalje Inventar 1976), ki predstavlja izbor najpomembnejše izmed vseh evidentiranih objektov dediščine (stanje leta 1975). Vključuje narodnega ter krajinske parke, naravne rezervate, naravne spomenike ter spomenike oblikovane narave. Med 367 opisi območij in naravnih znamenitosti so 303 naravni spomeniki. V to skupino sodijo vsa drevesa, ki so kot dendrološka dediščina zajeta v 46 opisih (15 % od vseh naravnih spomenikov oziroma 12 % od vseh lokalitet v Inventarju 1976). V teh opisih je več kot 66 dreves. Natančnega števila ni mogoče ugotoviti, saj pri dveh opisih število dreves ni navedeno. Skoraj polovica (30) je lip ali lipovcev. Druga drevesa so predstavniki enajstih samoniklih ter dveh tujerodnih drevesnih vrst.

Le dvanajst dreves v Inventarju 1976 je zavarovanih, vsa z odločbami iz začetka petdesetih let, ki smo jih že navedli. To pomeni, da v skoraj četrt stoletja dolgem obdobju ni bilo zavarovano nobeno drevo. Zakon o varstvu narave (1970) torej ni pripomogel k učinkovitejšemu (za)varovanju dreves kot drevesne dediščine.

Pomemben korak pri ohranjanju drevesne dediščine v Sloveniji je bil storjen na področju gozdarstva, saj je v Uredbi o urejanju posameznih razmerij iz zakona o gozdovih (1975), določeno, da se lahko zavarujejo posamezna drevesa ali skupine dreves v gozdu kot naravni spomeniki, in sicer zaradi »značilnih oblik, izredne debeline ali redkosti ali svoje zgodovine ali če imajo poseben kulturni, znanstveni ali vzgojni pomen«. Poleg tega so bila vsa drevesa s premerom nad 120 cm s to uredbo zavarovana kot naravni spomeniki (15. čl.). Uredba torej ni upoštevala razlik med drevesnimi vrstami in je postavila enoten meritveni prag. Po drugi strani smo s to določbo dobili nedvoumno določen kriterij (premer) in merilo (120 cm) za določitev dreves kot naravnih spomenikov (Anko, 2004). V skladu s 37. členom Zakona o gozdovih (1974) so gozdnogospodarski načrti morali vsebovati med drugim tudi pregled

dreves ali skupin drevja, ki so razglašeni za naravne spomenike. Lastnik naravne znamenitosti je bil upravičen do odškodnine zaradi omejitev pri izkoriščanju lastnine (53. čl.)

Gozdarska uredba je gozdarje spodbudila k zbiranju podatkov o debelih, starih ali kako drugače posebnih drevesih v Sloveniji (Pariš, 1974; G. Mlinšek, 1979). S posebno akcijo revije Pionir so se zbiranju podatkov o drevesih pridružili tudi slovenski šolarji (Jurhar, 1977a; Sgerm, 1977/78; Jurhar 1978a, 1978b; Longyka 1978; Peterlin, 1978). Zbrane podatke je uredil in analiziral G. Mlinšek (1979) v diplomski nalogi. Obdelal je podatke o 1188 drevesih (85 % listavcev) in jih razvrstil v 37 drevesnih vrst (oziroma rodov ali skupin drevesnih vrst, vključno z nekaj grmovnimi vrstami). Ena tretjina vseh dreves je lip in lipovcev.

Največ pozornosti je G. Mlinšek posvetil debelini analiziranih dreves oziroma najdebelejšim drevesom posameznih drevesnih vrst. Kot pomemben dejavnik je bila obravnavana tudi lokacija posameznega drevesa, in sicer v gozdu ali zunaj njega. Višina dreves zaradi prevladujočih grobih ocen oziroma netočnih podatkov ni bila podrobneje obravnavana. Kljub temu pa je analiza pokazala, da najvišja drevesa rastejo v gozdu, najdebelejša pa zunaj njega. G. Mlinšek ugotavlja tudi, da je natančno starost debelih dreves zelo težko ali nemogoče ugotoviti in da so podatki o starosti največkrat posredni ali domnevni. Poleg naštetih osnovnih parametrov o drevesih je nekaj pozornosti posvečene tudi zdravstvenemu stanju dreves, kar je pomembno za njihovo ohranjanje. Debelim in starim, pogosto jih imenuje tudi »orjaška« drevesa, G. Mlinšek pripisuje različne pomene, zlasti zgodovinskega, zemljepisnega, družbenega, psihološkega, kulturnega, rekreacijsko-turističnega, vzgojnega in, ne nazadnje, gospodarskega.

Opisi in predstavitve posameznih dreves so v tiskanih medijih dokaj pogoste koncem sedemdesetih in v začetku osemdesetih let (Jurhar, 1977a; 1977b; Penca, 1978; Sgerm, 1978; Sgerm, 1980; Šivic, 1984). Večinoma gre za poljudne prispevke, namenjene obveščanju in osveščanju široke javnosti.

Zakon o naravni in kulturni dediščini (1981) je nadomestil Zakon o varstvu narave iz leta 1970. Določa, da so naravna dediščina deli narave, med drugim tudi drevesa, ki imajo za Slovenijo ali njeno ožje območje kulturno, znanstveno, zgodovinsko ali estetsko vrednost. Drevesna dediščina sodi v kategorijo naravnih spomenikov.

Leta 1988 je izšel pregled najpomembnejše naravne dediščine v vzhodnem delu Slovenije (Skoberne in Peterlin, 1988). Za osrednji del Slovenije je bil pregled izdelan tri leta kasneje (Skoberne in Peterlin, 1991). Tretji del, pregled za zahodno Slovenijo, ni bil izdelan. V obeh inventarnih knjigah je skupaj 78 dreves 22 drevesnih vrst. Največ je lip (32), pogostejše so še tise (8) in jelke (5). Obsegi treh dreves, Najevskega lipovca ter Gašperjevega in Zejčarjevega pravega kostanja, presegajo 1000 cm.

Po večletnem »premoru« se sredi devetdesetih let v različnih poljudnih in strokovnih medijih zvrsti več prispevkov o izjemnih drevesih (Habič, 1993, 1995; Brus, 1995; Modic, 1995; Budkovič, 1996; Čuk, 1997). Posebna žepna knjižna izdaja vodnika po bohinjskem kotu je bila posvečena drevesnim velikanom v odmaknjenih, težko dostopnih gozdovih v objemu gora (Budkovič in sod., 1996).

Nekaj let zatem je na drugem koncu Slovenije, v Posavju, izšla knjiga, ki predstavlja bogato naravno dediščino v gozdovih brežiškega gozdnogospodarskega območja (Bogovič, 1999). Posebno mesto imajo seveda izjemna drevesa, za katera ni nujno, da so najdebelejša, pač pa so v izbor prišla tudi zaradi katere druge posebne lastnosti.

Tudi vrsta prispevkov, ki predstavljajo drevesno dediščino v posameznih predelih Slovenije (Budkovič, 1996, 2004; Bogovič, 1999; Vidervol, 1999; Habič, 2004; Jenčič, 2004) ter posamezna izjemna in znamenita drevesa (Brus, 1995; Habič, 1993, 1995, 2002) potrjuje, da je problem nedorečenih kriterijev in meril še vedno prisoten (Anko, 2004; Mastnak, 2004; Ocvirk in sod., 2004) in ga je s sodelovanjem gozdarske, naravovarstvene in še katere stroke potrebno rešiti.

2.2 VREDNOTENJE DREVES

Od prvih pobud za (za)varovanje in ohranjanje najvrednejših delov narave na območju Slovenije je bilo strokovno delo usmerjeno predvsem v evidentiranje območij in posameznih objektov ali lokalitet. Ob izdelavi prvega Inventarja najpomembnejše naravne dediščine v Sloveniji (Peterlin, 1976) je celotna evidenca obsegala okrog 1100 območij in objektov. Za izbor najpomembnejših so določili kriterije in merila, pri čemer so upoštevali funkcionalno

vrednost (namen) območij in objektov naravne dediščine in njihov pomen: znanstvena vrednost, izjemnost ali redkost, značilnost (tipičnost), kulturno-vzgojna vrednost, ekološka vrednost, krajinsko-oblikovna vrednost, rekreacijska vrednost ter ogroženost. Pri težko merljivih ali nemerljivih kriterijih je bila upoštevana strokovna presoja sodelujočih strokovnjakov posameznega področja. Za nekatere zelo številne skupine, med njimi so tudi drevesa, so bili pri vrednotenju uporabljeni le tisti kriteriji, ki so za posamezno skupino značilni oziroma razlikovalni glede na sorodne objekte.

Drevesni naravni spomeniki so v večini primerov pomembni zaradi dimenzij glede na drevesno vrsto ter kot krajevne znamenitosti. Posamezna drevesa so pomembna tudi zaradi habitusa, starosti, redkosti, njihovega zgodovinskega in krajinskega pomena ter kot sestavni del kulturnega spomenika.

Dvanajst let po izidu Inventarja 1976 (Peterlin, 1976) je izšel prvi del novega inventarja, ki je zajel najpomembnejšo naravno dediščino v severovzhodnem delu Slovenije (Skoberne in Peterlin, 1988). V njem je dopolnjen in bolj sistematično urejen sistem vrednotenja vse naravne dediščine. Med osmimi tipi naravne dediščine je tudi gozdna in drevesna naravna dediščina, ki pa je ločena od oblikovane naravne dediščine. Oblikovanih je bilo pet kriterijev (izjemnost, tipičnost, kompleksnost pojavov ter ekološki in kulturni vidik).

Podrobnejša izhodišča za vrednotenje drevesne naravne dediščine, ki so bila tedaj v rabi, sta istega leta podala Svetličič in Skoberne (1988), ki sta poudarila specifično problematiko pri obravnavi dreves kot naravne dediščine. Izhodišča za vrednotenje (kriterije) sta razvrstila v štiri kategorije, in sicer: biološka izhodišča (dendrološka, botanična in ekološka), kulturnozgodovinska izhodišča (kulturnozgodovinska funkcija, estetska funkcija ter funkcija v odprti krajini), neposredna uporabnost ter simbolika. To je dotlej najširša paleta kriterijev, njihovo upoštevanje pa je bilo v veliki meri še vedno prepuščeno subjektivnim presojam ocenjevalcev. V tem prispevku najdemo prvo preglednico mejnih debelin za 32 drevesnih vrst oz. rodov, med katerimi so tudi tujerodne in nekatere sadne vrste. Za vsako izmed njih sta avtorja opredelila mejni prsni premer za evidentiranje osebkov ter mejni prsni premer posebne obravnave osebkov.

Videti je, da se predstavljena sistema nekoliko razlikujeta, kljub temu da sta bila objavljena v istem letu in je eden od avtorjev sodeloval pri obeh prispevkih. Vprašanje, kako zagotoviti čim bolj objektivno vrednotenje naravne dediščine, ostaja odprto.

Kriteriji za vrednotenje naravne dediščine se ob izdaji drugega dela Inventarja najpomembnejše naravne dediščine Slovenije (osrednja Slovenija) (Skoberne in Peterlin, 1991) niso spremenili glede na prvi del Inventarja iz leta 1988. Manjša, a pomembna sprememba je bila narejena le pri opredeljevanju tipov dediščine, kjer so prej skupni tip razdelili na gozdno naravno dediščino in drevesno naravno dediščino.

Na podlagi teh kriterijev je bilo v Inventar najpomembnejše naravne dediščine za vzhodno in osrednjo Slovenijo uvrščenih skupaj 78 dreves (Skoberne in Peterlin, 1988, 1991). Pregled za celotno Slovenijo ni popoln, saj tretji del inventarja, za zahodni del, ni bil objavljen. Svetličič in Skoberne (1988) poudarjata potrebo po sodelovanju naravovarstvene in gozdarske stroke pri evidentiranju, vrednotenju in ohranjanju drevesne dediščine, ne le v gozdu, pač pa tudi zunaj gozdnega prostora.

Zakon o gozdovih (1993) je razglasil drevesa v gozdu oziroma gozdnem prostoru s premerom nad 120 cm za naravne znamenitosti. To so lahko tudi drevesa z izjemnimi botaničnimi, dendrometričnimi, biotopskimi ali oblikovno estetskimi lastnostmi, ki še ne dosega tolikšnega premera. Čeprav tako določenemu merilu za kriterij debeline lahko očitamo, da ne upošteva mnogih vidikov pestrosti in raznolikosti med drevesnimi vrstami, je bila zakonsko določena meja natančna in objektivna. Vendar ta opredelitev ni zdržala dolgo, saj je bila s 177. členom Zakona o ohranjanju narave (1999) preklicana. Odslej v Sloveniji nimamo natančno določenih meril za vrednotenje izjemnih dreves za nobenega izmed kriterijev.

Jenčič (1999) se je pri vrednotenju drevesne dediščine posebej posvetil debelini debla kot najbolj očitnemu in najlažje merljivemu parametru, ki je tudi v močni korelaciji z večino ostalih parametrov po Svetličiču in Skobernetu (1988). Poskusil je odgovoriti na vprašanje, kako debela morajo biti drevesa posameznih drevesnih vrst, da jih prepoznamo kot drevesno dediščino že samo zaradi debeline. Ugotavlja, da so lahko zaradi pestrosti in raznolikosti Slovenije tako v naravnem kot v kulturnem pogledu splošna, vseslovenska merila, ki sta jih postavila Svetličič in Skoberne, v posameznih primerih manj uporabna.

Na območju mariborskega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine je Jenčič popisal in ovrednotil 1181 dreves, od katerih je malo več kot polovica lip ter polovica t.i. »hišnih dreves«. 87 % evidentiranih dreves raste zunaj gozda. Na podlagi teh podatkov je sestavil preglednico mejnih premerov za 86 taksonov, pri katerih drevo lahko uvrstimo med naravne vrednote zgolj po kriteriju debeline. Najpomembnejši pokazatelj pri tem je bil premer dreves izbranega taksona, pri katerem kulminira število evidentiranih osebkov taksona. To je bilo mogoče upoštevati pri tistih vrstah, kjer je bilo na razpolago dovolj podatkov. Kako je prišel do mejnih vrednosti za tiste vrste, za katere v evidenci ni bilo niti enega predstavnika, ni pojasnjeno, ponuja jih kot izziv. V splošnem je največji mejni premer drevesa, pri katerem osebek postane naravna vrednota, 100 cm. Za večino vrst je mejni premer nižji, najnižji je 15 cm (bršljan in bodika). Jenčič (1999) poudarja, da so predlagane mejne vrednosti uporabne predvsem za obravnavano območje, dodaja pa tudi vrednosti premerov za najpogostejše drevesne vrste, pri katerih osebki sodijo med najdebelejše v Sloveniji (le za 20 taksonov).

Zavedajoč se dejstva, da so drevesa živi in minljivi organizmi, Jenčič (1999) poudarja, da je potrebno dovolj skrbno posvečati tudi tanjšim evidentiranim osebkom, da bi imeli drevesne naravne spomenike tudi v prihodnje.

Zakon o ohranjanju narave (ZON-USB2, 2004) je prinesel zahtevo po vodenju registra naravnih vrednot ter njihovi razvrstitvi na naravne vrednote državnega oziroma lokalnega pomena. S ciljem opredeliti kriterije in merila za vrednotenje evidentiranih dreves z namenom določiti drevesne naravne vrednote ter opredeliti kriterije za razvrstitev drevesnih naravnih vrednot na drevesne naravne vrednote državnega in lokalnega pomena je bila izdelana posebna projektna naloga (Mastnak, 2003, 2004).

Kljub dejstvu, da je Slovenija bogata z drevesnimi naravnimi vrednotami in da so nekatere pomembne celo v svetovnem merilu, avtor ugotavlja, da še nimamo ustreznega izdelanega sistema za njihovo vrednotenje. To ugotavljajo tudi Anko (2004), Habič (2004), Budkovič (2004) ter Ocvirk in sod. (2004).

Mastnak je predlagal sistem točkovanja posameznih lastnosti (kriterijev) dreves, s čimer je skušal v največji možni meri zagotoviti objektivnost vrednotenja. Pri tem je upošteval naslednje lastnosti: obseg debla glede na kriterialno vrednost za drevesno vrsto (posebej na ekstremnih rastiščih), habitus, ekosistemsko pomembnost, znanstveno-raziskovalno

pomembnost in pričevalno pomembnost. Vrednotenje dreves po njihovih višinah ni vključeno v sistem točkovanja, pač pa je samostojni kriterij. Mejni vrednosti višine je podal skupaj za jelko, bukev in druge listavce: 42,5 m ter za smreko ali macesen: 50 m.

Za potrebe razvrščanja na drevesne naravne vrednote lokalnega in državnega pomena je predlagal kompleksni postopek točkovanja, ki bi upošteval obseg debla, habitus, redkost pojavljanja, tipičnost, kompleksno povezanost, ohranjenost, ekosistemsko pomembnost, znanstveno-raziskovalno pomembnost ter pričevalno pomembnost. Postavil je tudi prag (število točk), pri katerem bi bilo drevo ovrednoteno kot lokalno ali državno pomembna naravna vrednota.

Poudarja pa, da konkretni podatki o drevesih še niso bili ovrednoteni po tej metodi, zato bi lahko šele po opravljenem evidentiranju in vrednotenju ustrezno postavili dogovorjena praga za lokalno oziroma državno pomembne naravne vrednote.

2.3 DREVESA KOT PREDMET OBCUDOVANJA V SVETU

Bogastvo drevesne dediščine v Sloveniji je veliko in pomembno tudi v svetovnem merilu (Brus, 1995; Mastnak, 2003). Zaradi različnih naravnih danosti na drugih geografskih območjih pa so neposredne primerjave dreves mogoče le na omejenih območjih. Slovenska drevesa lahko primerjamo z istovrstnimi drevesi predvsem v Zahodni in Srednji Evropi, deloma v območju Sredozemlja.

Kljub omejenim možnostim primerjav dreves obstaja več knjig, ki prikazujejo največja in najzanimivejša drevesa sveta. Mnogo številčnejša je literatura, ki obravnava drevesa posameznih dežel. Seveda so v različnih deželah posebna in pomembna drevesa različno obravnavana, skladno z različnimi pristopi avtorjev.

V Veliki Britaniji, ZDA in Avstraliji so pobudniki in skrbniki drevesne dediščine večinoma nevladne organizacije, za drevesa v urbanih okoljih pa večinoma skrbijo lokalne oziroma mestne oblasti (Mastnak, 2003).

Nevladna organizacija American Forests je s popisovanjem največjih dreves v Združenih državah Amerike začela leta 1940. Postopno so vzpostavili nacionalni register velikih dreves, ki ga vse odtlej izpopolnjujejo. Dimenzije dreves so najpomembnejši kriterij za vrednotenje. Pri tem upoštevajo obseg debla, višino drevesa ter premer krošnje ter z dogovorjeno enačbo izračunajo število točk za vsako drevo. Največjemu drevesu vsake vrste pripada naslov nacionalnega prvaka (National Champion). Poleg izjemnih dimenzij, ki jih dosegajo, so ta drevesa simbol vsega, kar drevesa storijo za izboljšanje okolja in življenja (National register of big ..., 2005).

Mnogo prej, že leta 1917, je organizacija American Forests začela zbirati podatke o zgodovinskih drevesih. Seznam vključuje drevesa, ki so povezana z zgodovinskimi dogodki, pomembnimi osebnostmi, ki so upodobljena z likovnimi ali literarnimi umetniškimi deli, drevesa iz legend in pripovedk in podobno. Upoštevajo tako nacionalno kot regionalno pomembna drevesa. Register danes obsega že več kot 2000 dreves in ga še dopolnjujejo (National register of historic ..., 2006).

V Avstraliji sta metodologijo vrednotenja dreves izdelala National Trust of Australia (Victoria) in Royal Botanic Gardens Melbourne. Komisija, ki ocenjuje predlagana drevesa, upošteva več kriterijev, in sicer: hortikulturno in genetsko vrednost, krajinski pomen, redkost, starost, dimenzije drevesa, estetsko vrednost, nenavadno rast, zgodovinski pomen, povezanost s prvobitnim ljudstvom (Aborigini) ter izjemen primerek vrste. Drevesa, ki izpolnjujejo kriterije za uvrstitev v register pomembnih dreves, razvrstijo v dve kategoriji: drevesa državnega pomena ter drevesa regionalnega pomena (Protection of significant ..., 2005).

V nemških in avstrijskih deželah je skrb za izjemna drevesa prepuščena deželnim, okrajnim ali celo lokalnim oblastem. Enotne metodologije za vrednotenje dreves ni. Register drevesne dediščine vzdržujejo posamezni okraji ali dežele, zato neposredna primerjava drevesne dediščine v nemških deželah ni izdelana (Mastnak, 2003). Zbiranje podatkov o najmogočnejših, najlepših, najstarejših drevesih v Nemčiji je večinoma v rokah ljubiteljev in zanesenjakov. Pristopi k »vrednotenju« so zato bolj subjektivni (Deutsches Baumarchiv, 2006).

V Veliki Britaniji se z zbiranjem podatkov o izjemnih drevesih ukvarja neprofitna organizacija The Tree Register of British Isles. Pred tem so to delo opravljali v državni

gozdarski službi (Forestry Commission), kjer je bil gonilna sila dendrolog Alan Mitchell (Mastnak, 2003). Izbor najmogočnejših dreves na britanskem otočju je objavljen na spletu (Champion tree database ..., 2005), kjer so drevesa predstavljena z drevesno vrsto, obsegom in višino. Posebno pozornost posvečajo tudi zgodovinskim drevesom ter zbiranju in ohranjanju zgodovinskih podatkov o njih.

Organizacija English Nature daje velik poudarek skrbi za drevesne veterane (Veteran Trees), pri katerih sta med pomembnejšimi lastnostmi njihova starost ter ekosistemska vloga v izrazito kmetijski krajini (Read, 2000).

Zelo stare tise izjemnih dimenzij imajo v Veliki Britaniji posebno mesto. Z njimi se ukvarja organizacija Ancient Yew Group (The Ancient Yew, 2005). Poleg dimenzij je zelo pomembna tudi starost teh dreves. Izdelali so lestvico za oceno starosti tis na podlagi obsega, ob predpostavki, da tise rastejo na prostem (največkrat ob cerkvah) in imajo zato ugodne rastne razmere.

V okviru neprofitne organizacije Woodland Trust deluje Ancient Tree Forum, ki spodbuja javnost k sodelovanju pri evidentiranju in skrbi za stara drevesa (Mapping future ..., 2006). Z izobraževanjem kmetov o pomenu starih dreves velikih dimenzij v kmetijski krajini si prizadevajo za njihovo ohranjanje in varovanje (Ancient tree guides, 2004).

Francoska državna gozdarska služba ima zbrane podatke o izjemnih drevesih v gozdovih. Pri njihovem vrednotenju upoštevajo naslednje kriterije: dimenzije, starost, estetiko (oblika debla, razvejanost krošnje, korenin) ter njihov kulturni pomen (zgodovinski, religiozni, etnografski pomen) (Les arbres ..., 2006).

Državna organizacija za ohranjanje narave in krajine Republike Češke spremlja in vrednoti spominska drevesa zlasti v odprti krajini. Najpomembnejše lastnosti pri vrednotenju teh dreves so: vzrast, starost, dominantnost v krajini, spominski pomen, estetski pomen, dendrološki pomen, oblika krošnje in habitus, zgodovinski pomen, mejniki ... (Reš, 1998).

3 IZHODIŠČA, CILJI IN HIPOTEZE

Drevesa živijo dolgo, mnogo dlje kot človek. Življenjsko dobo najdebelejših, najvišjih, najstarejših, najveličastnejših dreves v Sloveniji merimo v stoletjih. To pomeni, da so že mnoge generacije pred nami ta drevesa spoštovale in ohranjale iz lastnih vzgibov in jih k temu ni spodbujala ali prisiljevala nobena zakonodaja. Predpostavljamo torej, da predstavljajo drevesa, zlasti tista izjemnih dimenzij ali kako drugače pomembna, v zavesti ljudi na Slovenskem posebno vrednoto, vredno varovanja in ohranjanja.

V preteklosti je bil slovenski človek zaradi načina življenja mnogo bolj povezan z naravo kot danes. Bil je odvisen od njenih darov, tudi dreves, njihovih plodov, lesa in drugih uporabnih delov. Razvoj tehnologije in družbene spremembe so prinesli občutno odtujitev ljudi od narave. To se kaže tudi v manj spoštljivem in mnogo bolj izkoriščevalskem odnosu sodobne družbe do narave in okolja, izraženem skozi številne raznovrstne dejavnosti, posege ..., s hudimi posledicami za naravo, vse okolje in seveda tudi za človeka. Da bi trend uničevanja narave in okolja zaustavili ali vsaj upočasnili ter izboljšali kakovost bivanja, je potrebno širšo javnost seznanjati, obveščati, izobraževati in ozaveščati, da je potrebno skrbeti za naravo, jo ohranjati in varovati. Ker je tudi za sodobnega človeka posamezno izjemno drevo zaradi svojih dimenzij, starosti in simbolnega pomena še vedno nekaj občudovanja vrednega, predpostavljamo, da so drevesa kot najstarejši in največji organizmi pomemben segment naravne dediščine in naravne vrednote, ki lahko odločilno pripomorejo k oblikovanju naravovarstvene zavesti v družbi ter k spoštovanju in priznavanju intrinzične vrednosti živih bitij.

Cilj naloge je izdelati sistem vrednotenja izjemnih dreves v Sloveniji, ki bo v največji možni meri uporabljal objektivne kriterije in merila ter pri tem upošteval raznolikost naravnih danosti v Sloveniji, razlike med drevesnimi vrstami, druge posebnosti dreves, okolja in družbenozgodovinskih dejavnikov.

Ker so drevesa živi organizmi, ki rastejo in umirajo, obenem pa so podvrženi številnim negativnim vplivom okolja, je cilj naloge tudi predlagati način za ohranjanje in varovanje posameznih dreves kot drevesnih naravnih vrednot ter način periodičnega spremljanja evidentiranih dreves ter stalnega dopolnjevanja registra drevesnih naravnih vrednot z

»vraslimi« drevesi. Ta naj bi nadomestila odmrle ali kako drugače izginula drevesa. Z vodenjem evidence »izbrisanih« drevesnih naravnih vrednot bi obogatili naše vedenje o odhajanju drevesnih očakov, predvsem pa o skrajnih dimenzijah ter drugih lastnostih, ki so jih ta drevesa dosegla.

Ob izjemno visoki poraslosti Slovenije z gozdovi je mogoče pričakovati, da je v gozdovih veliko število drevesnih naravnih vrednot oziroma dreves, ki po svojih lastnostih sodijo mednje ali so na najboljši poti, da to postanejo. Ob obstoječi organiziranosti javnih gozdarskih in naravovarstvenih služb je nujno, da se bistveno izboljša njuno sodelovanje in da javna gozdarska služba prevzame večji del skrbi za evidentiranje, ohranjanje in varovanje izjemnih dreves v gozdnem prostoru. Tretji cilj naloge je predlagati načine in postopke za učinkovitejšo skrb za izjemna drevesa in še posebej za drevesne naravne vrednote v gozdnem prostoru v okviru delovanja javne gozdarske službe.

V okviru naloge smo ob upoštevanju izhodišč in z zadanimi cilji preverjali naslednje hipoteze:

- Za vrednotenje drevesne dediščine je mogoče določiti pretežno objektivne kriterije in merila, ki bodo upoštevali fitogeografsko in vrstno pestrost Slovenije ter druge posebnosti dreves.
- V registru naravnih vrednot manjka pomembno število dreves, ki tja sodijo. Zelo številna neevidentirana drevesa rastejo v gozdovih oziroma v gozdnem prostoru. Razloga sta prešibko angažiranje gozdarstva pri ohranjanju drevesne naravne dediščine ter nezadostno sodelovanje med gozdarsko in naravovarstveno stroko.
- Izjemna drevesa, ki se nahajajo v gozdovih oziroma v gozdnem prostoru, so naravovarstveno enako pomembna kot tista v kmetijski in urbani krajini, čeprav se kriteriji in merila za njihovo vrednotenje lahko razlikujejo.
- Evidentirana izjemna drevesa je smiselno vrednotiti na različnih prostorskih ravneh (lokalno, regionalno, nacionalno) in s tem zagotoviti njihovo enakomernejšo razporejenost v prostoru, kontinuirano dopolnjevanje evidence izjemnih dreves in registra drevesnih vrednot, kljub izgubam posameznih osebkov zaradi naravnega odmiranja in drugih vzrokov.

4 METODE DELA

4.1 ŠTUDIJ LITERATURE IN ZAKONODAJE O IZJEMNIH DREVESIH

S preučevanjem literature, ki strokovno ali poljudno obravnava različne vidike izjemnih dreves, drevesne dediščine ali drevesnih naravnih vrednot, smo dobili vpogled v večplasten odnos posameznikov in javnosti do tega dela narave. Pregled prizadevanj strokovnjakov različnih strok pri obravnavi izjemnih dreves v slovenskem prostoru skozi daljše časovno obdobje je pokazal razvoj naravovarstvene stroke na tem področju. Podobno pokaže pregled zakonodaje, ki obravnava evidentiranje, ohranjanje in varstvo dreves kot naravnih spomenikov oziroma drevesne dediščine in drevesnih vrednot. Aktualna zakonodaja na tem področju še ni dovolj izpopolnjena.

Mnogi avtorji izražajo potrebo po bolj sistematični, celostni obravnavi izjemnih dreves v Sloveniji ter njihovem učinkovitejšem ohranjanju in varstvu. Objavljena literatura je dragocena osnova za preverjanje delovnih hipotez in oblikovanje predlogov v skladu z zastavljenimi cilji naloge.

4.2 UPORABLJENI VIRI PODATKOV

4.2.1 Register drevesnih naravnih vrednot

Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (2004) v Prilogi 1 vsebuje register naravnih vrednot. Za vsak zapis v registru so navedene naslednje rubrike: identifikacijska številka, ime naravne vrednote, pomen (lokalni ali državni), kratka oznaka naravne vrednote, zvrst oziroma zvrsti naravne vrednote ter y in x koordinati v Gauss-Krügerjevem koordinatnem sistemu. Za računalniško obdelavo oziroma analizo registra drevesnih naravnih vrednot smo pridobili njihov izbor iz celotnega registra naravnih vrednot v digitalni obliki (dalje: register drevesnih naravnih vrednot). V skladu z ZON (ZON-USB2, 2004) vodijo register naravnih vrednot na Zavodu RS za varstvo narave, kjer so pripravili izbor na podlagi zvrsti naravne vrednote. V izbor so bili uvrščeni vsi zapisi, kjer se kot zvrst naravne vrednote pojavlja drevesna naravna vrednota samostojno ali v kombinaciji z drugimi zvrstmi. Tako pripravljeno datoteko v programu MS Excel so nam iz ZRSVN posredovali 2. 8. 2005. Datoteka vsebuje 2617

zapisov. Poleg rubrik, ki so navedene v Pravidniku, vsebuje vsak zapis še naslednje rubrike: sinonimi, tip, krajevna oznaka, občina, OE (ZRSVN, op.p.), koordinate Z od – do, določitev lege, opis, višina (m), obseg (cm), vrsta drevesa, ovrednotenje, obrazložitev vrednotenja, ukrep varstva, stanje, viri-literatura, datum obiska, obiskovalec, avtor podatka, avtor opisa, datum zapisa, opombe.

Obravnavana podatkovna baza nam je bila posredovana za namen izdelave tega dela v delovni obliki. Pripravljena je bila na podlagi izvornih podatkovnih baz, ki vsebujejo predhodno zbrane podatke o naravni dediščini. Te baze so v minulih letih in desetletjih zbirali in vzdrževali tedanji regionalni zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine, v skladu z vsakokratno aktualno zakonodajo. Proces poenotenja, posodabljanja in urejanja sodobne podatkovne baze naravnih vrednot na ZRSVN še poteka.

4.2.2 Evidenca izjemnih dreves ZGS OE Postojna

Na postojnski območni enoti Zavoda za gozdove Slovenije (dalje OE Postojna) je bila na našo pobudo v letu 2003 izvedena naloga z naslovom »Izdelava osebnih izkaznic izjemnih dreves«. V ta namen sta bila izdelana popisna obrazca za posamezno drevo in za skupino dreves, t.i. »osebna izkaznica izjemnega drevesa (skupine)«, skupaj z navodili za izpolnjevanje (Habič, 2004). Povod za oblikovanje omenjene naloge je bila analiza obstoječih podatkov o drevesni dediščini na območju OE Postojna. Območje OE Postojna je razdeljeno na novogoriško in ljubljansko območno enoto Zavoda RS za varstvo narave (pred reorganizacijo enako na regionalna zavoda). Meja med njima poteka po občinskih mejah približno po sredini pogorja Javornikov in Snežnika. Opazili smo, da se število dreves, določenih za naravno dediščino, med obema deloma območja OE Postojna bistveno razlikuje oziroma je število dreves, ki sodijo v drevesno dediščino, bistveno višje na novogoriški strani območja OE Postojna. V tem delu je bistveno večji tudi obseg drevesne dediščine v gozdnem prostoru. To nas je napeljalo na misel, da se morda razlikujejo kriteriji vrednotenja dreves med strokovnjaki iz ljubljanske in novogoriške območne enote ZRSVN ali pa obstaja kakšen drug razlog za očitno neravnotežje znotraj območja OE Postojna (Habič, 2004).

Kriteriji in merila za vključitev posameznega drevesa v evidenco izjemnih dreves OE Postojna v okviru omenjene naloge v letu 2003 so bili prilagojeni naravnim rastiščnim in

sestojnim razmeram v območju, z namenom, da bi evidentirali vsa drevesa, ki po svojih lastnostih izstopajo v ožjem ali širšem prostoru (revir, krajevna enota, območna enota ali geografsko zaključeno območje). Upoštevani so bili naslednji kriteriji: debelina (glede na drevesno vrsto), višina, oblika drevesa (pravilne, značilne ali nenavadne oblike krošnje in debla, mutanti, drevesa z zanimivimi izrastki in tvorbami ...), redkost drevesne vrste (Rdeči seznam), redkost osebka določene drevesne vrste v revirju ali širšem območju, drevesna razrast grmovne vrste, kulturnozgodovinski pomen drevesa, položaj drevesa v krajini (ob cerkvah in drugih objektih, na lazih, ob poteh, v kmetijski krajini ...), v povezavi z njegovo estetsko in ekosistemsko funkcijo ter pripadnost izjemni skupini dreves (Habič, 2004).

Podatke o izjemnih drevesih so zbrali revirni gozdarji OE Postojna, vsak v svojem(ih) revirju(ih). Revirni gozdarji najboljše poznajo drevesa, ki so v njihovem delovnem območju izjemna. Zbrani podatki so bili v okviru odseka za gozdnogospodarsko načrtovanje OE Postojna vneseni v skupno podatkovno bazo - evidenco, izdelano v programu MS Excel, kjer se tudi hranijo.

Evidenca izjemnih dreves OE Postojna je bila po letu 2003 še dopolnjena oziroma jo sproti dopolnjujejo. Do vnosa podatkov o na novo odkritih izjemnih drevesih pride najpogosteje ob obnovi gozdnogospodarskih načrtov posameznih gozdnogospodarskih enot, ko je dopolnjeno tudi vrednotenje splošno koristnih funkcij gozdov.

Za našo raziskavo je bilo upoštevano stanje v evidenci izjemnih dreves OE Postojna v aprilu 2006.

Pridobljene izkušnje pri evidentiranju in analizi podatkov o izjemnih drevesih na območju OE Postojna ter rezultati in iz tega izhajajoča spoznanja so dobra podlaga za obravnavo drevesnih naravnih vrednot tudi na območju celotne Slovenije.

4.3 ANALIZA PODATKOV

4.3.1 Analiza registra drevesnih naravnih vrednot

Podrobnejši pregled registra drevesnih naravnih vrednot, ki nam je bil posredovan v obliki delovne datoteke, je pokazal nekaj netočnosti oziroma napak, ki smo jih odpravili (npr. podvojeni zapisi, napačna zvrst naravne vrednote). Izločeni so bili tudi zapisi, ki se nanašajo na drevorede in druge oblikovane naravne vrednote, ker jih v okviru tega dela ne obravnavamo. Število zapisov drevesnih naravnih vrednot v delovni podatkovni bazi je bilo tako z 2617 zapisov skrženo na 2307 zapisov, ki so osnovna podatkovna baza, na kateri temelji v tem delu izvedena analiza registra drevesnih naravnih vrednot.

Zaradi drugačne strukture izvornih podatkovnih baz so bili nekateri, za analizo pomembni podatki »skriti« predvsem v rubrikah: kratka oznaka naravne vrednote, opis in stanje. S podatki iz teh rubrik smo izpopolnili rubrike: obseg, višina in vrsta drevesa. V nekaterih zapisih zaradi pomanjkljivih navedb nismo mogli ugotoviti vseh podatkov o drevesih. Posledično smo pri analizi posameznih parametrov uporabljali različen obseg zapisov.

Analize numeričnih in atributnih podatkov v podatkovni bazi registra drevesnih naravnih vrednot so bile izvedene s programom MS Excel, prostorske analize pa s programom Map Info na Zavodu za gozdove Slovenije, OE Postojna.

4.3.2 Primerjalna analiza registra drevesnih naravnih vrednot in evidence o izjemnih drevesih na območju OE Postojna

Iz registra drevesnih naravnih vrednot smo z uporabo programa Map Info izbrali vsa drevesa, ki rastejo na območju OE Postojna. Izbor smo primerjali z evidenco izjemnih dreves, sestavljeno v OE Postojna. Primerjali smo število dreves in drevesnih vrst v obeh podatkovnih bazah, pri čemer so bile ugotovljene občutne razlike. Glede na to, da sta register drevesnih naravnih vrednot ter evidenca izjemnih dreves OE Postojna nastala po deloma različnih postopkih in v okviru različnih institucij, smo analizirali tudi položaj dreves v prostoru. Drevesa, ki rastejo v naseljih, v bližini cerkva, drevesa v kmetijski krajini, so lažje opazna in bolj na očeh javnosti. Ta drevesa so v večji meri zajeta v registru drevesnih naravnih vrednot.

Gozdarji, delavci Zavoda za gozdove Slovenije, pa podrobno poznajo gozd in gozdni prostor, s tem pa tudi vsa izjemna drevesa v tem prostoru. Večina razlik med obravnavanima podatkovnima bazama izvira prav iz podrobnega poznavanja različnega prostora.

Podatke o dimenzijah in drugih pomembnih lastnostih izjemnih dreves OE Postojna smo primerjali s podatki o drevesnih naravnih vrednotah. Pri tem so bila, poleg drevesnih naravnih vrednot, ki rastejo na območju OE Postojna, upoštevana tudi najbolj izstopajoča drevesa po posamezni lastnosti na območju celotne Slovenije.

4.3.3 Oblikovanje sistema vrednotenja izjemnih dreves za določitev naravnih vrednot in analiza uporabe sistema na primeru evidence izjemnih dreves OE Postojna

Predlog sistema vrednotenja izjemnih dreves za določitev naravnih vrednot smo oblikovali na osnovi rezultatov študija literature in predmetne zakonodaje, na osnovi izvedenih analiz registra drevesnih naravnih vrednot ter primerjalnih analiz evidence izjemnih dreves OE Postojna. Za izbrane kriterije smo določili merila vrednotenja ter sistem točkovanja.

Predlagani sistem smo preizkusili z vrednotenjem vseh izjemnih dreves, ki rastejo na območju OE Postojna, tako drevesnih naravnih vrednot kot dreves, zabeleženih v evidenci OE Postojna. Lastnosti posameznega drevesa smo vrednotili po kriterijih in izvedli točkovanje glede na dosežena merila za vsak kriterij. Analiza je bila izvedena v programu MS Excel.

4.3 ANKETNA RAZISKAVA

4.3.1 Metoda in organizacija anketiranja

Metodo anketiranja smo uporabili za proučitev odnosa gozdarskih strokovnjakov do drevesne dediščine in drugih izjemnih dreves v gozdnem prostoru ter njihovega poznavanja razmer, njihovih pogledov in delovanja v zvezi s tem. Anketno raziskavo smo izvedli na celotni populaciji oseb, ki v okviru Zavoda za gozdove Slovenije delujejo na vseh krajevnih enotah v Sloveniji. To so gozdarski strokovnjaki, ki so zaposleni na delovnih mestih revirni gozdar,

svetovalec za gojenje in načrtovanje ter vodja krajevne enote. Anketa je bila anonimna, anketiranci so anketni vprašalnik izpolnjevali prostovoljno in samostojno.

Anketni vprašalnik »Izjemna drevesa v gozdnem prostoru ter odnos gozdarjev, lastnikov in javnosti do njih« (Priloga A) je bil poslan na območne enote Zavoda za gozdove Slovenije skupaj s spremnim dopisom, v katerem sta bila predstavljena vsebina in namen ankete. Podana so bila tudi navodila za nadaljnjo distribucijo anketnih vprašalnikov anketirancem in za vračanje izpolnjenih anketnih vprašalnikov na ustreznih naslov. Anketiranje je bilo izvedeno v okviru Zavoda za gozdove Slovenije, natančneje v okviru oddelka za gozdnogospodarsko načrtovanje.

Z območnih enot ZGS so ustrezno število anketnih vprašalnikov razposlali na krajevne enote in s tem anketirancem. Skupaj je bilo razdeljenih 481 anketnih vprašalnikov. Na območnih enotah ZGS so izpolnjene anketne vprašalnike z vseh svojih krajevnih enot tudi zbrali ter jih vrnilo naslovniku.

4.3.2 Anketni vprašalnik

V uvodu anketnega vprašalnika je bila na kratko predstavljena vsebina ankete in njen namen. Anketni vprašalnik je vseboval 23 vprašanj. Vprašanja so bila večinoma zaprtega tipa, pet vprašanj je bilo odprtega tipa, kjer so anketiranci lahko svoje odgovore samostojno oblikovali.

V prvem sklopu vprašanj so bila splošna vprašanja o anketirancu in območju, v katerem deluje. Drugi, osrednji sklop vprašanj je bil namenjen proučitvi odnosa anketiranca do varstva narave, do izjemnih dreves ter drevesnih naravnih vrednotah v gozdnem prostoru na območju njegovega delovanja, proučitvi dostopnosti podatkov o izjemnih drevesih in drevesnih naravnih vrednot, proučitvi mnenja anketiranca o potrebah in možnostih izboljšanja stanja na tem področju. Ta sklop vsebuje tudi vprašanja o odnosu lastnikov gozdov do izjemnih dreves ter drevesnih naravnih vrednot, o sodelovanju s predstavniki Zavoda RS za varstvo narave ter o možnostih komuniciranja s široko javnostjo na podlagi promoviranja izjemnih dreves.

V zadnjem sklopu smo spraševali po posameznih izjemnih drevesih, ki so v območju delovanja anketiranca pogosteje deležna pozornosti javnosti. Anketiranke in anketiranci so imeli tudi možnost dodati svoje misli, ideje in predloge v zvezi z obravnavano problematiko.

4.3.3 Vnos in obdelava podatkov

Odgovore z izpolnjenih anketnih vprašalnikov smo vnesli v bazo podatkov, ki smo jo oblikovali v programu MS Excel. Po preverjanju vnesenih podatkov ter odpravi napak je bila v istem programu izvedena tudi analiza podatkov iz anketnih vprašalnikov.

5 REZULTATI

5.1 DREVESNE NARAVNE VREDNOTE V VELJAVNI ZAKONODAJI

5.1.1 Naravovarstvena zakonodaja

Temeljni zakon, ki ureja področje ohranjanja in varovanja narave kot celote ter njenih posebnih delov, je Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2, 2004). Poleg določanja ukrepov ohranjanja biotske raznovrstnosti je temeljna naloga tega zakona tudi določanje sistema varstva naravnih vrednot, z namenom prispevati k ohranjanju narave (1. čl.). V 4. čl. je definirana povezava s predhodno uporabljanimi izrazi, ki jih je na podlagi Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (1974) vpeljal Zakon o naravni in kulturni dediščini (1981). Čeprav o naravni dediščini govori tudi Ustava RS (1991: 73. čl.), uvaja ZON nov pojem – vrednote, in sicer tako, da naravne vrednote obsegajo vso naravno dediščino. Po mnenju nekaterih (Anko, 2004) gre za dokaj nejasno zamenjavo starega izraza z novim, čeprav je prvi mednarodno povsem uveljavljen in uporabljan strokovni izraz.

Na drugi strani pogrešamo jasno definicijo pojma vrednote. Iz omenjene zamenjave izrazov lahko izluščimo vsaj to, da je (mora biti) naravna dediščina vrednota, in to v materialnem in duhovnem pomenu besede. Ni pa jasno, kaj so sedaj tisti deli narave, ki so bili po prejšnjih zakonih dediščina, po sedanjem pa niso naravne vrednote.

Med množico naravnih vrednot, naštetih v 3. odstavku 4. člena ZON (ZON-USB2, 2004), drevesa eksplicitno niso navedena. Najdemo jih med »rastlinske in živalske vrste, njihovi izjemni osebki ter njihovi življenjski prostori ... krajina in oblikovana narava«.

Sistem varstva naravnih vrednot, vsebovan v tem zakonu, naj bi zagotavljal pogoje za ohranitev lastnosti naravnih vrednot oziroma naravnih procesov, ki te lastnosti vzpostavljajo oziroma ohranjajo, ter pogoje za ponovno vzpostavitev naravnih vrednot (ZON-UPB2, 2004: 4. čl.).

III. poglavje ZON podrobneje ureja varstvo naravnih vrednot. Opredeljuje dve kategoriji naravnih vrednot, in sicer vrednote lokalnega pomena ter vrednote državnega pomena. Slednje morajo imeti mednarodni ali velik narodni pomen. Razvrščanje naj bi potekalo na

podlagi »strokovnih meril vrednotenja«, natančneje kriterijev in meril, primerjalno za vso državo (ZON-UPB2, 2004: 37. čl.).

»Strokovna merila vrednotenja«, v tem delu uporabljamo izraz »kriteriji«, so po ZON naslednji (ZON-USB, 2004: 37. čl., 5. odstavek): izjemnost, tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost, redkost ter ekosistemska, znanstveno-raziskovalna ali pričevalna pomembnost.

Vrste oziroma zvrsti naravnih vrednot ter način določitve naravnih vrednot in njihova razvrstitvev so določeni v podzakonskih aktih (vlade, ministra). Uporaba pojmov je v ZON neenotna. Po 37. členu (3) naj bi vlada določila vrste naravnih vrednot, po 38. členu (tč. 4.) pa naj bi bila za vsako naravno vrednoto določena zvrst. Slednji pojem je uporabljen v Uredbi o zvrsteh naravnih vrednot (2002). Naloga vodenja registra naravnih vrednot je zaupana pristojnemu ministrstvu (ZON-UPB2, 2004: 39. čl.).

Naravne vrednote si je mogoče ogledovati in jih obiskovati (41. čl.), urediti za ogledovanje in obiskovanje (42. čl.) ter jih rabiti v okviru koncesij (43. čl.), vse pod določenimi pogoji, tako da se ne ogrozi obstoj naravnih vrednot ali ovira njihovo varstvo.

Varstvo naravnih vrednot in ohranitev naravnih procesov je mogoče z uporabo ukrepov varstva, ki jih izvajajo država in lokalne skupnosti (45. čl.). To so: pogodbeno varstvo, zavarovanje, začasno zavarovanje ter obnovitev.

49. člen ZON določa, da se z aktom o zavarovanju naravne vrednote zavarujejo naravne vrednote (1), z aktom o zavarovanju po tem členu se lahko ustanovi tudi zavarovano območje ene ali več naravnih vrednot (4). Vsebina akta o zavarovanju naravne vrednote in vsebina akta o ustanovitvi zavarovanega območja nista identični (49. in 53. čl.). Glede na pomen naravne vrednote lahko to storita država ali lokalna skupnost.

ZON določa več vrst zavarovanih območij, ki jih uvršča v dve skupini: ožja ali širša zavarovana območja (53. čl.). Naravni spomenik sodi med ožja zavarovana območja. To je območje, ki vsebuje eno ali več naravnih vrednot, ki imajo izjemno obliko, velikost, vsebino ali lego ali so redek primer naravne vrednote (64. čl.). Naravni spomenik je najprimernejša vrsta zavarovanega območja za varstvo drevesnih naravnih vrednot – če se le-te ne nahajajo v

območjih, ki jih lahko zajamemo z drugimi vrstami zavarovanih območij, ali njihovega varstva ne urejamo pogodbeno.

ZON (ZON-UPB2, 2004) predpisuje še druge ukrepe varstva naravnih vrednot (84. do 93. čl.): zakonito predkupno pravico, omejitve v pravnem prometu ter razlastitev in omejitev lastninske pravice skupaj s predvideno odškodnino. Zakonita predkupna pravica je zagotovljena le za zavarovana območja, ne pa tudi za zavarovane (po 49. členu ZON) in nezavarovane naravne vrednote – in takih je večina. To pomeni, da si država ni pridržala predkupne pravice za zemljišča, kjer so naravne vrednote, niti če so le-te državnega pomena. Glede na običajno dokaj dolg postopek zavarovanja ni mogoče pričakovati, da bi država naravno vrednoto, ki jo lastnik prodaja, najprej zavarovala zgolj zato, da bi lahko potem uveljavljala predkupno pravico.

Nepremičnine na zavarovanih območjih in zemljišča, na katerih so naravne vrednote, ki so v državni lasti, načeloma niso v pravnem prometu, razen pod posebnimi pogoji (85. do 87. čl.). Uresničevanje lastninske pravice na naravnih vrednotah in na zavarovanih območjih se lahko v javnem interesu omeji ali odvzame, da bi tako zagotovili varstvo naravnih vrednot oziroma dosegli namen ustanovitve zavarovanih območij. V zameno zaradi odvzema ali omejitve lastninske pravice lastniku pripada odškodnina, lahko pa zahteva, da država oziroma lokalna skupnost odkupi nepremičnino z omejeno lastninsko pravico (88. do 90. čl.).

V Uredbi o zvrsteh naravnih vrednot (2002) so podrobneje opredeljene zvrsti naravnih vrednot, med katerimi so tudi drevesne naravne vrednote. Izjemna drevesa sodijo v to zvrst, pojavljajo pa se lahko tudi v sklopu naravnih vrednot drugih zvrsti, npr. kot del botanične, ekosistemske, krajinske ali oblikovane naravne vrednote (2. čl.).

Drevesna naravna vrednota je drevo ali skupina dreves, ki so izjemnih dimenzij, habitusa, starosti ali ekosistemsko, znanstveno-raziskovalno ali pričevalno pomembna ter vključuje tudi rastišče takšnih dreves. Drevesne naravne vrednote vključujejo tudi rastišče takšnih dreves in se v naravi pojavljajo kot posamezno drevo zunaj gozdnega prostora ali kot skupina dreves ali posamezno drevo v gozdu ki zaradi izjemnih lastnosti odstopajo od dreves v okolici (Uredba o zvrsteh ..., 2002: 3. čl., (8)).

Primerjava splošnih strokovnih meril za naravne vrednote po Zakonu o ohranjanju narave (ZON-UPB2, 2004: 37. čl. (5)) ter lastnosti, ki opredeljujejo drevesne naravne vrednote po Uredbi o zvrsteh ... (2002), pokaže nerazumljivo neskladje tako v vsebinskem kot v pojmovnem pogledu (preglednica 1).

Preglednica 1: Primerjava »strokovnih meril«, »lastnosti« in »kriterijev« za vrednotenje izjemnih dreves med tremi veljavnimi pravnimi akti

ZON-UPB2, 2004: 37. člen	Uredba o zvrsteh naravnih vrednot, 2002: 3. člen (8)	Uredba o spremembi uredbe o zvrsteh naravnih vrednot, 2003: 3.a člen
»Strokovna merila«	»Lastnosti«	»Kriteriji za razmejitev naravnih vrednot po pomenu«
Izjemnost	Izjemnost dimenzij habitusa starosti	Izjemnost
Tipičnost	-	Tipičnost
Kompleksna povezanost	-	Kompleksna povezanost
Ohranjenost	-	Ohranjenost
Redkost	-	Redkost
Ekosistemska pomembnost	Ekosistemska pomembnost	Ekosistemska pomembnost
Znanstveno-raziskovalna pom.	Znanstveno-raziskovalna pom.	Znanstveno-raziskovalna pom.
Pričevalna pomembnost	Pričevalna pomembnost	Pričevalna pomembnost

Če je eden izmed namenov Uredbe o spremembi uredbe o zvrsteh ... (2003) določiti načine opredeljevanja naravnih vrednot na podlagi njihovih »lastnosti«, potem bi upravičeno pričakovali, da so »strokovna merila vrednotenja« (kriteriji) oblikovana na osnovi istih lastnosti – in obratno. V bistvu to namreč nista dva postopka, pač pa eden. Vsako izjemno drevo, ki bi lahko bilo uvrščeno med naravne vrednote, mora biti ovrednoteno, torej morajo biti njegove lastnosti ocenjene po vnaprej dogovorjenih strokovnih kriterijih in merilih. Če objekt vrednotenja doseže določen prag (izpolnjuje merilo), je uvrščen med naravne vrednote lokalnega pomena, lahko pa tudi med naravne vrednote državnega pomena.

Zakaj so pri drevesnih naravnih vrednotah v Uredbi o spremembi uredbe o zvrsteh ... (2003) upoštevane le štiri »lastnosti« oziroma »merila za vrednotenje« izmed osmih, navedenih v ZON, ni jasno. Dejstvo je, da to znižuje ustreznost uredbe. Vendar je zakon višji pravni akt, zato se razume, da je potrebno upoštevati zakonsko določena »strokovna merila«, natančneje kriterije, če so ustrezni za vrednotenje izjemnih dreves.

Podoben problem se pojavlja tudi pri drugih zvrsteh naravnih vrednot (preglednica 2). Zaradi velikih razlik v značajih med zvrstmi naravnih vrednot je razumljivo, da se razlikujejo tudi

»strokovna merila« za določanje in vrednotenje posamezne zvrsti. Ocenjujemo, da obstoječe pravno opredeljene rešitve niso zadovoljive in jih bo potrebno dopolniti oziroma uskladiti.

Preglednica 2: Pregled »strokovnih meril vrednotenja« po ZON (ZON-UPB2, 2004: 37. čl.) za posamezne zvrsti naravnih vrednot

Zvrsti naravnih vrednot	»Strokovna merila« po ZON (2004: 37. čl.)								Podrobnejša razčlemba meril v Uredbi o zvrsteh... 2002: 3. čl.)														
	izjemen	tipičen	kompleksno povezan	ohranjen	redek	ekosistemsko pom.	znanih razporeditev	pričevalno pomemben	vrstno raznolik ekosistem	Izjemna dimenzija drevesa	Izjemen habitus drevesa	Izjemna starost drevesa	namen oblikovanja	izjemna oblika	tipična oblika	redka oblika	izjemna razporeditev	tipična razporeditev	redka razporeditev	izjemna raznolikost	tipična raznolikost	redka raznolikost	
površ. geomorfološka	1	1	1	1	1	1	1																
podzemeljska geom.	1	1	1	1	1	1	1																
geološka	1	1	1	1	1	1	1																
hidrološka	1	1	1	1	1	1	1																
botanična						1	1	1															
zoološka						1	1	1															
ekosistemska				1	1	1	1	1	1														
drevesna	R					1	1	1		R1	R1	R1											
oblikovana						1	1	1					1										
krajinska	R	R				R								R1	R1	R1	R1	R1	R1	R1	R1	R1	R1
mineral	1	1		1	1	1	1																
fosil	1	1		1	1	1	1																

Legenda: 1: »merilo« je uporabljeno za posamezno zvrst; R: »merilo« je dodatno razčlenjeno v Uredbi o zvrsteh ... (2002); R1: razčlenitev »merila«

Drevesna naravna vrednota, skladno s 3. čl. Uredbe o spremembi uredbe o zvrsteh ... (2003) obsega drevo (ali skupino dreves) ter njegovo (njihovo) rastišče. Natančneje ni določeno, do kod sega rastišče drevesne naravne vrednote in kakšen je status drugih dreves, ki rastejo na takem rastišču (Anko, 2004).

Mesto pojavljanja drevesnih naravnih vrednot je v Uredbi o spremembi uredbe o zvrsteh ... (2003) opredeljeno zelo ohlapno in neustrezno. V 8. točki 3. člena je navedeno, da se drevesne naravne vrednote pojavljajo kot posamezno drevo zunaj gozdnega prostora ali kot skupina dreves ali posamezno drevo v gozdu. Ker je v isti točki navedeno, da je drevesna naravna vrednota lahko posamezno drevo ali skupina dreves, ni razumljivo, zakaj se drevesne naravne vrednote kot skupina dreves lahko pojavljajo samo v gozdu, v tistem delu gozdnega prostora, ki ni gozd, ter zunaj gozdnega prostora pa ne. Sedanja določba dopušča zunaj

gozdnega prostora samo posamezna drevesa, kljub temu, da je v registru naravnih vrednot cela množica skupin dreves, ki rastejo zunaj gozdnega prostora.

Drugo vprašanje pa je, zakaj je enkrat uporabljen pojem gozd, drugič pa gozdni prostor. Razlika med gozdom in gozdnim prostorom je opredeljena v 2. in 3. čl. Zakona o gozdovih (1993), kjer je določeno, da gozdni prostor poleg gozda obsega tudi negozdno zemljišče, ki je ekološko oziroma funkcionalno povezano z gozdom in skupaj z njim zagotavlja uresničevanje funkcij gozda. Opredelitev gozdnega prostora natančneje določa Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (1998) in se razlikuje glede na tip krajine. Gozdni prostor je v Sloveniji določen v gozdnogospodarskih načrtih na kartah, ki prikazujejo funkcije gozdov.

Drevesne naravne vrednote se po Uredbi o zvrsteh ... (2002) lahko pojavljajo le zunaj gozdnega prostora ali v gozdu. Za tista drevesa ali skupine dreves, ki rastejo znotraj gozdnega prostora, ne pa tudi v gozdu, potemtakem velja, da ne morejo biti ovrednotena kot drevesne naravne vrednote, kar je gotovo nesmiselno (Anko, 2004).

Učinkovitost ohranjanja in varstva naravnih vrednot je med drugim odvisna tudi od tega, kako dobro (pravno ustrezno) je določeno območje izvajanja ukrepov oziroma neizvajanja določenih dejavnosti ali posegov, ki bi lahko ogrozili naravno vrednoto.

Pri omejevanju posegov in dejavnosti na drevesnih naravnih vrednotah smo že v težavah, saj, kot smo že ugotovili, rastišče drevesa ali skupine dreves, ki je sestavni del drevesne naravne vrednote, prostorsko ni določeno. Kako lahko torej ugotovimo, ali se bo neki poseg ali dejavnost dogajala na drevesni naravni vrednoti v primerih, ko se ne bo dogajala na samem drevesu, pač pa, na primer, pod njegovo krošnjo ali v njegovi neposredni bližini?

Posegi in dejavnosti na drevesni naravni vrednoti, če ni drugih prostorskih ali tehničnih možnosti, naj bi se izvajali tako, da se ne zmanjša vitalnost in ne poslabša zdravstveno stanje dreves oziroma ne poslabšajo življenjske razmere na rastišču. Tu pogrešamo jasno določbo, da drevesne naravne vrednote ni dovoljeno uničiti (Anko, 2004). Ali naj morebitni posek drevesa razumemo kot zmanjšanje njegove vitalnosti ali poslabšanje njegovega zdravstvenega stanja?

Varstvene usmeritve za varstvo naravne vrednote je potrebno opredeliti tudi na območju vpliva na naravno vrednoto, to pa je območje, ki je z naravno vrednoto vidno ali funkcionalno povezano (Uredba o zvrsteh ..., 2002: 4. čl.). Za potrebe priprave prostorskih aktov je območje vpliva na naravno vrednoto podrobneje opredeljeno. Za drevesne naravne vrednote se za območje vpliva – glede na nameravani poseg ali dejavnosti – šteje območje, v katerem vplivi posegov in dejavnosti človeka lahko ogrozijo tiste lastnosti, zaradi katerih je bil del narave opredeljen za naravno vrednoto, to pa je pri drevesih zlasti kakovost njihovih habitatov (Uredba o spremembi uredbe o zvrsteh ..., 2003: 5. čl.).

Velikost območja vpliva na posamezno drevo ali skupino dreves je po tem sodeč odvisna od nameravanega posega ali dejavnosti. Vprašanje je le, ali je potrebno prej določiti vplivno območje posega oziroma dejavnosti ali za neki poseg oziroma dejavnost ugotoviti, kakšen bo vpliv na drevo.

Podrobnejše varstvene usmeritve ter postopek izdaje naravovarstvenih soglasij za posege v naravo opredeljuje Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (2004). Podrobnejše varstvene usmeritve so podane za vsako zvrst naravnih vrednot posebej (priloga 4 Pravilnika o določitvi ..., 2004).

5.1.2 Gozdarska zakonodaja

Eno izmed temeljnih načel gospodarjenja z gozdovi v Sloveniji je načelo mnogonamenskosti. Njegovo izvrševanje zagotavlja sistem ovrednotenja celotnega gozdnega prostora v pogledu poudarjenosti ekoloških, socialnih in proizvodnih funkcij gozdov. Po Zakonu o gozdovih (ZG, 1993) med socialne funkcije spada tudi funkcija varovanja naravne in kulturne dediščine in drugih vrednot okolja. Po spremembi naravovarstvene zakonodaje je bila ta funkcija v Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o gozdovih (ZG-A, 2002) razdeljena na dve funkciji: funkcijo ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot ter funkcijo varovanja kulturne dediščine.

Strokovna podlaga za vrednotenje funkcije ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot pri izdelavi gozdnogospodarskih načrtov so naravovarstvene smernice, ki jih za območje oz. enoto, za katero se izdeluje gozdnogospodarski načrt, izdelava Zavod RS za

varstvo narave. V naravovarstvenih smernicah so navedena vsa naravovarstveno pomembna območja v gozdnem prostoru. Posamezna izjemna drevesa ali njih skupine najdemo med naravnimi vrednotami oziroma med naravnimi spomeniki.

Nova razdelitev funkcij gozdov, ki je posledica sprememb naravovarstvene zakonodaje, je v način vrednotenja funkcij vnesla nekaj nedoslednosti. Ohranjanje biotske pestrosti ekosistemov v gozdnem prostoru bi po svoji vsebini bolj kot med socialne funkcije sodilo v skupino ekoloških funkcij, natančneje, v biotopsko funkcijo. Le-to opravljajo zlasti gozdovi, ki v krajini zagotavljajo pestrost življenja oziroma so pomembni kot življenjski prostor redkih ali ogroženih prosto rastočih rastlin oziroma redkih, ogroženih ali ekosistemsko pomembnih vrst prosto živečih živali (Pravilnik o gozdnogospodarskih ..., 1998: 9. čl.).

Drugi del funkcije ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot, torej varstvo naravnih vrednot (varstvo naravne dediščine), vsebinsko sodi v prejšnjo funkcijo varovanja naravne in kulturne dediščine in drugih vrednot okolja. Po 9. čl. Pravilnika o gozdnogospodarskih ... (1998) jo opravljajo gozdni rezervati ter gozdovi, drevesa in redki ekosistemi v gozdnem prostoru, ki so zaradi izjemnih naravnih vrednot določeni kot naravna dediščina.

Ovrednotenje te funkcije mora biti opravljeno v skladu z določili za vrednotenje funkcije varovanja naravne in kulturne dediščine in drugih vrednot okolja, navedenimi v prilogi 1 Pravilnika o gozdnogospodarskih ... (1998):

1. stopnjo poudarjenosti imajo gozdovi na območjih in v okolici objektov naravne dediščine in drugih vrednot okolja, kjer se ne smejo izkoriščati naravne dobrine, ali gozdovi, ki so upravljani izključno za varstveni namen;
2. stopnjo poudarjenosti imajo gozdovi v narodnih, regijskih in krajinskih parkih, ki niso uvrščeni v območja s 1. stopnjo poudarjenosti, ter gozdovi na območjih in v okolici drugih objektov naravne in kulturne dediščine in drugih vrednot okolja, za katere je določen blažji varstveni režim, ki dopušča izkoriščanje gozdnih dobrin;
3. stopnje poudarjenosti ne določamo, ker drugi gozdovi te funkcije nimajo.

V primeru, ko je naravna dediščina/vrednota posamezno drevo v gozdu ali gozdnem prostoru, ima 1. stopnjo poudarjenosti »gozd na območju« tega drevesa oziroma, kadar gre za točkovne

objekte, »gozd v okolici objekta naravne dediščine«. Kaj pa drevo samo, ki je »objekt naravne dediščine«? Merilo za ovrednotenje funkcije v tem primeru ni dovolj jasno.

Predpostavljajmo, da ima kljub temu posamezno drevo (ali skupina dreves) v gozdnem prostoru, ki je naravna vrednota (objekt naravne dediščine), poudarjeno funkcijo ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot. Manj jasno pa je, ali je ta funkcija poudarjena tudi v njegovi neposredni okolici, torej »v okolici objekta naravne dediščine«. Če je odgovor pozitiven, se postavlja vprašanje, do kod sega ta »okolica« drevesa.

Odgovora nam ne dajejo niti podrobnejše varstvene in razvojne usmeritve za drevesne naravne vrednote (Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot, 2004: Priloga 4). Namesto izraza »okolica« je tu uporabljena besedna zveza »rastišče drevesne naravne vrednote«, katerega velikost ali razsežnost prav tako ni definirana. Vendar je po besedah »... rastišča oziroma površine nad koreninami ...« mogoče razumeti, da je kot rastišče mišljena površina nad koreninami. Težava je le, da so korenine dreves v tleh in zato niso vidne. Poleg tega imajo različne drevesne vrste različne oblike koreninskih sistemov in je po tem sodeč območje rastišča odvisno od drevesne vrste. Na razvoj koreninskega sistema drevesa vplivajo tudi drugi dejavniki, kar še dodatno otežuje možnost pravilnega določanja površine nad koreninami posameznega drevesa. »Okolica« drevesne naravne vrednote ostaja torej nedefinirana.

Določiti je potrebno še stopnjo poudarjenosti funkcije. Ker v skladu z varstvenimi usmeritvami ni dovoljeno lomiti, sekati, obsekavati ali poškodovati vej, listov, debel, drevesne skorje in korenin drevesa, to pomeni, da se naravne dobrine »ne sme izkoriščati«. Drevesnim naravnim vrednotam v gozdnem prostoru bi tako morali določiti prvo stopnjo poudarjenosti funkcije ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot. Kaj pa v primeru, ko bi v funkcijsko enoto vendarle vključili tudi okolico drevesne vrednote? Kako v tem primeru določiti stopnjo poudarjenosti? O tem, da drevesa samega kot naravne dobrine ni dovoljeno izkoriščati, ni dvoma. Tu mora biti prva stopnja poudarjenosti funkcije v skladu s Pravilnikom o gozdnogospodarskih ... (1998). Če bi isto veljalo tudi za okolico drevesne naravne vrednote, pa bi izvajanje gozdnogospodarskih ukrepov moralo biti skladno z varstvenimi in razvojnimi usmeritvami za drevesno naravno vrednoto. V okolici drevesa naj bi se naravne dobrine izkoriščale torej izključno za varstveni namen. To pomeni, da naj bi z

ustreznimi ukrepi v »okolici« drevesne naravne vrednote zagotavljali ugodne razmere za rast in razvoj drevesa ali skupine dreves, ki je naravna vrednota.

Zakon o gozdovih (1993) je poleg upoštevanja naravnih vrednot v smislu mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi v 44. členu določal, da so naravne znamenitosti oziroma redkosti v gozdu oziroma v gozdnem prostoru gozdna drevesa s premerom v prsni višini nad 120 cm in gozdna drevesa z izjemnimi botaničnimi, dendrometričnimi, biotopskimi ali oblikovno estetskimi lastnostmi ... ter ostali pomembni objekti naravne dediščine in se zavarujejo po predpisih, ki urejajo varstvo naravne dediščine.

Zelo jasno postavljena meja sto dvajsetih centimetrov premera za drevesa, ki s to debelino postanejo naravne znamenitosti in jih je potrebno zavarovati, je pripomogla k lažjemu evidentiranju in ohranjanju takih dreves. Žal ni obstala dolgo. Zakon o ohranjanju narave (1999: 177. čl.) je četrti odstavek 4. člena ZG preklical in s tem odstranil edini primer zavarovanja dreves z jasno postavljenim kriterijem in merilom (Anko, 2004). Kljub preklicu pa je drevesni premer 120 cm v gozdarstvu ostal nenapisano merilo, ki vzbuja določeno spoštovanje in se mu odkazilno kladivo in motorna žaga, če je le mogoče, izogneta. Da pa naša najdebelejša in občudovanja vredna drevesa v gozdovih vendarle ne bi bila prepuščena zgolj osebni občutki njegovega lastnika ali gozdarja, je potrebno postaviti ustrezen sistem vrednotenja, ki bo upošteval tudi razlike med drevesnimi vrstami.

Drevesa so živi organizmi, ki se rojevajo, rastejo in umirajo v živih ekosistemih. S časom se spreminjajo zaradi naravnih procesov in človekovih vplivov. Tako je tudi z drevesnimi naravnimi vrednotami v gozdnem prostoru. Da bi jih čim bolj uspešno ohranjali in varovali, jih je najprej potrebno poznati. Ocenjujemo, da dosedanji način prikazovanja drevesnih naravnih vrednot kot funkcijskih enot na ustrezni karti in v preglednici funkcijskih enot v gozdnogospodarskih načrtih ni dovolj. Informacija o izjemnih drevesih, ki so vendarle za gozdarja in gozdarstvo temeljna vrednota, poleg ekosistemskih naravnih vrednot, kamor uvrščamo dele gozdov, je »skrita« v množici najraznovrstnejših funkcijskih enot. In četudi je iz predstavitve funkcijske enote mogoče razbrati, da gre za drevesno naravno vrednoto, so druge informacije prejkone zelo skope. Morda je zapisano še, za katero drevesno vrsto gre, medtem ko največkrat ni podatkov o dimenzijah, zdravstvenem stanju, morebitnih posebnostih, lastniku, še manj o razvoju drevesa. Izjemnim drevesom bi morali gozdarji organizirano in sistemsko posvečati posebno pozornost. Periodična izdelava

gozdnogospodarskih načrtov enot daje zelo dobre možnosti za vodenje evidence in periodično spremljanje stanja drevesnih naravnih vrednot in drugih izjemnih dreves, ki so predlagana za določitev za naravne vrednote.

5.2 ANALIZA REGISTRA DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT

5.2.1 Mesto drevesnih naravnih vrednot v celotnem registru naravnih vrednot

Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (2004) navaja skupaj 8.096 naravnih vrednot. Ista naravna vrednota lahko sodi v eno ali več zvrsti. Pregled razvrstitve naravnih vrednot po zvrsteh pokaže, da je 69 % naravnih vrednot uvrščenih le v eno izmed zvrsti, 31 % pa v dve ali več (največ 6) zvrsti. Relativno največji delež zavzemajo drevesne naravne vrednote (preglednica 3).

Preglednica 3: Razvrstitev naravnih vrednot po zvrsteh (Dobravc, 2006)

Zvrst naravne vrednote	Število naravnih vrednot	Delež (%)
Geomorfološka površ. nar. vrednota	483	6,0
Geomorfološka podzem. nar. vrednota	1261	15,6
Geološka naravna vrednota	329	4,1
Hidrološka naravna vrednote	272	3,4
Botanična naravna vrednota	163	2,0
Zoološka naravna vrednota	33	0,4
Ekosistemska naravna vrednota	363	4,5
Drevesna naravna vrednota	2597	32,1
Oblikovana naravna vrednota	80	1,0
Krajinska vrednota	0	0,0
Skupaj naravne vrednote – ena zvrst	5581	68,9
Dve ali več zvrsti naravnih vrednot	2515	31,1
SKUPAJ vse naravne vrednote	8096	100,0

Med naravnimi vrednotami, ki so uvrščene v dve ali več zvrsti, je 51 drevesnih naravnih vrednot. Le-te se največkrat pojavijo v kombinaciji z oblikovano naravno vrednoto. Kombinirane so tudi z ekosistemsko, botanično, zoološko, hidrološko ter površinsko geomorfološko naravno vrednoto.

Kot je predstavljeno v poglavju 4.3.1, smo ob natančnejšem pregledu drevesnih naravnih vrednot nekatere izločili zaradi različnih razlogov, zlasti zato, da bi z analizo drevesnih naravnih vrednot dobili jasnejšo sliko o tej zvrsti naravnih vrednot. Število drevesnih naravnih vrednot, upoštevanih v tem delu, je zato manjše (poglavje 5.2.2.1).

Krajinske naravne vrednote v Sloveniji še niso določene. V Pravilniku o določitvi ... (2004) so fosili in minerali, kot naravne vrednote, predstavljeni z vrsto in opisom, ne pa tudi z lokacijo.

5.2.2 Drevesne naravne vrednote

5.2.2.1 Število dreves v registru naravnih vrednot

Število zapisov o drevesnih naravnih vrednotah v registru je 2307. V tem številu niso upoštevane tiste naravne vrednote, ki sodijo v zvrst oblikovane narave, v ekosistemsko ali druge zvrsti naravnih vrednot, ker v njihovem sklopu niso izpostavljena posamezna drevesa. Ugotovimo lahko, da je med naravnimi vrednotami torej najmanj 2307 dreves, ki sodijo v zvrst drevesnih naravnih vrednot. Vendar je njihovo število v resnici mnogo višje. Skladno z Uredbo o zvrsteh ... (2002) med drevesne naravne vrednote sodijo posamezna drevesa kot tudi skupine dreves. V mnogih zapisih v registru lahko preberemo, da se zapis nanaša na skupino dreves. Le-ta so lahko iste drevesne vrste ali različnih drevesnih vrst. Podrobneje je število dreves v registru drevesnih naravnih vrednot razčlenjeno v preglednici 4.

Preglednica 4: Število dreves in deleži v registru drevesnih naravnih vrednot

Drevesne naravne vrednote	Število	Delež (%)
Zapisi drevesnih naravnih vrednot	2307	100,0
Zapisi z enim drevesom	1807	78,4
Zapisi z več kot enim drevesom	500	21,6
Zapisi z neznanim številom dreves	40	1,7
Zapisi z znanim številom dreves	460	19,9
Najmanjše število dreves v skupini	2	-
Največje število dreves v skupini	11	-
Povprečno število dreves v skupinah	2,9	-
Drevesa v skupinah z znanim številom dreves	1337	-
Znana drevesa – skupaj	3184	138,0

Skupno število dreves, ki so evidentirana posamično ali v skupinah z znanim številom, je 3184. To število smo upoštevali pri vseh nadaljnjih analizah. Skupine z neznanim številom dreves so v tej vsoti upoštevane s po enim drevesom za vsako skupino. Skupno število dreves kar za 38 % presega število zapisov v registru. Točnega števila dreves, ki so določena kot drevesne naravne vrednote, iz dostopnih podatkov nismo mogli ugotoviti.

5.2.2.2 Drevesne vrste

Za kakršno koli strokovno obravnavo izjemnih dreves ali drevesnih naravnih vrednot je ena temeljnih lastnosti, ki jo moramo poznati, drevesna vrsta. Vrste dreves se med seboj bistveno razlikujejo po mnogih lastnostih, seveda tudi po tistih, po katerih vrednotimo izjemna drevesa ter jim določamo status naravnih vrednot.

Pregled nabora drevesnih vrst, ki se pojavljajo v registru drevesnih naravnih vrednot, je zanimiv. Po eni strani kaže na veliko pestrost vrst, hkrati pa lahko ugotovimo, da pri vrednotenju izjemnih dreves popisovalci pogosto niso posvečali dovolj pozornosti določitvi vrste obravnavanega drevesa, temveč je bil zabeležen le rod.

V preglednici 5 so prikazane drevesne vrste, rodovi in sorte dreves, določenih kot naravne vrednote v Sloveniji. Razvrstitev na samonikle, tujerodne ter grmovne vrste kot tudi poimenovanje vrst smo izvedli na podlagi razvrstitev in poimenovanj v knjigi Drevesne vrste na Slovenskem (Brus, 2004).

Preglednica 5: Pregled taksonov v registru drevesnih naravnih vrednot

Samonikle drevesne vrste		
Slovensko ime	Znanstveno ime	Število dreves
Navadna jelka	<i>Abies alba</i> Mill.	36
Navadna smreka	<i>Picea abies</i> (L.) Karst.	81
Kačja smreka	<i>Picea abies</i> f. <i>virgata</i> (Jacques) Rehd.	6
Evropski macesen	<i>Larix decidua</i> Mill.	13
Bor	<i>Pinus</i> sp.	3
Rdeči bor	<i>Pinus sylvestris</i> L.	12
Črni bor	<i>Pinus nigra</i> Arnold	11
Cemprin	<i>Pinus cembra</i> L.	17
Navadni brin	<i>Juniperus communis</i> L.	2
Tisa	<i>Taxus baccata</i> L.	187
Bukev	<i>Fagus sylvatica</i> L.	169
Rdeča bukev	<i>Fagus sylvatica</i> L. f. <i>atropurpurea</i>	6
Hrast	<i>Quercus</i> sp.	76
Dob	<i>Quercus robur</i> L.	142
Graden	<i>Quercus petraea</i> (Mattuschka) Liebl.	19
Puhasti hrast	<i>Quercus pubescens</i> Willd.	3
Cer	<i>Quercus cerris</i> L.	12
Črničevje	<i>Quercus ilex</i> L.	1
Oplutnik	<i>Quercus crenata</i> Lam.	1
Zimzeleni hrast	?	4
Kostanj	?	5
Pravi kostanj	<i>Castanea sativa</i> Mill.	90
Črna jelša	<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	1
Navadni beli gaber	<i>Carpinus betulus</i> L.	16
Črni gaber	<i>Ostrya carpinifolia</i> Scop.	1

se nadaljuje

nadaljevanje

Samonikle drevesne vrste		
Slovensko ime	Znanstveno ime	Število dreves
Gorski brest	<i>Ulmus glabra</i> Huds.	22
Vez	<i>Ulmus laevis</i> Pallas	2
Navadni koprivovec	<i>Celtis australis</i> L.	2
Oreh	<i>Juglans</i> sp.	13
Češnja	<i>Prunus avium</i> L.	5
Divja češnja	<i>Prunus avium</i> L.	1
Jerebika	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	3
Mokovec	<i>Sorbus aria</i> (L.) Crantz	4
Brek	<i>Sorbus torminalis</i> (L.) Crantz	6
Skorš	<i>Sorbus domestica</i> L.	15
Jablana	<i>Malus</i> sp.	1
Hruška	<i>Pyrus</i> sp.	25
Tepka	<i>Pyrus communis</i> L.	25
Drobnica	<i>Pyrus pyraster</i> (L.) Burgsd.	6
Glog	<i>Crataegus</i> sp.	1
Nagnoj	<i>Laburnum</i> sp.	1
Javor	<i>Acer</i> sp.	13
Gorski javor	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	10
Ostrolistni javor	<i>Acer platanoides</i> L.	1
Maklen	<i>Acer campestre</i> L.	5
Bodika	<i>Ilex aquifolium</i> L.	104
Vrba	<i>Salix</i> sp.	12
Bela vrba	<i>Salix alba</i> L.	12
Topol	<i>Populus</i> sp.	10
Beli topol	<i>Populus alba</i> L.	7
Črni topol	<i>Populus nigra</i> L.	9
Lipa in lipovec	<i>Tilia</i> sp.	1484
Lipa	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	53
Lipovec	<i>Tilia cordata</i> Mill.	35
Jesen	<i>Fraxinus</i> sp.	15
Povešavi jesen	?	1
Veliki jesen	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	29
Samonikle drevesne vrste – skupaj		2841

Samonikle grmovne vrste in vzpenjavka		
Slovensko ime	Znanstveno ime	Število dreves
Črni bezeg	<i>Sambucus nigra</i> L.	5
Rdeči dren	<i>Cornus sanguinea</i> L.	1
Rumeni dren	<i>Cornus mas</i> L.	6
Pušpan	<i>Buxus sempervirens</i> L.	2
Leska	<i>Corylus</i> sp.	1
Vinska trta	<i>Vitis vinifera</i> L.	6
Samonikle grmovne vrste in vzpenjavka - skupaj		21

Tujerodne drevesne vrste		
Slovensko ime	Znanstveno ime	Število dreves
Ginko	<i>Ginkgo biloba</i> L.	6
Kavkaška jelka	<i>Abies nordmanniana</i> (Steven) Spach.	1
Duglazija	<i>Pseudotsuga</i> sp.	29
Kanadska čuga	<i>Tsuga canadensis</i> (L.) Carr.	1
Himalajska cedra	<i>Cedrus deodara</i> (D. Don) G. Don	4
Zeleni bor	<i>Pinus strobus</i> L.	3
Rumeni bor	<i>Pinus ponderosa</i> Dougl. ex P. et C. Laws.	1

se nadaljuje

nadaljevanje

Tujerodne drevesne vrste		
Slovensko ime	Znanstveno ime	Število dreves
Pinija	<i>Pinus pinea</i> L.	1
Mamutovec	<i>Sequoiadendron giganteum</i> (Lindl.) Buchholz	2
Sekvoja	<i>Sequoia sempervirens</i> (D. Don) Endl.	5
Metasekvoja	<i>Metasequoia glyptostroboides</i> Hu et Cheng	1
Močvirski taksodij	<i>Taxodium distichum</i> (L.) L. C. Rich.	8
Vednozeleni cipresa	<i>Cupressus sempervirens</i> L.	10
Lawsonova pacipresa	<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> (A. Murr.) Parl.	8
Klek	<i>Thuja</i> sp.	16
Tulipovec	<i>Liriodendron tulipifera</i> L.	3
Platana	<i>Platanus</i> sp.	43
Vrbovolistni hrast	<i>Quercus phellos</i> L.	2
Murva	<i>Morus</i> sp.	4
Kavkaški krilati oreškar	<i>Pterocarya fraxinifolia</i> (Lam.) Spach.	4
Trnata gledičevka	<i>Gleditsia triacanthos</i> L.	2
Japonska sofora	<i>Sophora japonica</i> L.	1
Robinija	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	8
Visoki pajesen	<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	1
Navadni divji kostanj	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	125
Srebrni javor	<i>Acer saccharinum</i> L.	2
Jaged	<i>Populus nigra</i> L. 'Italica'	2
Pavlonija	<i>Paulownia tomentosa</i> (Thunb.) Steud.	1
Ameriški cigarar	<i>Catalpa bignonioides</i> Walt.	1
Vrba žalujska	<i>Salix babylonica</i> L.	15
Turška leska	<i>Corylus colurna</i> L.	1
Črni oreh	<i>Juglans nigra</i> L.	1
Tujerodne drevesne vrste – skupaj		316
Vse vrste - skupaj		3179*

* Razliko med skupnim številom dreves v registru, 3184, in številom 3179, predstavlja pet skupin dreves (upoštevano po eno drevo), za katere je navedeno, da vsebujejo drevesa različnih vrst.

Vse drevesne vrste oziroma taksone, ki so navedeni v registru drevesnih naravnih vrednot, smo razdelili v tri skupine, in sicer na samonikle drevesne vrste v Sloveniji, tujerodne drevesne vrste ter grmovne vrste, med katerimi je tudi ena vrsta vzpenjavk, in sicer vinska trta. Težje je ugotoviti število vrst, ki se pojavljajo v registru. Pri določanju dreves in grmov kot naravnih vrednot so bile uporabljene vsaj tri različne ravni taksonov. Nekatera drevesa so določena le z rodnom, večina jih je določena na ravni vrste, nekatera pa celo na nižjih ravneh, najsi bodo to podvrste, sorte ali mutanti. Za eno vrsto – uporabljeno je slovensko ime zimzeleni hrast – ni mogoče natančno ugotoviti, katera vrsta hrasta je mišljena. Lahko bi sicer sklepali, da gre za črničevje *Quercus ilex* L., a je to isto slovensko ime, zimzeleni hrast, v registru uporabljeno tudi za vrsto *Quercus cerris* *Ambrosiana* (navedba v registru naravnih vrednot) oziroma *Quercus crenata* Lam., oplutnik. Drevesa (4), ki so opisana kot zimzeleni hrasti in nimajo drugih navedb, smo zato uvrstili v neznano vrsto (preglednici 5 in 6).

Število rodov in število dreves na ravni rodov v preglednici 6 se nanašata le na tista drevesa, ki so predstavljena le z rodom in jih ne moremo razvrstiti po drevesnih vrstah.

Preglednica 6: Pregled števila taksonov in števila dreves po skupinah

		Rod	Vrsta	Podvrsta/ sorta/ mutant	Neznano	Skupaj	Skupaj delež (%)
Samonikle vrste	Št. taksonov	13	38	5	1	57	61,29
	Št. dreves	1667	1136	40	4	2847	89,56
	Delež dreves (%)	52,44	35,73	1,26	0,13	89,56	-
Tujerodne vrste	Št. taksonov	4	26	1	0	31	32,98
	Št. dreves	91	219	1	0	311	9,78
	Delež dreves (%)	2,86	6,89	0,03	0	9,78	-
Grmovne vrste	Št. taksonov	1	5	0	0	6	6,38
	Št. osebkov	1	20	0	0	21	0,66
	Delež dreves (%)	0,03	0,63	0	0	0,66	-
Skupaj	Št. taksonov	18	68	6	1	93	100
	Št. dreves	1760	1374	41	4	3179	100
	Delež dreves (%)	55,36	43,22	1,29	0,13	100,00	-

Število dreves, ki jih obravnavamo pri pregledu drevesnih vrst oziroma taksonov, je 3179. Skoraj 90 % dreves sodi med samonikle taksonne (preglednica 6). Večina izmed njih, kar 1667 ali 52,44 % dreves je določenih le na ravni roda. K temu največ pripomorejo lipe in lipovci. V rod lip *Tilia* sp. sodi skupaj kar 1573 dreves. Pri veliki večini, 1484 drevesih, vrsta ni natančno določena. Vsa ta drevesa so opisana kot lipe, ni pa navedeno, ali gre za velikolistne lipe ali za lipovce. Prav tako niso navedena znanstvena imena vrst. Natančneje je to določeno pri 88 drevesih rodu lip. 53 izmed njih je opisanih kot velikolistne lipe *Tilia platyphyllos* Scop., 35 pa kot lipovci *Tilia cordata* Mill.

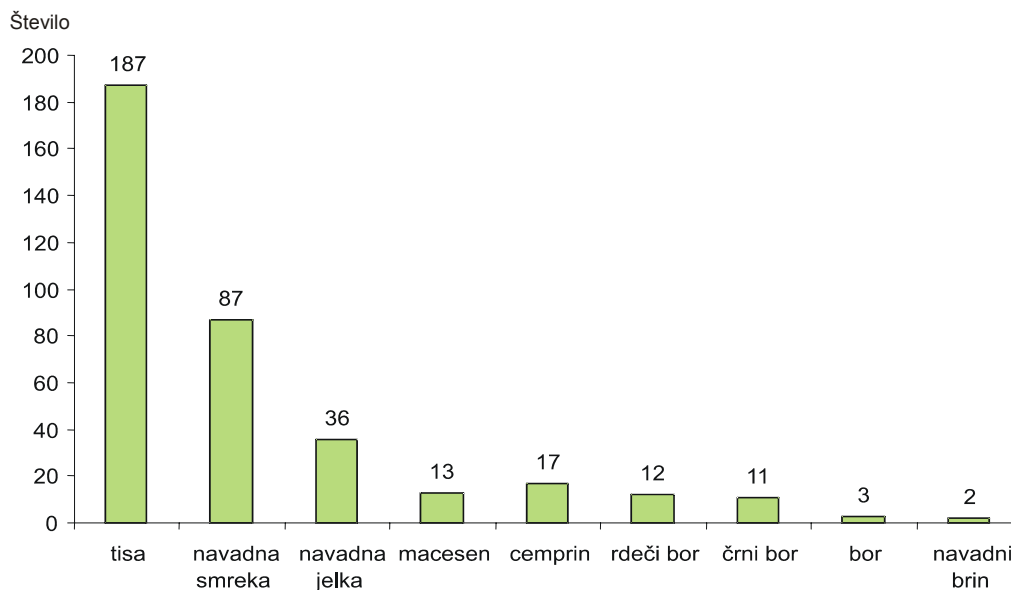
Poleg rodu lip *Tilia* sp. je med samoniklimi taksoni še 12 takih rodov, kjer vsem osebkom niso določene vrste. Ti rodovi so: bor *Pinus* sp., hrast *Quercus* sp., kostanj, oreh *Juglans* sp., jablana *Malus* sp., hruška *Pyrus* sp., glog *Crataegus* sp., nagnoj *Laburnum* sp., javor *Acer* sp., vrba *Salix* sp., topol *Populus* sp. in jesen *Fraxinus* sp. Predpostavljali smo, da so drevesa, ki so določena le na ravni roda, v resnici ena izmed samoniklih drevesnih vrst.

Izjemo predstavlja kostanj, saj se to slovensko ime v pogovorni obliki uporablja tako za pravi kostanj *Castanea sativa* Mill. kot za navadni divji kostanj *Aesculus hippocastanum* L., ki pa ne sodita v isti rod. Poleg tega je pravi kostanj samonikla vrsta, medtem ko je divji kostanj tujerodna vrsta. Pri navedbi taksona kostanj (5 osebkov) torej ne moremo natančno vedeti niti, kateri rod je mišljen. Kljub temu smo ga uvrstili med samonikle taksonne (preglednica 5).

V registru drevesnih naravnih vrednot so drevesa 38 samoniklih drevesnih vrst. To je dobra polovica od 71 drevesnih vrst v Sloveniji, ki sta jih kot samonikle opredelila Kotar in Brus (1999). Pri petih vrstah so določeni še nižji taksoni: kačasta smreka, rdeča bukev, tepka, jagned in povešavi jesen.

Med tujerodnimi taksoni so 4 rodovi brez določitve osebkov na ravni vrste. To so duglazija *Pseudotsuga* sp., klek *Thuja* sp., platana *Platanus* sp. ter murva *Morus* sp. Poleg njih je še 26 drevesnih vrst ter ena vzgojena sorta.

Tretjo skupino predstavljajo grmovne vrste, med katerimi je tudi vinska trta *Vitis vinifera* L., ki je vzpenjavka. Enemu osebkju iz rodu leska *Corylus* sp. vrsta ni določena. Kljub temu z veliko verjetnostjo lahko predpostavljamo, da je opisani osebek navadna leska *Corylus avellana* L. Skupno število osebkov v tej skupini je 21 ali 0,66 % vseh drevesnih naravnih vrednot.

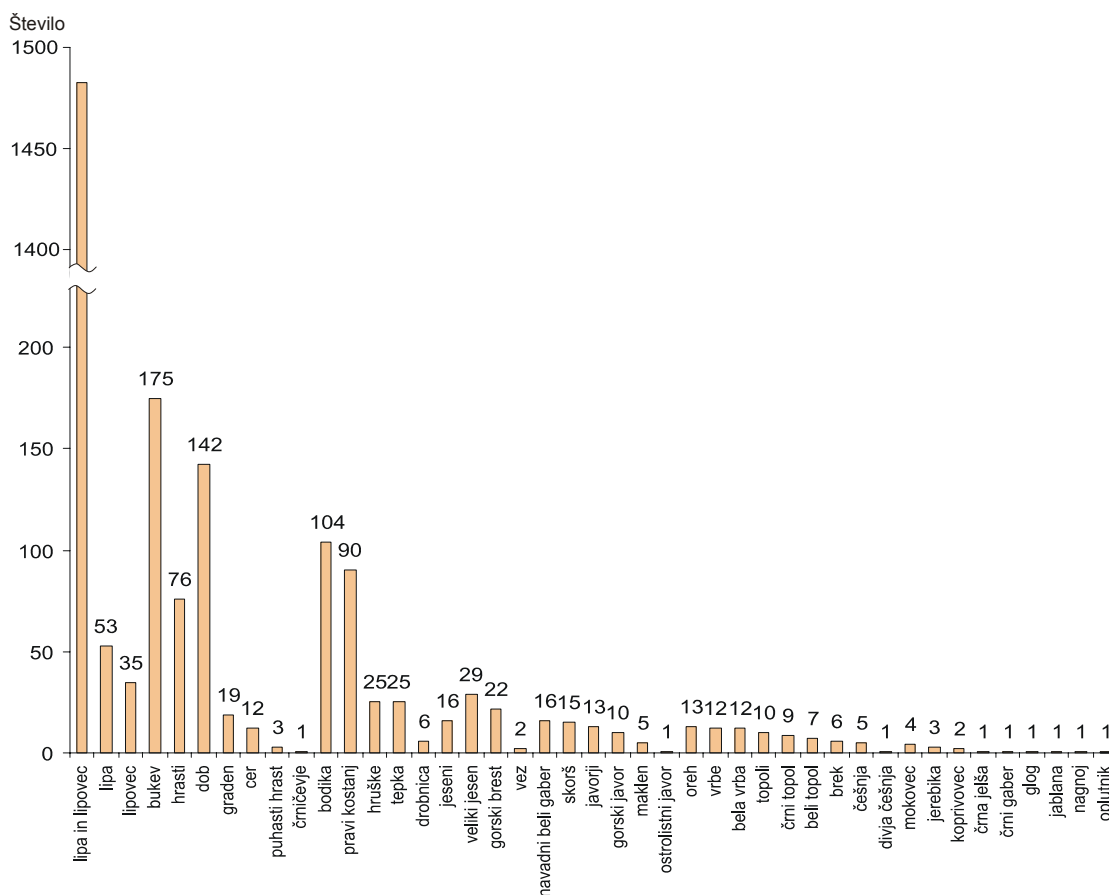

Slika 1: Število drevesnih naravnih vrednot samoniklih iglavcev

Izmed desetih samoniklih drevesnih vrst iglavcev (Kotar in Brus, 1999) jih je v registru drevesnih naravnih vrednot kar osem. Manjkata le rušje *Pinus mugo* Turra in rdečeploдни brin *Juniperus oxycedrus* L. Najštevilčnejše so tise. Tej drevesni vrsti so zaradi redkosti že od nekdaj posvečali veliko pozornosti, saj so prva zavarovana drevesa na Slovenskem prav tise (Šivic, 1923). Med iglavci zavzemajo tise 50 % delež dreves, določenih kot naravne vrednote.

Slaba četrtina je smrek (23 %), iz rodu borov je 12 % dreves, desetina je jelk (slika 1). Izmed 87 dreves navadne smreke *Picea abies* (L.) Karsten je 6 dreves opisanih kot kačasta smreka *Picea abies* f. *virgata* (Jacques) Rehd.

Samoniklih drevesnih vrst borov je skupaj 43 osebkov (preglednica 5). Pri treh osebkih vrsta ni določena. Izmed ostalih je presenetljivo največ cemprinov *Pinus cembra* L. (17). Presenetljivo zato, ker gre za redko vrsto v Sloveniji, z zelo omejenim območjem pojavljanja (Brus, 2004). Morda je prav zaradi redkosti pritegnil več pozornosti pri določanju drevesnih naravnih vrednot. Med samoniklimi vrstami borov sta še rdeči bor *Pinus sylvestris* L. (12) in črni bor *Pinus nigra* Arnold (11). Med tujerodnimi vrstami (preglednica 5) najdemo še tri vrste borov, in sicer tri osebke zelenega bora *Pinus strobus* L. ter po eno pinijo *Pinus pinea* L. in en rumeni bor *Pinus ponderosa* Dougl. ex P. et C. Laws.

Slika 2: Število drevesnih naravnih vrednot samoniklih listavcev

Kar 64 % izmed vseh osebkov samoniklih drevesnih vrst pripada rodu lip *Tilia* sp. Rod hrastov *Quercus* sp. je drugi najbolj zastopani rod v registru drevesnih naravnih vrednot.

Dreves hrastov, ki jih uvrščamo med samonikle vrste, je skupaj 257. Od tega 76 osebkom ni določena vrsta. Med preostalimi izrazito prevladujejo dobi *Quercus robur* L. (142). Bistveno manj je gradnov *Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl. (19) in cerov *Quercus cerris* L. (12). Le z nekaj osebki nastopa puhasti hrast *Quercus pubescens* Willd. (3). Črničevje *Quercus ilex* L. se pojavi le enkrat, prav tako oplutnik *Quercus crenata* Lam. Kot že rečeno, so štirje osebki opisani kot zimzeleni hrast, a jim brez dodatnih informacij ni mogoče določiti vrste. Med tujerodnimi vrstami najdemo dva vrbovolistna hrasta *Quercus phellos* L. Iz rodu hrastov *Quercus* sp. je v registru drevesnih naravnih vrednot vseh šest samoniklih vrst ter ena tujerodna vrsta (preglednica 5).

Število osebkov iste drevesne vrste listavcev je najvišje pri bukvi *Fagus sylvatica* L. (175), med njimi je 6 osebkov rdečih bukev *Fagus sylvatica* f. *atropurpurea*. Sledijo bodike *Ilex aquifolium* L. ter pravi kostanji *Castanea sativa* Mill. z okrog sto osebki. Drevesnih naravnih vrednot iz rodu hrušk *Pyrus* sp. je kar 56. Približno polovica izmed njih je tepk, drobnic *Pyrus pyraster* (L.) Burgds. je le 6. Sorta 25 dreves hrušk ni poznana.

Iz rodu jesenov *Fraxinus* sp. drevesna vrsta ni določena pri tretjini osebkov. Velikih jesenov *Fraxinus excelsior* L. je 30. V rod jesenov sodi tudi en osebek povešavega jesena. Znanstveno ime v opisu te drevesne naravne vrednote ni navedeno.

Med bresti *Ulmus* sp. prevladujejo gorski bresti *Ulmus glabra* Huds. (22), le dva sta veza ali dolgopecljata bresta *Ulmus laevis* Pallas. Več kot dvajset je še javorjev *Acer* sp. Skoraj pri polovici osebkov tega rodu drevesna vrsta ni navedena. V registru so javorji treh vrst, in sicer gorski javor *Acer pseudoplatanus* L. (10), maklen ali poljski javor *Acer campestre* L. (5) ter en osebek ostrolistnega javorja *Acer platanoides* L.

Več kot dvajset drevesnih naravnih vrednot je iz rodu vrb *Salix* sp. Pri polovici izmed njih drevesna vrsta ni navedena, druga polovica vrb je belih vrb *Salix alba* L. (12). Podobno je pri topolih *Populus* sp. Črnih topolov *Populus nigra* L. je nekoliko več kot belih, za tretjino dreves tega rodu vrsta ni navedena.

Več kot deset osebkov posamezne drevesne vrste v registru drevesnih naravnih vrednot je navadnih belih gabrov *Carpinus betulus* L. in skoršev *Sorbus domestica* L. Za orehe je poznan le rod, vrste niso navedene. Med češnjami je le za eno drevesno naravno vrednoto

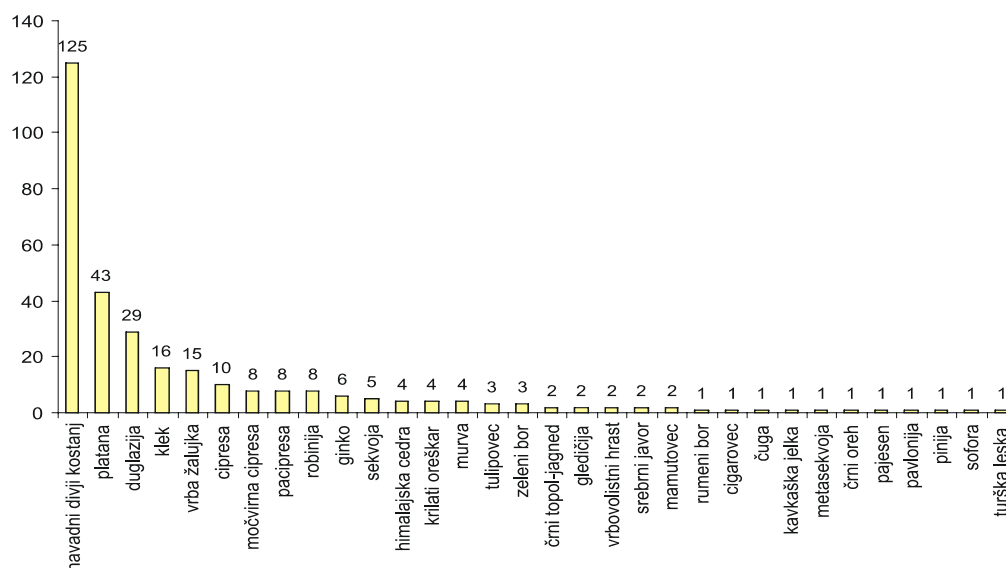
navedeno, da je divja češnja *Prunus avium* L., za preostalih 5 dreves ni navedeno, ali gre za domače ali divje češnje.

Pri drevesnih naravnih vrednotah iz rodu *Sorbus* sp. so vrste korektno navedene. Skorši po številu izstopajo, osebkov ostalih vrst tega rodu je le nekaj. Med drevesne naravne vrednote sta uvrščena dva koprivovca *Celtis australis* L. ter po eno drevo črne jelše *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn., črnega gabra *Ostrya carpinifolia* Scop., ena jablana *Malus* sp., glog *Crataegus* sp. in nagoj *Laburnum* sp.

Za skupini grmovnih ter tujerodnih drevesnih naravnih vrednot je značilno, da je število taksonov dokaj visoko, število osebkov znotraj posameznega taksona pa je večinoma majhno.

Največje število osebkov posamezne grmovne vrste je šest: rumeni dren *Cornus mas* L. ter vinska trta *Vitis vinifera* L. V registru je še pet osebkov črnega bezga *Sambucus nigra* L. ter le po eden ali dva osebka leske *Corylus* sp., rdečega dreva *Cornus sanguinea* L. in pušpana *Buxus sempervirens* L. (preglednica 5).

V registru drevesnih naravnih vrednot je 312 ali skoraj 10 % dreves tujerodnih drevesnih vrst.

Slika 3: Število drevesnih naravnih vrednot tujerodnih vrst

Skupno število taksonov je 31, kar je v primerjavi s samoniklimi vrstami razmeroma veliko. Za večino tujerodnih vrst je značilno, da so uporabljane pretežno v okrasne namene in se

večinoma pojavljajo v naseljih, na zelenicah, vrtovih. Izjema je nekaj vrst, ki so jih v preteklosti sadili v gozdove. To so duglazije *Pseudotsuga* sp., zeleni bor *Pinus strobus* L. ter robinija *Robinia pseudoacacia* L.

Največ dreves, 125, je vrste navadni divji kostanj *Aesculus hippocastanum* L. Sledijo platane *Platanus* sp. (43), duglazije *Pseudotsuga* sp. (29) ter kleki *Thuja* sp. (16), ki so določeni le na ravni roda.

Precej je vrb žalupek *Salix babylonica* L. (15) ter vednozelenih cipres *Cupressus sempervirens* L. (10). Močvirski taksodij *Taxodium distichum* (L.) L. C. Rich., Lawsonova pacipresa *Chamaecyparis lawsoniana* (A. Murr.) Parl. ter robinija *Robinia pseudoacacia* L. so po številu izenačene (8), le malo manjše je število sekvoj *Sequoia sempervirens* D. Don) Endl. ter ginkov *Ginkgo biloba* L. Sledi še 20 tujerodnih drevesnih vrst s štirimi ali manj osebki v registru drevesnih naravnih vrednot (slika 3).

5.2.2.3 Kriteriji vrednotenja dreves

Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2, 2004) v 37. členu navaja »strokovna merila« za določanje naravnih vrednot. Kot smo predstavili uvodoma, v tem delu uporabljamo izraz »kriteriji«. To so: izjemnost, tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost, redkost ter ekosistemska, znanstveno-raziskovalna in pričevalna pomembnost. Kot je navedeno v Uredbi o zvrsteh naravnih vrednot (2002), se izjemnost drevesnih naravnih vrednot odraža kot izjemnost dimenzij, habitusa ter starosti.

V nadaljevanju bomo analizirali razpoložljive podatke iz registra drevesnih naravnih vrednot po posameznih kriterijih. Ob tem je potrebno upoštevati, da je bila velika večina podatkov o drevesnih naravnih vrednotah zbrana pred izidom ZON oziroma Uredbe o zvrsteh naravnih vrednot. Podatki so bili večinoma zbrani v okviru nekdanjih regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine, ki so delovali samostojno, med njimi pa ni bilo izrazite koordinacije. Zato je razumljivo, da zbrani podatki ne morejo v celoti ustrezati strokovnim merilom, ki so bila z ZON postavljena kasneje.

Ugotoviti želimo, ali je vsak izmed kriterijev za vrednotenje dreves v postopku določitve naravnih vrednot ustrezen in smiseln glede na specifične značilnosti dreves kot naravnih vrednot.

5.2.2.3.1 Izjemna debelina

Debelino drevesa najpogosteje ugotavljamo na dva načina: z merjenjem premera debla ali z merjenjem obsega debla. V Sloveniji velja, da se debelino debla drevesa meri na t.i. prsni višini, kar pomeni 1,3 m nad tlemi. Če debeline drevesa zaradi kakršnega koli razloga ni mogoče izmeriti na tej višini, merimo višje ali nižje – kjer je smiselno (manjša debelina) oziroma mogoče, pri tem pa je nujno potrebno navesti, na kateri višini je bilo drevo izmerjeno.

V registru drevesnih naravnih vrednot so za večino dreves navedeni obsegi debel. Prav tako za večino dreves ni navedena višina merjenja debeline. Kot rečeno, v takih primerih velja predpostavka, da je bilo deblo izmerjeno na višini 1,3 m nad tlemi. V opisih manjšega števila dreves, opredeljenih kot naravne vrednote, je navedeno, da drevo ni bilo izmerjeno na tej višini, kljub temu pa višina merjenja debeline drevesa ni navedena. Primeri: »obseg merjen na višini zraščanja ...«, »drevo je razvejano na višini 1 m ...«. Tak podatek o debelini je pomanjkljiv oziroma nezanesljiv.

Debelina dreves je ena izmed ključnih lastnosti dreves pri njihovem vrednotenju, saj je najlažje merljiv in objektivni podatek (Svetličič in Skoberne, 1988; Jenčič, 1999). Poleg tega je mogoče s periodičnimi meritvami posameznega drevesa spremljati njegovo rast, pa tudi ugotoviti morebitne napake predhodnih meritev. Zato bi moralo veljati, da je podatek o debelini drevesa obvezno navesti pri opisu posameznega drevesa, ki ga vrednotimo.

Zaradi rasti dreves se njihova debelina stalno spreminja. S periodičnim merjenjem debeline dreves je mogoče ugotoviti njihov prirastek. Kadar pa debelino dreves obravnavamo kot samostojen podatek, ki ga primerjamo z ostalimi drevesi iste drevesne vrste, je prav zaradi spremenljivosti tega podatka potrebno navesti tudi čas njegove pridobitve (merjenja). V zapisih o drevesih v registru drevesnih naravnih vrednot je zapisan »datum obiska«, kar pomeni datum merjenja (Dobravc, 2006). Najstarejši datum sega v leto 1979, najpozneje pa

so bila drevesa merjena v letu 2005. Podatki o drevesih, ki so opredeljena kot naravne vrednote, so torej pridobljeni v časovnem razponu 26 let, kar je zelo veliko.

V registru drevesnih naravnih vrednot je podatek o debelini drevesa naveden za 2312 drevesnih naravnih vrednot ali za 72,6 % vseh dreves v registru. Upoštevan je razširjen seznam s skupno 3184 drevesi. V nadaljnji analizi podatkov o debelini drevesnih naravnih vrednot so upoštevani le tisti zapisi, kjer podatek o debelini obstaja. Izpuščenih je torej 872 dreves.

Za veliko večino dreves je naveden izmerjeni obseg debla. V posameznih primerih so navedene ocene. Primeri: »... obseg je skoraj 300 cm«; »... z obsegom nekaj nad 700 cm«; »premer okrog 100 cm«. Za 36 dreves je naveden premer. Podatek o obsegu smo zaradi možnosti primerjav z ostalimi drevesi izračunali po znani formuli za izračun obsega kroga. V teh primerih gre prav tako za ocene obsega dreves, saj je znano, da je prerez debla na mestu meritve le približek kroga.

Sestavni del vrednotenja dreves, z namenom določitve drevesnih naravnih vrednot, je medsebojna primerjava dreves. S primerjavo med seboj primerljivih lastnosti naravnih vrednot razvrstimo le-te na naravne vrednote državnega pomena oziroma na naravne vrednote lokalnega pomena (Uredba o spremembi uredbe o zvrsteh ..., 2003). Medsebojna primerjava pa mora biti smiselna in korektna. Če želimo primerjati drevesa po debelini, je nujno upoštevati vsaj drevesno vrsto.

V velikih težavah smo, če želimo po debelini primerjati večdebela drevesa. Če je drevo razvejeno pri tleh oziroma v območju koreninika, obsega enotnega dela debla večinoma ne moremo izmeriti. V registru drevesnih naravnih vrednot je 59 večdebelnih dreves. Zanje so navedeni podatki o obsegih (ali premerih) posameznih debel istega drevesa. V nekaj primerih je izmerjeno le eno – najdebelejše deblo ali več debelejših debel, medtem ko tanjša debla večdebelnega drevesa niso izmerjena. Večdebela drevesa so lahko zaradi debeline, še posebej pa zaradi habitusa zelo zanimiva in vredna vključitve med drevesne naravne vrednote, seveda pa morajo biti ustrezno ovrednotena.

Pri obravnavanju izjemne debeline dreves se lahko posvetimo več vidikom. V absolutnem smislu nas zanimajo absolutno najdebelejša drevesa v Sloveniji. Drevesne vrste se med seboj

tako zelo razlikujejo v pogledu rasti, priraščanja v debelino, doseganja izjemnih dimenzij in ne nazadnje tudi v življenjski dobi, da ne bi bilo korektno obravnavati vseh skupaj. Zato je potrebno pri vrednotenju debeline dreves obravnavati vsako drevesno vrsto posebej. Le v nekaterih redkih primerih lahko tudi rod.

V večini primerov je debelina izjemnega drevesa ključna lastnost, po kateri drevo vrednotimo (Jenčič, 1999). Potreben je dogovor o mejni vrednosti debeline drevesa določene drevesne vrste za njegovo uvrstitev med naravne vrednote zgolj na podlagi debeline ter o višji mejni vrednosti, ki določa izjemno debelino za posamezne drevesne vrste, pri katerih drevesna naravna vrednota postane državnega pomena. V slovenski strokovni literaturi sta objavljena dva pregleda, ki za izbrane drevesne vrste navajata mejne debeline (Svetličič in Skoberne, 1988; Jenčič, 1999). Oba predloga sta bila obravnavana in povzeta tudi v kasnejših študijah (Mastnak, 2003; Ocvirk in sod., 2004).

Svetličič in Skoberne (1988) izhajata iz podatkov o drevesih, ki so bili zbrani v sklopu mladinske raziskovalne akcije v letih 1976, 1977. Mejne vrednosti premerov so navedene za eno grmovno vrsto, za 13 samoniklih drevesnih vrst ter 11 rodov (bor, brest, hrast, javor, jesen, lipa, oreh, hruška, jablana, topol in vrba) in za 4 tujerodne drevesne vrste ter 3 tujerodne rodove.

Jenčič (1999) je mejne debeline (premere) postavil na podlagi podatkov o popisanih drevesih na območju mariborskega Zavoda za varstvo narave (1181 dreves). Nabor taksonov je mnogo širši: 43 samoniklih drevesnih vrst in en rod (glog), 18 tujerodnih drevesnih vrst, 4 tujerodni rodovi in 7 grmovnih vrst. Premer, pri katerem drevo postane dendrološka naravna dediščina brez upoštevanja drugih meril, je naveden za vse taksone. Premer, ki osebek uvršča med najdebelejše v Sloveniji, pa le za najpogosteje zastopane taksone.

Z vidika vrednotenja izjemnih dreves zaradi določitve drevesnih naravnih vrednot je postavitve mejnih vrednosti v pogledu posameznega merila smiselna, če je dogovorjena mejna vrednost postavljena tako, da je zagotovljena enaka obravnava posameznih vrst in posameznih osebkov. To po eni strani pomeni, da je potrebno upoštevati vsako vrsto (izjemoma rod) posebej, po drugi strani pa je potrebno upoštevati tudi naravne danosti za posamezne vrste. Pri analizi podatkov o debelini dreves, določenih za naravne vrednote, smo za orientacijo uporabili Jenčičev predlog mejnih vrednosti (1999). Ta podaja mejne vrednosti

za bistveno večje število taksonov, je sodobnejši ter oblikovan na podlagi analize številnih podatkov o debelini evidentiranih dreves. Žal je Jenčič uporabil podatke le iz manjšega dela Slovenije.

V preglednici 7 so prikazane predlagane mejne vrednosti obsegov za samonikle vrste listavcev (Jenčič, 1999) ter obsegi dreves, določenih za naravne vrednote, v razmerju do predlaganih mejnih vrednosti. Število znanih podatkov o debelini dreves v registru naravnih vrednot je za posamezno vrsto ali rod zelo različno. Dejstvo, da so bili podatki o debelini dreves, določenih za naravne vrednote, zbrani v več let trajajočem obdobju in zato nekateri niso več aktualni, smo pri nadaljnjih analizah zanemarili.

Preglednica 7: Predlagane mejne vrednosti v razmerju z dejanskimi obsegi drevesnih naravnih vrednot samoniklih vrst iglavcev

Drevesna vrsta	Jenčič (1999)		Drevesne naravne vrednote								
	Obseg A	Obseg B	Min obseg	Max obseg	Skupaj*	Manjše od A		Enako A do B		Enako ali večje od B	
	cm	cm	cm	cm	število	število	%	število	%	število	%
N. jelka	314	440	197	605	29	9	31	15	52	5	17
N. smreka	314	408	270	451	63	23	35	36	55	6	9
E. macesen	283	377	138	464	13	9	69	1	8	3	23
Rdeči bor	283	314	240	353	12	8	67	2	17	2	17
Črni bor	250	<u>315</u>	180	275	3	2	67	1	33	0	0
Cemprin	125	<u>250</u>	135	222	11	0	0	11	100	0	0
Tisa	125	283	50	455	173	26	15	110	64	37	21
N. brin	<u>80</u>	<u>125</u>	118	194	2	0	0	1	50	1	50

* Št. dreves v registru se nanaša na število dreves z znanimi obsegi.

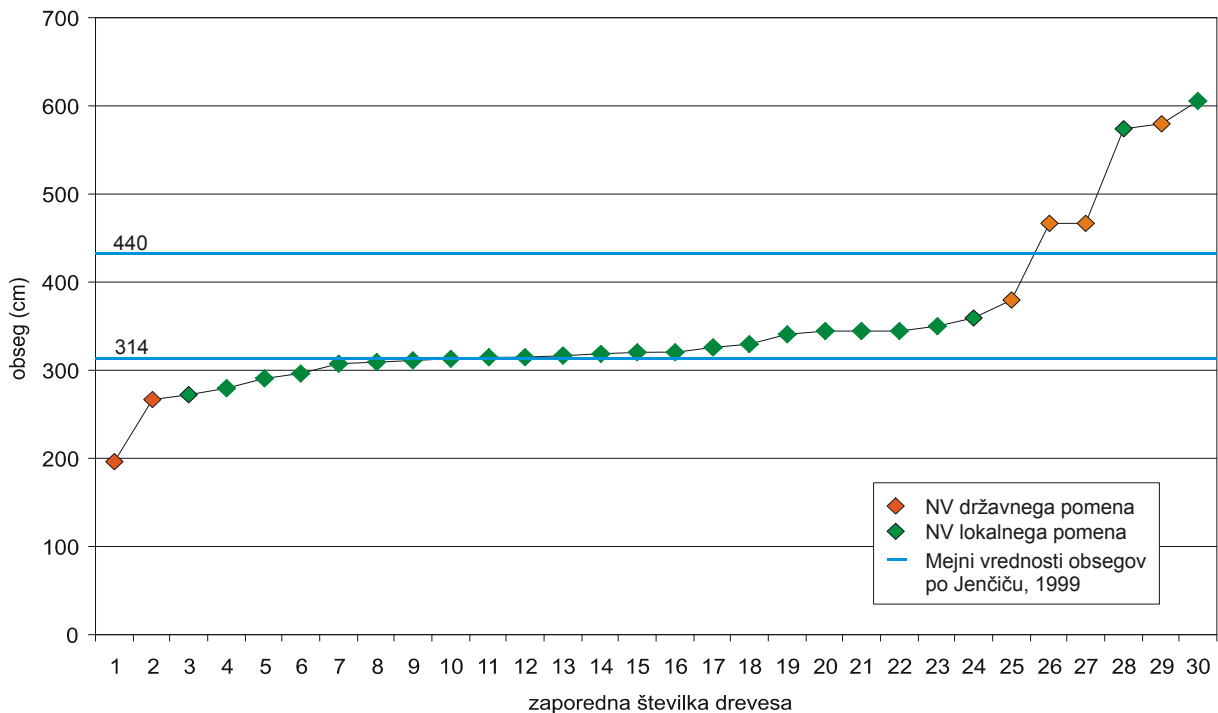
Legenda: Jenčič (1999): A = obseg, pri katerem drevo uvrstimo med dendrološko dediščino brez upoštevanja ostalih funkcij (kriterijev); B = obseg, pri katerem sodijo primerki med najdebelejše v Sloveniji (Op.: v literaturi so navedeni premeri – preračunano v obsege). Podčrtane številke – naš predlog.

Navadna jelka (*Abies alba* Mill.)

V registru drevesnih naravnih vrednot je 29 jelk z znanimi obsegi, ki se nahajajo v razponu med 179 cm in 605 cm. Največje število dreves (17) ima obsege med 300 in 350 cm.

Za drevesa manjših debelin bi pričakovali, da so bila določena kot drevesne naravne vrednote na podlagi drugih meril, ne le debeline. Pri jelkah to ni pravilo. Le za najtanjšo, stebrasto jelko na Rakitni, je navedeno, da je mutant, kar je glavni razlog njene uvrstitve med naravne

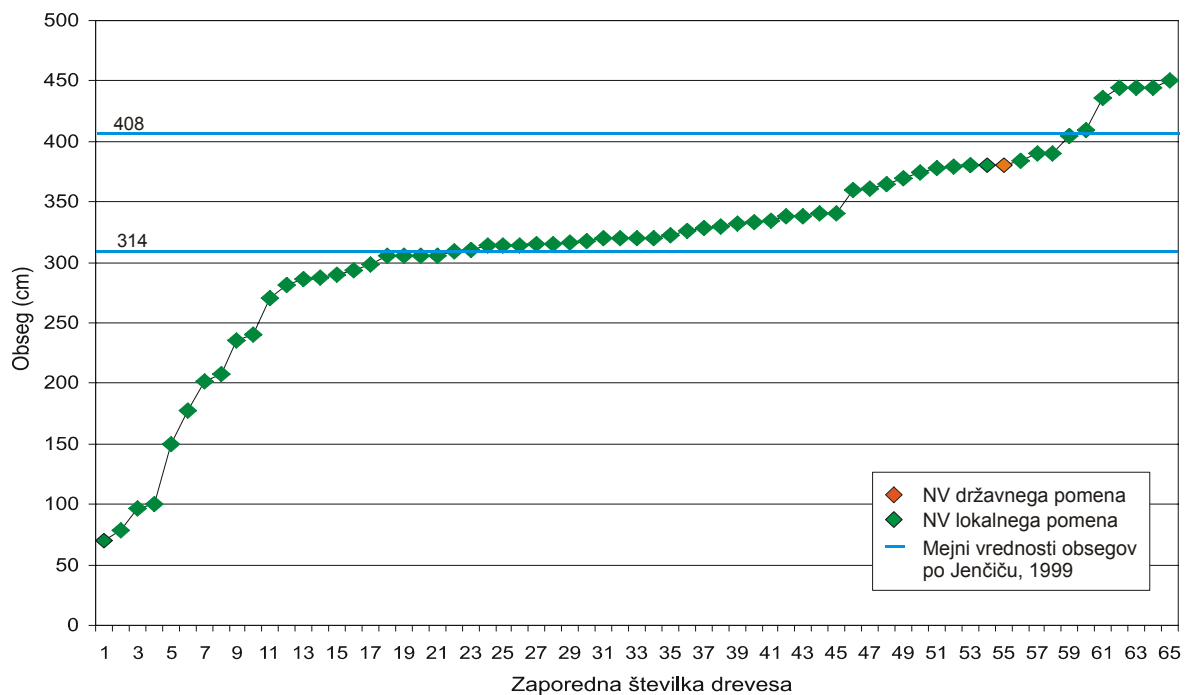
vrednote. Vse ostale jelke so uvrščene med drevesne naravne vrednote, ker po debelini izstopajo v širši ali ožji okolici.

Slika 4: Obsegi navadnih jelk v registru naravnih vrednot

Pregled jelk, katerim je pripisan državni pomen, ne kaže jasnih kriterijev. Dve izmed petih jelk, ki po obsegu presegajo mejno vrednost najdebelejših dreves po Jenčiču (1999), sta naravni vrednoti lokalnega pomena. Tri jelke, z obsegi pod predlagano mejno vrednostjo za najdebelejše jelke v Sloveniji, so državnega pomena. Od tega je ena blizu mejne vrednosti, dve pa sta precej tanjši. Da gre za najvišje ovrednoteno drevo, je razumljivo le pri že omenjeni stebrasti jelki na Rakitni, pri kateri debelina ni bistvenega pomena zaradi njene izjemne genetske zasnove.

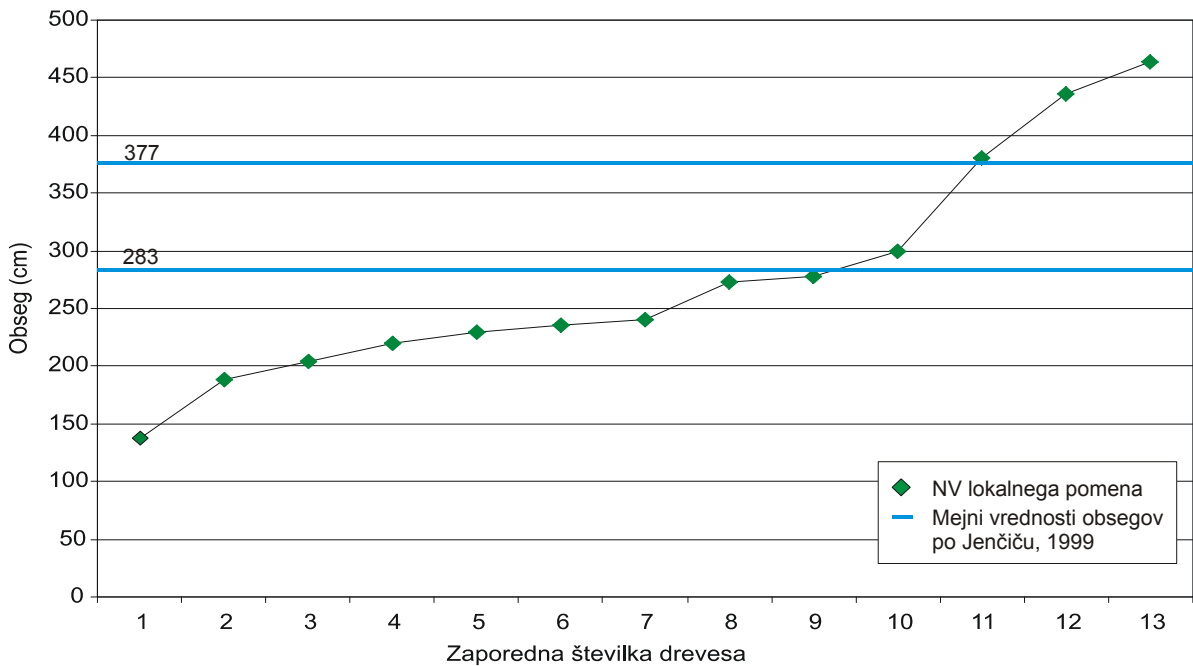
Najdebelejša jelka v Sloveniji je Maroltova jelka na Pohorju z obsegom 605 cm, ne dosti tanjši pa sta tudi Črmošnjiška jelka na Kočevskem Rogu (580 cm obsega) in jelka v Riharski dragi pri Podvolovljeku (obseg 575 cm). Slednja je bila ob terenskem ogledu leta 1989 že precej v slabem stanju (votla, poškodba od strele), zato bi bilo potrebno preveriti njeno sedanje stanje. Za Črmošnjiško jelko Vidervol (1999) navaja obseg 600 cm.

Navadna smreka (*Picea abies* (L.) Karst.)

Slika 5: Obsegi navadnih smrek v registru naravnih vrednot

Obsegi smrek, ki so določene za naravne vrednote, so v primerjavi z jelkami znatno manjši. Podatek je zabeležen pri 63 smrekah. Najtanjša smreka ima le 70 cm obsega. Svoje mesto med naravnimi vrednotami so tanjše smreke, takih je 11, dobile zaradi tega, ker so mutanti ali zaradi drugih razlogov (lokacija, del vetrnega pasu ...) in ne zaradi debeline. Debelina smreke je kot ključna lastnost navedena od obsega 282 cm dalje. Po Jenčiču je mejni obseg smreke za evidentiranje 314 cm. V registru je skupaj 23 tanjših smrek (35 %). Največje število smrek je, kot pri jelkah, debeline med 300 in 350 cm (28). Mejna vrednost za najdebelejše smreke je postavljena na 408 cm. Debelejših dreves je šest (9 %), vendar nobeno izmed njih ni ovrednoteno kot drevesna naravna vrednota državnega pomena. Budkovič (Budkovič in sod., 1996) navaja doslej najdebelejšo smreko v Sloveniji na Storeč ravni v bohinjskem kotu, kraljica bohinjskih smrek ima obseg 500 cm, v višino pa meri 42,5 m. Najdebelejša smreka v registru naravnih vrednot je Cebejeva smreka na Smolniku pri Rušah z obsegom 451 cm in kar 58 m višine.

Med smrekami je le eno drevo uvrščeno med naravne vrednote državnega pomena, razlog ni naveden.

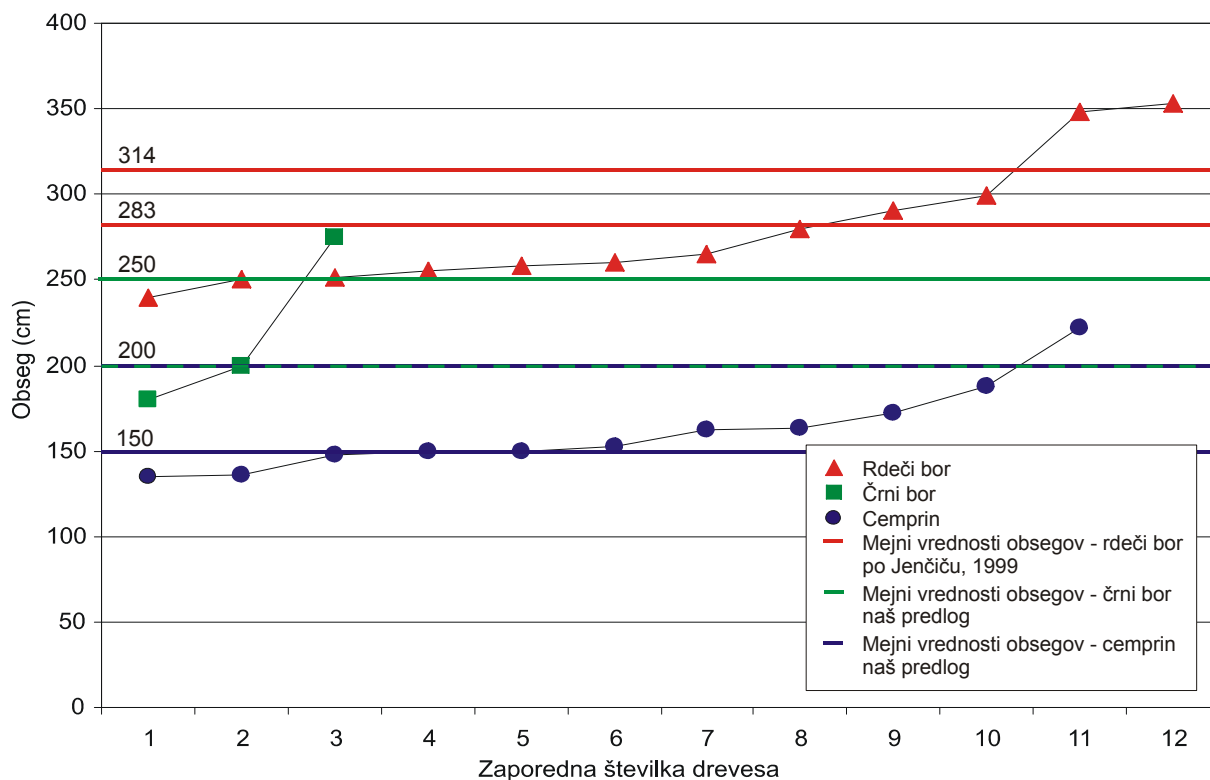
Evropski macesen (*Larix decidua* Mill.)

Slika 6: Obsegi evropskih macesnov v registru naravnih vrednot

V registru drevesnih naravnih vrednot je 13 macesnov, obsegi so poznani za vsa drevesa. Najtanjše drevo ima le 138 cm obsega. Najdebelejša macesna v Sloveniji raste na Klemenči jami nad Logarsko dolino in merita 464 cm in 436 cm. Morebiti je eden izmed razlogov za dokaj majhno število macesnov v registru precej visoko postavljena meja evidentiranja, saj je pod spodnjo mejo (po Jenčiču, 283 cm) devet dreves, nad njo pa le štiri. Svetličič in Skoberne (1988) sta mejo evidentiranja za macesne postavila na 250 cm, a tudi v tem primeru je nad njo le šest dreves. Zanimivo je, da je med obema predlaganima mejnima vrednostma obsegov le eno drevo, čeprav je razlika med njima 94 cm (30 cm v premeru). Vsi macesni v registru so naravne vrednote lokalnega pomena.

Bori (*Pinus* sp.)

Obsegi večine samoniklih borov v registru drevesnih naravnih vrednot so znani, razen za črne bore, kjer so na razpolago le trije podatki. Iz slike 7 je razvidno, da so med vrstami borov znatne razlike.

Slika 7: Obsegi rdečih in črnih borov ter cemprinov v registru naravnih vrednot

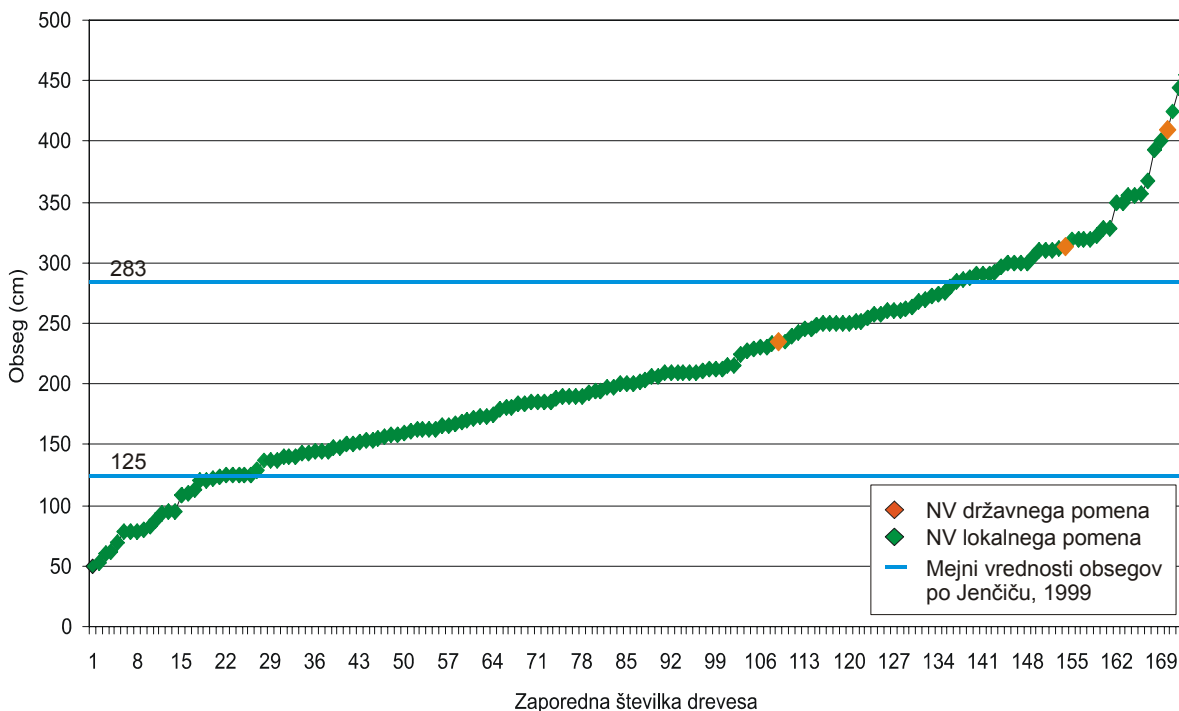
Najdebelejši so rdeči bori, obseg najdebelejšega, Dravčbaherjevega bora v Šentjanžu nad Dravčami, je 353 cm. Mejne vrednosti so za rdeči bor postavljene zelo visoko. Po Jenčiču bi med naravno dediščino sodili le štiri rdeči bori (debelejši od 283 cm), od tega bi bili državnega pomena trije (nad 314 cm). Razlika med spodnjo in zgornjo mejno vrednostjo obsegov za rdeči bor je zelo majhna, le 31 cm (10 cm v premeru). V registru drevesnih naravnih vrednot nobenemu boru ni pripisan državni pomen.

Izmed treh črnih borov z znanimi obsegi je le eden debelejši od 250 cm, kar je po Jenčiču mejni obseg za evidentiranje. Meri 275 cm in raste v bližini Negove pri Gornji Radgoni. Druga dva sta občutno tanjša. Naš predlog za mejno vrednost obsega črnih borov je 200 cm.

Za razliko od rdečih in črnih borov je mejna vrednost pri cemprinih postavljena relativno nizko (126 cm obsega). Vsi cemprini z znanimi obsegi v registru naravnih vrednot so debelejši. Mejne vrednosti za cemprine državnega pomena Jenčič ne navaja. Novi predlog mejne vrednosti za cemprin je 150 cm obsega. Najdebelejši cemprin (222 cm) raste v skupini sedmih istovrstnih dreves pri spomeniku na Klopnem vrhu v bližini Lovrenca na Pohorju.

Drevesa so posajena. Najdebelejši v gozdu rastoči cemprin meri v obsegu okrog 150 cm in prav tako uspeva na Pohorju.

Tisa (*Taxus baccata* L.)

Slika 8: Obsegi tis v registru naravnih vrednot

Tisa je najbolj množično zastopan iglavec v registru drevesnih naravnih vrednot. Obsegi so znani kar za 173 osebkov. Zaradi redkosti in ogroženosti je bila tisa prva zavarovana drevesna vrsta na Slovenskem in je že od druge polovice 19. stoletja dalje uživala veliko naravovarstvene pozornosti. Meja evidentiranja tis je bila prav zaradi njihove ogroženosti postavljena zelo nizko – posamično rastoče tise naj bi evidentirali že od 10 cm premera naprej (Svetličič in Skoberne, 1988). Jenčič (1999) je mejo evidentiranja tis postavil na 126 cm obsega, pri tem pa opozoril, da so lahko zaradi nekaterih posebnosti razlike v obravnavi iste drevesne vrste precej velike. V okolici Ruš so tise kot hišna drevesa zelo pogoste, zato je Jenčič mejo evidentiranja dvignil na 30 cm premera (95 dreves), za vpis v dediščino pa so predlagali le tise, debelejše od 50 cm premera (66 dreves) (ibid.). Na tem območju je kar 10 tis debelejših od 100 cm v premeru, kar je polovica vseh tako debelih tis v Sloveniji.

Največje število tis, 43 osebkov, ima obseg med 150 in 200 cm, 35 osebkov ima obseg med 200 in 250 cm.

Razporeditev tis glede na mejne vrednosti, kot jih predlaga Jenčič, je dokaj ustrezna. Tanjših je 15 % dreves (preglednica 7), med naravne vrednote lokalnega pomena bi sodilo 110 tis ali 64 %, državnega pomena pa bi bilo 37 tis, kar predstavlja petino dreves v registru naravnih vrednot. V resnici so med vrednote državnega pomena uvrščene le tri tise: Solčavska, Stranska in Vranjekova tisa. Za četrto, tiso, ki raste ob debeli tisi v Stranah, pomen ni jasen. Kako so razporejene glede na debelino, je razvidno iz slike 8.

Najdebelejše tise v Sloveniji so, poleg že omenjene tise v Stranah pri Postojni (obseg 410 cm), še Grobelnikova (425 cm), Fikejeva (445 cm) in Jurševa tisa (455 cm). Vse tri rastejo na mariborskem območju.

Navadni brin (*Juniperus communis* L.)

Med naravne vrednote sta uvrščena dva navadna brina z obsegoma 118 in 194 cm. Rasteta v Križeči vasi vzhodno od Poljčan, na mariborskem območju. Mejnih vrednosti za evidentiranje brinov v Sloveniji ne poznamo. Brus (2004) navaja še dva izjemna brina, v Logarski dolini (višina 14 m) ter pod Borštom ob Dragonji. Slednji ima obseg 66 cm in višino 12 m.

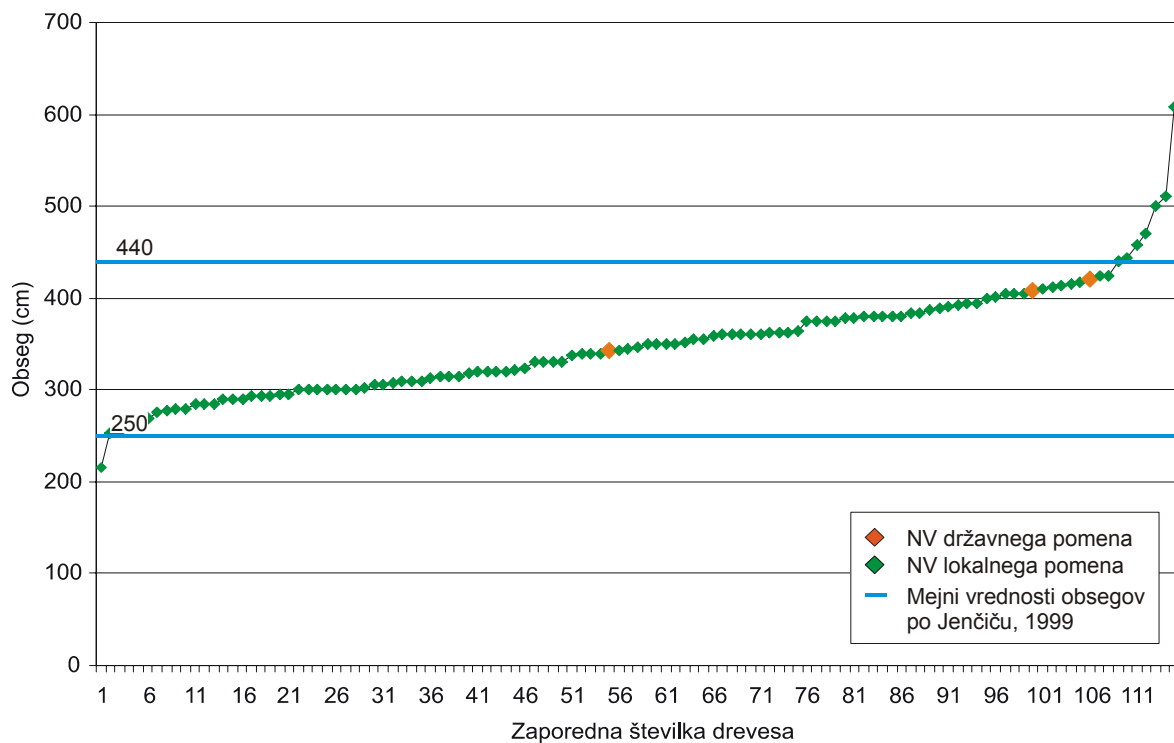
Listavci

Preglednica 8: Predlagane mejne vrednosti v razmerju z dejanskimi obsegi drevesnih naravnih vrednot samoniklih vrst listavcev

Drevesna vrsta	Jenčič (1999)		Drevesne naravne vrednote								
	Obseg A	Obseg B	Min obseg	Max obseg	Skupaj*	Manjše od A		Enako A do B		Enako ali večje od B	
	cm	cm	cm	cm	število	število	%	število	%	število	%
Bukev	250	440	215	608	115	1	1	107	93	7	6
Hrasti	-	-	188	605	145						
Dob	314	471	220	760	120	23	19	76	63	22	18
Graden	314	440	188	540	16	4	25	9	56	3	19
Puhasti hrast	-	-	320	410	2						
Cer	314	408	280	510	6	1	17	1	17	4	67
Črničevje	-	-	-	375	1						
Pravi kostanj	314	565	277	1057	73	3	4	43	59	27	37
Nav. beli gaber	283	314	157	470	8	5	50	0	0	4	50
Črni gaber	188	<u>250</u>	-	315	1	0	0	0	0	1	100
Gorski brest	283	314	220	425	17	2	12	5	29	10	59
Vez	283	<u>350</u>	390	393	2	0	0	0	0	2	100
Navadni oreh	283	<u>410</u>	300	434	9	1	10	7	78	2	22
Češnja	250	283	216	330	5	2	40	1	20	2	40
Divja češnja	188	<u>250</u>	-	216	1	0	0	1	100	0	0
Jerebika	126	<u>155</u>	140	155	3	0	0	2	67	1	33
Mokovec	-	-	125	204	3	1	33	0	0	2	67
Brek	157	<u>220</u>	63	277	4	3	75	0	0	1	25
Skorš	157	<u>250</u>	205	338	8	0	0	4	50	4	50
Hruška	283	346	178	538	17	7	25	10	36	11	39
Tepka	283	346	224	380	5	2	40	2	40	1	20
Drobnica	283	346	230	410	6	1	17	1	17	4	67
Glog	94	<u>125</u>	-	115	1	0	0	1	100	0	0
Nagnoj	-	-	-	150	1						
Javor	314	377	80	425	23	10	43	8	35	5	22
Gorski javor	314	377	295	425	9	2	22	2	22	5	56
Ostrolist. javor	283	<u>350</u>	-	320	1	0	0	1	100	0	0
Maklen	220	<u>220</u>	226	240	2					2	100
Bodika	47	<u>125</u>	28	170	87	10	11	72	83	5	6
Vrba	314	<u>600</u>	350	785	28	6	21	19	68	3	11
Bela vrba	314	<u>600</u>	240	700	10	3	30	6	60	1	10
Topol	314	440	310	600	19	3	16	11	58	5	26
Beli topol	314	440	318	628	7	0	0	3	43	4	57
Črni topol	314	<u>450</u>	310	464	9	2	22	5	56	2	22
Lipa in lipovec	314	503	102	1080	1105	389	35	599	54	116	10
Jesen	314	377	243	520	34	11	32	11	32	12	35
Veliki jesen	314	377	190	515	24	7	29	7	29	10	42

* Št. dreves v registru se nanaša na število dreves z znanimi obsegi.

Legenda: Jenčič (1999): A = obseg, pri katerem drevo uvrstimo med dendrološko dediščino brez upoštevanja ostalih funkcij (kriterijev); B = obseg, pri katerem sodijo primerki med najdebelejše v Sloveniji (Op.: v literaturi so navedeni premeri – preračunano v obsege). Podčrtane številke – naš predlog.

Bukev (*Fagus sylvatica* L.)

Slika 9: Obsegi bukev v registru naravnih vrednot

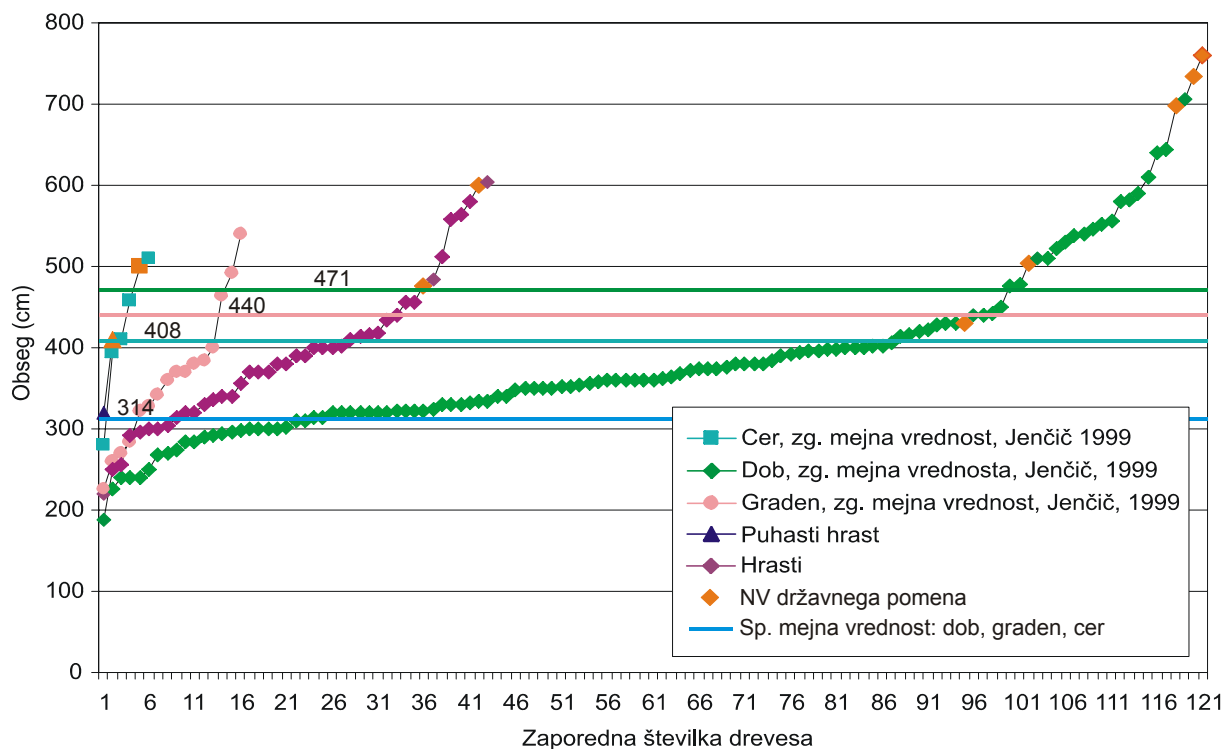
Število bukev z znanimi obsegi je 115. Najtanjša bukev meri 215 cm in skupaj s še eno, nekoliko debelejšo bukvijo raste v Ljubljani. Najdebelejša je Gregorova bukev v Hudem kotu na Pohorju s 608 cm obsega, naslednji dve najdebelejši bukvi merita kar cel meter manj. Pri Vikrčah pod Šmarno goro raste bukev z izjemno razrastjo in obsegom 510 cm, na Vrheh nad Zagorjem ob Savi pa ob cerkvi raste bukev s 500 cm obsega.

Največje število dreves, 67, je v razponu med 300 in 400 cm obsega. Med bukvami so tri drevesne vrednote državnega pomena. Njihov položaj, glede na debelino drugih bukev, je razviden s slike 9. Sedem najdebelejših bukev, ki presegajo zgornjo mejno vrednost po Jenčiču (1999), je ovrednotenih kot naravne vrednote lokalnega pomena.

Hrasti (*Quercus* sp.)

V registru drevesnih naravnih vrednot je vseh šest vrst samoniklih hrastov, vendar je število dreves posamezne vrste zelo različno. Podatki o obsegih so znani za skupno 145 osebkov.

Največ, 120, je dobov. Za 44 hrastov vrsta ni navedena, zato jih v sliki 10 prikazujemo ločeno, kot hraste.

Slika 10: Obseg samoniklih vrst hrastov v registru naravnih vrednot

Absolutno najdebelejši hrast v Sloveniji, določen za naravno vrednoto, je dob z imenom Nujčev hrast v Gregovcih na Bizeljskem. Njegov obseg znaša po podatkih v registru 760 cm. Brus (2004) navaja, da obseg tega drevesa znaša 778 cm, po čemer sklepamo, da je v registru starejši podatek (datum obiska oziroma izmere v registru ni naveden). Še trije dobi merijo v obsegu 700 cm in več: Kasteličev hrast v Cundrovcu pri Brežicah (735 cm), Niderlov hrast pri Sp. Ščavnici v Pomurju (707 cm) ter Cvelbarjev hrast v Malencah pri Kostanjevici na Krki (699 cm).

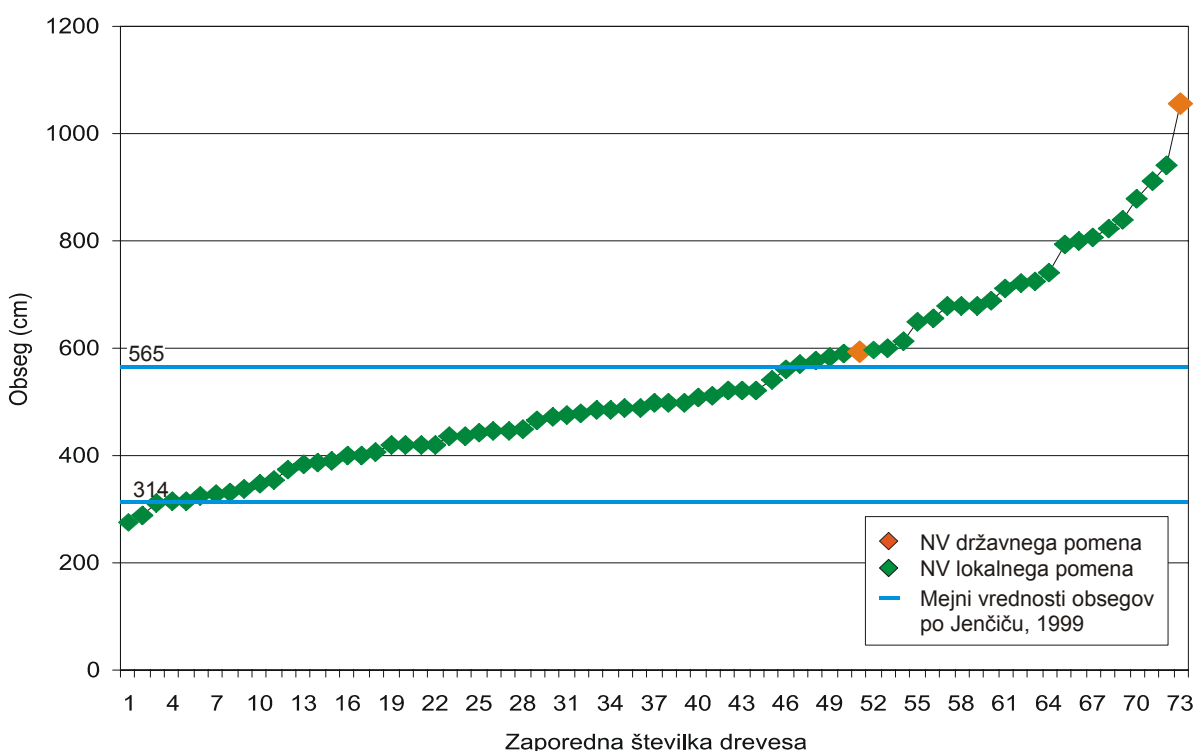
Kot drevesne narave vrednote državnega pomena je določenih 6 dobov. Nujčev, Kasteličev ter Cvelbarjev hrast, še dva občutno tanjša doba, obseg šestega pa ni znan. Med drevesi državnega pomena sta tudi po en cer in en puhasti hrast ter še dva hrasta, katerih vrsta ni poznana (slika 10).

Mejne vrednosti za umeščanje hrastov med naravne vrednote ter za njihovo ovrednotenje kot drevesa državnega pomena navaja Jenčič za tri vrste: dob, graden in cer. Spodnja meja je pri

vseh treh vrstah 100 cm premera, torej obseg 314 cm. Zgornja meja je najvišje postavljena pri dobi, 471 cm, pri gradnu znaša 440 cm ter pri ceru 408 cm. Pri dobih je nad zgornjo mejo še 22 dreves (18 %), pri gradnih 3 (19 %), pri ceru 4 (67 %).

Pri dobih je največje število dreves z obsegom med 300 in 400 cm (61), pri gradnih pa med 350 in 400 cm (6) Enako je tudi pri hrastih, katerih vrsta ni poznana, 11 dreves.

Pravi kostanj (*Castanea sativa* Mill.)

Slika 11: Obsegi pravih kostanjev v registru naravnih vrednot

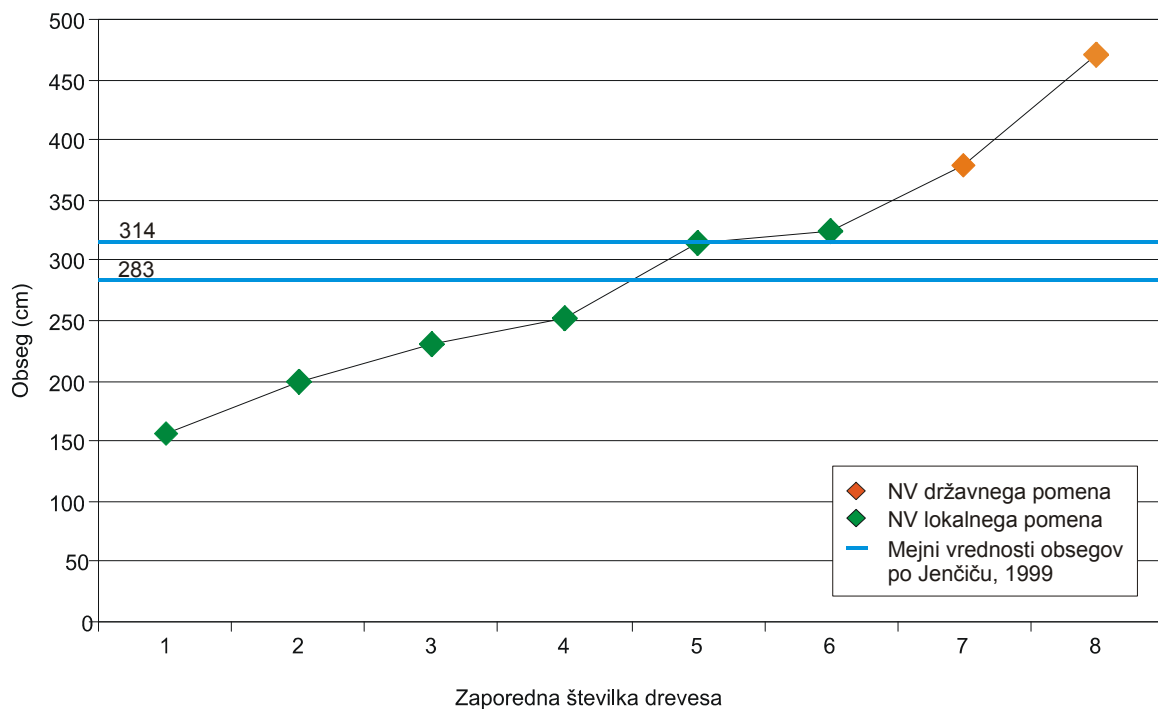
Za prave kostanje je znanih 73 obsegov dreves iz registra naravnih vrednot. Najmanjši obseg znaša 277 cm. Najdebelejši pravi kostanj je Gašperjev kostanj v Močilnem in po podatkih iz registra meri 1057 cm v obsegu. To je drugo najdebelejše drevo v Sloveniji, prekaša ga le Najevnikov lipovec s 1080 cm obsega.

V splošnem se pravi kostanji po debelini lahko merijo z lipami in lipovci. Med trideset najdebelejšimi drevesi je devet pravih kostanjev in 19 lip ali lipovcev. Šele na 28. mestu je vrba, na 30. mestu pa platana.

Gašperjev pravi kostanj je drevesna naravna vrednota državnega pomena. Ta pomen ima tudi Kočetov pravi kostanj pri Matkah na celjskem območju, z obsegom 593 cm (slika 11).

Mejni vrednosti sta pri pravih kostanjih postavljeni dokaj nizko. Za vpis v evidenco zadošča 314 cm obsega. Tanjši so le trije kostanji (4 %). Zgornja meja za najdebelejše prave kostanje znaša 565 cm. Med tema mejnima vrednostma je 43 dreves (59 %). Nad zgornjo mejo je kar 27 pravih kostanjev, kar pomeni 37 % vseh pravih kostanjev v registru drevesnih naravnih vrednot. Največje število pravih kostanjev, skupaj 23, ima obseg med 400 in 500 cm.

Navadni beli gaber (*Carpinus betulus* L.)

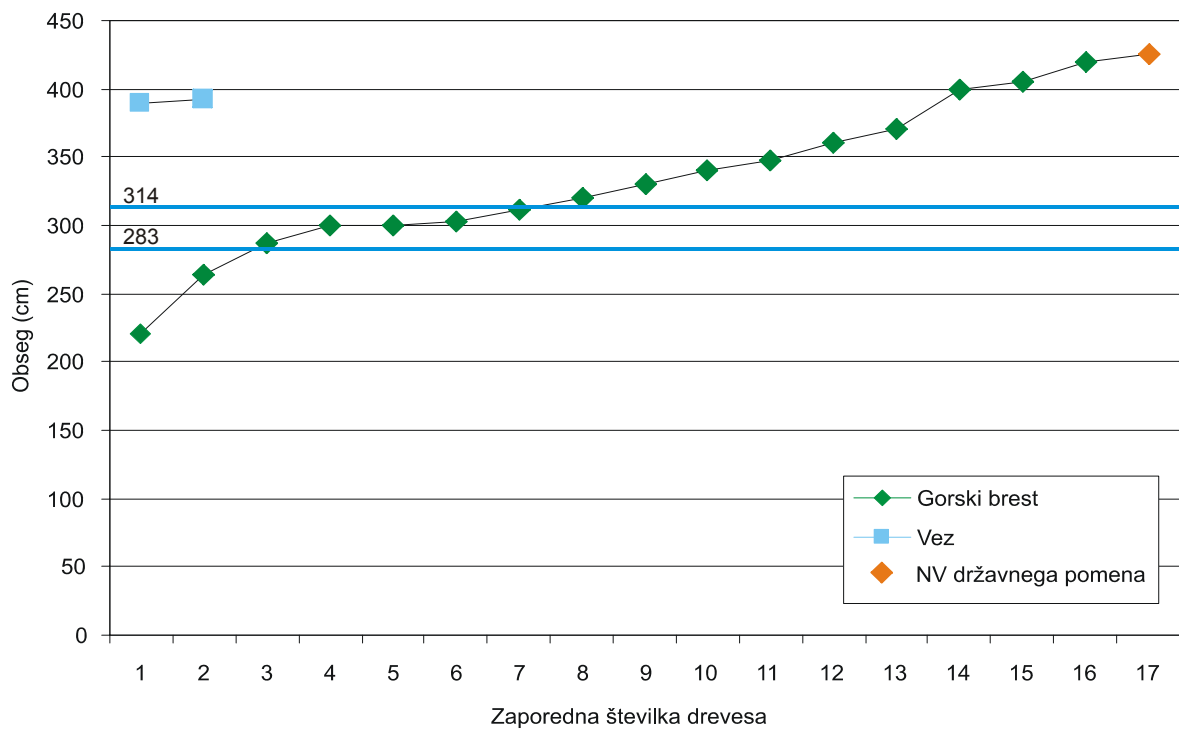

Slika 12: Obsegi navadnih belih gabrov v registru naravnih vrednot

Navadni beli gabri so v registru drevesnih naravnih vrednot zastopani z 8 osebki z znanimi obsegi. Najdebelejši, Kuharjev beli gaber, meri 470 cm v obsegu in raste v Zaborštu pri Krškem. Drugi najdebelejši je beli gaber v parku pri graščini Šenek, ki je zaradi velike krošnje, skrivenčenih vej in žlebatega debla tudi po habitusu nekaj posebnega. Oba sta ovrednotena kot naravni vrednoti državnega pomena.

Mejni vrednosti (Jenčiču, 1999) za evidentiranje in za najdebelejša drevesa sta nominalno blizu skupaj, tako da se med njima ne znajde prav nobeno drevo. Polovica (4) jih je pod spodnjo mejo evidentiranja, polovica pa nad njo.

Gorski brest (*Ulmus glabra* Huds.) in vez (*Ulmus laevis* Pallas)

Slika 13: Obsegi gorskih brestov in vezov v registru naravnih vrednot

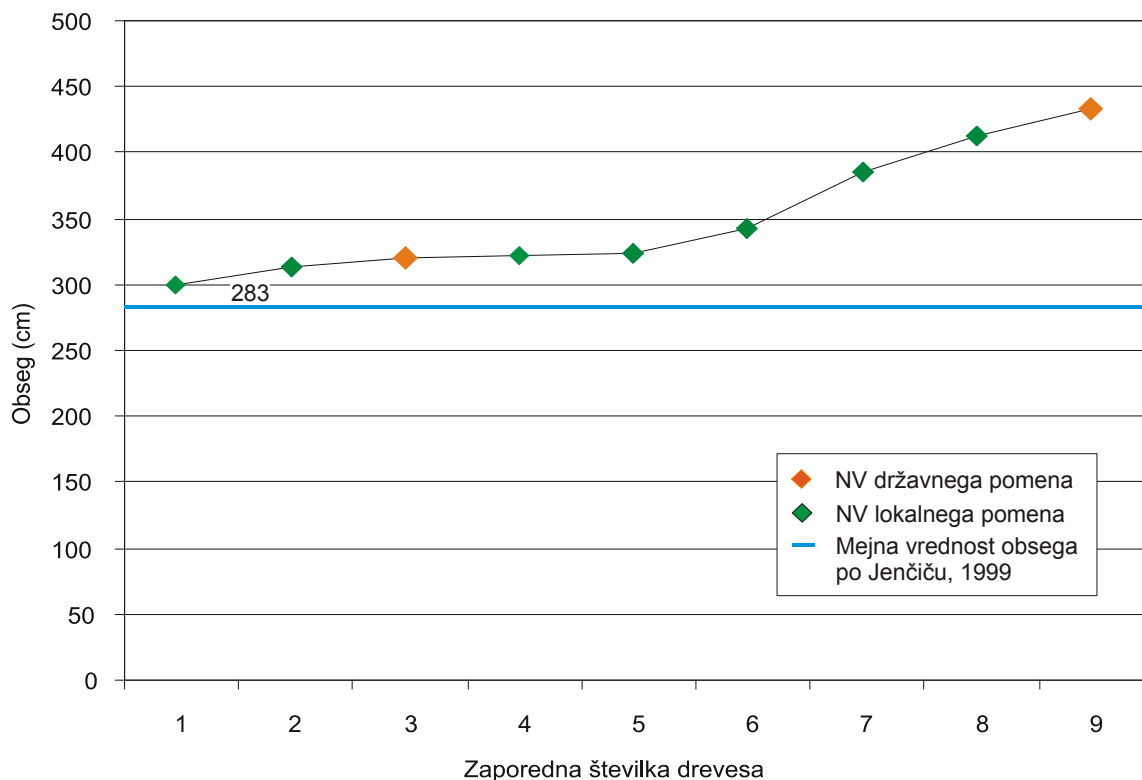
Iz rodu brestov sta v registru drevesnih naravnih vrednot dve vrsti, gorski brest in vez ali dolgopecljati brest. Za gorske breste je znanih 17 podatkov o obsegih. Najdebelejši raste v Dragi na Kočevskem in v obsegu meri 425 cm. To je edini brest, ki je ovrednoten kot naravna vrednota državnega pomena.

Jenčič (1999) navaja mejni vrednosti za gorske breste enako kot za bele gabre. Pri 283 cm je meja evidentiranja tudi za vez. Iz slike 13 je razvidno, da sta mejni vrednosti blizu skupaj in da je zgornja meja za najdebelejše gorske breste postavljena dokaj nizko. Debelejših je več kot polovica vseh osebkov (10 osebkov, 59 %), ki so določeni za naravne vrednote.

Obsega obeh vezov ali dolgopecljatih brestov sta, v primerjavi z gorskimi brestmi, dokaj velika, 390 cm in 393 cm (slika 13).

Oreh (*Juglans* sp.)

V registru drevesnih naravnih vrednot so znani podatki o obsegih za 9 orehov, katerih vrsta ni poznana, ter za en črni oreh. Jenčič (1999) navaja za orehe samo spodnjo mejno vrednost za evidentiranje, in sicer 283 cm obsega (slika 14).

Slika 14: Obsegi orehov v registru naravnih vrednot

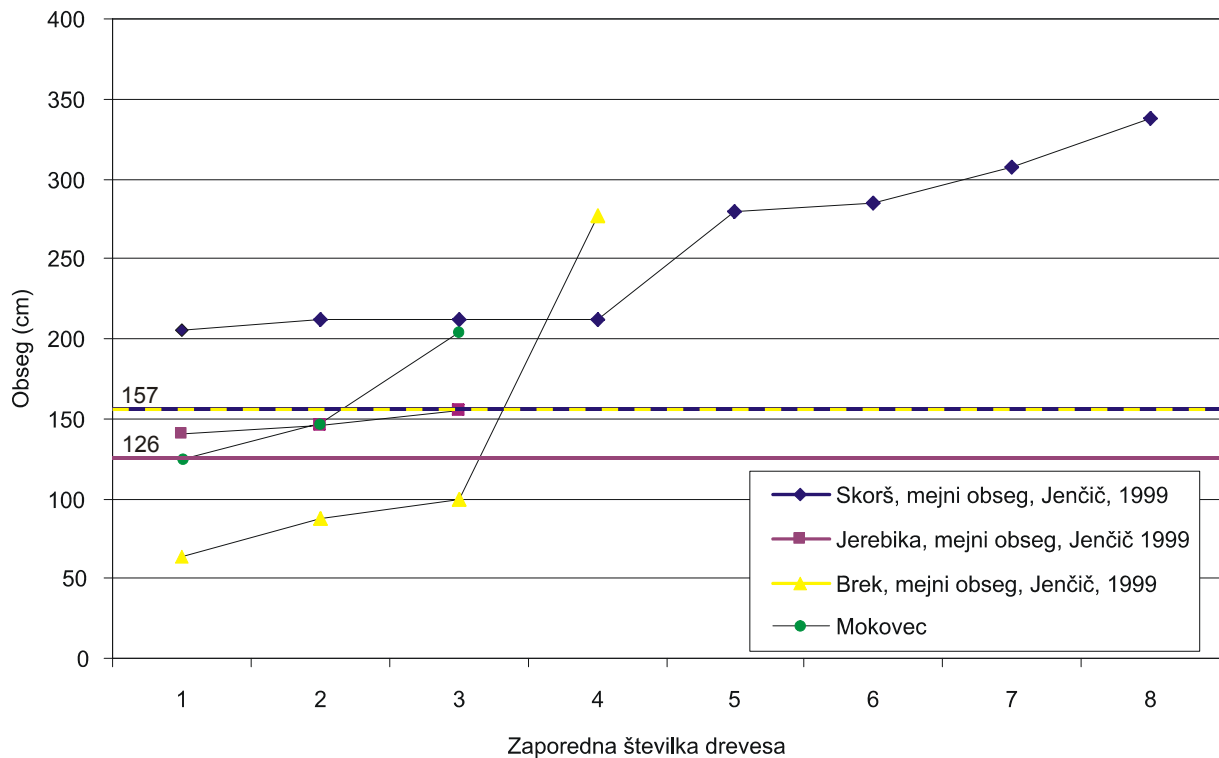
Dva oreha sta ovrednotena kot naravni vrednoti državnega pomena, in sicer v Dobcu pri Bezuljaku (obseg 320 cm) ter najdebelejši znani oreh v Sloveniji. Ta raste v Kočevski Reki ter v obsegu meri 434 cm (slika 14). Prek 400 cm v obsegu meri tudi Šlausov oreh na Kumnu blizu Lovrenca na Pohorju (413 cm).

Češnja (*Prunus avium* L.)

Število dreves češnje v registru naravnih vrednot je skopo, 6. Za eno drevo obseg ni naveden. Izmed vseh češenj je le za en osebek navedeno, da gre za divjo češnjo. Najdebelejša češnja raste v Tolminskih Ravnah, ima 330 cm obsega in je naravna vrednota državnega pomena. Brus (2004) navaja še debelejšo češnjo s kar 440 cm obsega, ki raste v Novakih nad Cerknim.

Med mejnima vrednostma 250 in 283 cm (Jenčič, 1999) je le en osebek, prav tako le en osebek je nad zgornjo mejno vrednostjo. Za divje češnje je mejna vrednost obsega za evidentiranje 188 cm. Edina evidentirana divja češnja ima premer 216 cm.

Jerebike (*Sorbus* sp.)

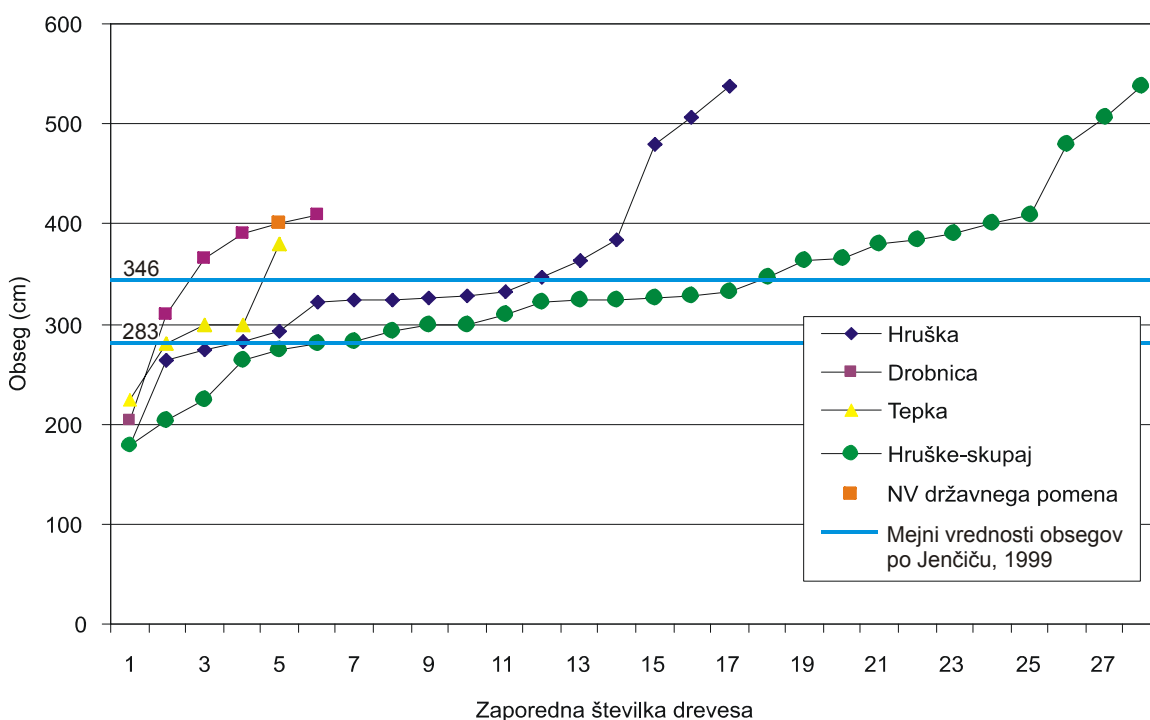
Slika 15: Obsegi skoršev, jerebik, brekov ter mokovcev v registru naravnih vrednot

Iz rodu jerebik poznamo v registru drevesnih naravnih vrednot 8 skoršev, 4 breke ter po tri jerebike in mokovce (slika 15). Vsi skorši in vse tri jerebike so nad predlagano mejo evidentiranja, ki je pri skorših 157 cm obsega, pri jerebikah pa 126 cm. 157 cm je predlagana meja evidentiranja tudi pri brekih. Le en brek je debelejši, raste v Kobilju, njegov obseg pa je 277 cm. Ta brek zelo močno presega obseg drugega najdebelejšega breka, kar za 177 cm.

Za mokovce v literaturi ne najdemo mejnih vrednosti. Debeline mokovcev v registru naravnih vrednot so precej podobne jerebikam. Obsegi skoršev so v splošnem občutno večji od obsegov dreves ostalih treh vrst iz tega rodu. Najdebelejše drevo iz tega rodu je Plavecov skorš (338 cm) na Murskem vrhu pri Radencih. Drevesnih naravnih vrednot državnega pomena v tem rodu ni.

Hruške (*Pyrus sp.*)

Drevesne naravne vrednote so lahko drevesa, ki rastejo v naseljih, v kmetijski krajini ali v gozdovih. Tako tudi hruške. Vsaj dve vrsti hrušk najdemo v registru naravnih vrednot, divjo hruško ali drobnico ter domačo hruško, ki pa je lahko različnih sort. Pri nekaterih osebkih je navedena sorta tepka. Skupaj je za hruške poznanih 28 obsegov, od tega 6 drobnic in 5 tepk, ostala drevesa so opisana samo kot hruške.

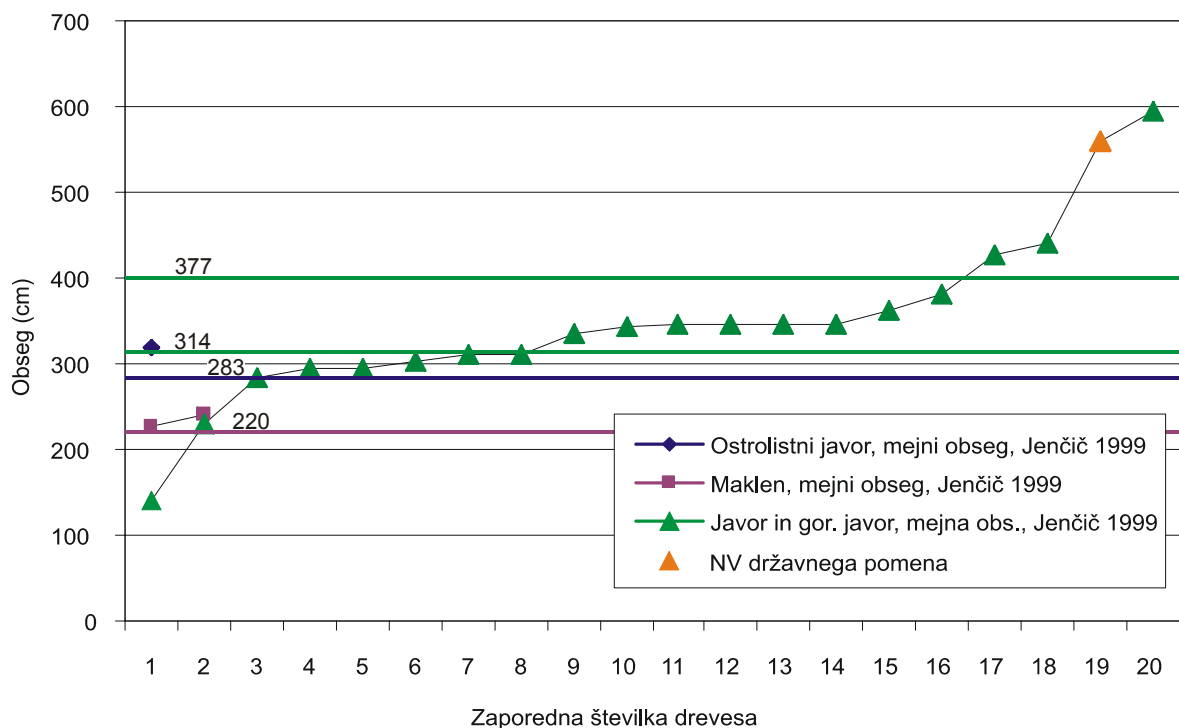
Slika 16: Obsegi hrušk v registru naravnih vrednot

Mejni vrednosti, kot ju predlaga Jenčič (1999), sta 283 cm obsega za evidentiranje ter 346 cm za najdebelejše hruške. Nad to mejo je skupno 11 osebkov (39 %). Približno enako število, 10 dreves, ima obseg med obema mejama, ostala drevesa so tanjša. Za tri najdebelejše hruške v Sloveniji vrsta ni navedena, zato ni znano, ali gre za divje ali za domače hruške. To so Frtnatova hruška (538 cm), Skerbinjekova hruška (506 cm) ter hruška na Urhu (480 cm).

Edina hruška, ki je naravna vrednota državnega pomena, je Romihova divja hruška s 400 cm obsega.

Javorji (*Acer sp.*)

Med drevesnimi naravnimi vrednotami z znanimi obsegi je devet gorskih javorjev, en ostrolistni javor ter dva maklena. Pri 11 javorjih drevesna vrsta ni navedena. Mejne vrednosti za evidentiranje javorjev so podane za vse tri vrste (Jenčič, 1999). Največji obseg, 314 cm, je mejna vrednost evidentiranja gorskih javorjev. Zgornja mejna vrednost za najdebelejše osebke je pri tej vrsti 377 cm, pri drugih dveh vrstah pa ni navedena. Debelejših je skupaj 5 dreves ali 20 %, pri tem so upoštevani gorski javorji in javorji, katerih vrsta ni navedena, a lahko z veliko verjetnostjo pričakujemo, da tudi ti osebki večinoma sodijo med gorske javorje.

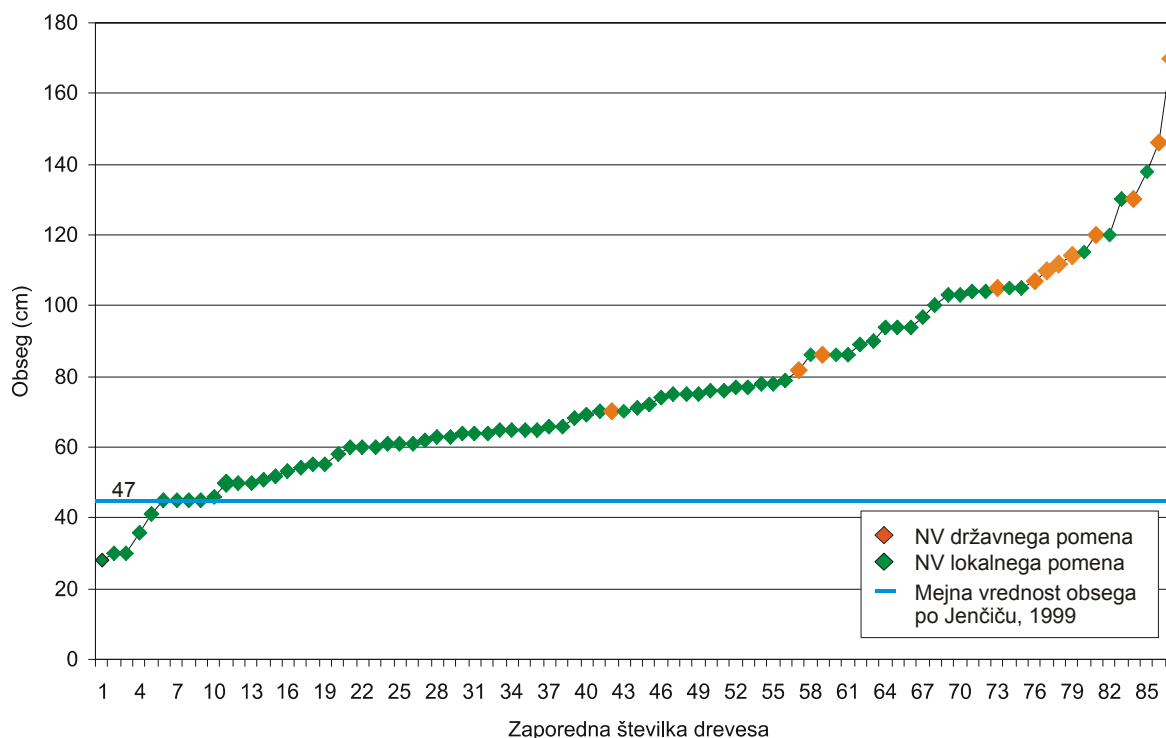

Slika 17: Obsegi javorjev v registru naravnih vrednot

Najdebelejši gorski javor v registru naravnih vrednot raste v Teru pri Ljubnem, njegov obseg naj bi znašal 595 cm. Tudi drugi najdebelejši gorski javor (560 cm) raste v Teru. Najverjetneje gre za isto drevo, kljub temu najdemo v registru dva ločena zapisa. Zanimivo je, da gre v enem zapisu za drevesno naravno vrednoto državnega pomena, v drugem pa za naravno vrednoto lokalnega pomena. Brus (2004), za primerjavo, navaja gorski javor pod Malo Ponco pri mejnem prehodu Rateče (na italijanski stani) s 640 cm obsega na višini 0,5 m nad tlemi, preden se razveji v dve debli.

Bodika (*Ilex aquifolium* L.)

V registru drevesnih naravnih vrednot je znanih 87 podatkov o obsegih bodik. Razpon med najmanjšim in največjim obsegom je velik, 142 cm. Poglavitni razlog za to je dejstvo, da je bodika zavarovana drevesna vrsta, ki se v naravi pojavlja dokaj redko. Mejna vrednost evidentiranja bodik, ki sta jo predlagala Svetličič in Skoberne (1988), je že premer 5 cm, pri obsegu 31 cm (premer 10 cm) pa naj bi bila drevesca bodike že med debelejšimi. Jenčič (1999) je, na podlagi razpoložljivih podatkov o drevesih z mariborskega območja ZRSVN mejo evidentiranja drevesne dediščine za bodike pomaknil na 47 cm obsega. Meje, od katere dalje naj bi bodike sodile med najdebelejše osebke, Jenčič ne navaja. V sliki 18 so označene bodike, ki so drevesna dediščina državnega pomena.

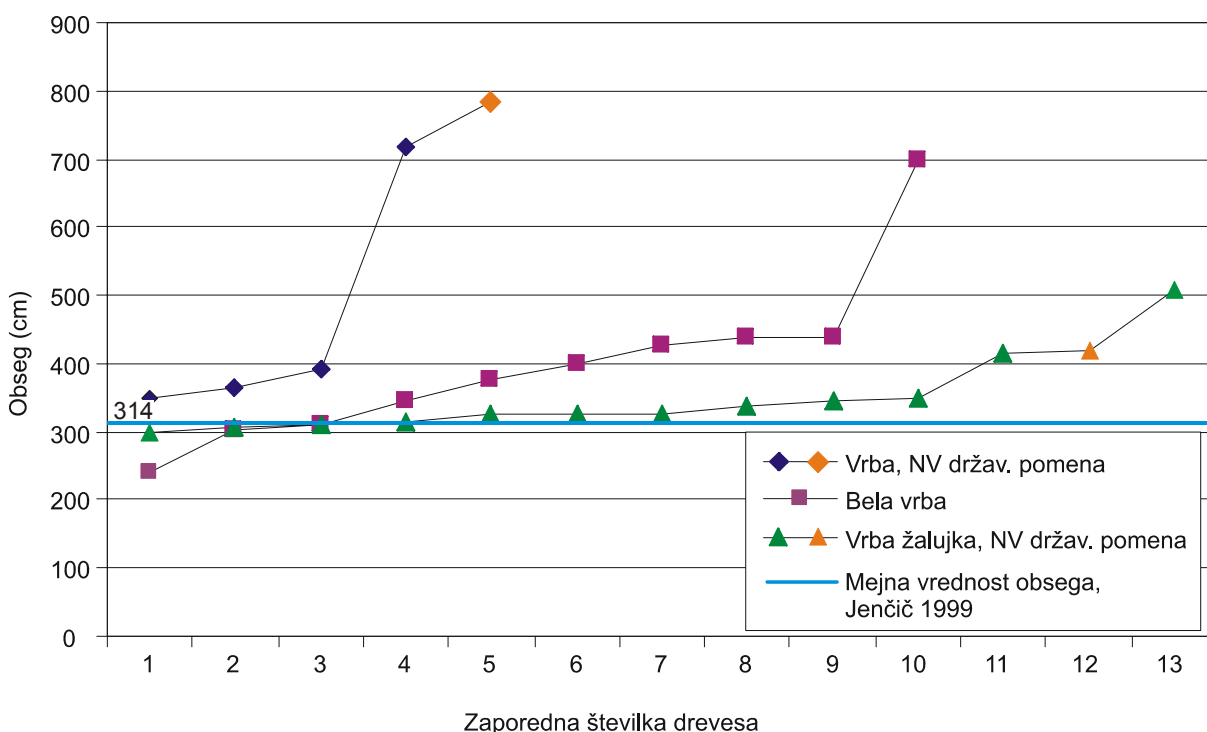
Slika 18: Obsegi bodik v registru naravnih vrednot

Najtanjša bodika v registru drevesnih naravnih vrednot ima obseg 28 cm, najdebelejša meri 170 cm v obsegu. Raste v Šentjanžu nad Štorami. Druga najdebelejša bodika, Kozinčeva bodika v Dorepolju, je dvodebelna. Naveden je skupni obseg obeh debel, 146 cm. Ta navedba obsega ni povsem ustrezna, saj ni jasno, ali je obseg izmerjen pod mestom razsohosti ali je izmerjen obseg vsakega debla posebej in je navedena njuna vsota. Ta podatek moramo torej

obravnavati z zadržkom. Naslednja najdebelejša bodika je Lešnikova bodika na Golavabuki pri Slovenj Gradcu z obsegom 138 cm. Vsa tri omenjena drevesa so ženskega spola.

Izmed 87 bodik je le ena, ki raste v naravi, vse druge bodike rastejo v naseljih oziroma ob domačijah ali v njihovi bližini, kar nas navaja na misel, da so bile posajene. To po svoje vzbuja skrb, saj bi imele bodike večjih dimenzij, ki uspevajo v naravi, mnogo večjo naravovarstveno vrednost v primerjavi z »vrtnimi« drevesi, ki so posebej vzgajana.

Vrbe (*Salix* sp.)

Slika 19: Obsegi vrb v registru naravnih vrednot

Znanih podatkov o obsegih vrb v seznamih naravnih vrednot je skupaj 28, od tega je 10 belih vrb, 13 vrb žalujk, za 5 vrb pa vrsta ni navedena. Zaradi primerjave obravnavamo vrbe žalujke na tem mestu, čeprav ne sodijo med samonikle vrste.

Najtanjša vrba (bela) v registru ima obseg 240 cm. Jenčič (1999) za mejno vrednost evidentiranja drevesne dediščine za bele vrbe predlaga 314 cm obsega ali 1 m premera (slika 19). Nad to mejo je sedem od desetih belih vrb v registru. Mejne vrednosti za najdebelejše osebke ne navaja.

Najdebelejša med vrbami je z obsegom 785 cm ena izmed rezanih vrb neznane vrste, ki rastejo ob Trsteniku v Krakovskem gozdu. Njihovo število v registru naravnih vrednot ni navedeno, prav tako niso znane dimenzije drugih osebkov na tem območju. Vrba z največjim obsegom je drevesna vrednota državnega pomena. Najdebelejša bela vrba je Senekovičeva vrba, ki ima »obseg nad 7 m« in raste v Zamarkovi v Slovenskih Goricah.

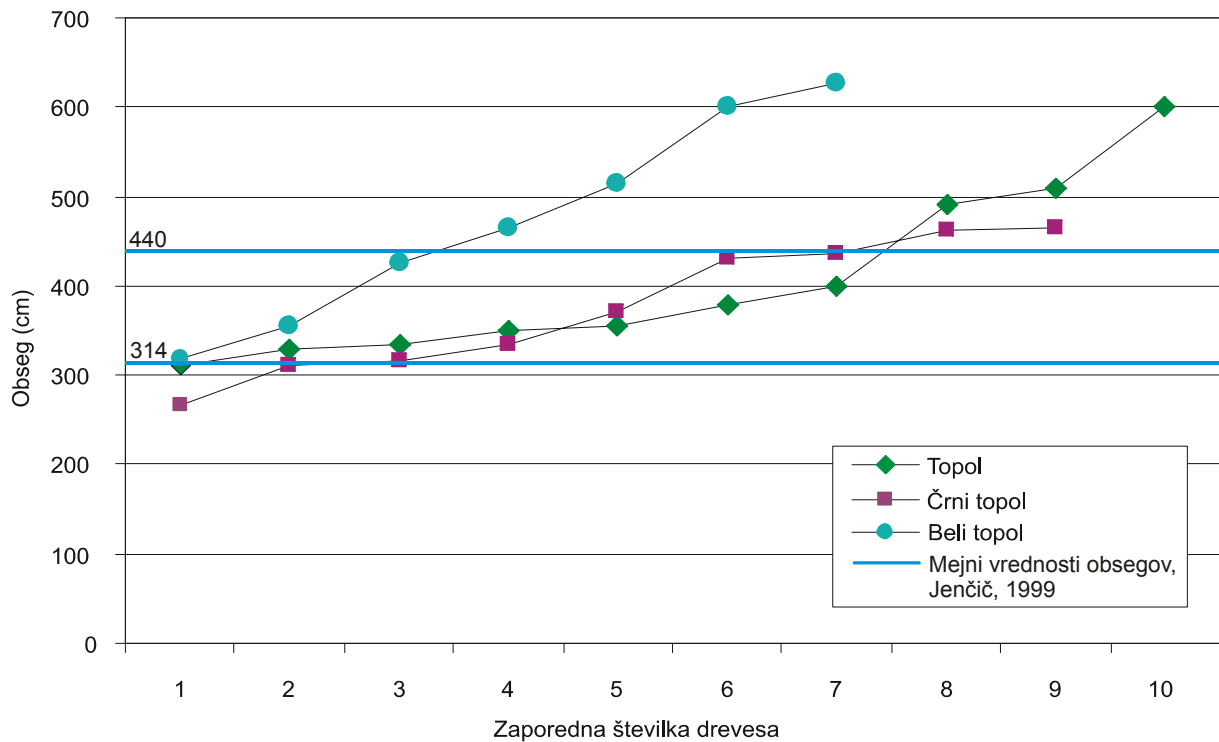
Najdebelejša vrba žalujka raste v Ljubljani pri veterinarski kliniki. Ker je dvodebelna, je njen obseg izmerjen pri tleh (ni znano, na kateri višini), znaša pa 510 cm. V Preboldu raste vrba žalujka z obsegom 418 cm in je drevesna vrednota državnega pomena. Ta status imata skupaj le dve drevesi iz tega rodu (slika 19).

Topoli (*Populus* sp.)

Skupno število dreves iz rodu topolov z znanimi obsegi v registru naravnih vrednot je 26, od tega je 9 črnih topolov, med njimi dva jagneda, 7 belih topolov, za 10 osebkov pa vrsta ni navedena.

Najmanjši obseg, 267 cm, ima eden izmed črnih topolov. Najdebelejši je beli topol v Trgovišču pri Ormožu s 628 cm obsega. »Skoraj 2 m premera« ima beli topol na otoku pri Veliki Nedelji, a natančen obseg v registru naravnih vrednot ni naveden. Med črnimi topoli je najdebelejše drevo topol v Grižah s 464 cm obsega, le dva centimetra manj meri obseg črnega topola v Zaklu pri Šmatevžu. Najdebelejši jagned z obsegom 136 cm raste v Javorju pri cerkvi.

Jenčič (1999) za beli topol predlaga mejo evidentiranja 314 cm obsega, enako za črni topol. Mejo najdebelejših dreves navaja le za bele topole, in sicer 440 cm obsega (slika 20). Izmed sedmih belih topolov v registru kar štirje (57 %) presegajo to mejo. Obseg 440 cm presegata tudi 2 črna topola (22 %) ter 3 topoli neznane vrste (30 %), skupaj 9 topolov. Nobeno drevo iz rodu topol ni določeno kot drevesna vrednota državnega pomena.

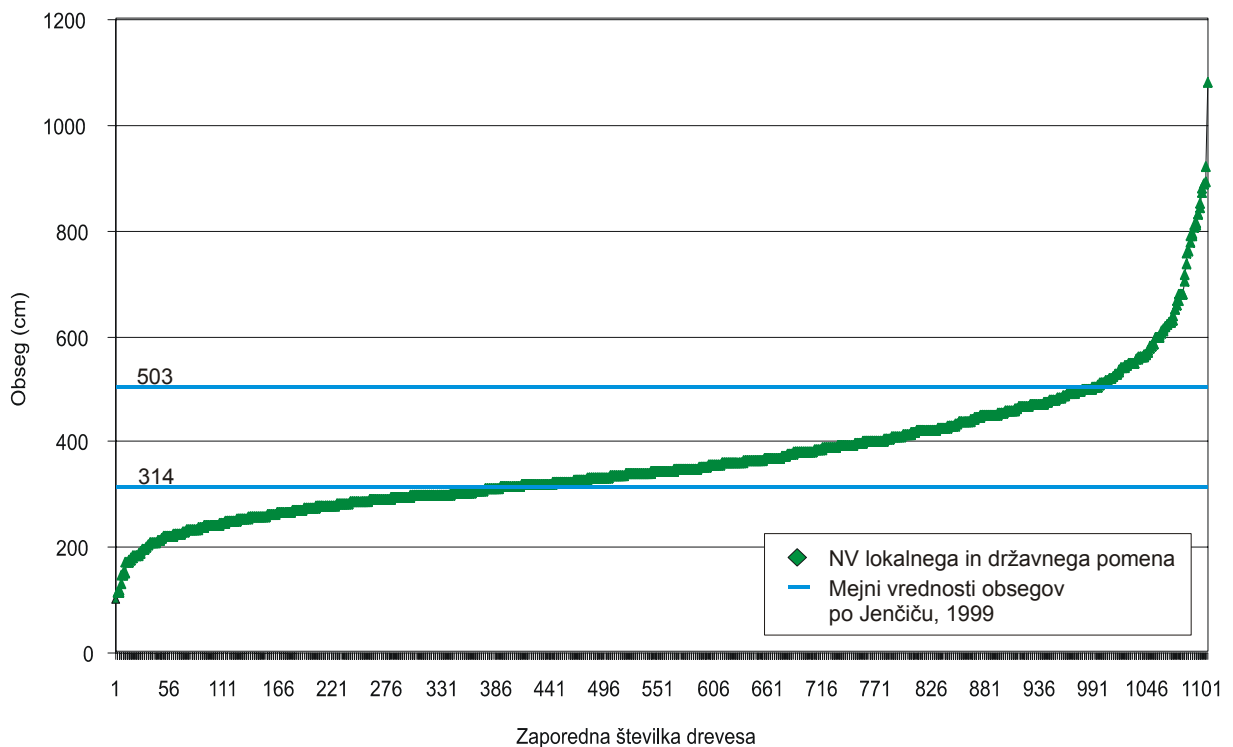
Slika 20: Obsegi topolov v registru naravnih vrednot

Lipe in lipovci (*Tilia* sp.)

Rod lip je daleč najštevilčnejši v registru naravnih vrednot. Ker je zelo majhnemu številu dreves iz tega rodu določena vrsta, bomo lipe in lipovce obravnavali skupaj. Število dreves z znanim obsegom je 1105. Najmanjši obseg znaša le 102 cm, gre za spominsko drevo. Tudi sicer so lipe in lipovci z manjšimi obsegi določeni kot naravne vrednote prvenstveno po drugih kriterijih in ne zaradi debeline.

Najdebelejše drevo v Sloveniji je Najevnikov lipovec z Ludranskega vrha nad Črno na Koroškem. Njegov obseg znaša 1080 cm. Drevo je bilo nekoč celo debelejše, leta 1980 je bil obseg lipovca 1124 cm, kasneje pa je del debla propadel. Najevnikov lipovec je, kljub temu da je najdebelejše drevo, naravna vrednota lokalnega pomena. Enako velja za drugi dve najdebelejši drevesi iz rodu lip. Obseg lipe pri gradu Cmurek na Šentilju znaša 920 cm, obseg Ižekove lipe na Braniku nad Muto je 894 cm. Še 12 dreves tega rodu ima obseg večji od 800 cm, le štiri izmed njih so naravne vrednote državnega pomena. Skupno število drevesnih naravnih vrednot državnega pomena iz rodu lip je 71, obseg je znan za 41 dreves. Drevesne vrednote državnega pomena v sliki 21 niso posebej prikazane.

Jenčič (1999) predlaga mejo evidentiranja drevesne dediščine za lipe in lipovce 314 cm obsega (premer 1 m). Iz slike 21 je razvidno, da je tanjših lip in lipovcev kar veliko, in sicer 389 ali 35 %. Najtanjši lipi, ki sta naravni vrednoti državnega pomena, sta vaški lipi v Matavunu z obsegom 237 cm in v Pilštajnu z obsegom 250 cm. Obseg, ki ločuje najdebelejše osebke, je po Jenčiču 503 cm (160 cm premera). To debelino prekaša 116 ali 10 % lip in lipovcev .

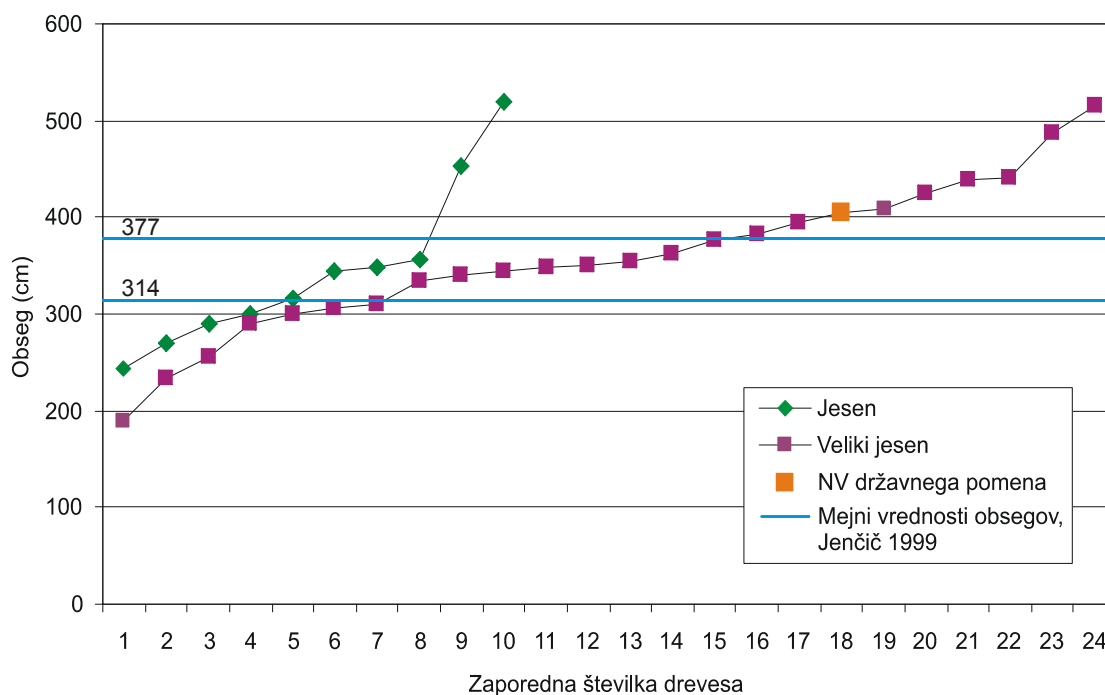
Slika 21: Obsegi lip in lipovcev v registru naravnih vrednot

Jeseni (*Fraxinus* sp.)

Iz rodu jesenov je v registru naravnih vrednot skupaj 34 dreves z znanimi obsegi. Za 24 osebkov je drevesna vrsta navedena, vsi so veliki jeseni. Za 10 dreves vrsta ni navedena. Najtanjši je veliki jesen z obsegom 190 cm. Jenčič (1999) za velike jesene predlaga mejo evidentiranja 314 cm, skupno 11 jesenov (32 %) je tanjših.

Veliki jeseni z obsegom, večjim od 377 cm, naj bi po Jenčiču (1999) sodili med najdebelejše svoje vrste. V registru naravnih vrednot ima večji obseg 10 velikih jesenov (42 %), skupaj pa 12 jesenov ali 35 %.

Najdebelejše drevo iz tega rodu ima obseg 520 cm, to je grajski jesen v Črnečah pri Dravogradu. Brus (2004) za to drevo navaja 550 cm obsega. Le pet centimetrov manj meri veliki jesen pri Glavarjevem mlinu v bližini Mute. Oba jesena sta naravni vrednoti lokalnega pomena. Le eno drevo iz rodu jesenov je naravna vrednota državnega pomena, to je Sedminekov jesen v Sp. Rojah v Savinjski dolini. Njegov obseg znaša 405 cm (slika 22).

Slika 22: Obsegi jesenov v registru naravnih vrednot

5.2.2.3.2 Izjemna višina

Druga merljiva in s tem objektivno ugotovljiva dimenzija drevesa je njegova višina. Višina dreves je značilnost drevesne vrste, zato je, enako kot pri debelini, višine drevesnih vrednot potrebno obravnavati ločeno po drevesnih vrstah.

Meritev višine drevesa je časovno zahtevnejša v primerjavi z meritvijo debeline. Mogoče pa je drevesno višino oceniti, vendar je ocenjeni podatek lahko le groba orientacija. Iz opisov drevesnih naravnih vrednot je mogoče razbrati, da vse navedene drevesne višine niso izmerjene, za del drevesnih naravnih vrednot so navedene ocene višin. Za najvišja drevesa, ki so določena za naravne vrednote, ocenjevanje višin ni primerna metoda pridobivanja

podatkov, obvezno je merjenje. Če pa je višina posameznega drevesa samo ocenjena, bi bilo potrebno to v opisu dosledno navesti.

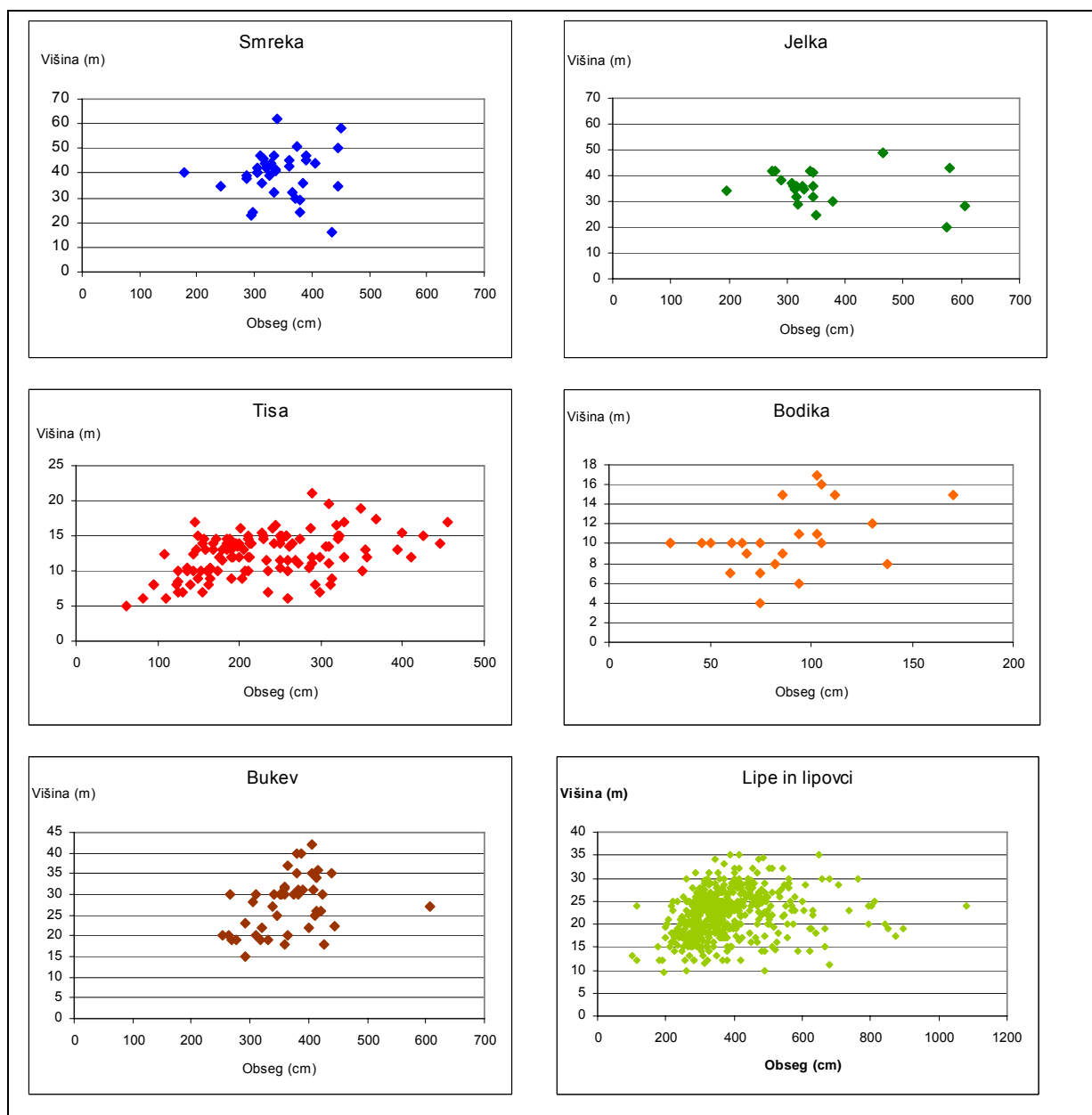
Podobno kot za druge numerično izražene lastnosti dreves tudi za višino velja, da se s časom spreminja. Kot smo že ugotovili, so podatki o drevesih v registru naravnih vrednot zbrani v obdobju 26 let.

V registru naravnih vrednot je podatek o višini (meritev ali ocena) naveden za tretjino izmed 3184 dreves, natančneje za 1063 dreves. Razumljivo je, da je za drevesa pogostejših drevesnih vrst tudi več znanih višin. Največ podatkov o višinah dreves je za naravne vrednote drevesnih vrst iz rodu lip (523; 33 %), za tise (123; 66 %), bukve (47; 28 %), dobe (42; 30 %), navadne smreke (37; 46 %), prave kostanje (31; 34 %), bodike, (24; 23 %), navadne jelke (22; 63 %) in divje kostanje (21; 17 %). V registru drevesnih naravnih vrednot so drevesa osmih samoniklih drevesnih vrst, za katere nimamo nobenega podatka o višini. To so: navadni brin, oplutnik, črna jelša, navadni koprivovec, jablana, glog, nagnoj, ostrolistni javor. Enako velja za deset tujerodnih vrst: rumeni bor, pinija, metasekvoja, močvirski taksodij, vrbovolistni hrast, japonska sofora, visoki pajesen, srebrni javor, pavlonija, ameriški cigarar.

Višina drevesa je v splošnem v pozitivni korelaciji z njegovo debelino, vendar na njuno povezanost vpliva veliko dejavnikov. Zelo pomembno je neposredno okolje, v katerem posamezno drevo raste, zlasti razpoložljivost svetlobe. Na prostem, samostojno rastoča drevesa razvijajo krošnje predvsem v širino, zato večinoma ne dosega izjemnih višin. V gozdu rastoča drevesa se za svetlobo borijo z okoliškimi konkurenti, zato je njihova rast v višino bistveno bolj izrazita. Izjema so nekatere sencovzdržne in nizkorastoče vrste, npr. tisa.

Na sliki 23 je prikazana razpršenost drevesnih naravnih vrednot v grafu, kjer abscisa predstavlja debelino drevesa, ordinata pa njegovo višino. Ker so v registru drevesnih naravnih vrednot tako na prostem rastoča drevesa, drevesa v naseljih ter drevesa v gozdovih, je razpršenost velika in slike ne pokažejo nikakršne odvisnosti med višino in debelino drevesnih naravnih vrednot posamezne vrste. Za prikaz smo izbrali nekaj primerov pogostejših vrst iglavcev in listavcev v registru naravnih vrednot, razmerja pa so podobna tudi pri drugih vrstah.

Sgermova smreka na Pohorju je absolutno najvišje drevo v Sloveniji. Leta 1993 so ji namerili višino 62 m (Brus, 2004). Z obsegom 340 cm sodi med srednje debele smreke v registru naravnih vrednot. Brus (1995) navaja, da je ta smreka med najvišjimi drevesi v Evropi. Kljub temu je Sgermova smreka naravna vrednota lokalnega pomena, kar je po našem mnenju neustrezno.

Slika 23: Porazdelitev drevesnih naravnih vrednot glede na debelino in višino za izbrane drevesne vrste

Cebejeva smreka, ki raste v gozdu na Smolniku v bližini Ruš, po višini ne zaostaja mnogo. Visoka je 58 m in precej debelejša od Sgermove, saj njen obseg znaša 451 m. Tudi na tretjem in četrtem mestu po višini sta smreki, ki presegata višino 50 m.

Na petem mestu je najvišja jelka, 49 m visoka Rajhenavska jelka, imenovana tudi Kraljica Roga. Čeprav gre najverjetneje za eno drevo, sta v registru navedeni dve jelki, vsaka pod svojo številko in svojim imenom, a z istimi dimenzijami. Obseg te jelke znaša 466 cm. Brus (2004) navaja višino Rajhenavske jelke 50 m. Vidervol (1999) navaja jelko v Puhanovi dragi pri Črmošnjicah z višino 53,5 m, kar je za jelke v Sloveniji prepričljivo največja višina, ter še eno zelo visoko jelko, s 50 m višine, pri Velikem Studencu.

Preglednica 9: Absolutno najvišja drevesa v registru drevesnih naravnih vrednot

	Id st	Ime NV	Višina (m)	Obseg (cm)	Vrsta drevesa	
	1	3883	Sgermova smreka	62	340	smreka
	2	6331	Cebejeva smreka	58	451	smreka
	3	6337	Smolnik - smreka	51	375	smreka
	4	7099	Kašmanova smreka	50	445	smreka
	5	250 (2705)	Rajhenavska jelka (Kraljica Roga)	49	466	jelka
	6	6588	Ferferlova smreka	47	333	smreka
	7	6589	Hudi kot - smreka	47	390	smreka
	8	3991	Petkovec - smreka pri Turku	47	310	smreka
	9	6729	Glavarjeva smreka	46	315	smreka
	10	5907	Medlog - platane	45	777	platana
	11	3817	Pričnikova smreka	45	390	smreka
	12	68	Hincejeva sekvoja	44	744	mamutovec
	13	6590	Kozjekovi smreki	45	361	smreka
	14		Kozjekovi smreki	44	405	smreka
	15	6030	Marovtova smreka	44	328	smreka
	16	7017	Zamudove smreke	44	318	smreka
	17	35	Črmošnjiška jelka	43	580	jelka
	18	3976	Zaplana - smreka pod Rigljem	43	360	smreka
	19	5948	Deberške bukke	42	405	bukev
	20	2424	Jelka ob cesti na Polšakovo kopišče	42	273	jelka
	21	2307	Jelka pri Kozjih jamah	42	340	jelka
	22	7016	Lipnikova graba - smreka	42	320	smreka
	23	6745	Skrlovnik - jelka	42	280	jelka
	24	6892	Troblje - smreka	42	305	smreka
	25	6520	Vodolska smreka	42	322	smreka
	26	6741	Mravljakova smreka	41,5	338	smreka
	27	6744	Kotniško - jelka	41	344	jelka
	28	7367	Pajenkova smreka	41	338	smreka
	29	6040	Anski vrh - bukev	40	387	bukev
	30	6332	Činžat - stebrasta smreka	40	177	smreka
	31		Deberške bukke	40	380	bukev
	32	7370	Gosnikova smreka	40	305	smreka
	33	7018	Kogl - smreka	40	306	smreka

Op.: sive številke so ocenjene višine

Na desetem mestu v preglednici najvišjih dreves v Sloveniji (preglednica 9) je ena izmed platan v Medlogu. Ker je višina ocenjena in ne izmerjena, je mogoče večje ali manjše odstopanje. Hincejeva sekvoja v Orešju pri Ptuju, ki je v resnici mamutovec *Sequoiadendron giganteum* (drevesna vrsta v registru je napačna), je visoka 44 m. Kljub temu, da raste v parku, dosega za naše razmere izjemne višine. Glede na drevesno vrsto je to razumljivo, saj v svojem naravnem arealu mamutovci lahko zrastejo do 100 m v višino (Brus, 2004), posamezna drevesa celo več.

Najvišja bukev v registru naravnih vrednot je ena izmed Deberških bukev, ki rastejo v gozdu v bližini domačije Deberšek pri Velenju. Visoka je 42 m, v bližini pa raste še ena, 40 m visoka bukev. Prav toliko sega v višino bukev na Anskem vrhu pri Celju.

V preglednici 9 so prikazana vsa drevesa, ki so določena za naravne vrednote in merijo 40 m ali več v višino. 33 jih je, med njimi je največ smrek (22). Šest je jelk, tri bukve ter po en mamutovec in platana. Le tri izmed njih so naravne vrednote državnega pomena. V splošnem lahko ugotovimo, da izmed samoniklih vrst v Sloveniji najvišje zrastejo smreke, sledijo jelke in bukve. Te drevesne vrste lahko presežejo 40 m višine. Samonikle vrste, katerih drevesa so presegle višino 35 m, so beli topol, graden in dob ter lipa in lipovec.

Pri vrednotenju drevesnih naravnih vrednot glede na višino drevesa je potrebno torej upoštevati drevesno vrsto, saj je sicer primerjava dreves po višini nekorektna. Iz literature je znan samo predlog Mastnaka (2003), ki navaja mejne vrednosti višin nekaterih drevesnih vrst. Za jelke, bukve in druge listavce predlaga, da bi drevesa, višja od 42,5 m sodila med naravne vrednote državnega pomena, za smreke in macesne pa bi v to kategorijo uvrstili drevesa, visoka 50 m in več. Mejnih vrednosti za uvrstitev dreves med naravne vrednote lokalnega pomena zgolj po kriteriju izjemne višine, ne navaja.

V preglednici 10 so za drevesne vrste prikazane največje višine, ki so zabeležene v registru naravnih vrednot. Za primerjavo smo pripisali višine, ki jih za vsako drevesno vrsto navajajo v literaturi (Brus, 2004).

Preglednica 10: Največje višine dreves v registru naravnih vrednot in navedbe značilnih največjih višin v literaturi (Brus, 2004) po drevesnih vrstah

Drevesna vrsta		Največja višina v registru NV (m)	Največja značilna višina vrste (m)
Samonikle drevesne vrste			
Navadna jelka	<i>Abies alba</i> Mill.	49 (50)*	50
Navadna smreka	<i>Picea abies</i> (L.) Karst.	62	60 in več
Evropski macesen	<i>Larix decidua</i> Mill.	30	40 in več
Rdeči bor	<i>Pinus sylvestris</i> L.	33	40
Črni bor	<i>Pinus nigra</i> Arnold	26	40
Cemprin	<i>Pinus cembra</i> L.	15	23
Tisa	<i>Taxus baccata</i> L.	21	20
Bukev	<i>Fagus sylvatica</i> L.	42	40
Dob	<i>Quercus robur</i> L.	36	40
Graden	<i>Quercus petraea</i> (Mattuschka) Liebl.	36,5	40
Puhasti hrast	<i>Quercus pubescens</i> Willd.	23	20
Cer	<i>Quercus cerris</i> L.	20	40
Črničevje	<i>Quercus ilex</i> L.	17	20 in več
Pravi kostanj	<i>Castanea sativa</i> Mill.	27	35
Navadni beli gaber	<i>Carpinus betulus</i> L.	25	25 in več
Črni gaber	<i>Ostrya carpinifolia</i> Scop.	19	20
Gorski brest	<i>Ulmus glabra</i> Huds.	27,5	35
Vez	<i>Ulmus laevis</i> Pallas	28	35
Oreh	<i>Juglans</i> sp.	24	35
Češnja	<i>Prunus avium</i> L.	17	20 in več
Divja češnja	<i>Prunus avium</i> L.	30	20
Jerebika	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	22	20
Mokovec	<i>Sorbus aria</i> (L.) Crantz	15	25
Brek	<i>Sorbus torminalis</i> (L.) Crantz	16	30
Skorš	<i>Sorbus domestica</i> L.	22	30
Hruška	<i>Pyrus</i> sp.	18	20
Drobnica	<i>Pyrus pyraeaster</i> (L.) Burgsd.	15	20
Gorski javor	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	30	40
Maklen	<i>Acer campestre</i> L.	23	20
Bodika	<i>Ilex aquifolium</i> L.	17	15
Bela vrba	<i>Salix alba</i> L.	25	30
Beli topol	<i>Populus alba</i> L.	39	40
Črni topol	<i>Populus nigra</i> L.	31	35
Lipa in lipovec**	<i>Tilia</i> sp.	35	40 / 33
Veliki jesen	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	31	45
Tujerodne drevesne vrste			
Ginko	<i>Ginkgo biloba</i> L.	28	30
Kavkaška jelka	<i>Abies nordmanniana</i> (Stev.) Spach.	23	50
Duglazija	<i>Pseudotsuga</i> sp.	36	100
Kanadska čuga	<i>Tsuga canadensis</i> (L.) Carr.	25	30
Himalajska cedra	<i>Cedrus deodara</i> (D. Don) G. Don	17	50
Zeleni bor	<i>Pinus strobus</i> L.	32	30
Mamutovec	<i>Sequoiad. gigant.</i> (Lindl.) Buchholz	44	100
Sekvoja	<i>Sequoia sempervir.</i> (D. Don) Endl.	30	110
Vednozeleni cipresa	<i>Cupressus sempervirens</i> L.	15	30
Lawsonova pacipresa	<i>Chamaecyp. lawson.</i> (A. Murr.) Parl.	31	60

se nadaljuje

nadaljevanje

Drevesna vrsta		Največja višina v registru NV (m)	Največja značilna višina vrste (m)
Tujerodne drevesne vrste			
Klek	<i>Thuja sp.</i>	22	20
Tulipovec	<i>Liriodendron tulipifera L.</i>	35	50
Platana	<i>Platanus sp.</i>	45	40
Murva	<i>Morus sp.</i>	15	18
Kavkaški krilati oreškar	<i>Pterocarya fraxinif. (Lam.) Spach.</i>	9,5	20
Trnata gledičevka	<i>Gleditsia triacantos L.</i>	24	40
Robinja	<i>Robinia pseudoacacia L.</i>	22	30
Navadni divji kostanj	<i>Aesculus hippocastanum L.</i>	28	30
Jagned	<i>Populus nigra L. 'Italica'</i>	28	40
Vrba žalujka	<i>Salix babylonica L.</i>	8	20
Črni oreh	<i>Juglans nigra L.</i>	35	50

* Brus (2004) navaja višino Rajhenavske jelke 50 m.

** Najvišje drevo iz rodu lip meri 35 m, vrsta tega drevesa ni navedena, zato obe vrsti navajamo skupaj.

Senčene so višine naravnih vrednot tistih drevesnih vrst, ki dosežajo ali presegajo v literaturi navedene maksimalne višine.

Izmed samoniklih drevesnih vrst je pri devetih vrstah dosežena ali presežena največja višina. Te drevesne vrste so (v oklepaju je navedeno število dreves, ki dosežajo ali presegajo navedene višine): navadna jelka (1), navadna smreka (1), tisa (2), bukev (3), puhasti hrast (1), beli gaber (1), divja češnja (1), jerebika (3), maklen (1), bodika (5). Izmed tujerodnih drevesnih vrst so največje v literaturi navedene višine dosežene ali presežene pri treh drevesnih vrstah, in sicer: zeleni bor (1), klek (3), platana (1).

5.2.2.3.3 Izjemna starost

Podatki o starosti dreves, opredeljenih kot naravne vrednote, so v registru naravnih vrednot navedeni v tekstovnem opisu dreves, ne eksplicitno. Iz teh opisov smo lahko izluščili, da je starost omenjena v opisih 544 od 3184 dreves (17 %). Zelo nizek delež omemb starosti je najverjetneje posledica dejstva, da je starost drevesa zelo težko ali nemogoče ugotovljiva lastnost, še posebej, če je drevo živo, vendar ga ne želimo poškodovati, ali pa je votlo. V takih primerih je ugotavljanje starosti drevesa mogoče le posredno, na podlagi pisnih, slikovnih ali ustnih virov, ki pa so včasih bolj in včasih manj zanesljivi.

Med 544 omembami starosti dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, je za 341 (63 %) dreves v opisih navedeno le, da so to »stara« drevesa. Povsem nemogoče je ugotoviti numerično starost teh dreves. Zato je pojem »stara drevo«, pa naj bo katere koli drevesne

vrste, neopredeljiv in povsem subjektiven. Za nadaljnjih 30 dreves (5,5 %) je navedeno, da starosti ni bilo mogoče ugotoviti.

Starost dreves, opredeljenih kot naravne vrednote, je ocenjena za 173 dreves. To je 31,8 % od 544 dreves, katerih opisi vsebujejo kakršno koli navedbo starosti oziroma 5,4 % od vseh 3184 dreves v registru naravnih vrednot. Od tega je v 25 primerih ocena zelo groba, v smislu »nekaj sto let« ali na način »od n_1 do n_2 let« - najpogostejši razpon v teh navedbah je 50 let. Pri nadaljnjih 32 primerih je navedba starosti na način »več kot n let«. Za 28 dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, je starost navedena numerično, to je le 0,9 % od vseh 3184 dreves v registru naravnih vrednot. Žal pa za nobeno od teh dreves ob navedbi starosti ni naveden datum opisa drevesa, zato ne moremo vedeti, katerega leta je bilo drevo staro po navedbi. Od teh 28 dreves je le za 14 dreves (0,4 %) navedena letnica ali vsaj približna letnica, ko naj bi bilo posamezno drevo posajeno.

Iz opisov dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, lahko torej le za 14 dreves razberemo (približno) letnico, ko je bilo posajeno, vendar ni znano, kako staro je bilo drevo v času sadnje. Slednje sicer v časovnem obdobju nekaj sto let niti ni tako pomembno. Ne glede na to lahko ugotovimo, da je navedena starost dreves, razen izjemoma, le bolj ali manj groba ocena starosti dreves. Točnejših podatkov nimamo, zato je starost drevesa le izjemoma primeren kriterij za določanje naravnih vrednot.

Klub temu, da gre večinoma za ocene, v nadaljevanju predstavljamo nekaj drevesnih naravnih vrednot, ki izstopajo po starosti. Kot pri obravnavi debeline in višine je tudi pri starosti potrebno upoštevati drevesne vrste.

Najstarejše drevo v registru drevesnih naravnih vrednot je ena izmed lip pri cerkvi sv. Marjete v Ravnici, ki naj bi bila posajena v 14. stoletju. V Gradišču nad Primskovim pri Litiji raste lipa domnevne starosti 600 let. Prav toliko naj bi bil star Kodričev pravi kostanj v Dolnjih Orlah nad Sevnico. Alteškova tisa v Teru je po pripovedovanju domačinov stara 500 let. Po ocenah naj bi tako starost dosegel in že presegel tudi črni gaber v Tomažu nad Vojnikom. Javnosti dobro znana stara trta na Lentu v Mariboru naj bi bila stara 400 let.

Tristo let naj bi po ocenah dosegla bukev v Javorniški koliševki nad Postojno, ki pa je že v razpadajočem stanju. Tudi starost oreha v Dobcu je ocenjena na 300 let. Okrog 280 let naj bi

bila starost Rajhenavske jelke na Kočevskem. Med bodikami izstopa Kranjčeva bodika v Tovstem, katere starost je ocenjena na 200 let. Okrog 150 let naj bi štela Martunova hruška na Vrheh in Švaganova brina v Križeči vasi pri Poljčanah. Turška ali medvedja leska v Vojniku je bila posajena v letih 1894-1896, torej je stara več kot 110 let.

5.2.2.3.4 Izjemna oblika

Oblika, habitus ali videz drevesa je posledica genetskih lastnosti drevesa in dejavnikov okolja. Med slednjimi na obliko drevesa najbolj vpliva svetloba, saj se drevo vse življenje prilagaja razpoložljivi svetlobi. Zato se na prostem rastoča drevesa po obliki bistveno razlikujejo od dreves iste drevesne vrste, ki rastejo pod zastorom ali v sestoju.

Vrednotenje oblike ali habitusa drevesa sodi v kategorijo izjemnih lastnosti drevesne naravne vrednote. Podobno kot velja za lastnost »starost« in v nasprotju z »debelino« ter »višino« je »izjemnost oblike drevesa« dokaj nejasno opredeljena lastnost. Obliko, kakršno koli že, ima vsako drevo, pri vrednotenju drevesa po tem kriteriju pa je potrebno opredeliti, katera oblika je izjemna. To je v določeni meri subjektivno dožemanje, posledično tudi vrednotenje.

Iz registra naravnih vrednot je mogoče izluščiti opise habitusov, krošenj in debel dreves, opredeljenih kot naravne vrednote. Tu ne upoštevamo opisov, ki se nanašajo na poškodovanost ali zdravstveno stanje dreves ter opisov izvedenih posegov na drevesih.

Navedbe o obliki drevesa kot celoti ali o njegovem delu, večinoma krošnji, vsebuje 336 opisov dreves v registru drevesnih naravnih vrednot. To je 10,6 % izmed 3184 dreves. Le v redkih izmed teh opisov je navedeno, da oblika drevesa dviguje njegovo naravovarstveno vrednost. V splošnem so oznake habitusov dreves in krošenj dreves, ki jih najdemo v opisih drevesnih naravnih vrednot, zelo raznovrstne. Največ, skupaj približno polovica navedb, sodi v oznaki »lep habitus« in »široka krošnja«. Habitusi dreves so opisani tudi kot: izjemen, eleganten, pravilen, slikovit, tipičen, značilen, nenavaden, poseben, redek, zanimiv ... Pri posameznih oznakah habitusov so zabeležene še nekatere podrobnosti, npr.: metlast, kot svečniki, zažeta krošnja, veliko vrhov ...

V posebno skupino lahko uvrstimo oznake habitusov dreves, ki so mutanti, npr. dve cipresasti smreki, tri smreke in ena jelka s stebrastimi krošnjami ter pet osebkov grmovnih vrst z drevesastim habitusom. Za grmovne vrste nedvomno velja, da je izjemen, naprimer drevesast habitus pomembna lastnost, zaradi katere je osebek opredeljen kot naravna vrednota.

Oznake krošenj so še bolj raznovrstne. Poleg najpogostejše oznake široka krošnja so uporabljene tudi oznake: košata, mogočna, velika, močno razvejena, globoka, nizka, simetrična, asimetrična, okrogla, zaokrožena, kroglasta, jajčasta, piramidasta, stebrasta, ozka, enoosna, dvovrha, dvodelna, trovrha, enostranska, neenakomerna ...

Širina ali premer krošnje je numerično naveden le za 12 dreves v registru naravnih vrednot. Med njimi je pet vrst hrastov, lipa ali lipovec ter divji kostanj. Najmanjša širina krošnje je 8 m (lipa), največja je 24 m (puhasti hrast). Zgolj dvanajst numeričnih podatkov je vsekakor premalo za kakršno koli vrednotenje dreves na podlagi te lastnosti.

5.2.2.3.5 Tipičnost

Tipičnost je eden izmed težko opredeljivih kriterijev za ovrednotenje dreves za naravne vrednote. Posledica tega je, da je v registru drevesnih naravnih vrednot tipičnost omenjena le devetkrat. Le za dve drevesi, lipi, je tipičnost opredeljena kot podlaga za vrednotenje. V obeh primerih je razumeti, da se tipičnost nanaša na habitus dreves. Tipičen habitus je opisan še za 4 drevesa, dve iz rodu lip ter dve iz rodu hrastov.

V opisih drevesnih naravnih vrednot je pojem tipičnosti uporabljen še za tipično vaško drevo, tipično hišno drevo ter tipično dvoriščno drevo, vsa tri so iz rodu lip.

5.2.2.3.6 Kompleksna povezanost

Kompleksna povezanost je kriterij, ki poleg drevesa samega vključuje tudi njegovo ožjo ali širšo okolico. Pri tem je mogoče upoštevati oziroma vrednotiti različne vidike. Eden izmed njih je opredeljen v ZON (ZON-USB2, 2004). 49. člen določa, da so naravne vrednote lahko del ožjega ali širšega zavarovanega območja. V 3.a členu Uredbe o spremembi uredbe o

zvrsteh ... (2003) je določen pomen naravnih vrednot (lokalni, državni) v povezavi z razglasiteljem zavarovanega območja.

V registru drevesnih naravnih vrednot je za skupno 15 dreves v osmih zapisih zabeleženo, da se nahajajo v zavarovanem območju. Trinajst jih je v KP Smrekovec (predlog za zavarovanje), dve drevesi pa v KP Bela krajina. Glede na dokaj veliko število širših in ožjih zavarovanih območij v Sloveniji, je mogoče pričakovati, da je znotraj njihovih meja več drevesnih naravnih vrednot, vendar le-to ni zabeleženo v registru naravnih vrednot niti ni upoštevano pri vrednotenju kriterija kompleksne povezanosti.

V primerih, ko na majhnem prostoru raste več kot eno drevo, ki je opredeljeno kot naravna vrednota, je mogoče upoštevati tudi kriterij kompleksne povezanosti. Nedvomno je to potrebno v primerih, kot je bor v Pavlovcih – v resnici gre za dve drevesi, bora, ki sta na višini treh metrov zraščena v obliki črke H. Njuna povezanost je v tem primeru povsem fizična. Prav tako pa je tudi habitus teh dveh dreves izjemen.

Podobno gre kompleksno povezanost obravnavati pri drevesih, ki rastejo tako blizu drugo drugemu, da so njihove krošnje prepletene in tvorijo celoto. V registru drevesnih naravnih vrednot je to zabeleženo pri 45 drevesih, ki rastejo v sedemnajstih skupinah. Pravzaprav je dreves več, saj sta med temi skupinami tudi dve z neznanim številom dreves. Kot smo že navedli, smo v takih primerih upoštevali le po eno drevo.

Skupine dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, lahko obravnavamo po kriteriju kompleksne povezanosti tudi, če njihove krošnje niso prepletene oziroma le-to ni posebej navedeno. Koliko dreves iz registra naravnih vrednot raste v skupinah in koliko skupin dreves je v registru, je navedeno že v poglavju 5.2.2.4 (preglednica 4). Devet skupin dreves s skupaj 23 drevesi je ovrednotenih kot izjemne skupine.

Posebno mesto med skupinami dreves zavzemajo t.i. vetrni pasovi. Funkcijo blaženja vetra bistveno učinkoviteje opravlja več dreves skupaj kot posamezno drevo, s tem namenom so bila drevesa posajena. Dreves, ki rastejo v skupinah v t.i. vetrnih pasovih, je 79. Velika večina vetrnih pasov je ob hišah oziroma domačijah, v posameznih primerih tudi ob gradu ali cerkvi.

V registru drevesnih naravnih vrednot je skupaj 56 dreves, ki rastejo v parkih. Najpogostejši so parki v naseljih, zabeležena pa so tudi drevesa, ki so del parkov ob gradovih, graščinah, dvorcih in vilah. Parki so po uredbi o zvrsteh naravnih vrednot uvrščeni v zvrst »oblikovana narava«, drevesa, ki jih tu obravnavamo, pa so ovrednotena kot drevesne naravne vrednote.

Doslej smo obravnavali kompleksno povezanost dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote z drugimi deli narave v sklopu zavarovanih območij ter z drugimi drevesi, s katerimi tvorijo skupine. Drevesa pa lahko tvorijo kompleksno povezanost tudi z drugimi elementi okolja. Najpogosteje se pojavljajo v povezavi s stavbami, na primer z domačijami, kmetijami, stanovanjskimi ali javnimi stavbami. Za Slovenijo je značilno, da izjemna drevesa rastejo v neposredni bližini mnogih cerkva in kapelic. Tudi dvorišča, vrtovi in parki gradov ter dvorcev pogosto gostijo izjemna drevesa. Kompleksno povezanost, kot kriterij vrednotenja dreves, je mogoče uporabiti tudi v primerih, ko drevesa rastejo na drugih posebnih lokacijah, kjer s svojo prisotnostjo ustvarjajo posebno kakovost.

Vse našteje vidike kompleksne povezanosti dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, je mogoče razbrati iz opisov v registru naravnih vrednot. Pri nekaterih je navedeno, da povezanost drevesa z okolico pomembno prispeva k njegovi naravovarstveni vrednosti, iz drugih opisov le-to lahko razberemo posredno.

V registru drevesnih naravnih vrednot je 274 dreves opredeljenih kot »hišna drevesa«. Večinoma so to drevesa iz rodu lip (197) in tise (39). V tej skupini smo upoštevali le tista drevesa, za katera je v opisih uporabljen izraz »hišno drevo«, ne pa tudi dreves, ki rastejo ob domačijah, ob hišah v naseljih in podobno. Slednjih je seveda še veliko več.

Najbolj množična skupina dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote in jih je mogoče vrednotiti po kriteriju kompleksne povezanosti z arhitekturnimi objekti, so drevesa ob cerkvah. Njihovo število je 481, od tega je kar 419 (87 %) dreves iz rodu lip. Prištejemo lahko še več dreves, ki rastejo ob cerkvah, kompleks pa tvorijo obenem še z gradom, vaškim jedrom ipd. Drevesa so bila posajena tudi v povezavi z drugimi sakralnimi objekti. Ob kapelicah so 103 drevesa, 86 izmed njih je iz rodu lip (83 %). Ob znamenjih raste 51 dreves, 38 izmed njih je iz rodu lip (75 %).

Drevesa so posajena tudi na pokopališčih ali ob njih. V registru naravnih vrednot je 28 takih dreves. Za razliko od večine drugih skupin ob pokopališčih ne prevladujejo lipe in lipovci, skupaj jih je 8, prav toliko je cipres. Tu so še paciprese, kleki, hrasti in pravi kostanj.

V povezavi z grajskimi objekti, graščinami in dvorci je 32 dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote. Seveda tudi med njimi izrazito prevladujejo lipe in lipovci.

Posamezna, manj številna drevesa, ki so opredeljena kot naravne vrednote, lahko obravnavamo po kriteriju kompleksne povezanosti tudi v primerih, ko so drevesa posajena ob spomenikih ali na križiščih poti. Ob spomenikih je 6 dreves iz registra naravnih vrednot, na križiščih raste 44 dreves.

Kompleksno povezanost z neposredno okolico lahko pripišemo tudi drevesnim naravnim vrednotam, pri katerih je v opisih zabeleženo, da imajo velik ambientalni pomen, podrobneje pa le-ta ni predstavljen. Razumeti je mogoče, da večina teh dreves raste v naseljih ali ob drugih grajenih objektih. Takih dreves je 108.

Skupno število dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote in jim je mogoče pripisati izpolnjevanje kriterija kompleksne povezanosti, je 1969, kar predstavlja 62 % vseh dreves v registru naravnih vrednot.

5.2.2.3.7 Ohranjenost

Pojem »ohranjenost« je v opisih dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, razen redkih izjem uporabljen pri opisu zdravstvenega stanja drevesa, ki vključuje tudi znake poškodb ali razpadanja, ter pri opisu izvedenih posegov na drevesu. Pri tem je drevo obravnavano v celoti ali njegovi posamezni deli, največkrat krošnja in deblo. V nekaterih primerih se »ohranjenost« nanaša na rastišče drevesa.

V registru se pojem »ohranjenost« pojavi v opisih 139 dreves. Način uporabe tega pojma je večznačen. V nekaterih primerih je »ohranjeno drevo« odlične vitalnosti, neobžagano in brez znakov propadanja, v drugih primerih ima »ohranjeno drevo« votlo ali kako drugače poškodovano deblo, obžagane, a ponovno obrasle veje ipd. Zato smo pri analizi ohranjenosti

oblikovali dve skupini. V prvo sodijo tista drevesa, ki so ohranjena in obenem vitalna, zdrava, neobžagana, brez znakov poškodovanosti. Takih je večina, 73. Ostalih 66 dreves je v drugi skupini.

5.2.2.3.8 Redkost

Kriterij redkosti je mogoče obravnavati vsaj iz dveh vidikov. Absolutna redkost pojavljanja nekega osebka pomeni, da je zelo malo primerljivih osebkov na območju Slovenije. Relativna redkost se nanaša na manjše obravnavano območje.

Pojem »redkost« je v opisih dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, uporabljen pri 69 drevesih. Vse »redke« osebke smo razvrstili v več skupin, glede na to, v kakšnem smislu je pojem redkosti uporabljen.

Absolutno redke so nekatere samonikle drevesne vrste v Sloveniji. V registru drevesnih naravnih vrednot so kot predstavniki redkih samoniklih drevesnih vrst opredeljeni en hrast oplutnik, dva zimzelena hrasta (neznana vrsta) ter po ena divja češnja, bodika ter cemprin.

Med absolutno redke lahko štejemo tudi mutante, kot so kačaste smreke (6), stebrasta jelka na Rakitni ter dve stebrasti smreki. Redkost lahko pomeni tudi nenavadna oblika drevesa oziroma habitus, ki je lahko genetsko pogojen – v tem primeru gre za mutanta ali pa je oblika posledica okoljskih dejavnikov. Zaradi redkega habitusa je po tem kriteriju ovrednotenih 7 dreves. Dva zraščena bora ter po ena smreka, bukev, jesen ter lipa. Med njimi torej ni osebkov grmovnih vrst drevesastega habitusa, ki zagotovo sodijo med redkosti v Sloveniji. Kot absolutno redek osebek je ovrednotena rumenoplodna bodika.

Pojem redkosti je v opisih naravnih vrednot uporabljen za nekatere osebke tujerodnih vrst: močvirna cipresa (3), vrbovolistni hrast (2) ter po en rumeni bor, ginko, gledičija, kavkaška jelka, mamutovec, murva ter pavlonija. Med redke drevesne vrste naj bi sodil tudi en (ameriški) divji kostanj, a njegovo znanstveno ime ni navedeno.

Pojem redkosti je, v drugem pomenu, uporabljen tudi pri opisu drevesa iz rodu lip ob cesti pri Lažah. Gre za drevo pričevalnega pomena, saj je eno redkih ostankov nekdanjega drevoreda Dunaj-Trst.

Relativna redkost je pripisana 26 drevesom, ki so opredeljena kot naravne vrednote in so v svojem ožjem ali širšem okolju redka zaradi drevesne vrste ali zaradi izjemnih dimenzij v povezavi z drevesno vrsto. V nekaterih primerih je območje relativne redkosti navedeno – največkrat občina, v drugih primerih pa območja ni mogoče ustrezno prepoznati – npr: »v tem predelu«.

V skupino relativnih redkosti smo uvrstili tudi 6 dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote – hišna drevesa, a neobičajnih drevesnih vrst. To so po en osebek bukve, rdeče bukve, gorskega bresta, javorja, smreke ter rumenega drena.

Ugotovimo lahko, da je pojem redkosti pri opisih dreves, opredeljenih kot naravne vrednote, uporabljen v različnih pomenskih sklopih in ne vedno na način, ki bi ustrezno upošteval redkost kot kriterij vrednotenja dreves.

5.2.2.3.9 Ekosistemska pomembnost

Iz skopih poudarkov v opisih dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, po katerih bi lahko ugotovili izstopajoč kriterij ekosistemske pomembnosti drevesa, sklepamo, da je ta kriterij premalo natančno definiran in zaradi tega premalo uporaben. Iz opisov 3184 dreves je mogoče izluščiti le 14 zapisov, ki jih pogojno lahko uvrstimo v kategorijo ekosistemski pomen.

Za dve drevesi je navedeno, da s svojo debelino povečujeta biodiverzitetu. Pri petih drevesih je poudarjen ekološki pomen, ker rastejo sredi polj in travnikov. Za preostalih sedem dreves je navedeno, da so osamela, samotna, iz česar bi prav tako lahko sklepali, da rastejo sredi kmetijskih površin. Poleg skupine belih vrb (z neznanim številom dreves) je 6 dreves iz rodu hrastov, 5 dreves iz rodu lip ter dve bukvi.

5.2.2.3.10 Znanstveno-raziskovalna pomembnost

Kriteriji vrednotenja naravne dediščine, ki so bili upoštevani pri sestavi Inventarjev najpomembnejše naravne dediščine v Sloveniji (Skoberne in Peterlin, 1988, 1991), znanstveno-raziskovalnega pomena ne vključujejo. Ta funkcija naravne dediščine je opredeljena kot ena od namembnosti naravne dediščine, s predpostavko, da je vsa naravna dediščina pomembna tudi za znanstveno-raziskovalno proučevanje (Skoberne in Peterlin, 1988).

V registru drevesnih naravnih vrednot znanstveno-raziskovalna pomembnost ni upoštevana oziroma ni uporabljena kot kriterij za vrednotenje. Za nobeno drevo ni navedeno, da bi bila njegova naravovarstvena vrednost povečana zaradi njegovega znanstvenega ali raziskovalnega pomena.

5.2.2.3.11 Pričevalna pomembnost

Pričevalna pomembnost dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, je neposredno navedena le v opisih štirih dreves v registru naravnih vrednot. Da bi izluščili uporabo tega kriterija pri vrednotenju dreves, smo v opisih dreves poiskali druge pojme, na podlagi katerih bi lahko sklepali o pričevalnem pomenu dreves.

Primerjava s kriteriji za vrednotenje, ki so opisani v Inventarju najpomembnejše naravne dediščine v Sloveniji (Skoberne in Peterlin, 1991), pokaže, da je bila pričevalna pomembnost le eden izmed kriterijev v sklopu kulturnega vidika naravne dediščine. Drugi kriteriji v tem sklopu so še simbolna vrednot, slikovitost, krajinski vidik ter znana krajevna znamenitost.

Kriterij pričevalne pomembnosti se uporabi, kadar je naravna dediščina povezana z materialnimi ostanki iz narodove zgodovine (Skoberne in Peterlin, 1991) pa tudi z duhovno dediščino. Nedvomno lahko pričevalno pomembnost v tem smislu pripišemo tistim drevesom, ki so opredeljena kot spominska drevesa (12) ali turška drevesa (4), ter drevesom, ki so opredeljena kot simbolna drevesa (2).

Drevesa zavzemajo pomembno vlogo v središčih vasi kot vaška drevesa. Iz narodove zgodovine izhaja tradicija zbiranja, druženja in mnogih skupnih opravil pod vaškimi drevesi. V opisih drevesnih naravnih vrednot so opredeljena tudi vaška drevesa. 83 jih je, kar 75 izmed njih je iz rodu lip.

Pričevalni pomen dreves lahko pripišemo tudi mejnikom (3), torej drevesom, ki označujejo mejo.

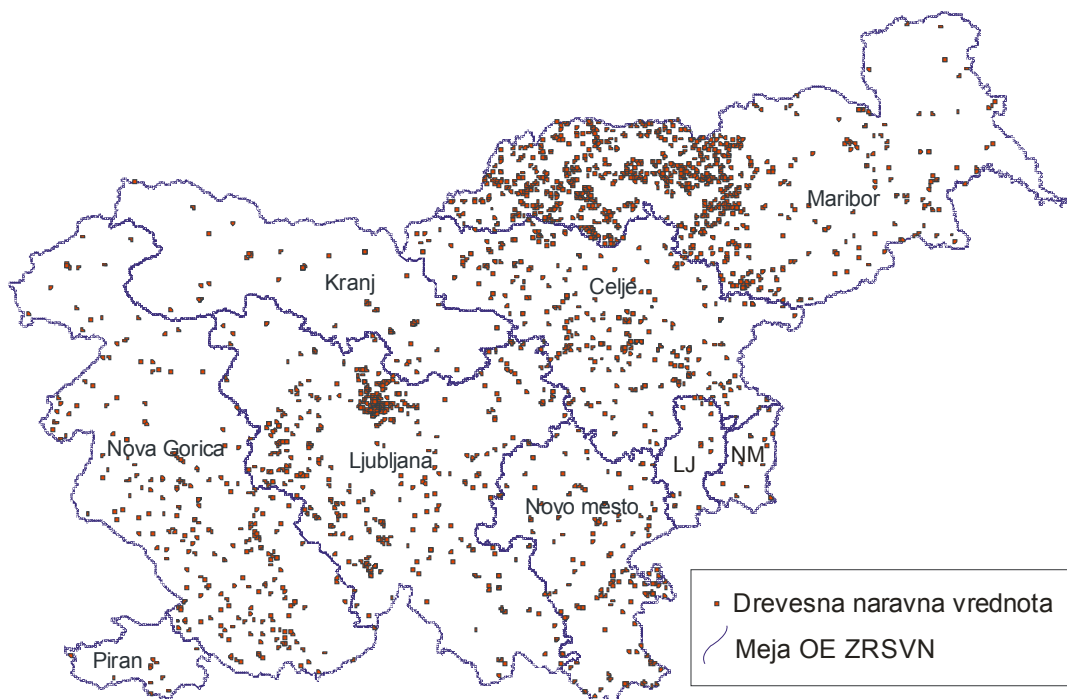
5.2.2.4 Prostorska razporeditev drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji

Drevesa, ki so opredeljena kot naravne vrednote v registru naravnih vrednot ZRSVN, po slovenskem prostoru niso enakomerno razporejena. Do določene mere je neenakomerna razporeditev povsem razumljiva. Slovenija je v mnogih, tako naravoslovnih kot družboslovnih pogledih, zelo raznolika dežela, kar se nujno odraža tudi v razporeditvi drevesnih naravnih vrednot.

Kljub temu pa se zastavlja vprašanje, v kolikšni meri je neenakomerna prostorska porazdelitev drevesnih naravnih vrednot posledica različnih pristopov pri njihovem vrednotenju. Podatki, iz katerih je sestavljen seznam naravnih vrednot, so bili v veliki večini zbrani v okviru regionalnih Zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine, še preden so bili z reorganizacijo združeni v enovito organizacijo. Zelo ohlapne povezave med regionalnimi zavodi v preteklosti ter načini vrednotenja drevesne dediščine, ki so dopuščali občuten delež subjektivnosti, se nujno zrcalijo tudi v prostorski razporeditvi drevesnih naravnih vrednot, izdelani iz podatkov o koordinatah v registru naravnih vrednot (slika 24).

Opazni sta dve pomembnejši zgostitvi. Največja zgostitev dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, je v Ljubljani in njeni ožji okolici. Druga opazna zgostitev je značilna za širše območje Pohorja in večjega dela Koroške.

Zelo redko so drevesne naravne vrednote posejane v severovzhodni Sloveniji, v severozahodni Sloveniji, v Istri ter v gozdnatih predelih dinarskih visokokraških planot.

Slika 24: Prostorska razporeditev drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji (Vir: Register naravnih vrednot ZRSVN)

Preglednica 11: Število in deleži drevesnih naravnih vrednot po območnih enotah ZRSVN

Območna enota ZRSVN	Drevesne NV		Gostota NV
	Število	Delež (%)	Število/km ²
Celje	365	11,5	0,13
Kranj	85	2,7	0,04
Ljubljana	704	22,1	0,16
Maribor	1419	44,6	0,31
Nova Gorica	406	12,8	0,10
Novo mesto	186	5,8	0,10
Piran	19	0,6	0,05
Skupaj	3184	100,0	0,16

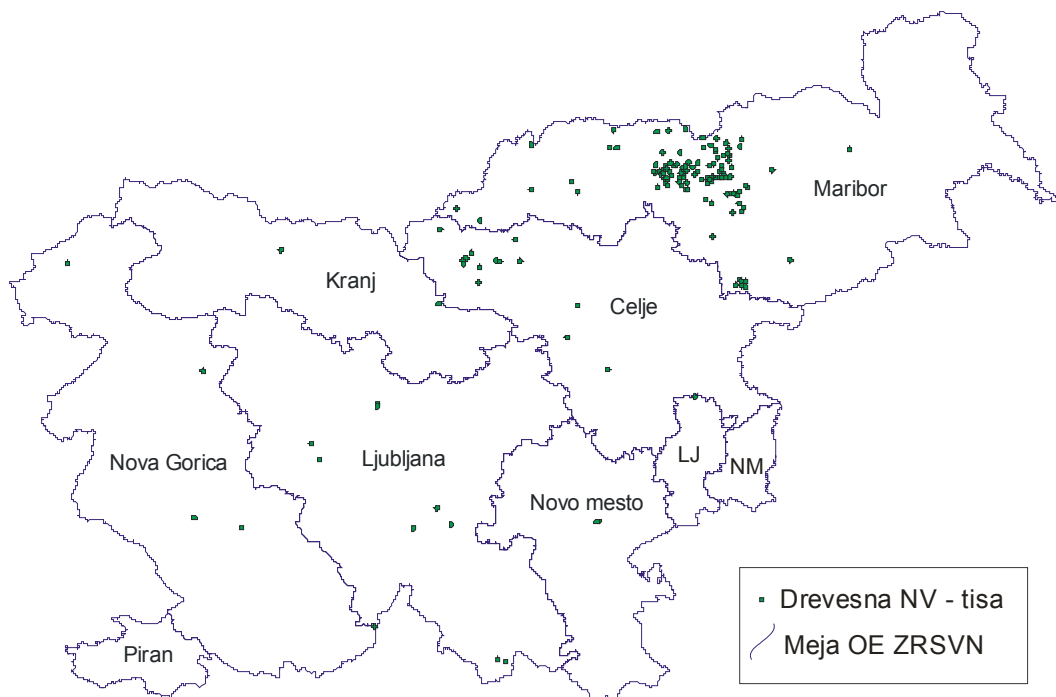
Po številu, deležu in gostoti dreves, opredeljenih kot naravne vrednote, navzgor izstopa OE Maribor, navzdol pa OE Kranj in OE Piran.

Zanimive razlike med območnimi enotami ZRSVN so tudi v številu naravnih vrednot nekaterih drevesnih vrst. Predvidevamo, da so te razlike deloma posledica različnih naravnih danosti, deloma tudi različnih navad in etnoloških posebnosti med pokrajinami, deloma pa različnih pristopov pri vrednotenju dreves.

Med iglavci so dokaj enakomerno posejane navadne jelke. Izmed vseh navadnih jelk, ki so opredeljene kot naravne vrednote, jih je 30 % na območju OE Nova Gorica, po 25 % pa na

območjih OE Ljubljana in Maribor. Morda nekoliko preseneča le 11 % delež jelk na območju OE Novo mesto. Občutnejše so razlike v prostorski razporeditvi smrek, saj jih je kar 68 % na območju OE Maribor. Nadaljnjih 22 % je v ljubljanskem območju ZRSVN, preostalih 10 % pa odpade na OE Celje, Kranj in Novo mesto. Na novogoriškem območju ZRSVN sta le dve kačasti smreki.

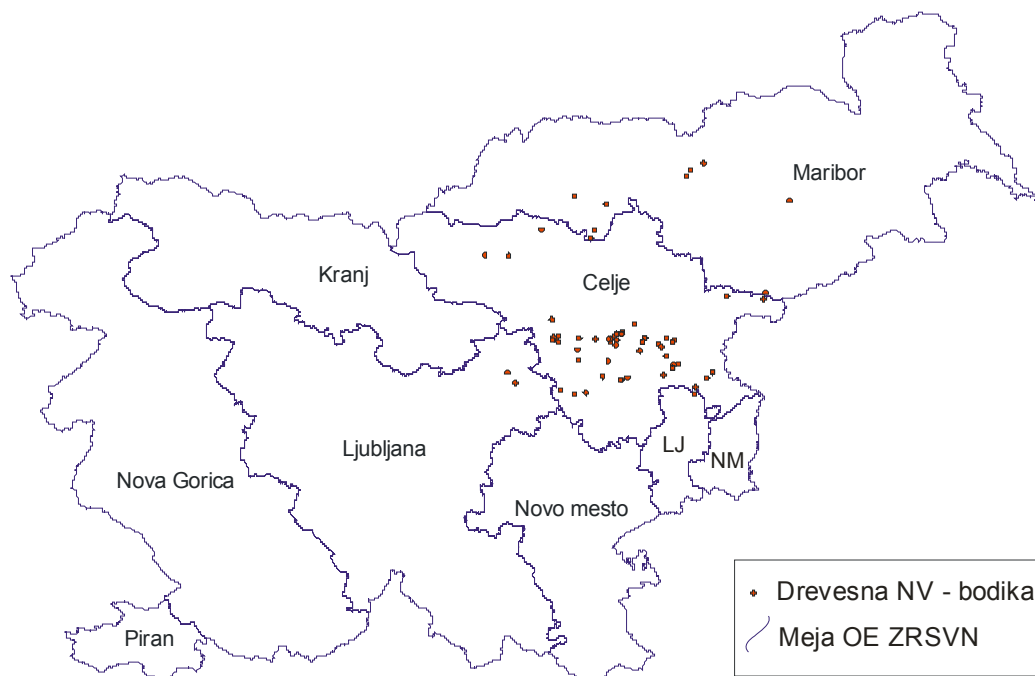
Mariborska območna enota ZRSVN še bolj odstopa po deležu tis, kar 80 % vseh tis je na njenem ozemlju (slika 25). Jenčič (1999) kot posebnost omenja območje (stare) občine Ruše, kjer je izredno veliko število tis, ki so sajena kot hišna drevesa. Preostalih 20 % tis raste v ostalih območjih (razen OE Piran), od tega jih je skoraj 9 % na območju Celjske območne enote.

Slika 25: Prostorska razporeditev tis, ki so drevesne naravne vrednote v Sloveniji (Vir: Register naravnih vrednot ZRSVN)

Za bukev velja, da je najpogostejše drevo v Sloveniji, in glede na njene široke ekološke zahteve je zelo malo predelov v Sloveniji, kjer bukev ne uspeva. Kljub temu po deležu bukev, opredeljenih kot naravne vrednote, izstopa OE Ljubljana s 46 %, sledi ji OE Maribor s 30 %. Po 10 % bukev je na novogoriškem in celjskem območju ZRSVN. Ljubljansko območje je z 49 % izrazito na prvem mestu tudi po deležu hrastov dobov. Tudi v tem primeru je na drugem

mestu mariborska območna enota ZRSVN (28 %), na tretjem mestu je celjska območna enota ZRSVN (14 %).

Slika 26: Prostorska razporeditev bodik, ki so drevesne naravne vrednote v Sloveniji (Vir: Register naravnih vrednot ZRSVN)

Posebno pozornost vzbuja prostorska razporeditev bodik (slika 26). Kar 86 % vseh bodik, ki so opredeljene kot naravne vrednote, je na celjskem območju ZRSVN. Nadaljnjih 10 % je na območju OE Maribor, 4 % pa na območju OE Ljubljana. V preostalem delu Slovenije ni nobena bodika opredeljena kot drevesna naravna vrednota.

5.2.2.5 Druge značilnosti drevesnih naravnih vrednot v registru

Na podlagi 3.a člena Uredbe o spremembi uredbe o zvrsteh naravnih vrednot (2003) se naravne vrednote po pomenu delijo na dve skupini. Naravne vrednote državnega pomena so tiste, ki imajo mednarodni ali velik narodni pomen. Vse druge naravne vrednote so lokalnega pomena.

Pomen, državni ali lokalni, je opredeljen v vsakem zapisu v registru naravnih vrednot, teh je 2307. Število drevesnih naravnih vrednot državnega pomena je 153 ali 7 %, 2154 ali 93 % je drevesnih naravnih vrednot lokalnega pomena.

Glede na določbo v Uredbi o spremembi uredbe o zvrsteh ... (2003) bi pričakovali, da so med naravne vrednote državnega pomena uvrščena vsaj najdebelejša in najvišja drevesa pomembnejših oziroma številčnejših samoniklih drevesnih vrst. Kot smo ugotovili že v poglavjih 5.2.2.3.1 in 5.2.2.3.2, ni tako.

Primerjava števila oziroma deležev drevesnih naravnih vrednot državnega oziroma lokalnega pomena med območnimi enotami ZRSVN pokaže še večje anomalije (preglednica 12).

Preglednica 12: Pregled drevesnih naravnih vrednot po pomenu in po OE ZRSVN

Območna enota ZRSVN	Število NV	Delež od vseh NV %	Državnega pomena %	Lokalnega pomena %	Skupaj %
Celje	281	12,2	19	81	100
Kranj	64	2,8	13	88	100
Ljubljana	545	23,6	4	96	100
Maribor	989	42,9	0,1	99,9	100
Nova Gorica	253	11,0	11	89	100
Novo mesto	164	7,1	28	72	100
Piran	11	0,5	22	78	100
Skupaj	2307	100,0	7	93	100

Na območju mariborske območne enote ZRSVN, kjer je zbranih skoraj 43 % vseh drevesnih naravnih vrednot, je samo ena opredeljena kot naravna vrednota državnega pomena. To je Vranjekova tisa v Frajhamu, z obsegom 235 cm in višino 7 m. Izstopajoči primer je tudi Sgermova smreka na Pohorju, ki z 62 m višine velja za eno najvišjih dreves v Evropi, a je opredeljena le kot naravna vrednota lokalnega pomena. Najvišji delež drevesnih naravnih vrednot državnega pomena je na novomeškem območju ZRSVN.

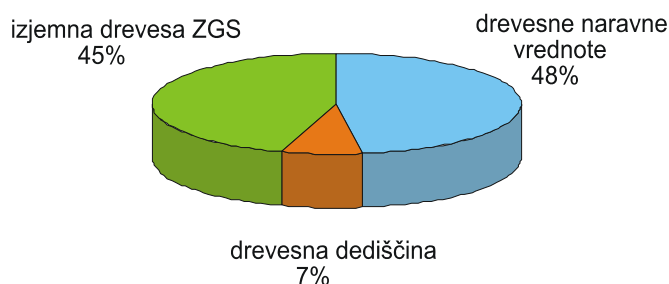
Prikazani rezultati kažejo na povsem različen pristop pri opredeljevanju pomena drevesnih naravnih vrednot med posameznimi območji ZRSVN, ki ni povsem v skladu z določbami Uredbe o spremembi uredbe o zvrsteh ... (2003).

5.3 PRIMERJAVA REGISTRA DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT TER EVIDENCE IZJEMNIH DREVES ZGS OE POSTOJNA NA POSTOJNSKEM GOZDNO-GOSPODARSKEM OBMOČJU

5.3.1 Število dreves

V postojnskem gozdnogospodarskem območju je 175 dreves, ki so opredeljena kot drevesne naravne vrednote. To je skupno število vseh dreves, ki so zabeležena v 123 zapisih v registru naravnih vrednot. Ker je v nekaterih zapisih v registru zabeleženo več kot eno drevo, se skupno število dreves, opredeljenih kot naravne vrednote, poveča za 52.

Evidenca izjemnih dreves OE Postojna vsebuje, poleg dreves, opredeljenih kot naravne vrednote, še nadaljnjih 192 izjemnih dreves. Med njimi je 26 dreves, ki so bila evidentirana v občinskih inventarjih kot naravna dediščina, niso pa bila opredeljena kot naravne vrednote. Preostalih 166 dreves je bilo evidentiranih v postojnski območni enoti Zavoda za gozdove Slovenije (OE Postojna) kot izjemna drevesa (slika 27).

Slika 27: Porazdelitev izjemnih dreves na območju OE Postojna po statusu

Dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, je manj kot polovica izmed vseh evidentiranih izjemnih dreves, ki rastejo na območju OE Postojna. Glede na določbo v 4. čl. ZON, da naravne vrednote obsegajo vso naravno dediščino (ZON-UPB2, 2004), ni jasno, zakaj nekatera drevesa, ki so bila pred sprejetjem ZON ovrednotena kot naravna dediščina, niso postala naravne vrednote.

5.3.2 Drevesne vrste

Z evidentiranjem izjemnih dreves na območju OE Postojna se je bistveno povečalo število evidentiranih drevesnih vrst. 175 dreves, opredeljenih kot naravne vrednote, pripada 10 drevesnim vrstam in še 6 rodovom. Nadalnjih 192 izjemnih dreves, ki so bila evidentirana na OE Postojna, pripada 29 drevesnim vrstam in še 4 rodovom. Skupno število drevesnih vrst v skupni evidenci je 31, zabeleženih je tudi 7 rodov.

Tri samonikle drevesne vrste (lesnika, rešeljika in trepetlika) ter ena tujerodna drevesna vrsta (sitka) so drevesne vrste, zabeležene v evidenci izjemnih dreves OE Postojna, v registru drevesnih naravnih vrednot v celi Sloveniji pa ni tovrstnih dreves.

Preglednica 13: Pregled izjemnih dreves OE Postojna po drevesnih vrstah in statusu

Drevesna vrsta	Drevesna vrsta	Register naravnih vrednot ZRSVN	Evidenca izjemnih dreves OE Postojna	Skupaj
Slovensko ime	Znanstveno ime	Število dreves	Število dreves	Število dreves
Navadna jelka	<i>Abies alba</i> Mill.	13	33	46
Navadna smreka	<i>Picea abies</i> (L.) Karst.	1	38	39
Rdeči bor	<i>Pinus sylvestris</i> L.		1	1
Črni bor	<i>Pinus nigra</i> Arnold		2	2
Tisa	<i>Taxus baccata</i> L.	3	8	11
Bukev	<i>Fagus sylvatica</i> L.	7	33	40
Hrast	<i>Quercus</i> sp.	1		1
Dob	<i>Quercus robur</i> L.	1	1	2
Graden	<i>Q. petraea</i> (Matt.) Liebl.		4	4
Puhasti hrast	<i>Quercus pubescens</i> Willd.	1		1
Cer	<i>Quercus cerris</i> L.		1	1
Navadni beli gaber	<i>Carpinus betulus</i> L.		2	2
Črni gaber	<i>Ostrya carpinifolia</i> Scop.		1	1
Gorski brest	<i>Ulmus glabra</i> Huds.		1	1
Oreh	<i>Juglans</i> sp.	1	1	2
Divja češnja	<i>Prunus avium</i> L.		4	4
Rešeljika	<i>Prunus mahaleb</i> L.		1	1
Mokovec	<i>Sorbus aria</i> (L.) Crantz		1	1
Skorš	<i>Sorbus domestica</i> L.		1	1
Lesnika	<i>Malus sylvestris</i> (L.) Mill.		1	1
Drobnica	<i>Pyrus pyraeaster</i> (L.) Burgsd.		4	4
Glog	<i>Crataegus</i> sp.	1		1
Javor	<i>Acer</i> sp.	1		1
Gorski javor	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.		10	10
Maklen	<i>Acer campestre</i> L.	1	1	2
Bodika	<i>Ilex aquifolium</i> L.		4	4
Vrba	<i>Salix</i> sp.		1	1
Bela vrba	<i>Salix alba</i> L.		1	1
Trepetlika	<i>Populus tremula</i> L.		1	1
Lipa in lipovec	<i>Tilia</i> sp.	116	3	119

se nadaljuje

nadaljevanje

Drevesna vrsta	Drevesna vrsta	Register naravnih vrednot ZRSVN	Evidenca izjemnih dreves OE Postojna	Skupaj
Slovensko ime	Znanstveno ime	Število dreves	Število dreves	Število dreves
Lipa	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	16	22	38
Lipovec	<i>Tilia cordata</i> Mill.	4	3	7
Veliki jesen	<i>Fraxinus excelsior</i> L.		3	3
Črni bezeg	<i>Sambucus nigra</i> L.		1	1
Sitka	<i>P. sitchensis</i> (Bong.) Carr.		1	1
Duglazija	<i>Pseudotsuga</i> sp.		2	2
Klek	<i>Thuja</i> sp.	2		2
Navadni divjji kostanj	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	6	1	7
Skupna vsota		175	192	367

5.3.3 Položaj dreves v okolju

Položaj drevesa v okolju je pomemben zaradi različnih razlogov. Potrebno ga je upoštevati pri vrednotenju drevesa, saj so drevesa, ki rastejo v nenaravnem, spremenjenem okolju, tam najpogosteje z nekim določenim namenom, najsi bodo posajena ali namenoma puščena. Drevesa, ki zaradi svojih lastnosti izstopajo v gozdu oziroma v gozdnem prostoru, si zaslužijo posebno pozornost.

Preglednica 14: Primerjava seznama naravnih vrednot in evidence izjemnih dreves OE Postojna po položaju v okolju

Položaj v okolju	Register naravnih vrednot ZRSVN		Evidenca izjemnih dreves OE Postojna		Skupaj	
	Št. dreves	Delež	Št. dreves	Delež	Št. dreves	Delež
V sestoju	22	13%	137	71%	159	43%
Na gozdnem robu	0	0%	21	11%	21	6%
Na lazcu	0	0%	3	2%	3	1%
V krajini	18	10%	12	6%	30	8%
V naselju	51	29%	13	7%	64	17%
V parku	0	0%	4	2%	4	1%
Ob cerkvi	65	37%	0	0%	65	18%
Ob graščini	19	11%	2	1%	21	6%
Skupna vsota	175	100%	192	100%	367	100%

Drevesa v naseljih, ob cerkvah, gradovih oz. graščinah, v parkih ter drevesa v odprti, kmetijski krajini ali v krajini, kjer se prepletajo kmetijske površine z omejkami in gozdnimi zaplatami, je mnogo lažje opaziti, ker največkrat izstopajo zaradi svojih dimenzij ali katere druge lastnosti. Mnogo težje so opazna drevesa v gozdovih, še zlasti v sestojih. Le-teh ni moč opaziti na daljavo, potrebno je pristopiti prav do njih. Nekoliko lažje je z drevesi, ki rastejo ob gozdnih cestah, na lazih ali ob gozdnem robu. Razumljivo je, da je pri prepoznavanju

izjemnih dreves v gozdnem prostoru zelo pomembno delo revirnih gozdarjev Zavoda za gozdove Slovenije, ki svoj revir ali gozdnogospodarsko enoto najbolj natančno poznajo.

Za primerjavo registra drevesnih naravnih vrednot ZRSVN ter evidence izjemnih dreves OE Postojna smo vsa drevesa razvrstili v osem skupin glede na položaj drevesa v okolju. Oblikovali smo le osnovne skupine, ki bi jih sicer lahko še nadalje razčlenjevali. Število dreves po skupinah in deleži so prikazani v preglednici 14, njihova prostorska razporeditev na območju OE Postojna pa v prilogi D.

Razlike med registrom drevesnih naravnih vrednot ter evidenco izjemnih dreves OE Postojna so zelo velike. Drevesa, ki so opredeljena kot naravne vrednote, rastejo večinoma ob cerkvah (37 %) ter v naseljih (29 %). Velika večina izjemnih dreves, ki so v evidenci OE Postojna, pa je, razumljivo, v gozdnih sestojih (71 %). Če prištejemo še tista drevesa, ki rastejo na gozdnem robu in na lazih sredi gozdov, jih je skupaj kar 84 %. Posledično se bistveno spremenijo tudi deleži dreves po skupinah v skupni evidenci izjemnih dreves na postojnskem gozdnogospodarskem območju.

5.3.4 Pomembnejša drevesa v evidenci izjemnih dreves ZGS OE Postojna

V preglednici 15 je navedenih 50 izjemnih dreves iz evidence ZGS OE Postojna, ki sodijo med pomembnejša drevesa v Sloveniji, a niso opredeljena kot drevesne naravne vrednote. Njihova uvrstitev po dimenzijah je izdelana v primerjavi z razpoložljivimi podatki iz registra drevesnih naravnih vrednot. To pomeni, da bi dopolnitev podatkov v registru z novejšimi meritvami navedeno razvrstitev skoraj zagotovo spremenila. Prav tako bi se vrstni red dreves po dimenzijah (debelini in višini) deloma spremenil, če bi upoštevali še druge podatke, ki so zbrani in deloma že objavljeni v različnih okoljih v Sloveniji (Budkovič in sod., 1996; Rosenstein, 1998; Vidervol, 1999; Brus, 2004; Habič, 2004; Gasparič in sod., 2004; Papler-Lampe in sod., 2006).

Ne glede na to je mogoče zaključiti, da je v evidenci izjemnih dreves OE Postojna pomembno število dreves, ki niso določena za naravne vrednote, a si zaradi svojih lastnosti vsekakor zaslužijo vrednotenje in, glede na rezultate, uvrstitev med drevesne naravne vrednote v Sloveniji.

Preglednica 15: Pregled pomembnejših izjemnih dreves v območju OE Postojna, ki (še) niso opredeljena kot naravne vrednote

Zap. št.	Ime drevesa	Drevesna vrsta	Obseg (cm)	Višina (m)	Primerjava z Registrom naravnih vrednot ZRSVN
Izjemne dimenzije					
1	Mokovec ob lazju na Golobičevcu	mokovec	241	15.2	1. mokovec v Sloveniji po debelini
2	Špilarjev bor	črni bor	245	25	2. črni bor v Sloveniji po debelini
3	Beli gaber pod Vel. nar. mostom v Rak. Škocjanu	beli gaber	440	18	2. beli gaber v Sloveniji po debelini
4	Beli gaber v Jezerskih gredah pri G. Jezeru	beli gaber	425		3. beli gaber v Sloveniji po debelini
5	Debeli javor v GE Leskova dolina, 23b	gorski javor	487	36	3. gorski javor v Sloveniji po debelini, v gozdu!
6	Divja češnja na Kremenci, Postojna	divja češnja	278	20	3. češnja v Sloveniji po debelini
7	Češnja v 10b ko Razdrto, rev. Suhi vrh	divja češnja	270	18	4. češnja v Sloveniji po debelini, v gozdu!
8	Debela jelka v Melišju	jelka	515	30	4. jelka v Sloveniji po debelini
9	Stara vrba v Štivansem logu	bela vrba	405		5. bela vrba v Sloveniji po debelini
10	Logaška smreka	smreka	372	51	3. smreka v Sloveniji po višini, najvišje drevo v OE Postojna
11	Smreka 1 ob Jamščici	smreka	365	50	5. smreka v Sloveniji po višini
12	Jelki in smreka pod Hotenskim vrhom	jelka	336	42	3. jelka v Sloveniji po višini
13	Bukev 1 ob Luizinem kamnu	bukev	282	40	Na 2. mestu med najvišjimi bukvami v Slo.
14	Bukev 2 ob Luizinem kamnu	bukev	276	39	Na 3. mestu med najvišjimi bukvami v Slo.
15	Bukev 3 ob Luizinem kamnu	bukev	216	39	Na 3. mestu med najvišjimi bukvami v Slo.
16	Bukev 4 ob Luizinem kamnu	bukev	212	39	Na 3. mestu med najvišjimi bukvami v Slo.
17	Visoke bukve v Dletvu - bukev 2	bukev	163	39	Na 3. mestu med najvišjimi bukvami v Slo.
18	Visoke bukve v Dletvu - bukev 4	bukev	252	38	Na 4. mestu med najvišjimi bukvami v Slo.
19	Visoke bukve v Dletvu - bukev 10	bukev	210	38	Na 4. mestu med najvišjimi bukvami v Slo.
20	Visoke bukve v Dletvu - bukev 1	bukev	203	38	Na 4. mestu med najvišjimi bukvami v Slo.
21	Gorski javor pri Luizinem kamnu	gorski javor	157	36	1. gorski javor v Sloveniji po višini
Redkost					
22	Lesnika na Maksovem lazju	lesnika	129	8.8	Edina lesnika v seznamu OE Post. in v Slo.
23	Rešeljika na Jurščah	rešeljika	188	4	Edina rešeljika v sezn. OE Post. in v Slo.
24	Trepetlika v revirju Nanos	trepetlika	166	29	Edina trepetlika v sezn. OE Post in v Slo.
25	Drevesasti bezeg v Starem trgu	bezeg	196	7	1 č.bezeg v Slo po deb. (ali 2. ker je merjen pri tleh!), redka drevesasta oblika č. bezga
26	Črni gaber v Suhi rebri	črni gaber	175	8.5	Edini v gozdu rastoči č. gaber v evidenci (v Registru NV samo eden - pri cerkvi)
27	Brest pri križišču pri kasarnah Obramec	gorski brest	270	28	Edini g.brest v sezn. na OE Post, v Z Slo.
28	Maklen pri Planinski jami	maklen	173	20.3	Redka vrsta med naravnimi vrednotami - v Registru NV je le 5 maklenov
29	Sitka na lazju Počivalnik	sitka	214	27.8	Edina sitka v seznamu OE Post. in v Slo
Položaj v okolju*					
30	Tisa v revirju Baba	tisa	177	7	V gozdu!
31	Tisa v 40d revir Mikula	tisa	160	5	V gozdu!
32	Tisa vzhodno od Unške koliševke	tisa	136	9.2	V gozdu!
33	Tisa 1 pri Unški koliševki	tisa	97	13.5	V gozdu!
34	Tisa 3 pri Unški koliševki	tisa	97	8.9	V gozdu!
35	Tisa 2 pri Unški koliševki	tisa	95	12.6	V gozdu!
36	Tisa 4 pri Unški koliševki	tisa	80	6.3	V gozdu!
37	Urbanova bodika	bodika	65	9	V gozdu!
38	Bodika v Laški gmajni, rev. Otok	bodika	54	6	V gozdu!
39	Bodika v 19.f revir Planina	bodika	47	8.1	V gozdu!
40	Bodika pri Kobjaku	bodika	27	5	V gozdu!
41	Češnja pod Kobiljo glavo, rev. Golobičevce	divja češnja	193	22	V gozdu!
42	Češnja v 10a ko Razdrto, rev. Suhi vrh	divja češnja	190	19	V gozdu!
43	Veliki jesen blizu Stare hiše, rev. Javornik	veliki jesen	320	27	2. vel. jesen po debelini - v gozdu!
44	Pri hruški - drobnica	drobnica	152	15	Rel. redkost, v sestoji - le 3 drobnice v gozdu v Registru NV v Sloveniji (MB,CE)
45	Drobnica ob učni poti v Rakovem Škocjanu	drobnica	141	25	Rel. redkost, v sestoji - le 3 drobnice v gozdu v Registru NV v Sloveniji (MB,CE)
46	Drobnica pod Obramcem	drobnica	136	18	Rel. redkost, v sestoji - le 3 drobnice v gozdu v Registru NV v Sloveniji (MB,CE)
47	Drobnica pri Kobjaku	drobnica	60	13	Rel. redkost, v sestoji - le 3 drobnice v gozdu v Registru NV v Sloveniji (MB,CE)
48	Graden na lazju Lupova draga	graden	344		Relativna redkost, izjemna nm.v. (970 m)

se nadaljuje

nadaljevanje

Zap. št.	Ime drevesa	Drevesna vrsta	Obseg (cm)	Višina (m)	Primerjava z Registrom naravnih vrednot ZRSVN
Izjemen habitus					
49	Ozkokrošnjata smreka v Medvedji dragi	smreka	237		Izjemna oblika - mraziščna-ozkokrošnjata
50	Kačasta smreka v Jelovici na Slivnici	smreka			Izjemna oblika - mutant

* Glede na to, da je v registru naravnih vrednot zelo malo tis in bodik, ki rastejo v gozdu, so tovrstna drevesa v gozdovih na območju OE Postojna zelo pomembna.

5.4 PREDLOG KRITERIJEV IN MERIL ZA VREDNOTENJE IZJEMNIH DREVES V POSTOPKU DOLOČANJA DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT

Cilj vrednotenja drevesa je objektivna ocena drevesa, na podlagi katere lahko drevo določimo kot naravno vrednoto lokalnega pomena, naravno vrednoto državnega pomena, kot kandidata za naravno vrednoto, ali pa ugotovimo, da drevo (še) ne izpolnjuje meril za naravno vrednoto. V primerih, ko je neko drevo izjemno (tudi ali zgolj) po svojem družbenem pomenu, lahko ugotovimo, da ga je primerno uvrstiti med naravne vrednote, hkrati pa ga predlagati tudi za določitev za kulturno dediščino ali pa samo slednje.

Vrednotenje drevesa je praviloma izvedeno na terenu, ob samem drevesu, zato da lahko pravilno ovrednotimo vse lastnosti drevesa, okoliščine pojavljanja in zberemo potrebne informacije.

Drevo vrednotimo po posameznih kriterijih in mu pripisujemo točke glede na njegove lastnosti oziroma izpolnjevanje meril posameznega kriterija, skladno s predlaganim sistemom vrednotenja. Za vsak kriterij so določena merila, vsako je ovrednoteno z ustreznim številom točk, ki jih pripišemo drevesu, če dosega, izpolnjuje merilo. Kriteriji so: izjemna debelina drevesa, izjemna višina drevesa, izjemen habitus drevesa, kompleksna povezanost, redkost, ekosistemski pomen drevesa, pričevalni pomen drevesa in estetski pomen drevesa. Kriteriji, merila in njihovo ovrednotenje (točkovanje) so podrobneje predstavljeni v nadaljevanju, prav tako način izračuna končne ocene drevesa.

5.4.1 Izjemna debelina drevesa

Debelino drevesa ugotavljamo z merjenjem obsega debla drevesa, pravokotno na os debla, na višini 1,3 m nad tlemi. Pri drevesih, ki rastejo na pobočju, je potrebno to višino upoštevati na zgornji strani drevesa. Iz izmerjenega obsega debla izračunamo število točk po formuli (Mastnak, 2003):

$$D1 = O/Ok*100 \quad \dots(1)$$

D1 – število točk po kriteriju izjemne dimenzije drevesa - debelina

O – obseg drevesa, ki ga vrednotimo

Ok – obseg (za drevesno vrsto) - mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto lokalnega pomena

Kot podlago za določitev vrednosti Ok smo uporabili obstoječe podatke o obsegih dreves posameznih drevesnih vrst, ki so določena za naravne vrednote, pri čemer smo upoštevali tudi objavljene strokovne predloge mejnih vrednosti obsegov (Svetličič in Skoberne, 1988; Jenčič, 1999, Mastnak, 2003; Ocvirk in sod., 2004) ter navedbe o največjih debelinah, ki jih dosegajo osebki posameznih drevesnih vrst (Kotar in Brus, 1999; Brus, 2004). Slednje smo upoštevali predvsem pri določitvi vrednosti Ok za tiste samonikle vrste dreves, ki (še) nimajo svojih predstavnikov med naravnimi vrednotami. Vrednosti Ok so prikazane v preglednici 16.

5.4.2 Izjemna višina drevesa

Višino drevesa ugotavljamo z merjenjem. Višine drevesa, ki je ugotovljena na podlagi okularne ocene, ni primerno upoštevati pri vrednotenju drevesa. Število točk po kriteriju izjemne višine izračunamo po formuli:

$$D2 = V/Vk*100 \quad \dots(2)$$

D2 – število točk po kriteriju izjemne dimenzije drevesa - višina

V – višina drevesa

Vk – višina (za drevesno vrsto) - mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto lokalnega pomena

Vrednosti Vk smo določili na podlagi podatkov o višini najvišjih dreves posamezne drevesne vrste, ki so opredeljena kot naravne vrednote, ter navedb o drevesnih višinah, ki jih lahko dosegajo osebki posamezne vrste (Kotar in Brus, 1999; Brus, 2004). Za drevesne vrste brez podatkov ali z majhnim številom podatkov o višini dreves v registru naravnih vrednot smo mejno vrednost višine drevesa določili tako, da smo navedbo o največji višini, ki jo lahko dosegajo osebki posamezne drevesne vrste, zmanjšali za 10 %. Vrednosti Vk za vse samonikle drevesne vrste in za izbrane tujerodne vrste so prikazane v preglednici 16.

Preglednica 16: Mejne vrednosti obsegov in višin za drevesne naravne vrednote po drevesnih vrstah

Samonikle drevesne vrste				
Slovensko ime	Znanstveno ime	Ok (cm)	Vk (m)	Ok-drž. (cm)
Navadna jelka	<i>Abies alba</i> Mill.	350	45	500
Navadna smreka	<i>Picea abies</i> (L.) Karst.	350	45	450
Evropski macesen	<i>Larix decidua</i> Mill.	250	36	410
Rdeči bor	<i>Pinus sylvestris</i> L.	250	27	350
Črni bor	<i>Pinus nigra</i> Arnold	220	27	315
Rušje	<i>Pinus mugo</i> Turra	80	12	125
Cemprin	<i>Pinus cembra</i> L.	150	22	250
Navadni brin	<i>Juniperus communis</i> L.	80	12	125
Rdečeploдни brin	<i>Juniperus oxycedrus</i> L.	80	12	125
Tisa*	<i>Taxus baccata</i> L.	160/90	18	350/190
Lovor	<i>Laurus nobilis</i> L.	80	12	125
Bukev	<i>Fagus sylvatica</i> L.	350	36	550
Dob	<i>Quercus robur</i> L.	410	36	700
Graden	<i>Quercus petraea</i> (Mattuschka) Liebl.	350	36	550
Puhasti hrast	<i>Quercus pubescens</i> Willd.	280	18	350
Cer	<i>Quercus cerris</i> L.	315	30	450
Črničevje	<i>Quercus ilex</i> L.	250	18	315
Oplutnik	<i>Quercus crenata</i> Lam.	-	-	-
Pravi kostanj	<i>Castanea sativa</i> Mill.	410	30	700
Navadna breza	<i>Betula pendula</i> Roth.	190	22	250
Puhasta breza	<i>Betula pubescens</i> Ehrh.	190	22	250
Črna jelša	<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	190	22	280
Siva jelša	<i>Alnus incana</i> (L.) Moench	80	18	125
Navadni beli gaber	<i>Carpinus betulus</i> L.	250	22	410
Kraški gaber	<i>Carpinus orientalis</i> Mill.	90	12	125
Črni gaber	<i>Ostrya carpinifolia</i> Scop.	190	18	250
Gorski brest	<i>Ulmus glabra</i> Huds.	280	30	450
Poljski brest	<i>Ulmus carpinifolia</i> Gled.	250	27	315
Vez, dolgopeljati brest	<i>Ulmus laevis</i> Pallas	280	30	350
Navadni koprivovec	<i>Celtis australis</i> L.	190	20	250
Navadni oreh	<i>Juglans regia</i> L.	315	27	410
Češnja - gojena	<i>Prunus avium</i> L.	220	18	280
Divja češnja	<i>Prunus avium</i> L.	190	18	250
Rešeljika	<i>Prunus mahaleb</i> L.	90	10	125
Čremsa	<i>Prunus padus</i> L.	90	15	125

se nadaljuje

nadaljevanje

Samonikle drevesne vrste				
Slovensko ime	Znanstveno ime	Ok (cm)	Vk (m)	Ok-drž. (cm)
Jerebika	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	125	15	155
Mokovec	<i>Sorbus aria</i> (L.) Crantz	125	15	155
Brek	<i>Sorbus torminalis</i> (L.) Crantz	155	20	220
Skorš	<i>Sorbus domestica</i> L.	190	18	250
Jablana	<i>Malus domestica</i> Borkh.	155	9	220
Lesnika	<i>Malus sylvestris</i> (L.) Mill.	125	9	190
Hruška	<i>Pyrus communis</i> L.	350	18	450
Drobica	<i>Pyrus pyraster</i> (L.) Burgsd.	280	18	350
Mandljevolistna hruška	<i>Pyrus spinosa</i> Forsk.	65	6	90
Navadni glog	<i>Crataegus laevigata</i> (Poir.) DC.	90	10	125
Enovratni glog	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	90	8	125
Navadni jadicovec	<i>Cercis siliquastrum</i> L.	65	7	90
Alpski nagnoj	<i>Laburnum alpin.</i> (Mill.) Bercht et J.S.Presl	90	9	125
Navadni nagnoj	<i>Laburnum anagyroides</i> Medik	65	9	90
Terebint	<i>Pistacia terebinthus</i> L.	125	8	155
Gorski javor	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	315	36	450
Ostrolistni javor	<i>Acer platanoides</i> L.	280	30	350
Maklen	<i>Acer campestre</i> L.	155	18	220
Trokrpi javor	<i>Acer monspessulanum</i> L.	125	8	190
Topokrpi javor	<i>Acer obtusatum</i> W. et K. ex Willd.	125	18	190
Tatarski javor	<i>Acer tataricum</i> L.	-	-	-
Bodika*	<i>Ilex aquifolium</i> L.	65/50	9	125/90
Iva	<i>Salix caprea</i> L.	125	9	190
Bela vrba	<i>Salix alba</i> L.	350	22	600
Siva vrba	<i>Salix eleagnos</i> Scop.	155	12	220
Krhka vrba	<i>Salix fragilis</i> L.	155	18	220
Volčinasta vrba	<i>Salix daphnoides</i> Vill.	90	12	125
Beka	<i>Salix viminalis</i> L.	190	9	250
Črni topol	<i>Populus nigra</i> L.	350	30	450
Beli topol	<i>Populus alba</i> L.	350	27	500
Trepetlika	<i>Populus tremula</i> L.	250	25	315
Lipovec	<i>Tilia cordata</i> Mill.	410	27	700
Lipa	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	410	35	700
Jagodičnica	<i>Arbutus unedo</i> L.	65	9	90
Veliki jesen	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	315	36	450
Mali jesen	<i>Fraxinus ornus</i> L.	125	15	155
Poljski jesen	<i>Fraxinus angustifolia</i> Vahl.	250	22	315
Širokolistna zelenika	<i>Phillyrea latifolia</i> L.	65	9	90

Samonikle grmovne vrste in vzpenjavki

Slovensko ime	Znanstveno ime	Ok (cm)	Vk (m)	Ok-drž. (cm)
Črni bezeg	<i>Sambucus nigra</i> L.	90	8	
Rdeči dren	<i>Cornus sanguinea</i> L.	90	6	
Rumeni dren	<i>Cornus mas</i> L.	90	8	
Navadna leska	<i>Corylus avellana</i> L.	50	5	
Pušpan	<i>Buxus sempervirens</i> L.	30	8	
Bršljan	<i>Hedera helix</i> L.	30	-	
Vinska trta	<i>Vitis vinifera</i> L.	30	-	

Tujerodne drevesne vrste

Slovensko ime	Znanstveno ime	Ok (cm)	Vk (m)	Ok-drž. (cm)
Ginko	<i>Ginkgo biloba</i> L.	250	27	400
Kavkaška jelka	<i>Abies nordmanniana</i> (Steven) Spach.	280	45	
Omorika	<i>Picea omorika</i> (Pančić) Purkyne	190	45	
Bodeča smreka	<i>Picea pungens</i> Engelm.	250	27	

se nadaljuje

nadaljevanje

Tujerodne drevesne vrste				
Slovensko ime	Znanstveno ime	Ok (cm)	Vk (m)	Ok-drž. (cm)
Sitka	<i>Picea sitchensis</i> (Bong.) Carr.	250	45	
Navadna ameriška duglazija	<i>Pseudotsuga menziesii</i> (Mirb.) Franco	350	45	500
Kanadska čuga	<i>Tsuga canadensis</i> (L.) Carr.	280	27	
Himalajska cedra	<i>Cedrus deodara</i> (D. Don) G. Don	280	45	450
Zeleni bor	<i>Pinus strobus</i> L.	280	27	
Rumeni bor	<i>Pinus ponderosa</i> Dougl. ex P. et C. Laws.	280	45	
Pinija	<i>Pinus pinea</i> L.	280	27	
Sekvoja	<i>Sequoia sempervirens</i> (D. Don) Endl.	315	45	
Mamutovec	<i>Sequoiadend. giganteum</i> (Lindl.) Buchholz	315	45	700
Metasekvoja	<i>Metasequoia glyptostroboides</i> Hu et Cheng	280	30	
Močvirski taksodij	<i>Taxodium distichum</i> (L.) L. C. Rich.	250	45	450
Vednozeleni cipresa	<i>Cupressus sempervirens</i> L.	250	27	
Lawsonova pacipresa	<i>Chamaecyp. lawsoniana</i> (A. Murr.) Parl.	250	45	
Klek	<i>Thuja</i> sp.	250	18	
Tulipovec	<i>Liriodendron tulipifera</i> L.	280	45	500
Javorolistna platana	<i>Platanus x hispanica</i> Münchh.	350	36	650
Vrbovlistni hrast	<i>Quercus phellos</i> L.	250	30	
Rdeči hrast	<i>Quercus rubra</i> L.	280	30	
Bela murva	<i>Morus alba</i> L.	315	15	
Črna murva	<i>Morus nigra</i> L.	315	15	440
Kavkaški krilati oreškar	<i>Pterocarya fraxinifolia</i> (Lam.) Spach.	315	18	
Trnata gledičevka	<i>Gleditsia triacanthos</i> L.	315	36	
Japonska sofora	<i>Sophora japonica</i> L.	315	22	
Robinija	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	315	27	450
Visoki pajesen	<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	280	25	
Navadni divji kostanj	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	375	27	600
Srebrni javor	<i>Acer saccharinum</i> L.	315	36	
Ameriški javor	<i>Acer negundo</i> L.	250	18	
Pavlonija	<i>Paulownia tomentosa</i> (Thunb.) Steud.	315	18	
Ameriški cigarar	<i>Catalpa bignonioides</i> Walt.	315	18	
Vrba žalujka	<i>Salix babylonica</i> L.	315	18	
Jaged	<i>Populus nigra</i> L. 'Italica'	315	36	
Črni oreh	<i>Juglans nigra</i> L.	280	45	
Turška leska	<i>Corylus colurna</i> L.	155	15	
Španski bezeg	<i>Syringa vulgaris</i> L.	50	6	

Ok: obseg – mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto lokalnega pomena; Vk: višina – mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto lokalnega pomena; Ok-drž.: obseg – mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto državnega pomena.

* Pri tisi in bodiki navajamo dva obsega. Prvega (večja vrednost) upoštevamo pri gojenih osebkih na dvoriščih, vrtovih, parkih; drugega (manjša vrednost) pri osebkih, rastočih v naravnem okolju.

Izjeme med samoniklimi vrstami so oplutnik *Quercus crenata* Lam., tatarski javor *Acer tataricum* L. ter mandljasta vrba *Salix triandra* L. Za te vrste nismo določili mejnih vrednosti obsegov in višin. V naravnem okolju rastoči osebki prvih dveh vrst so izjemno redki, zato jih, če jih evidentiramo, praviloma ovrednotimo kot drevesne naravne vrednote po kriteriju absolutne redkosti. Mandljasta vrba pa je drevesna vrsta z zelo kratko življenjsko dobo (do 10 let), zato določitev za naravno vrednoto morebitnega izjemnega osebka te vrste ne bi bila racionalna.

5.4.3 Izjemen habitus drevesa

Zunanji videz drevesa, habitus, je odvisen predvsem od oblike debla in oblike drevesa (Brus, 2005). Razlike v habitusih med drevesnimi vrstami nam omogočajo prepoznavanje drevesnih vrst, saj je določena oblika debla in krošnje značilna za posamezno drevesno vrsto. Velika večina dreves ima za lastno drevesno vrsto značilen habitus.

V gozdovih, kjer je poudarjena predvsem lesnoproizvodna funkcija, je značilen habitus drevesa, seveda z ustrezno veliko krošnjo, eden izmed ključnih pogojev za kakovost lesa. Pozitivna izbira dreves pri gospodarjenju z gozdovi je zato usmerjena k drevesom z značilnim habitusom. V naravnem okolju pa se pojavljajo tudi drevesa z drugačnim, neznačilnim, izjemnim habitusom. Ta je lahko posledica genetskih ali okoljskih dejavnikov. Taka drevesa izstopajo od okolice. Če je habitus takega drevesa posebej zanimiv, lastniki in gozdarji drevo ohranjajo. Mnogokrat k ohranitvi dreves z nenavadnim, izjemnim habitusom, prispeva tudi naključje.

V oblikovanem okolju, torej v naseljih, parkih ipd. so drevesa večinoma posajena z namenom polepšati grajeno okolje in prispevati k boljšemu počutju ljudi. Estetika dreves je tu mnogo bolj zaželeno, zato morajo imeti drevesa značilen habitus z enakomerno oblikovano krošnjo in ravnim deblom.

Zaradi opisanih razlik menimo, da je pri vrednotenju habitusa dreves potrebno upoštevati položaj drevesa v okolju.

Naravne mutacije so lahko vzrok za izjemen, genetsko pogojeni habitus dreves. Nekatere vrste mutacij se pojavljajo večkrat, imenujemo jih tipske mutacije. V hortikulturi izkoriščajo ta pojav in z vegetativnim razmnoževanjem ohranjajo drevesa značilnega »mutiranega« habitusa. Primeri genetsko pogojenih izjemnih habitusov dreves: kačje smreke, stebraste smreke, Brinarjeva stebrasta jelka na Rakitni.

Izjemni, genetsko pogojeni habitus drevesa vrednotimo samo v naravnem okolju, v gozdu, gozdnem prostoru, v kmetijski krajini. Ker gre za redke genetske posebnosti, ki so pomembne tudi z vidika ohranjanja genetske pestrosti, naj bodo vsa drevesa, katerih habitus je domnevno posledica genetskih mutacij, določena kot naravne vrednote državnega pomena.

Za posamezno drevesno vrsto značilen, pravilen habitus lahko razvije le drevo, ki ima ugodno genetsko zasnovo, dovolj in enakomerno osvetljeno krošnjo ter ugodne druge rastne razmere. Tako oblikovana drevesa so lepa in pomembno prispevajo k estetskemu videzu okolice, bodisi v odprti, kmetijski krajini, bodisi v naseljih in parkih. Habitus takega drevesa vrednotimo kot izjemen habitus, ob tem pa morajo biti izpolnjeni še naslednji pogoji: drevo mora biti vitalno ali zelo vitalno, ne sme biti poškodovano ali morajo biti poškodbe manjšega obsega (lahko delno ali povsem zaceljene), drevo mora imeti ugodne rastne razmere. Slednje je predvsem zelo pomembno v naseljih, kjer tlakovane površine pod drevesi, vibracije zaradi prometa po bližnji cesti, slaba kakovost tal zaradi soli ipd. pogosto pomenijo hude obremenitve za drevo.

V gozdu in gozdnem prostoru vrednotimo izjemen habitus dreves, ki se od večine dreves v okolici ločijo po nenavadno velikih, bogatih in močno razvejanih krošnjah. Taka drevesa so največkrat na gozdnih jasih ali ob njihovem robu, ob cestah, na križiščih, tudi na »rampnih« prostorih ob cestah ter v bližini raznih stavb (gozdarske, lovske kočje ipd.). Mnogokrat drevesa z zelo velikimi krošnjami tudi označujejo neko lokacijo.

Izjemen habitus drevesa v gozdnem prostoru je lahko posledica nekega drugačnega, preživelega načina rabe tal. Drevesa z velikimi krošnjami so lahko nekoč rasla na pašniku in dajala senco pašni živini, zaradi zaraščanja pa se danes nahajajo v gozdu. »Na glavo« obsekovana drevesa, ki so nekoč rabila predvsem za pridobivanje dodatne hrane za živino, so prav tako izjemnega habitusa. Taka drevesa vrednotimo tako zaradi izjemnega habitusa kot zaradi njihovega pričevalnega pomena.

Različni dejavniki okolja so mnogokrat vzrok zelo nenavnim habitusom dreves, ki jih pojmuje kot »igre narave« (Svetličič in Skoberne, 1988). V naseljih in parkih taka drevesa največkrat delujejo neestetsko, kot spački, zato tam niso zanimiva. V naravnem okolju pa jih opazimo in dojemamo kot posebnost, zanimivost, nemalokrat so tudi podlaga za ledinska imena. Pogosto se nenavadni habitusi dreves, zlasti na ekstremnih rastiščih, razvijejo zaradi pogostih poškodb krošenj, ki so posledica močnih vetrov, snega, ledu (viharniki). Drevo kljub temu z neizmerno energijo in življenjsko močjo vztraja, obnavlja krošnjo in jo prilagaja obremenitvam.

Izjemen habitus vrednotimo pri grmih, ki so drevesaste oblike in ustreznih dimenzij, ne glede na okoliščine pojavljanja.

Preglednica 17: Merila in točkovanje kriterija izjemnega habitusa

Merilo	Gozdni prostor		Kmetijska krajina		Naselja, parki, oblikovano okolje	
	Oznaka in število točk		Oznaka in število točk		Oznaka in število točk	
Mutant	H1a	100	H1b	100		0
Značilen, pravilen habitus za drevesno vrsto, (pogoji: vitalnost, nepoškodovanost, dobre rastne razmere)	H2a	20	H2b	20	H2c	20
Drevesa z izstopajoče velikimi krošnjami, ki označujejo lokacije	H3a	20	H3b	20		0
Nenavaden habitus, »igra narave«	H4a	50	H4b	20		0
Grmovna vrsta z drevesastim habitusom	H5a	20	H5b	20	H5c	20

5.4.4 Kompleksna povezanost

Kompleksna povezanost je večplastno, lahko bi rekli tudi kompleksno merilo vrednotenja izjemnih dreves. Upoštevati je potrebno vse primere, v katerih je neko drevo povezano z nečim drugim v svoji okolici, celota ali kompleks pa tvori novo, višjo kakovost, ki ni le seštevek posameznih elementov kompleksa, temveč ima kot celota večjo vrednost. Posamezen del kompleksa pa je zaradi pripadnosti kompleksu višje vrednoten (Skoberne in Peterlin, 1991).

Skladno s 3. alineo 3. odstavka 3.a člena Uredbe o spremembi uredbe o zvrsteh ... (2003) je eden izmed kriterijev za razvrstitev naravnih vrednot na vrednote lokalnega oziroma državnega pomena vključenost naravne vrednote v drugo naravno vrednoto. Skladno s 5. odstavkom 3.a člena iste uredbe velja, da je naravna vrednota državnega pomena, če je funkcionalno ali geografsko vključena v naravno vrednoto, ki je državnega pomena.

Pri vrednotenju kompleksne povezanosti izjemnih dreves je torej potrebno ugotoviti, ali rastejo v območju neke druge naravne vrednote ali zavarovanega območja. To pomeni, da so s tem območjem geografsko, lahko pa tudi funkcionalno povezane. Če je naravna vrednota, na območju katere raste drevo, ki je tudi določeno kot naravna vrednota, državnega pomena ali je

zavarovano območje, ki ga je razglasila država, potem je tudi drevesna naravna vrednota državnega pomena.

Če izjemno drevo raste na območju neke širše naravne vrednote ali zavarovanega območja, je to potrebno upoštevati pri vrednotenju kompleksne povezanosti.

V posameznih, sicer redkih primerih sta dve drevesi drugo z drugim povezani zaradi neposrednega stika enega ali več njunih delov (veje, debla, korenine). Povezanost med drevesoma je vzpostavljena na fiziološki ravni, drevesi tvorita neločljivo celoto. V takih primerih smo morda celo v zadregi, ali zrasli drevesi zabeležiti kot eno drevo ali dve. V vsakem primeru je potrebno upoštevati kompleksno povezanost dreves.

Mnogo več primerov je, ko drevesa rastejo tako blizu skupaj, da so prepletene njihove krošnje tako, da skupaj tvorijo eno krošnjo. Lahko pa dve ali več dreves tvori skupino tudi, če rastejo blizu skupaj, vendar dovolj oddaljena drugo od drugega, da se njihove krošnje ne prepletajo. Odstranitev posameznega drevesa iz skupine bi bistveno prizadela ali celo uničila skupino dreves. V registru drevesnih naravnih vrednot je zabeleženih veliko skupin dreves. Drevesi ali drevesa oblikujejo skupino, ki vizualno – in funkcionalno – deluje kot celota. Tudi v takih primerih govorimo o kompleksni povezanosti posameznega drevesa z drugimi drevesi v skupini, kar je potrebno upoštevati pri vrednotenju.

Pri vrednotenju je vedno potrebno določiti, koliko in katera drevesa pripadajo skupini dreves. Za določitev skupine dreves, ki je lahko naravna vrednota, naj velja, da obseg (ali višina) najdebelejšega drevesa v skupini ne sme odstopati za več kot 20 % navzdol od mejne vrednosti obsega (višine) za določeno drevesno vrsto. Obseg (višina) najtanjšega (ali najnižjega) drevesa v skupini pa ne sme odstopati za več kot 50 % navzdol od mejne vrednosti. Za vsako drevo, ki je del skupine, je potrebno zabeležiti tudi druge pomembne parametre.

V naravnem okolju so izjemna drevesa pogosto povezana tudi z drugimi naravnimi pojavi. Kadar na primer rastejo ob izviroh, na skalnih balvanih ali ob njih in podobno. Poseben pomen imajo izjemna drevesa, ki so vizualna dominantna v kmetijski krajini, točka, na kateri se pogled vedno ustavi, kadar se ozremo na del krajine z razglednega mesta. Poleg kompleksne

povezanosti z drugim naravnim pojavom imajo lahko ta drevesa tudi označevalno funkcijo oziroma pričevalni pomen.

Kriterij kompleksne povezanosti je potrebno upoštevati tudi pri vrednotenju posameznih izjemnih dreves ali skupin dreves, ki so del učnih poti, če se vsebina učne poti neposredno navezuje na ta drevesa.

V oblikovanem in grajenem okolju je povezanost izjemnih dreves z drugimi elementi v njihovi neposredni okolici še pogosteje izkazana. Drevesa so večinoma posajena v neko okolje z namenom obogatiti, polepšati, izboljšati okolje. Zato je potrebno tudi v takih primerih upoštevati kriterij kompleksne povezanosti:

- drevo ali skupina dreves v parkih ali vrtovih, če celoten park (vrt) ni vrednoten kot zvrst oblikovane naravne vrednote;
- drevo ali skupina dreves ob monumentalnih zgradbah kot so cerkve, gradovi, graščine, dvorci, vile ipd.;
- drevo ali skupina dreves ob manjših sakralnih objektih, kot so kapelice in znamenja;
- drevo ali skupina drevesa na pokopališčih ali ob njih;
- drevo ali skupina dreves ob spomenikih.

Preglednica 18: Merila in točkovanje kriterija kompleksne povezanosti

Merilo	Oznaka in število točk
Drevo ali skupina dreves je del širše naravne vrednote ali zavarovanega območja	K1 20
Drevo je zraščeno z drugim(i) drevesom(i) (debla, veje) – upoštevamo debelejšo drevo	K2 50
Drevo je del skupine dreves, ki funkcionalno ali vizualno tvorijo celoto	K3 20
Drevo ali skupina dreves, ki so funkcionalno povezana z drugimi naravnimi pojavi	K4 20
Drevo ali skupina dreves na učnih poteh	K5 20
Drevo ali skupina dreves v parkih, vrtovih	K6 20
Drevo ali skupina dreves ob monumentalnih zgradbah (cerkvah, gradovih ...)	K7 20
Drevo ali skupina dreves ob kapelicah, znamenjih, spomenikih	K8 20
Drevo ali skupina dreves na pokopališčih ali ob njih	K9 20

Op.: pri vrednotenju dreves, ki rastejo v skupini, pripišemo točke vsakemu drevesu.

5.4.5 Redkost

Kadar govorimo o redkosti, je potrebno določiti, na kaj se nanaša redkost, na primer redkost drevesne vrste ali redkost nekega drugega drevesnega taksona, načina rasti ipd. Obenem je potrebno določiti območje, na katero se redkost nekega pojava nanaša. Kadar je drevesna vrsta ali neki pojav redek na celotnem območju Slovenije, govorimo o absolutni redkosti. Kadar pa je drevesna vrsta ali neki pojav redek na določenem zaključenem manjšem območju, govorimo o relativni redkosti. O relativni redkosti govorimo tudi v primerih pojavljanja drevesne vrste zunaj območja množične razširjenosti (Skoberne in Peterlin, 1991). Zaradi domnevnega pomanjkanja podatkov Mastnak (2003) dvomi, da bi bilo mogoče za posamezne taksone ugotavljati relativno redkost v različnih fitogeografskih območjih Slovenije.

Pri obravnavi kriterija redkosti, absolutne ali relativne, je potrebno določiti še, koliko osebkov neke drevesne vrste ali istovrstnih pojavov sme biti na določenem območju, da jih proglasimo za redkost. Eden, dva, pet (Skoberne in Peterlin, 1991; Mastnak, 2003)?

Za ohranjanje pestrosti naravnega okolja v Sloveniji je pomembno ohranjanje redkih samoniklih drevesnih vrst. Kot najredkejši samonikli drevesni vrsti v Sloveniji Kotar in Brus (1999) navajata tatarski javor in hrast oplutnik. Medtem ko za prvega ne poznamo niti enega v naravi rastočega osebkov, so znana le štiri drevesa oplutnika, tri od njih na Krasu in v Brkinih. Edini oplutnik, ki je naveden v registru drevesnih naravnih vrednot, je bil najverjetneje posajen, saj raste pri cerkvi sv. Ane pri Makolah v Halozah (Kotar in Brus, 1999). Zagotovo bi bilo potrebno vsa štiri znana drevesa oplutnika uvrstiti med drevesne naravne vrednote zaradi absolutne redkosti v Sloveniji (Brus, 2004).

Pri ugotavljanju relativne redkosti je najmanjša prostorska enota lahko revir ali gozdnogospodarska enota. To velja za samonikle vrste, ki rastejo v naravnem okolju ali v gozdnem prostoru. Iz praktičnih vidikov je to primerna enota, saj jo najpogosteje obvladuje en(a) revirni(a) gozdar(ka). Zelo redke drevesne vrste (upoštevamo do 3 osebkov v enoti) lahko opazi pri svojem rednem delu in prav je, da jih ohranja.

Večja območja, v katerih lahko ugotovljamo relativno redkost, so lahko občine. V naravoslovnem smislu občine kot upravne enote sicer nimajo nikakršnega pomena, pomembne pa so zaradi varovanja izjemnih dreves kot naravnih vrednot lokalnega pomena.

Naravno zaključena območja za ugotavljanje relativne redkosti so lahko posamezne gore, gorovja, planote, doline, pokrajine ter fitogeografska območja.

Osebki tujerodnih drevesnih vrst so praviloma posajeni in rastejo v oblikovanem okolju, v naseljih, zaselkih, vrtovih ali v bližini posameznih objektov zunaj naselij. Tujerodne vrste so, predvsem v preteklosti, sadili tudi v gozdove. Robinija je v naravnem okolju pri nas najpogostejša tujerodna vrsta, ki se širi samostojno in ponekod postaja nadležna (Brus, 2004).

Pri vrednotenju redkosti tujerodnih vrst se ne moremo opirati na njihovo naravno razširjenost. Upoštevamo lahko izjemne osebke tistih tujerodnih drevesnih vrst, ki so tudi v oblikovanem okolju slovenskih mest, parkov in vrtov zelo redki. V naravnem okolju, zlasti v gozdnem prostoru so, ob upoštevanju načela sonaravnosti, drevesa tujerodnih vrst tujki. Čeprav so lahko zelo redki, jim iz naslova redkosti ne pripišemo večje vrednosti.

Preglednica 19: Merila in točkovanje kriterija redkosti

Merilo	Oznaka in število točk
Drevo absolutno redke samonikle vrste v Sloveniji – v naravi rastoči osebki (do 10 znanih osebkov)	R1 100
Drevo relativno redke samonikle vrste zunaj svojega areala - v naravi rastoči osebki	R2 50
Drevo relativno redke samonikle vrste na izjemni nadmorski višini in na ekstremnih rastiščih (1. stopnja varovalne funkcije gozda) - v naravi rastoči osebki	R3 50
Drevo relativno redke samonikle vrste v revirju (oziroma GE) - v naravi rastoči osebki (do 3 znani osebki)	R4 30
Drevo relativno redke samonikle vrste v občini - v naravi rastoči osebki (do 5 znanih osebkov)	R5 20
Drevo relativno redke samonikle vrste na območju večjih geografskih prostorskih enot - v naravi rastoči osebki (do 5 znanih osebkov)	R6 20
Drevo relativno redke tujerodne vrste v oblikovanem okolju na območju posamezne občine (do 3 znani osebki)	R7 10
Drevo relativno redke tujerodne vrste v oblikovanem okolju v Sloveniji (do 5 znanih osebkov)	R8 20

Za vrednotenje redkosti je nujno potreben dober prostorski pregled pojavljanja izbrane drevesne vrste ali pojava. To merilo je zato edino, ki ga ni mogoče v celoti obravnavati pri

vrednotenju drevesa na terenu, pač pa je potrebno vedno znova preveriti vse zbrane podatke o izjemnih drevesih.

5.4.6 Ekosistemski pomen

Drevesa so del (naravnih) ekosistemov in s tega vidika so vsa drevesa ekosistemsko pomembna. Za vrednotenje izjemnih dreves po kriteriju ekosistemske pomembnosti je zato potrebno določiti, v katerih ekosistemih oziroma v kakšnih okoljih so drevesa tako ekosistemsko pomembna, da jim zaradi tega lahko pripišemo posebno vrednost kot naravnim vrednotam (Ocvirk in sod., 2004).

Drevo, ki raste na samem v kmetijski krajini, je pomembno kot zatočišče, počivališče, prebivališče mnogih živalskih vrst. Če raste sredi pašnika, daje pašnim živalim senco in zavetje. Enako velja za človeka, ki lahko postane v njegovi senci, se odpočije in osveži. V preteklosti, ko je bilo v kmetijstvu več ročnega dela, je bila ta funkcija posamično rastočih dreves v kmetijski krajini še bolj izražena, mnoga so ohranili tudi zaradi tega. Ekosistemski pomen dreves v kmetijski krajini je tem večji, čim redkejša so. Posamezno odraslo drevo sredi kmetijskih površin je tudi vizualno zelo izpostavljeno, kar je vrednoteno pri estetskem pomenu drevesa.

Nekoliko manj izrazita je ekosistemska pomembnost drevesa, če raste v koridorju drevesne in grmovne vegetacije, saj del ekosistemskih nalog prevzamejo tudi grmovna zarast in druga drevesa.

Na bregovih rek in potokov rastoča drevesa imajo poleg naštetih funkcij tudi zelo pomembno funkcijo varovanja brežin, zmanjševanja bočne rečne erozije, senčenja vode, zagotavljanja hrane za vodne in obvodne živalske vrste.

V velikih naseljih, kjer prevladuje grajeno okolje, so posamezna drevesa zelo pomembna, le da se njihovega pomena manj zavedamo. V grajenem okolju je živalskih vrst, ki bi bile vezane na posamezno drevo, veliko manj, zato pa je toliko pomembnejša vloga tega drevesa pri prečiščevanju in umirjanju zraka, povečevanju vlažnosti, ustvarjanju sence ipd.

V gozdovih s spremenjeno ali izmenjano drevesno sestavo je navzočnost posameznega osebka druge, rastišču ustrezne drevesne vrste, ekosistemske zelo pomembna (Ocvirk in sod., 2004).

Preglednica 20: Merila in točkovanje kriterija ekosistemskega pomena

Merilo	Oznaka in število točk
Drevo sredi kmetijskih površin – v radiju 200 m ni druge drevesne vegetacije	E1 50
Drevo sredi kmetijskih površin – v radiju 100 m ni druge drevesne vegetacije	E2 30
Drevo, ki je del koridorja - oddaljeno več kot 100 m od drugih dreves, ki gradijo koridor	E3 20
Drevo, ki je del obvodne vegetacije - oddaljeno več kot 100 m od drugih dreves, ki gradijo koridor	E4 20
Drevo z izrazito funkcijo varovanja obvodne brežine	E5 20
Drevo sredi grajenega okolja - v radiju 100 m ni druge drevesne vegetacije	E6 20
Drevo rastišču ustrezne vrste, v sestoji s spremenjeno ali izmenjano vrstno sestavo, kjer na površini 5 ha ni primerljivega drevesa	E7 20

5.4.7 Pričevalni pomen

V preteklosti, pred sprejetjem Zakona o ohranjanju narave, je bil pričevalni pomen dreves obravnavan kot eden izmed kulturnih (Skoberne in Peterlin, 1991) oziroma kulturno-zgodovinskih (Svetličič in Skoberne, 1988) vidikov naravne dediščine. Pričevalni pomen naravne dediščine naj bi bil izkazan predvsem z obstojem materialnih ostankov iz preteklosti, kot primer pa so navedena arheološka najdišča in prizorišča pomembnih dogodkov v preteklosti. Mastnak (2003) v pričevalni pomen vključuje tudi nematerialne prvine, ki jih izpričujejo posamezna izjemna drevesa. Zelo stara in na posebnih mestih rastoča drevesa, že s svojo navzočnostjo pričajo o duhovnem odnosu ljudi do dreves.

Preglednica 21: Merila in točkovanje kriterija pričevalnega pomena

Merilo	Oznaka in število točk
Drevo, ki ima posebno vlogo v naselbinski kulturi – vaško drevo kot središče javnega življenja v kraju	P1 20
Spominsko drevo, ki priča o pomembnih dogodkih v preteklosti ali je posvečeno spominu na znano osebnost	P2 20
Hišno drevo	P3 20
Drevo, ki priča o nekdanji tradicionalni rabi prostora	P4 20

Prav duhovni odnos nekega naroda, skupnosti ali posameznika do dreves je razlog, da imamo v naseljih, v bližini naših bivališč (hišna drevesa) ali na posebnih lokacijah izjemna drevesa. Posajena (ali negovana, vzgojena) so bila z namenom pričati o nečem, tudi nematerialnem,

prenašati sporočilo iz roda v rod, ohranjati spomin, simbolizirati. Zaradi takega odnosa so se tudi dimenzijsko razvila v izjemna drevesa. Vse to je potrebno upoštevati tudi pri njihovem vrednotenju.

Posledica opuščanja nekdanje pretežno kmetijske rabe tal v Sloveniji je povečan delež gozda. Marsikje je na območjih, kjer so še pred nekaj desetletji kmetovali, mogoče najti posamezna drevesa, ki s svojo navzočnostjo, dimenzijami in obliko pričajo o tradicionalni rabi tal. To so na primer »na glavo« obsekovana drevesa na nekdanjih pašnikih ali debela, košata drevesa ob poteh, ki sedaj skozi gozd vodijo k razvalinam gradov. Takim drevesom pripišemo pričevalni pomen.

5.4.8 Estetski pomen

Drevesa, ki danes dosegajo izjemne dimenzije, so bila nekoč lahko posajena v okras na vrtu, v parku, ob gradovih in drugih stavbah, torej zaradi estetske vloge. Ta je lahko izražena tudi pri drevesih, ki rastejo v odprti, kmetijski krajini, ne glede na to, ali so bila posajena ali so samonikla. Estetsko funkcijo dreves v krajini ali ob arhitekturi, kot izhodišče za vrednotenje, navajata Svetličič in Skoberne (1988, 1991). Estetski pomen naravne dediščine je upoštevan s pojmom slikovitost in krajinski vidik.

V gozdnem prostoru je estetika posameznih dreves najpogosteje poudarjena, kadar drevesa rastejo na gozdnem robu, na lazih oziroma gozdnih jasah, zlasti, če se tudi po drevesni vrsti ločijo od okoliških dreves, sestojev.

Preglednica 22: Merila in točkovanje kriterija estetskega pomena

Merilo	Oznaka in število točk
Drevo, ki zaradi svoje navzočnosti ter oblike pomembno prispeva k lepšemu videzu naselja, vrta, parka ali okolice neke stavbe	L1 20
Posamično rastoče drevo, ki zaradi svoje navzočnosti ter oblike pomembno prispeva k lepšemu videzu odprte, kmetijske krajine in je dominantna v kmetijski krajini	L2 20
Drevo v gozdnem prostoru, ki zaradi svoje lokacije, oblike in/ali vrstne različnosti izstopa ter pomembno prispeva k slikovitosti in estetiki okolice	L3 20

Estetskega pomena ne moremo pripisati nevitelnim, močno poškodovanim drevesom, tistim, katerih videz je z nepravilnim obrezovanjem bistveno okrnjen, drevesom, ki zaradi neenakomerne, nepravilne rasti odstopajo od splošno sprejetih estetskih meril.

5.4.9 Izračun končne ocene posameznega drevesa

Vrednotenje in točkovanje drevesa poteka po posameznih kriterijih na način, kot smo ga predstavili v prejšnjih poglavjih. Za pridobitev končne ocene je potrebno vsakega izmed kriterijev ustrezno obravnavati v celotnem sistemu. Osnovno izhodišče je, da za naravne vrednote predlagamo tista evidentirana izjemna drevesa, ki dosežejo 100 točk.

Obravnava izjemnih dimenzij – debeline in višine: izračunamo število točk po formulah (1) in (2). Pri nadaljnjem vrednotenju drevesa upoštevamo tisti kriterij, pri katerem je drevo doseglo več točk (večjo izmed vrednosti D1 in D2).

Število točk po vseh drugih kriterijih prištevamo vrednosti D1 oziroma D2. Pri vrednotenju vsakega kriterija lahko posamezno drevo dobi točke le enkrat – upoštevamo tisto merilo (lastnost ali pomen drevesa), ki je pomembnejše, bolj izraženo.

Poleg izjemnih dimenzij lahko posamezno drevo dobi točke največ še v dveh drugih kriterijih, tudi tokrat upoštevamo pomembnejšo, bolj izraženo lastnost ali pomen drevesa.

Primer 1 (št. 11 v prilogi C):

Id. št.: 2409

Ime: Jelka v odd. 19e GE Zagora

Drevesna vrsta: navadna jelka

Obseg / Višina: 350 cm / 25 m

Mejni vrednosti za navadne jelke: $Ok = 350 \text{ cm}$ / $Vk = 45 \text{ m}$ (preglednica 16)

Kriterij 1: izjemna dimenzija: $Vrednost D1 = 350/350 \cdot 100 = 100 \text{ točk}$

$Vrednost D2 = 25/45 \cdot 100 = 56 \text{ točk}$

$D1 > D2$, zato upoštevamo vrednost $D1 = 100 \text{ točk}$

Kriterij 2: -

Kriterij 3: -

Skupaj: 100 točk – drevo predlagamo za naravno vrednoto

Primer 2 (št. 167 v prilogi C):

Id. št.: -

Ime: Schollmayerjeva lipa na Mašunu

Drevesna vrsta: lipa

Obseg / Višina: 265 cm / 23 m

Mejni vrednosti za jelke: $Ok = 500$ cm / $Vk = 35$ m (preglednica 16)

Kriterij 1: izjemna dimenzija: Vrednost $D1 = 265/500 * 100 = 53$ točk

 Vrednost $D2 = 23/35 * 100 = 64$ točk

$D2 > D1$, zato upoštevamo vrednost $D2 = 64$ točk

Kriterij 2: kompleksna povezanost: drevo ob graščini: $K7 = 20$ točk

Kriterij 3: pričevalni pomen: drevo je leta 1888 posadil H. L. Schollmayer, upravitelj posestva Snežnik in najpomembnejši tvorec uvedbe načrtnega gospodarjenja s snežniškimi gozdovi (Schollmayer, 1998): $P2 = 20$ točk

Skupaj: $D2+K7+P2 = 104$ točke – drevo predlagamo za naravno vrednoto

Dodaten argument: če drevo dobi točke samo po kriterijih izjemne debeline in višine, po drugih kriterijih pa ne, ga predlagamo za naravne vrednote, če je število točk pri enem ali drugem kriteriju 95 ali več ($D1 \geq 95$ ali $D2 \geq 95$) oziroma če je število točk pri vsakem od obeh kriterijev hkrati 90 ali več ($D1 \geq 90$ in hkrati $D2 \geq 90$).

Primer 3: (št. 160 v prilogi C):

Id. št.: -

Ime: Smreka na Kujaviču

Drevesna vrsta: navadna smreka

Obseg / Višina: 345 cm / 43 m

Mejni vrednosti za navadne smreke: $Ok = 350$ cm / $Vk = 45$ m (preglednica 16)

Kriterij 1: izjemna dimenzija: Vrednost $D1 = 345/350 * 100 = 99$ točk

 Vrednost $D2 = 43/45 * 100 = 96$ točk

$D1 > D2$, zato upoštevamo vrednost $D1 = 99$ točk

Kriterij 2: -

Kriterij 3: -

Skupaj: 99 točk

Skupna vrednost točk je manjša od 100. Upoštevamo, da je vsaka od vrednosti D1 in D2 večja od 90 ($D1 \geq 90$ in hkrati $D2 \geq 90$) – drevo predlagamo za naravno vrednoto.

Celotni pregled sistema vrednotenja izjemnih dreves je prikazan v prilogi B.

5.4.10 Razvrstitev drevesnih naravnih vrednot na naravne vrednote državnega ali lokalnega pomena

Po 3.a členu Uredbe o spremembi uredbe o zvrsteh ... (2003) so naravne vrednote državnega pomena tiste, ki imajo mednarodni ali velik narodni pomen. Naravne vrednote državnega pomena so tudi tiste, ki se nahajajo na zavarovanem območju, ki ga je ustanovila država.

V Sloveniji je skupaj 82 zavarovanih območij, ki jih je ustanovila država, prej republika: en narodni park, dva regijska in osem krajinskih parkov, sedem naravnih rezervatov, 40 naravnih spomenikov, 23 spomenikov oblikovane narave in eno vplivno območje regijskega parka. Teoretično bi bilo mogoče za vsako drevo, ki je določeno za naravno vrednoto, ugotoviti, ali raste v enem izmed naštetih zavarovanih območij, v praksi pa naletimo na težave, saj za nekatera zavarovana območja meje niso natančno določene.

V literaturi so za nekatere drevesne vrste navedeni mejni obsegi (preglednica 16), pri katerih naj bi imela drevesa mednarodni ali velik narodni pomen (Mastnak, 2003; Ocvirk in sod., 2004). Drevesa, katerih obseg doseže predlagano mejno vrednost, naj bi bila naravne vrednote državnega pomena. V to skupino naj bi sodili tudi iglavci z višino vsaj 55 m ter listavci z višino vsaj 45 m ter vsa najmanj 300 let stara drevesa. Koliko dreves, ki so določena za naravne vrednote, ustreza navedenim kriterijem, ni znano (Ocvirk in sod., 2004).

Podobno, kot za določitev drevesnih naravnih vrednot, naj bi za določitev njihovega državnega pomena obravnavali tudi druge kriterije (Ocvirk in sod., 2004), vendar podrobnejših meril avtorji niso predlagali.

Uredba o spremembi uredbe o zvrsteh ... (2003) navaja še druge kriterije in merila za določitev drevesnih naravnih vrednot državnega pomena. Po kriterijih izjemnosti, tipičnosti, kompleksne povezanosti, ohranjenosti ali ekosistemske, znanstveno-raziskovalne ali pričevalne pomembnosti v to skupino sodi tretjina naravnih vrednot z najbolj izraženimi lastnostmi. Dopustna odstopanja so največ do dvajsetine vseh naravnih vrednot. Po kriteriju redkosti med naravne vrednote državnega pomena sodi desetina naravnih vrednot.

Število izjemnih dreves, ki so določena za naravne vrednote, se relativno hitro spreminja – v primerjavi z naravnimi vrednotami drugih zvrsti. Drevesa so živi organizmi, ki rastejo in odmirajo, kar je pomemben razlog dinamičnosti registra drevesnih naravnih vrednot. Zaradi relativno hitrega spreminjanja števila evidentiranih izjemnih dreves, ki lahko postanejo naravne vrednote ali jih je potrebno izbrisati iz seznama, ker so odmrli, je kriterij za določitev naravnih vrednot nesmiselno postaviti z relativnim deležem. Iskati je potrebno druge načine za določitev dreves, ki so določena za naravne vrednote in jim pripisujemo državni pomen.

Kot naravne vrednote državnega pomena ovrednotimo vsa drevesa, ki ustrezajo kriterijem za naravne vrednote ter rastejo v zavarovanih območjih, ki jih je ustanovila država.

Kot naravne vrednote državnega pomena ovrednotimo nadalje vsa drevesa, katerih obseg dosega kriterialni obseg za naravne vrednote državnega pomena – za ustrezno drevesno vrsto (preglednica 16).

Kot naravne vrednote državnega pomena ovrednotimo tudi vsa drevesa, ki so v sistemu vrednotenja dosegla 160 točk ali več. To mejno vrednost predlagamo empirično, na podlagi rezultatov vrednotenja izjemnih dreves na območju OE Postojna. Šele ovrednotenje vseh izjemnih dreves v Sloveniji po predlaganem sistemu bi pomenilo pravo podlago za določitev realne mejne vrednosti točk, ki bi pomenila prag za drevesne vrednote državnega pomena.

5.5 REZULTATI UPORABE NOVEGA SISTEMA VREDNOTENJA IZJEMNIH DREVES NA OBMOČJU ZGS, OE POSTOJNA IN PRIMERJAVA Z DREVESNIMI NARAVNIMI VREDNOTAMI NA ISTEM OBMOČJU

V evidenci izjemnih dreves na območju OE Postojna je skupaj 372 dreves. Za 79 izmed teh dreves (21 %) imamo na razpolago premalo podatkov, da bi jih lahko vrednotili.

V preizkusu sistema vrednotenja izjemnih dreves smo obravnavali skupaj 293 dreves. Ta drevesa smo razdelili v štiri skupine:

- Drevesa, ki so določena kot naravne vrednote (oznaka NV) – njihovo število je enako številu zapisov v registru naravnih vrednot.
- Drevesa v razširjenem registru naravnih vrednot (oznaka NVR) – ta drevesa v registru naravnih vrednot nimajo svojih identifikacijskih števil (zapisov), temveč se v zapisih pojavljajo kot drugo, tretje ... drevo v skupini.
- Drevesa, ki so zabeležena kot naravna dediščina v občinskih inventarjih (oznaka DE), v registru naravnih vrednot pa jih ni.
- Izjemna drevesa, ki so jih evidentirali delavci ZGS OE Postojna (oznaka PO).

Za pregled rezultatov vrednotenja po novem sistemu smo oblikovali štiri skupine :

- Drevesa, ki so po novem sistemu vrednotenja uvrščena med naravne vrednote, ker so dosegla 100 ali več točk ali so uvrščena zaradi dodatnih sistemskih argumentov (oznaka NV-SISTEM).
- Drevesa, ki dosegajo manj kot sto točk in jih uvrščamo v evidenco izjemnih dreves – kandidatov za naravne vrednote (oznaka KANDIDATI).
- Mrtva ali posekana drevesa, uvrščamo jih v evidenco izbranih izjemnih dreves (oznaka IZBRIS).
- Drevesa, ki ne dosegajo meril za naravne vrednote, a jih predlagamo za kulturno dediščino (oznaka Predlog za KD).

Izjemna drevesa v evidenci OE Postojna smo ovrednotili v skladu s predlaganim sistemom vrednotenja. Sto ali več točk je v seštevku dobilo 167 izjemnih dreves. Nadaljnjih 31 izjemnih dreves smo v skupino »NV-SISTEM« uvrstili na podlagi dodatnih argumentov, ki so prav tako del sistema vrednotenja (drevesa pripadajo skupini; dimenzije dreves so blizu mejnim

vrednostim). Rezultat vrednotenja izjemnih dreves v evidenci OE Postojna je prikazan v prilogi C, povzetek rezultatov pa v preglednici 23.

Preglednica 23: Razvrstitev izjemnih dreves OE Postojna pri vrednotenju po predlaganem sistemu

	NV-SISTEM	KANDIDATI	IZBRIS	Predlog za KD	Skupaj
NV	45	29	1	2	77
NVR	26	4	0	0	30
DE	12	6	1	0	19
PO	115	52	0	0	167
Skupaj	198	91	2	2	293

Legenda: NV=drevesa, ki so določena kot naravne vrednote; NVR= drevesa v razširjenem registru naravnih vrednot; DE=drevesa, ki so zabeležena kot naravna dediščina v občinskih inventarjih; PO= izjemna drevesa v evidenci OE Postojna; NV-SISTEM= drevesa, ki so po novem sistemu vrednotenja uvrščena med naravne vrednote; KANDIDATI=drevesa, ki so uvrščena med kandidate za naravne vrednote; IZBRIS=drevesa, izbrisana iz registra naravnih vrednot; Predlog za KD=predlog za vpis v kulturno dediščino.

Izmed dreves, ki so določena kot naravne vrednote, skupaj z drevesi v razširjenem registru naravnih vrednot (107 dreves) jih je status naravne vrednote, po novem sistemu vrednotenja, dobilo 71 ali 66 %. 33 drevesnih naravnih vrednot v OE Postojna je uvrščenih v skupino kandidatov, katerih vsota točk je manj kot sto, torej še ne dosega mejnega praga za naravne vrednote po novem sistemu.

Status naravne vrednote po novem sistemu vrednotenja je dobilo še 12 dreves, ki so v občinskih inventarjih zabeležena kot naravna dediščina, vendar jih ni v registru naravnih vrednot.

Izmed 167 dreves, ki so bila kot izjemna drevesa evidentirana v OE Postojna, jih je po novem sistemu vrednotenja status naravne vrednote dobilo 115 ali 69 %.

Za izbris iz evidence izjemnih dreves sta predlagani dve drevesi: bukev v udornici pod Babo (odmrlo in razpadlo drevo) ter smreka ob poti v Predjamski grad (posušeno in posekano drevo). Drevesi uvrstimo v seznam »izbrisanih izjemnih dreves« in s tem ohranjamo vedenje in podatke o njih ter spomin nanje, kot tudi razlog za njun izbris.

Skupno število dreves s statusom naravnih vrednot po novem sistemu vrednotenja, 198, je pričakovano večje od števila dreves, ki so določena kot naravne vrednote (107), vendar je istih le 71 ali 36 % dreves.

198 izjemnih dreves s statusom naravne vrednote, po novem sistemu vrednotenja, pripada 27 samoniklim drevesnim vrstam, eni tujerodni drevesni vrsti (navadni divji kostanj) ter eni grmovni vrsti (črni bezeg).

Največ je lip in lipovcev (69; 35 %). Sledijo bukve (29; 15 %), med njimi je en osebek rdečelistne sorte, navadne jelke (25; 14 %), navadne smreke (25; 13 %) in tise (10; 5 %). Med smrekami sta dva osebka mutanta, in sicer ena kačja smreka ter ena stebrasta smreka. Število osebkov vsake izmed preostalih 21 drevesnih vrst ni večje od štiri.

121 ali 61 % dreves s statusom naravne vrednote po predlaganem sistemu vrednotenja raste v gozdnem prostoru. V gozdu raste 109 (55 %) dreves, preostala pa na gozdnem robu, na lazih ali na zaplatah kmetijskih zemljišč v neposredni bližini gozda. Le 14 (13 %) izmed teh, v gozdnem prostoru rastočih dreves, je v registru drevesnih naravnih vrednot.

Izmed 198 dreves, ki so po novem sistemu vrednotenja uvrščena med naravne vrednote, jih je 27 (13,6 %) dobilo status naravne vrednote državnega pomena. Razlogi so trije: položaj drevesa znotraj zavarovanega območja, ki ga je razglasila država (KP Rakov Škocjan); obseg drevesa presega mejno vrednost za drevesne vrednote državnega pomena (Ok-drž.); vsota točk po novem sistemu vrednotenja je 160 ali več.

5.6 REZULTATI ANKETE ZGS

5.6.1 Osnovni podatki o anketiranih osebah

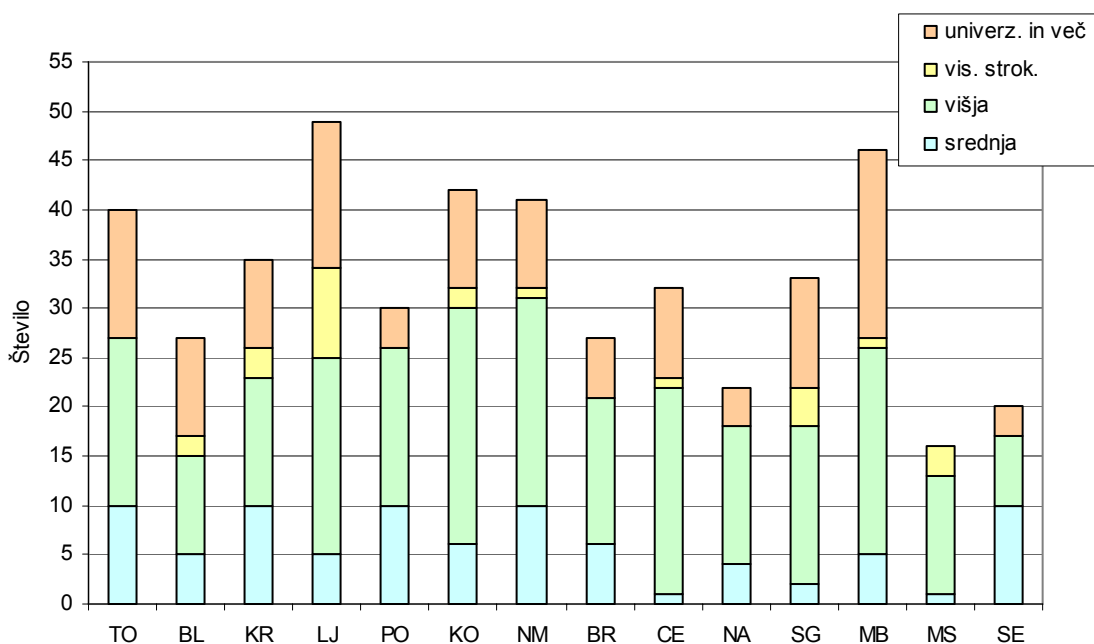
Razdeljenih je bilo 481 vprašalnikov, izpolnjenih je bilo 469 vprašalnikov. Ker so bili štirje vprašalniki nekorektno izpolnjeni, smo jih izločili iz podatkovne baze. Analiziranih je bilo 465 vprašalnikov.

Velika večina anketirancev (442 oseb ali 96 %) je moškega spola, 19 oseb ali 4 % je žensk. Štirje anketiranci(ke) niso odgovorili(e) na to vprašanje. Največji delež, po 12 % anketirank, je na ljubljanski (6 oseb) in na slovenjegraški (4 osebe) območni enoti ZGS. Na petih območnih enotah ZGS so vsi anketiranci moški: OE Postojna, OE Novo mesto, OE Brežice, OE Celje in OE Nazarje.

Preglednica 24: Število in delež izpolnjenih anketnih vprašalnikov

Št.	Območna enota ZGS	Izpolnjeni vprašalniki	
		Število	Delež %
1	Tolmin	42	100
2	Bled	27	100
3	Kranj	35	100
4	Ljubljana	50	91
5	Postojna	30	88
6	Kočevje	43	100
7	Novo mesto	41	98
8	Brežice	27	93
9	Celje	32	100
10	Nazarje	22	96
11	Slovenj Gradec	34	92
12	Maribor	46	100
13	Murska Sobota	16	100
14	Sežana	20	100
Skupaj ZGS		465	97

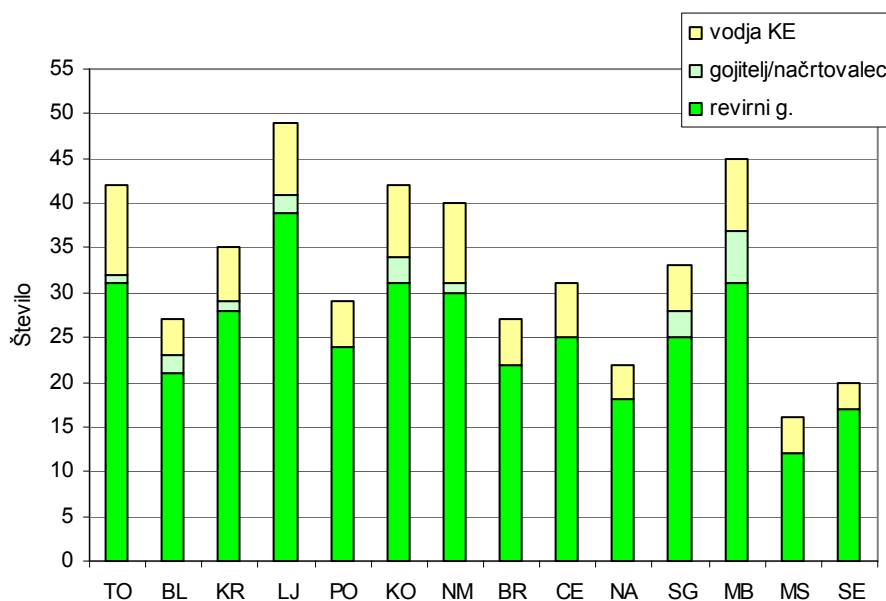
Na vprašanje o stopnji izobrazbe je odgovorilo 460 oseb. Izobrazbena struktura anketirank in anketirancev je prikazana na sliki 28.

Slika 28: Izobrazbena struktura anketirank in anketirancev po območnih enotah ZGS

Anketiranke imajo v povprečju višjo stopnjo izobrazbe, 79 % jih ima univerzitetno izobrazbo, 21 % pa visoko strokovno izobrazbo. Delež univerzitetno izobraženih moških je 24 %, 5 % jih ima visoko strokovno izobrazbo. Več kot polovica (52 %) anketirancev ima višjo izobrazbo, preostalih 19 % pa srednjo izobrazbo.

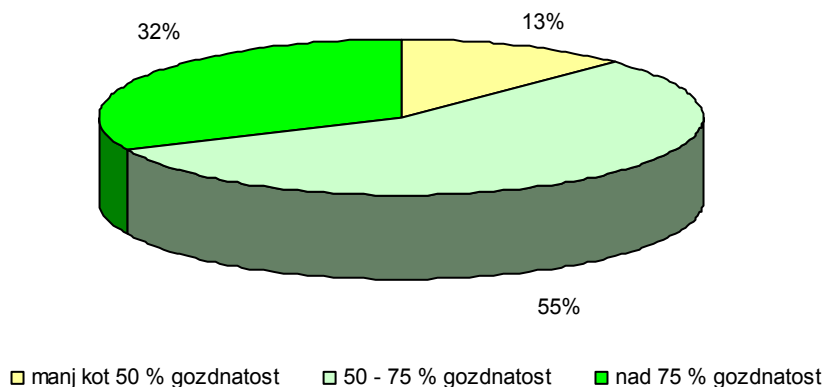
V anketo so bili vključeni delavci ZGS, zaposleni na delovnih mestih revirni gozdar in vodja krajevne enote, tretjo skupino pa sestavljajo delavci, katerih delovna mesta se formalno sicer nekoliko razlikujejo, vendar jih s skupnim imenom poimenujemo »gojitelj/načrtovalec«. V nekaterih območnih enotah ZGS so gojitelji/načrtovalci razporejeni na sedežih območnih enot (OE Postojna, OE Brežice, OE Celje, OE Nazarje, OE Murska Sobota in OE Sežana), ne pa na krajevnih enotah. Razporeditev anketirank in anketirancev po delovnih mestih je prikazana na sliki 29.

Slika 29: Razporeditev anketirank in anketirancev po delovnih mestih

Podatki o delovni dobi kažejo, da si je populacija anketirank in anketirancev nabrala že kar občutne delovne izkušnje. Največ, 38 % oseb, ima za seboj že 21 do 30 let delovne dobe, še nadaljnjih 13 % pa več kot 30 let. Slednjih je največ v skupini s srednjo stopnjo izobrazbe. Deset let ali manj ima 17 % anketirank in anketirancev, 32 % ima za seboj od 11 do 20 let delovne dobe.

Na vprašanje o strukturi lastništva je odgovorilo 461 oseb. 11 % jih deluje v gozdovih, kjer izrazito prevladujejo državni gozdovi (več kot 90 % državnih gozdov). V gozdovih z mešano lastniško strukturo deluje velika večina, 89 % anketirank in anketirancev.

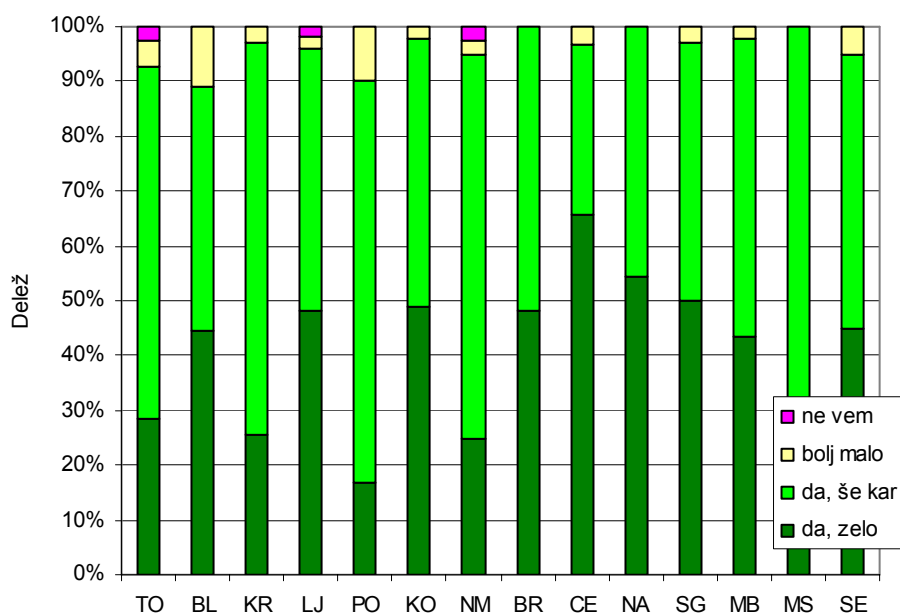
Slika 30: Prikaz deležev anketirank in anketirancev po kategorijah gozdnatosti njihovega območja delovanja

5.6.2 Odnos anketiranih oseb do področja varstva narave ter njihovo poznavanje izjemnih dreves

Odgovori na vprašanje »Ali vas področje varstva narave in ohranjanja naravne dediščine zanima?« se med območnimi enotami ZGS precej razlikujejo (slika 31). Najnižji delež oseb, ki jih to področje zelo zanima, je v OE Postojna (17 %) ter v OE Kranj in Novo mesto (po 25 %). V OE Postojna je obenem tudi največ oseb, ki jih to področje bolj malo zanima (3 anketiranci ali 10 %), podobno je v OE Bled (3 anketiranci ali 11 %).

V celotni populaciji anketirank in anketirancev je 41 % oseb, ki jih področje varstva narave in ohranjanja naravne dediščine zelo zanima, 55 % oseb to področje še kar zanima, le za 3 % anketirank in anketirancev je to področje bolj malo zanimivo, en odstotek oseb pa se glede zanimanja ni opredelilo (odgovor »ne vem«). Na vprašanje ni odgovorila ena oseba.

Kar 97,4 % vseh anketirank in anketirancev meni, da so debela, visoka, posebej oblikovana ali kako drugače izjemna drevesa vrednota, ki jo je potrebno ohranjati. 1,5 % oseb meni nasprotno, 1,1 % anketirank in anketirancev se do tega vprašanja ni opredelilo (odgovor »ne vem«).

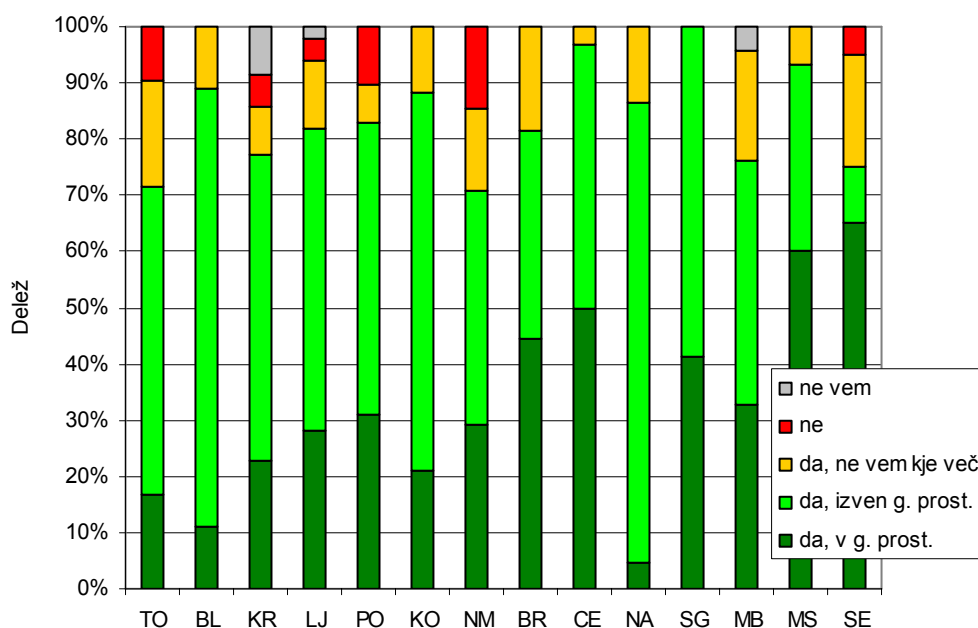

Slika 31: Zanimanje anketirank in anketirancev za področje varstva narave in ohranjanja naravne dediščine

Naslednja vprašanja so se nanašala na izjemna drevesa in drevesno dediščino ter drevesne naravne vrednote v revirju oziroma na območju krajevne enote, ki je delovno okolje vsakega anketiranca in anketiranke.

18 oseb ali 4 % meni, da na območju njihovega delovanja (revirja) ne raste nobeno izjemno drevo, ki je naravna vrednota. Tako so odgovorili anketiranci v območnih enotah Tolmin, Kranj, Ljubljana, Postojna, Novo mesto (6 oseb) ter Sežana (slika 32) Da so drevesne naravne vrednote pogostejše zunaj gozdnega prostora, meni večina anketirank in anketirancev, skupaj 52 %. Da je več drevesnih naravnih vrednot v gozdnem prostoru, je prepričanih 31 % vseh anketirank in anketirancev.

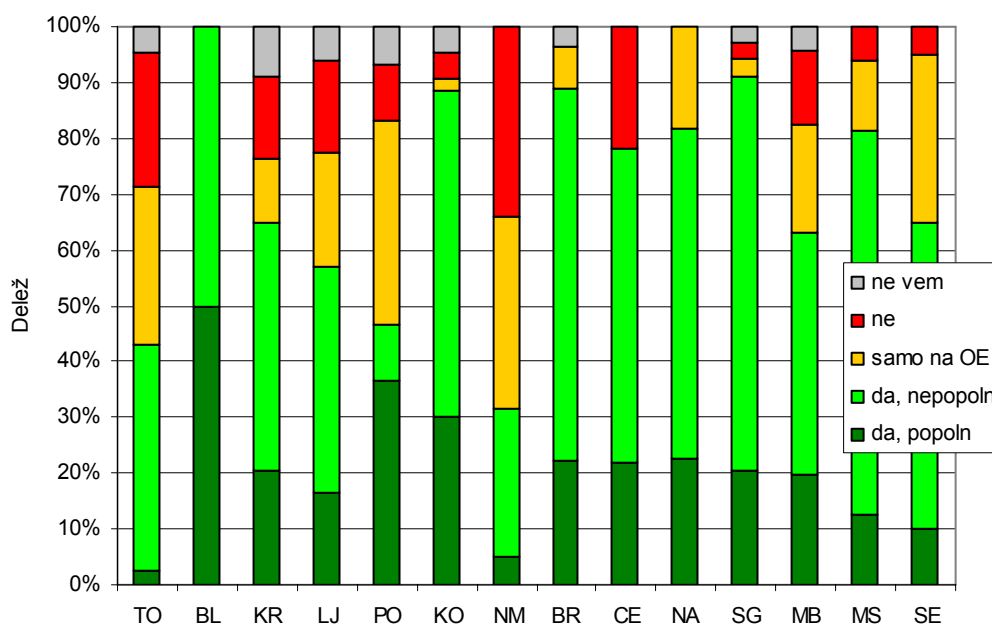
Med območnimi enotami izstopa Nazarje, kjer kar 82 % anketirancev meni, da je večina drevesnih naravnih vrednot zunaj gozdnega prostora. Enakega mnenja je 78 % anketirank in anketirancev v OE Bled.

Slika 32: Prikaz deležev odgovorov o prevladujočem številu drevesnih naravnih vrednot glede na gozdni in negozdni prostor

Sodeč po odgovorih na vprašanje o razpolaganju s podatki o drevesnih naravnih vrednotah, so ti podatki dokaj težko dostopni. Popolne sezname ima na voljo le petina anketirank in anketirancev, medtem ko so nepopolni sezname na voljo 47 % osebam. Na nekaterih območnih enotah so sezname o drevesnih naravnih vrednotah zbrani na sedežih območnih enot, niso pa zadovoljivo posredovani na krajevne enote. Tako meni 35 % oseb v OE Postojna in OE Novo mesto ter okrog 30 % oseb v OE Sežana in OE Tolmin. To morda kaže na nezadosten pretok informacij s sedeža območnih enot na krajevne enote. Območni enoti Tolmin in Novo mesto imata največji delež negativnih odgovorov o razpoložljivosti podatkov o drevesnih naravnih vrednotah. Prek 20 % negativnih odgovorov je tudi v OE Celje (slika 33).

Po zelo dobri opremljenosti s podatki o drevesnih naravnih vrednotah izstopa območna enota Bled. Največ, kar polovica anketirank in anketirancev iz OE Bled, ima popolne sezname, polovica pa jih meni, da so njihovi sezname drevesnih naravnih vrednot na krajevnih enotah pomanjkljivi.

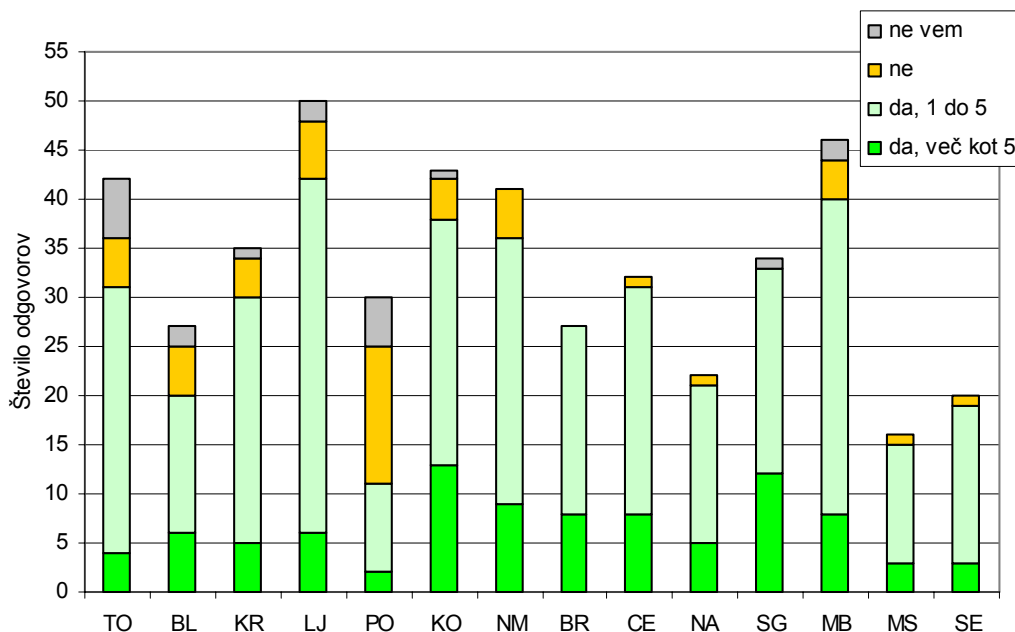

Slika 33: Razpoložljivost seznamov o drevesnih naravnih vrednotah

V slovenskih gozdovih in gozdnem prostoru raste še precejšnje število dreves, ki bi morda lahko bila že sedaj ovrednotena kot drevesne naravne vrednote. Za več kot pet takih dreves vé petina anketirank in anketirancev, za vsaj eno (do pet) pa kar 65 % oseb. 11 % oseb ne pozna nobenega izjemnega drevesa, ki bi lahko bilo naravna vrednota. Največ, skoraj polovica negativnih odgovorov, je bilo obkroženih v OE Postojna.

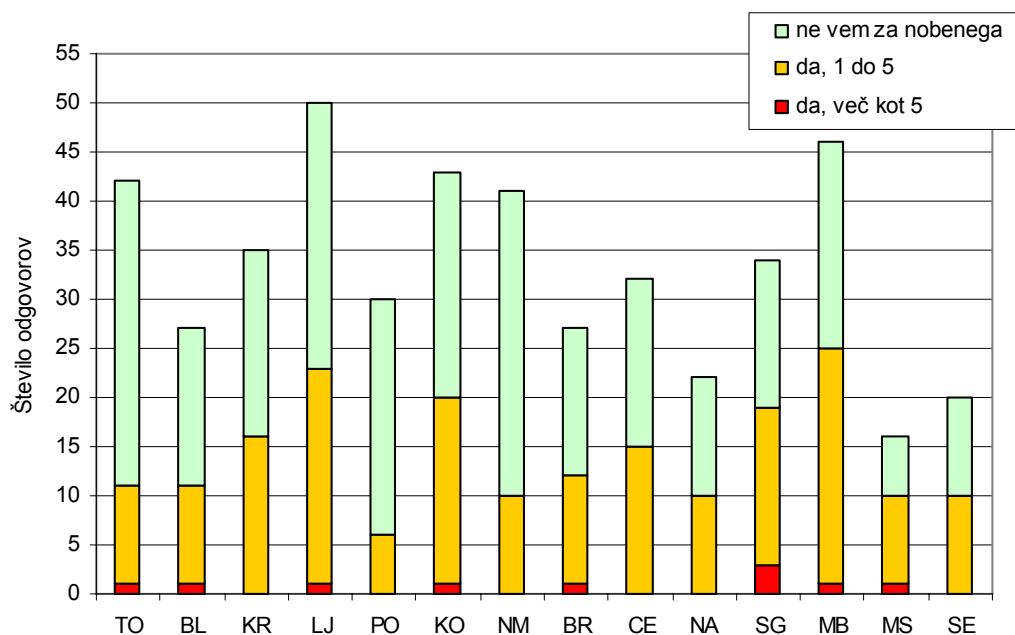
Groba ocena, ki sledi iz teh odgovorov, je, da je v gozdovih Slovenije približno 1000 dreves, za katera gozdarji menijo, da bi lahko bila drevesne naravne vrednote. Pri tem smo upoštevali samo odgovore revirnih gozdarjev, da bi se izognili podvajanju ozemlja in s tem podvajanju dreves.

Drevesa so živi organizmi, ki prej ali slej zaradi različnih razlogov umrejo. To potrjujejo odgovori anketirancev in anketirank o izginulih drevesnih vrednotah v zadnjih 10 letih. Večina oseb, 57 %, sicer ne pozna nobenega drevesa, ki je opredeljeno kot naravna vrednota in je v zadnjih 10 letih bilo posekano, je odmrlo ali izginilo zaradi kakšnega drugega razloga. 40 % anketirank in anketirancev vé za eno do pet izginulih dreves, 2 % pa celo za več kot pet dreves.

Slika 34: Prisotnost dreves v gozdnem prostoru, ki bi lahko bila naravne vrednote

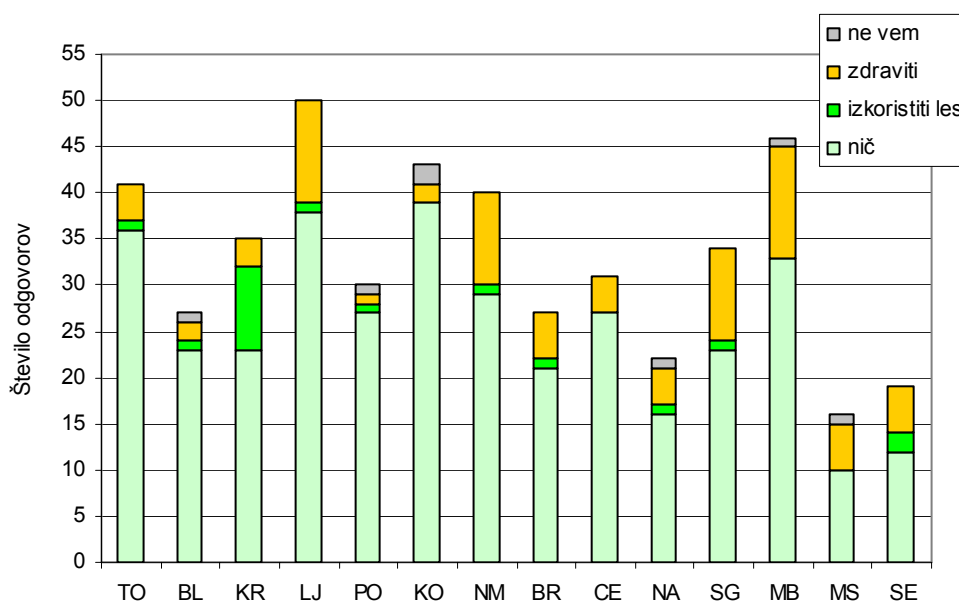
Z upoštevanjem odgovorov samo revirnih gozdarjev lahko ocenimo, da je v zadnjih 10 letih tako ali drugače propadlo približno 400 dreves, ki so bila ovrednotena kot naravne vrednote oziroma naravna dediščina.

Slika 35: Ocena v zadnjih 10 letih propadlih dreves, ki so bila drevesna dediščina

Izjemna drevesa in drevesne naravne vrednote imajo v gozdnem prostoru različne funkcije. Za razliko od tovrstnih dreves v naseljih, ob zgradbah, ob poteh večinoma ne pomenijo neposredne grožnje za ljudi ali lastnino, razen če tudi v gozdu ne rastejo ob cestah, poteh, stavbah. Počasno propadanje dreves, ki so večinoma nadpovprečnih dimenzij, je pomembno za gozdni ekosistem, poleg tega so ta drevesa, čeprav propadajo, še vedno vsega spoštovanja vredna. S to mislijo se strinja kar 77 % anketirank in anketirancev, relativno največ na območnih enotah Tolmin, Bled, Postojna, Kočevje in Celje – pod pogojem, da propadajoča drevesa niso neposredna nevarnost za ljudi ali lastnino (slika 36).

Da bi morali drevesne naravne vrednote tudi v gozdovih negovati in tako upočasniti njihovo propadanje, meni 17 % oseb. Izkoristek lesa, dokler je to še mogoče, se zdi pomembnejši 4 % anketirank in anketirancev. Z velikim deležem (26 %) pri tem odgovoru izstopa OE Kranj.

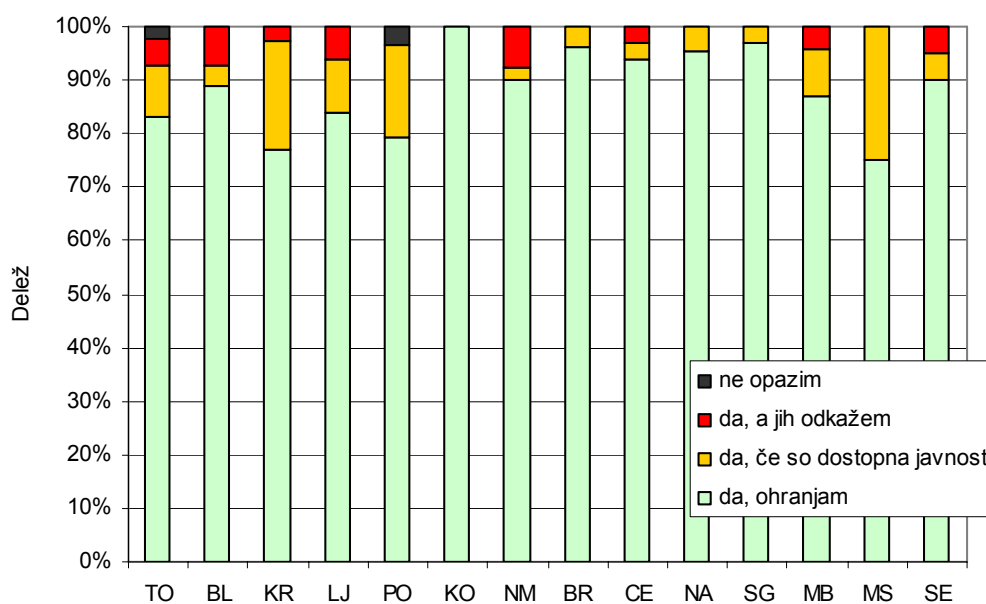
Slika 36: Pregled odgovorov na vprašanje, kaj storiti z umirajočimi in mrtvimi drevesi v gozdnem prostoru

5.6.3 Ohranjanje drevesnih naravnih vrednot in izjemnih dreves

Revirni gozdarji imajo, zlasti pri označevanju dreves za posek, najbolj neposreden pregled nad posameznimi drevesi in lahko opazijo, da je neko drevo po svojih lastnostih izjemno. Da izjemna drevesa v gozdnem prostoru opazi, je odgovorila velika večina anketirank in

anketirancev, vsi, razen dveh oseb (OE Tolmin, OE Postojna). Anketirancev, ki drevesa sicer opazijo, a jih ne poskušajo ohranjati, razen če niso že zavarovana, je 3 %. 88 % anketirank in anketirancev poskuša izjemna drevesa ohranjati, in o tem prepričati tudi njihove lastnike, ne glede na lokacijo oziroma dostopnost teh dreves za javnost. 8% oseb pa daje večji poudarek dostopnosti opaženih izjemnih dreves za javnost in s soglasjem lastnikov poskuša ohranjati zlasti dostopnejša drevesa.

Razlogov za ohranjanje izjemnih dreves je veliko, največkrat so odvisni od osebnega pogleda posameznika na izjemna drevesa. Zanimalo nas je, kateri izmed njih so za anketiranke in anketirance najpomembnejši. Ponujenih 10 možnih odgovorov je bilo potrebno rangirati, torej jim pripisati mesto ali rang, pri čemer je rang 1 pripadel najpomembnejšemu razlogu. Enega izmed razlogov so lahko navedli anketiranci sami pod »drugo«.

Slika 37: Ohranjanje izjemnih dreves, ki jih anketiranci opazijo pri svojem delu

Ob pregledu izpolnjenih vprašalnikov se je pokazalo, da dokaj veliko število anketirank in anketirancev ni vpisovalo rangov, pač pa so ponujenim odgovorom pripisali ocene (od 1 do 10), pri čemer je anketiranec katero izmed ocen najpogosteje pripisal več možnim odgovorom.

Za analizo rezultatov smo upoštevali samo pravilno izpolnjene vprašalnike, torej tiste, pri katerih so bili vpisani rangi. Takih vprašalnikov je bilo pri tem vprašanju 283. Rezultati so prikazani v preglednici 25.

Preglednica 25: Pomembnost razlogov za ohranjanje izjemnih dreves

Izjemna drevesa moramo ohranjati ...	Povprečni rang	Standardni odklon
... ker so naša skupna dediščina	2,6	2,39
... da jih bodo lahko občudovali tudi prihodnji rodovi	3,1	2,19
... ker so spomin na pretekle dogodke in pomembne osebnosti	5,7	2,45
... ker so vredna občudovanja	4,3	2,38
... ker so pomembna za ozaveščanje javnosti o gozdovih, naravi	4,1	2,31
... ker so simbol naših krajev	5,6	2,31
... zaradi njih samih, našega spoštovanja do njih	4,6	2,65
... ker so zavarovana	7,7	2,62
... da se lahko z njimi ponašamo in jih pokažemo javnosti	7,4	2,78
... drugo (skupaj 19 odgovorov)	7,8	2,21

Op.: najpomembnejši razlog – rang 1; najmanj pomemben razlog – rang 10.

Anketiranke in anketiranci so kot najpomembnejša razloga največkrat navedli, da moramo izjemna drevesa ohranjati zaradi tega, ker so naša skupna dediščina, in zato, da jih bodo lahko občudovali tudi prihodnji rodovi. Dejstvo, da so drevesa zavarovana, se zdi najmanj pomemben razlog za njihovo ohranjanje. To je razumljivo, saj je zavarovanje dreves v bistvu samo eden izmed možnih ukrepov za ohranjanje dreves, razlogi pa so drugi.

Mnenja anketirank in anketirancev se najbolj razlikujejo glede ponašanja z izjemnimi drevesi pred javnostjo, najmanj pa o pomenu izjemnih dreves za prihodnje rodove (največji in najmanjši standardni odklon, preglednica 25).

Med drugimi razlogi, ki so jih anketiranke in anketiranci sami navedli (skupaj 19 odgovorov), je najpogostejši doprinos izjemnih dreves k biotski pestrosti gozdov oziroma krajine ter njihov pomen za živali, še posebej ptice. Izjemnost dreves samih, naj bo zaradi njihovih dimenzij ali drugih lastnosti, je prav tako lahko eden izmed razlogov za njihovo ohranjanje, saj je »izjemnost vedno zanimiva«.

Po mnenju anketirank in anketirancev moramo izjemna drevesa ohranjati tudi, ker pomenijo prestiž, ponos lastnika in zaradi njegove osebne navezanosti na izjemno drevo. Spoštovati moramo tudi dejstvo, da so ta drevesa ohranjali (in ohranili) že rodovi (gozdarjev) pred nami. Obenem so ta drevesa pokazatelj nekdanjega življenja in gospodarjenja v preteklosti. Z ohranjanjem izjemnih dreves gojimo pozitiven odnos do gozda in vseh njegovih dobrin in funkcij. V odprti krajini so izjemna drevesa pomembna popestritev, hkrati pa so pomembna tudi za sam videz, estetiko krajine. Eden izmed razlogov za njihovo ohranjanje je lahko tudi dejstvo, da jih je vedno manj, ne nazadnje pa so lahko pomembna za znanost, na primer za izvedbo dendroloških raziskav.

Anketiranke in anketiranci so odgovarjali tudi na vprašanje, kaj bi najbolj pripomoglo k uspešnejšemu ohranjanju izjemnih dreves. Pri tem vprašanju je bilo ponujenih 8 odgovorov, ki jih je bilo potrebno rangirati od 1 do 8. Enega izmed odgovorov so lahko anketiranke in anketiranci pripisali samostojno. Pravilnih odgovorov z vpisanimi rangi je bilo 297.

Po mnenju anketirank in anketirancev bi k uspešnemu ohranjanju izjemnih dreves v Sloveniji najbolj pripomoglo, če bi bila vsa družba bolj osveščena za ohranjanje naravne dediščine. Možnosti primerjave izjemnih dreves nekega območja z drugimi pa je za njihovo ohranjanje manj pomembno.

Preglednica 26: Dejavniki ohranjanja izjemnih dreves

Za uspešno ohranjanje izjemnih dreves bi najbolj koristilo ...	Povprečni rang	Standardni odklon
... boljše poznavanje izjemnih dreves	3,8	2,06
... celotna družba bi morala biti bolj osveščena za ohranjanje naravne dediščine	2,5	1,98
... odškodnina lastnikom za ohranjanje izjemnih dreves	3,1	2,11
... boljše sodelovanje z naravovarstveniki	4,6	1,92
... več znanja na področju varstva narave in ohranjanja naravne dediščine	3,8	1,76
... vključevanje teh dreves v naše strokovno delo	4,2	1,87
... možnosti primerjave naših izjemnih dreves z drevesi z drugih območij (primerjave med revirji, KE, OE, občinami, na ravni Slovenije, širše)	6,0	2,00
... drugo (skupaj 15 odgovorov)	6,6	1,76

Med drugimi pomembnimi pogoji, ki bi po mnenju anketirank in anketirancev pripomogli k uspešnemu ohranjanju izjemnih dreves, so vzgoja in nega vseh kandidatov za izjemna drevesa, ustrežnejši pravni normativi ter hitrejši in bolj utečen postopek saniranja

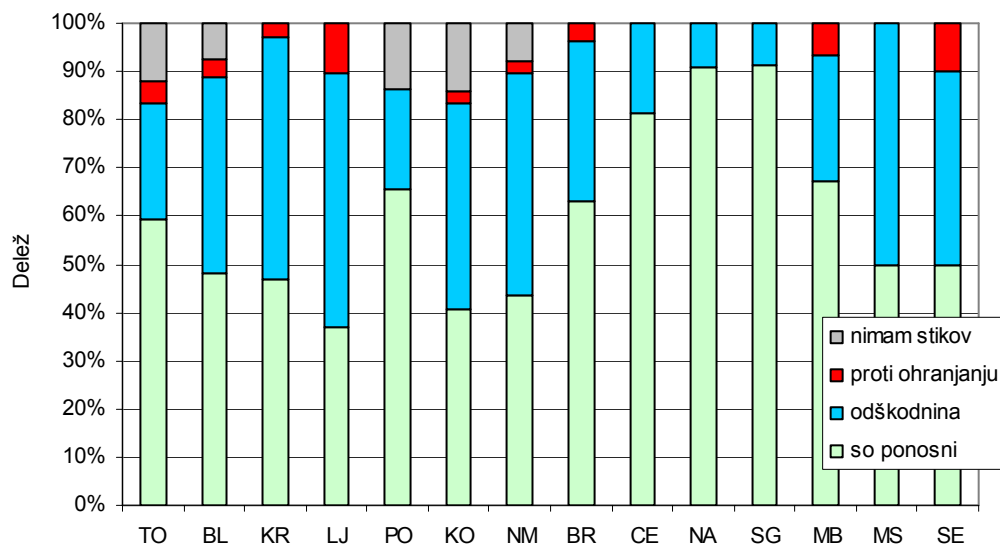
poškodovanih dreves. Medtem ko nekateri menijo, da pretirano populariziranje izjemnih dreves lahko slabo vpliva na njihovo ohranjanje, so nekateri mnenja, da bi ravno populariziranje teh dreves tudi v turistične namene pripomoglo k njihovemu ohranjanju.

Pomemben dejavnik ohranjanja je tudi večja ozaveščenost javnosti, še posebej lastnikov gozdov oziroma dreves, k čemur bi precej pripomogla možnost izplačila določene odškodnine lastnikom. Med drugimi dejavniki ohranjanja izjemnih dreves so navedeni še označevanje dreves na terenu, ustrezna evidenca in redni monitoring ter, ne nazadnje, moralne in materialne stimulacije revirnih gozdarjev.

V Sloveniji izrazito prevladujejo zasebni gozdovi, delež državnih gozdov se zaradi nadaljevanja procesa denacionalizacije zmanjšuje. Posledično je večina dreves, ki so opredeljena kot naravne vrednote, ter drugih izjemnih dreves v zasebni lasti. Odnos lastnikov gozdov oziroma lastnikov drevesnih naravnih vrednot in izjemnih dreves je zato zelo pomemben za njihovo ohranjanje.

Iz odgovorov na vprašanje o odnosu lastnikov gozdov do ohranjanja izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot lahko ugotovimo, da so med gozdnogospodarskimi območji občutne razlike (slika 38). Ponos lastnikov in želja po ohranjanju teh dreves sta, po mnenju anketirank in anketirancev, najbolj izražena med lastniki v OE Nazarje in OE Slovenj Gradec. Tak odnos prevladuje med lastniki še petih območnih enot, skupaj torej v sedmih območnih enotah ZGS v Sloveniji ali približno pri polovici lastnikov. Ta odgovor je obkrožilo 58 % anketirank in anketirancev.

Dobra tretjina anketirank in anketirancev (34 %) meni, da bi lastniki izjemna drevesa in drevesne naravne vrednote ohranjali le, če bi za to prejeli primerno odškodnino. Največji delež tega odgovora je v OE Ljubljana (53 %), OE Kranj (50 %), OE Murska Sobota (50 %) ter OE Novo mesto (46 %). V OE Ljubljana in OE Murska Sobota je, po mnenju anketirank in anketirancev, največ lastnikov, ki nasprotujejo ohranjanju izjemnih dreves.

Slika 38: Odnos lastnikov do ohranjanja izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot

5.6.4 Vloga gozdarjev, naravovarstvenikov in institucij pri skrbi za izjemna drevesa

Pri naslednjem vprašanju je bilo nanizanih 7 trditev (preglednica 27), ob katerih so morali anketiranke in anketiranci obkrožiti oceno strinjanja s trditvijo na lestvici. Postavljene ocene so od 1 (nestrinjanje) do 5 (popolno strinjanje).

S pravim pristopom do lastnikov izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot lahko gozdarji zelo veliko pripomorejo k pozitivnemu odnosu lastnikov gozdov ter njihovi pripravljenosti, da jih ohranjajo. S to trditvijo se popolnoma strinja ali precej strinja velika večina anketirank in anketirancev. Med vsemi trditvami je bila tu zabeležena najvišja ocena strinjanja.

Manjšo odločnost so anketiranke in anketiranci pokazali pri trditvi, da bi se morali gozdarji bolj potruditi za ohranjanje izjemnih dreves. Tudi tu so anketiranke in anketiranci potrdili velik pomen izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot pri ozaveščanju javnosti o gospodarjenju z gozdovi in o varstvu narave.

Najnižje ocene strinjanja so bile dosežene pri trditvah o sodelovanju z naravovarstveniki. Edino negativno oceno je dobila trditev, da so naravovarstveniki z Zavoda RS za varstvo narave dovolj aktivni pri ohranjanju izjemnih dreves v gozdnem prostoru.

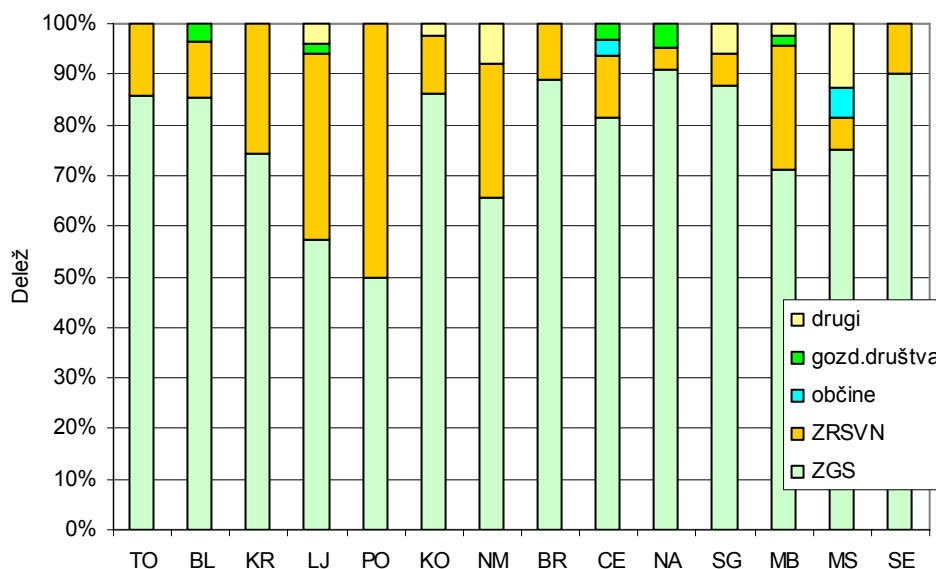
Preglednica 27: Ocene strinjanja s postavljenimi trditvami

Trditev	Povprečna ocena	Standardni odklon
Lastnikom izjemnih dreves moramo gozdarji na pravi način predstaviti njihov pomen, da so jih pripravljene ohraniti.	4,6	0,68
Gozdarji bi se morali bolj potruditi za ohranjanje izjemnih dreves v gozdnem prostoru.	3,7	0,98
Izjemna drevesa so pomembna pri ozaveščanju javnosti o pomenu gospodarjenja z gozdovi.	4,0	0,90
Izjemna drevesa so pomembna pri ozaveščanju javnosti o varstvu narave.	4,2	0,82
Na naši KE dobro sodelujemo s predstavniki Zavoda RS za varstvo narave (ZRSVN).	3,2	1,07
Naravovarstveniki (iz ZRSVN) so dovolj aktivni pri ohranjanju izjemnih dreves v gozdnem prostoru.	2,6	1,01
Z naravovarstveniki (iz ZRSVN) bi morali na naši KE bolj sodelovati.	3,7	0,94

Ocena 1: nikakor se ne strinjam; ocena 5: popolnoma se strinjam.

Ne glede na to, da je Zavod RS za varstvo narave po zakonu dolžan skrbeti za vodenje evidence o naravnih vrednotah, velika večina anketirank in anketirancev meni, da je Zavod za gozdove Slovenije tista institucija, ki bi morala skrbeti za evidenco o izjemnih drevesih v gozdnem prostoru (slika 39). V OE Postojna je mnenje deljeno, tako meni polovica anketirancev, druga polovica pa to nalogo pripisuje Zavodu RS za varstvo narave. Nekaj anketirank in anketirancev v tej vlogi vidi gozdarska in druga društva, posamezni tudi občinske organe.

Med odgovori »drugi« (11 odgovorov) je bila največkrat poudarjena nujnost sodelovanja med ZGS in ZRSVN in usklajeno delovanje obeh institucij, kakor tudi sodelovanje z občinskimi organi, društvi in drugimi. Dva anketiranca predlagata, da to delo prevzame Kmetijsko-gozdarska zbornica.

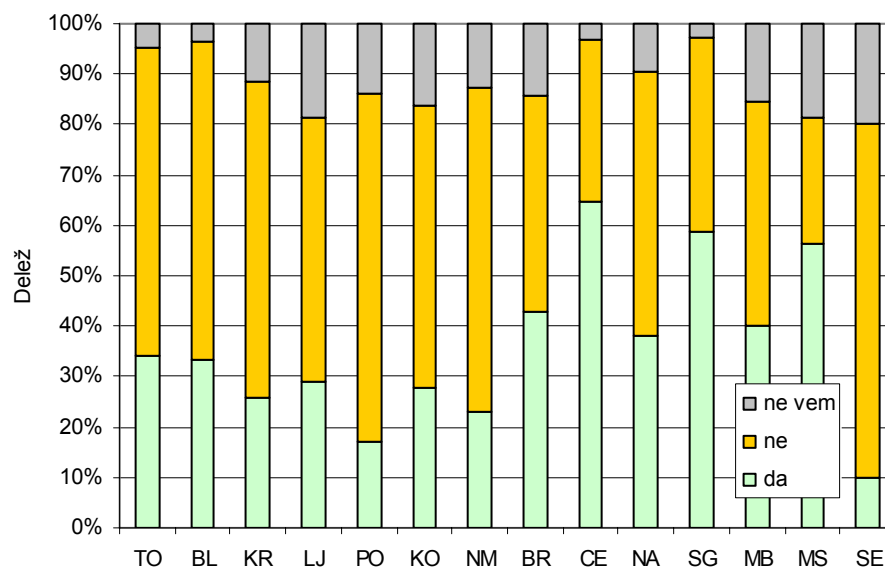

Slika 39: Vloga institucij pri vodenju evidence in ohranjanju izjemnih dreves v gozdnem prostoru

5.6.5 Drevesne naravne vrednote in širša javnost

Anketiranke in anketiranci so večinoma izrazili prepričanje, da so drevesne naravne vrednote pomembne za ozaveščanje javnosti o varstvu narave in o gozdovih ter gospodarjenju z njimi. Koliko je ta možnost resnično izkoriščena, so pokazali odgovori na vprašanji, ali je katero izmed dreves, ki je naravna vrednota, pogosto obiskovano ter ali gozdarji vodijo skupine obiskovalcev na ogled teh dreves. Anketiranke in anketiranci so bili tudi zaproseni, naj imenujejo do tri pogosto obiskovana drevesa.

Da so nekatera drevesa, upoštevana so bila tudi drevesa zunaj gozdnega prostora, pogosto obiskana, je odgovorilo 35 % oseb. Nasprotnih odgovorov je bilo 53 %, preostali so obkrožili odgovor »ne vem«. Med območnimi enotami so kar precejšnje razlike (slika 40). S pozitivnimi odgovori izstopajo OE Celje, OE Slovenj Gradec in OE Murska Sobota, z deležem negativnih odgovorov pa zlasti OE Sežana in OE Postojna.

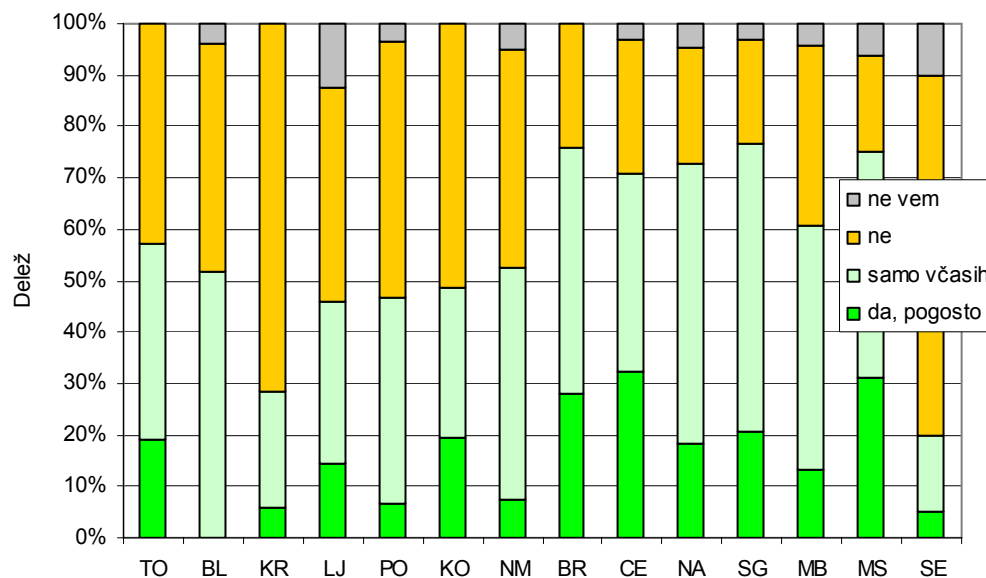

Slika 40: Obiskanost drevesnih naravnih vrednot

Skupno število dreves, ki jih javnost pogosto obiskuje, je 275. Največ takih dreves so imenovali anketiranke in anketiranci iz OE Celje (37) in OE Slovenj Gradec (35). Po 28 pogosto obiskanih dreves so našli v OE Ljubljana in OE Maribor. Najmanj pogosto obiskanih dreves (po 6) so izpostavili v OE Postojna ter OE Sežana.

Tudi aktivnosti anketirank in anketirancev v predstavitvi izjemnih dreves javnosti, na primer šolskim skupinam, so zelo različne. Pogosto vodenje skupin obiskovalcev na ogled dreves je potrdilo skupaj 15 % oseb. 40 % anketirank in anketirancev je odgovorilo, da obiskovalcem predstavijo ta drevesa samo včasih. 41 % oseb je odgovorilo negativno. Preostali so obkrožili odgovor »ne vem«.

Najbolj aktivni v predstavitvah izjemnih dreves javnosti so v OE Slovenj Gradec, OE Murska Sobota, OE Brežice, OE Nazarje ter OE Celje. Največji delež negativnih odgovorov je v OE Sežana ter OE Kranj (slika 41).

Slika 41: Vodenje skupin obiskovalcev na ogled izjemnih dreves

5.6.6 Pobude in predlogi anketirank in anketirancev

Svoja razmišljanja, predloge in ideje v zvezi z izjemnimi drevesi je zapisalo 114 ali ena četrtnina vseh anketirank in anketirancev. Razen zelo redkih izjem ti zapisi potrjujejo pozitiven odnos anketirank in anketirancev do ohranjanja izjemnih dreves in do tega, da so aktivnosti gozdarjev pri tem zelo pomembne.

51 oseb opozarja na potrebo po vodenju evidenc izjemnih dreves, naj bo to na ravni revirja, krajevne enote, območne enote ali Slovenije. Vsebovati bi morale dovolj podatkov o drevesih, predvsem pa bi morale biti ažurne oziroma periodično obnavljane.

Zelo je poudarjena tudi potreba po zagotavljanju primernih odškodnin lastnikom dreves za njihovo ohranjanje oziroma nadomestil za izgubo donosa, izkupička od prodaje lesa. Odškodnine naj bi izplačevala država, lahko tudi lokalna skupnost. Po mnenju nekaterih bi morali ustanoviti sklad za podporo lastnikom izjemnih dreves ali za potrebne sanacijske ukrepe. Država ali lokalna skupnost bi drevesa lahko tudi odkupili od lastnikov ter s tem zagotovili njihovo ohranitev ali pa bi posamezna drevesa ohranjali s pomočjo donatorjev. Na vse to je opozorilo skupaj 49 anketirank in anketirancev.

Skoraj polovica (75) tistih anketirank in anketirancev, ki so zapisali svoje pripombe in predloge, je opozorilo na potrebo po primerni promociji izjemnih dreves v javnosti, saj sedanja promocija ni zadovoljiva. Da bi k ohranitvi in promociji veliko pripomogla primerna in enotna označitev izbranih izjemnih dreves z označevalnimi tablami, ki bi bila izvedena v sodelovanju z lastniki dreves, meni 41 oseb. Za učinkovitejšo promocijo so predlagali izdajo zloženek, brošur, knjig o izjemnih drevesih na območju krajevnih in območjih enot in za celo Slovenijo, več prispevkov v medijih, pripravo fotografskih razstav, koledarjev, vključevanje izjemnih dreves v turistično promocijo ipd. Pri tem poudarjajo, da je pomembno drevesa predstaviti ne le z merami in osnovnimi podatki, pač pa tudi z njihovo življenjsko zgodbo, ob tem pa predstaviti tudi njihove lastnike. Ustrezna promocija izjemnih dreves bi po mnenju anketirank in anketirancev pripomogla k izboljšanju odnosa lastnikov do teh dreves, celotne javnosti, hkrati pa je to tudi dobra priložnost za promocijo gozdarske stroke.

Pri promoviranju izjemnih dreves v javnosti pa je po mnenju mnogih anketirank in anketirancev potrebno upoštevati, da pretiran obisk lahko posameznim drevesom škodi. Nekateri zato predlagajo obisk dreves v spremstvu gozdarjev ali fizično zaščito dreves. Še posebno pa je potrebno premisliti, katera izjemna drevesa predstavljati obiskovalcem, glede na njihovo lokacijo, da ne bi nepremišljeno usmerjali obiskovalcev v odmaknjene predele gozdov.

Mnenja o sodelovanju ZGS in ZRSVN so med anketirankami in anketiranci deljena. Nekateri poudarjajo nujnost po intenzivnejšem sodelovanju ter usklajenem delovanju obeh institucij, vključno z uporabo enotne metodologije vrednotenja dreves. Drugi menijo, da to prinaša preveč birokracije in omejitev in da ZGS lahko samostojno opravi vse delo v zvezi z izjemnimi drevesi v gozdnem prostoru.

Po mnenju anketirank in anketirancev ohranjena stara drevesa posebljajo modrost in višjo zavest družbe. Ohranjanje izjemnih dreves je poslanstvo gozdarjev in gozdarske stroke, ki mora pri tem pokazati spoštovanje do teh dreves in ga tudi izkazuje. Menijo, da bi morali gozdarji izjemnim drevesom posvečati več pozornosti ter jih, kot naravno in kulturno dediščino, ohranjati za prihodnje rodove. Menijo tudi, da je to trud, ki je poplačan.

6 RAZPRAVA IN SKLEPI

6.1 VREDNOTENJE IZJEMNIH DREVES

6.1.1 Drevo kot naravna in kulturna dediščina in naravna vrednota

6.1.1.1 Človekov odnos do narave in dreves skozi čas

V zgodovini človeške družbe in v sedanjosti je odnos človeka do posameznega izjemnega ali posebnega drevesa, skupine dreves ali izbrane drevesne vrste zelo raznolik in večstranski. Med drevesi najdemo največja in najstarejša živa bitja na Zemlji. Mogočnost, velikost, trdnost, vztrajnost, dolgoživost so lastnosti, ki v ljudeh vzbujajo občudovanje in spoštovanje, morda včasih tudi malo zavisti in željo po lastnem doseganju teh odlik.

Človekov posebni odnos do nekaterih izbranih delov narave izvira iz pradavnine, obdobja, ko se je človek začel umsko razvijati kot človek in se ločevati od živali. Kirn (2004) razmejuje štiri zgodovinska obdobja človekovega razmerja do narave: paleolitsko, neolitsko, industrijsko (moderno) ter postindustrijsko (postmoderno). Medtem ko se je v paleolitiku človek še oblikoval v govoreče in misleče bitje, je v neolitiku začel razmišljati dualistično, binarno, v nasprotujočih si pojmi. Začel je protistavljati in različno vrednotiti: narava-duh, božje-človeško, naravno-nadnaravno, materialno-nematerialno, udomačeno-divje, škodljivo-koristno ... To ločevanje je v bistvu rezultat človekovega samoizoblikovanja kot jezikovnega, govorečega, družbenega, tehničnega bitja in s tem samorazlikovanja od naravnega (Kirn, 2004) (oziroma preostalega dela narave, op. p.). O tem med drugim pričajo mnogi »sveti kraji« naravnih ljudstev, ki verujejo, da na teh krajih prebivajo božanska bitja, zaradi česar imajo pravico dostopa do njih le posebni izbranci.

Poseben odnos so naši predniki razvijali tudi do posameznih dreves ali do dreves izbrane drevesne vrste. Čaščenje drevja je splošen indoevropski in svetovni pojav (Ovsec, 1992). V antiki so drevesom, na primer lovorju, boru, lipi, hrastu, črnemu topolu in mnogim drugim vrstam, pripisovali simbolni pomen (Ovsec 1992; Kotar in Brus, 1999). Kelti so 21 drevesnih vrst izbrali za svoj horoskop. Lipa ima močan simbolni pomen tudi pri Germanih in Slovanih. Brin je bil sveta rastlina Ilirov. Hrast je bil eno najbolj čaščenih dreves v Evropi, pri Rimljanih in Germanih je bil drevo vrhovnih božanstev. Častili so ga tudi stari Grki in druga

ljudstva. Breze, ki so pogoste v Severni Evropi in Rusiji, imajo velik pomen v tamkajšnji simboliki. Jerebice so častili v Skandinaviji, na Škotskem, v Walesu in v Nemčiji. Za Kelte je bila lesnika sveto drevo in je uživala popolno zaščito. Bila je simbol povezanosti med naravo in človekom. (Kotar in Brus, 1999). Jablana in njen plod imata pomembno mesto v krščanstvu.

V krščanski teološki doktrini je človek krona stvarstva, ki naj si podredi vso naravo in vsa živa bitja v njej. Le človek je tisto živo bitje, ki ima božansko dušo. To naj bi človeka opravičevalo, da vse drugo koristi za svoje potrebe in svoje gospostvo razširja nad vsem. Posvetno, znanstveno podprto pojmovanje človeka vidi kot vrh evolucije, nad naravo. Zato je narava izključena iz kroga moralnosti. Človekova moralna razmerja se nanašajo na druge ljudi, na samega sebe ali na boga (Kirn, 2003). V industrijskem obdobju so naravni viri spremenjeni v blago. Naravo in vse v njej je dovoljeno uporabljati za boljše počutje človeka in njegov razvoj. Tudi filozofska misel novega veka je obravnavala človeka kot gospodarja narave in se ukvarjala z bojem človeka proti naravi (Descartes, Bacon, Fichte) (Kirn, 2004).

Čeprav imajo drevesa zelo široko uporabno vrednost in so zaradi potreb razvoja industrijske družbe mnogo hitreje kot prej izginjala široka gozdna prostranstva, so posamezna izjemna drevesa preživela to obdobje. Nekatera zaradi spleta srečnih naključij, druga zaradi prepričanja ljudi, da so vredna ohranitve. Drevesa, katerih starost danes ocenjujemo na tristo in več let, so bila v času industrijske revolucije (po letu 1785) stara že sto in več let. Vsaj za tista drevesa, ki so v tem obdobju rasla v naseljih, v njihovih bližini ali na drugih pomembnih lokacijah, lahko upravičeno domnevamo, da so imela v zavesti ljudi poseben pomen, zaradi katerega so jih ohranjali. Še več, to je tudi čas, ko je bila posajena ali je vzkliła večina dreves, ki jih danes obravnavamo kot izjemna drevesa. Glede na stopnjo (ne)razvitosti tedanje naravovarstvene misli lahko z veliko verjetnostjo domnevamo, da so bili razlogi ohranjanja izbranih dreves oziroma njihovega zasajanja na pomembnih lokacijah v naseljih in njihovi bližini predvsem družbeno pogojeni in ne naravovarstveni. Sporočilnost izbranih dreves, njihov pomen za družbo in odnos družbe do njih kot tudi drevesa sama, skupaj s potrebo po njihovem ohranjanju, so prehajali iz roda v rod po nenapisanih zakonih kot nekaj, kar je prevzeto iz preteklosti – za sedanost in prihodnost, torej kot dediščina, zapuščina prednikov za prihodnje rodove.

Posledice izkoriščanja narave, pretirane rabe naravnih dobrin so se pokazale kmalu. Čeprav je človeška družba izkoriščala naravo v svoje dobro, so bile nekatere posledice tega početja za družbo skrajno neugodne, celo katastrofalne. Človek je počasi prišel do spoznanja, da je potrebno misliti tudi na prihodnost in na zagotavljanje naravnih dobrin tudi za življenje prihodnjih rodov. Sodobna spoznanja o vplivu človeka na naravo kažejo, da je le-ta dolgoročno lahko poguben. Tako razmišlja Kirn (2004): »Sedaj postajajo resen problem nenamerne in nezaželene okoljske posledice znanstveno-tehnoloških, ekonomskih zmag človeštva proti naravi. Človeštvo je preživelo mnoge poraze proti naravi, vprašanje je, če bo preživelo svoje velike zmage.«

Iz problemov, ki si jih je človek sam nakopal s svojim odnosom do narave, se je začela razvijati naravovarstvena misel. Naravo je potrebno varovati in ohranjati, in sicer zaradi človeka, zaradi njegovih potreb in težnje po preživetju, po boljšem življenju. Slednje vključuje tudi možnost doživljanja narave, njenega občudovanja, estetskih užitkov v njej. Tako različni deli narave, območja, rastline in živali postanejo nekaj vrednega, kar je potrebno ohranjati in varovati pred uničenjem. Zametki novoveške ekološke ali okoljske etike Zahoda so izrazito antropocentrični, pragmatični, instrumentalni. Do naravnih bitnosti se je potrebno korektno obnašati zaradi človekovih koristi ali možnih škod. Vsa dosedanja okoljska in večinoma tudi naravovarstvena politika v bistvu temelji na pragmatičnih, instrumentalnih, antropocentričnih vrednotah. Seveda pa je še vedno bolje, da je varstvo okolja in narave antropocentrično, kot da sploh ne obstaja (Kirn, 2003).

Sodobnejša ekološka etika, ki človeka ne postavlja več na vodilno mesto v naravi, temveč priznava tudi drugim organizmom pravico do obstoja zaradi njih samih, prodira počasi. John Muir je že leta 1867 predlagal spoštovanje »pravice vseh drugih živih bitij« (Muir, 1917, v Nash, 1989). Če so bile sprva moralne obveznosti človeka pojmovane le v odnosu do (so)človeka in boga, je bilo v zametkih okoljske etike to polje razširjeno sprva še na živali. Kasneje so bile v moralne obveznosti človeka vključene tudi rastline in druge naravne bitnosti. Tako izbrani deli žive in nežive narave postanejo vrednotni objekti ali naravne vrednote, ki jih je treba varovati in ohranjati (Kirn, 2003). V najbolj radikalni, intrinzični ekološki etiki je varovanje in spoštovanje naravnih bitnosti zaradi njih samih človekova moralna obveznost. Pravico do obstoja imajo zgolj zato, ker so, ne glede na človekove morebitne ekonomske, spoznavne, estetske, medicinske in psihološke koristi.

6.1.1.2 Drevesa kot naravna dobrina, naravna in kulturna dediščina, naravna vrednota

Vse vidike človekovega večplastnega odnosa do narave lahko prepoznamo tudi v njegovem odnosu do dreves. Drevesa so naravne dobrine, ki jih človek izkorišča na najrazličnejše trajne in netrajne načine, jih deduje od prednikov in jih zapušča naslednikom. Drevesa so neme priče dogodkov v preteklosti in s tem prenašalci ljudskega spomina, narodove zgodovine. Drevesa so izjemni predstavniki svoje vrste in kot taki predmet človekovega občudovanja in spoštovanja. Drevesa so predmet njegovega znanstvenega preučevanja. Drevesa so predmet in sredstvo za posebne estetske užitke. Drevesa so sveta in so simboli nekega naroda, kulture. Drevesa so redek, dragocen, znamenit, vreden naravni pojav. Drevesa so, ker so.

Veliko večino dreves, lahko rečemo »skoraj vsa«, pojmujeemo kot naravne dobrine in jih izkoriščamo za zadovoljevanje lastnih potreb. Samo nekatera, maloštevilna drevesa pojmujeemo drugače, kot posebna, izjemna.

Ob obravnavi izjemnih dreves lahko v posameznem drevesu prepoznavamo le enega izmed zgoraj naštetih vidikov, v večini primerov pa več njih. Zato je vnaprejšnje ločevanje izjemnih dreves na tiste, ki so kulturna dediščina, in tiste, ki so naravna dediščina ali vrednota, povsem nesmiselno in v praksi nemogoče. Predvsem pa bi bilo, upoštevajoč razloge njihovega ohranjanja skozi čas, nekorektno in zelo ozkogledno, če bi drevesa, ki so bila pred stoletji zasajena ali ohranjena iz različnih kulturnih razlogov, sedaj, ko so dosegla naravovarstveno ustrezne dimenzije, razglasili za dendrološko naravno dediščino ali vrednoto, pri kateri nas njihov kulturni pomen ne zanima več ali ga celo zanikamo.

Pojem dediščine (naravne in kulturne) je v varstveno stroko uvedla UNESCO-va pariška Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine leta 1972 (Anko, 2000). SFRJ je konvencijo ratificirala leta 1974 (1974), Republika Slovenija pa je njena podpisnica kot pravna naslednica SFRJ. Pojem naravne dediščine je nadomestil pojme prirodni spomeniki (Beuk, 1920; Šivic, 1944; Piskernik, 1953), prirodne znamenitosti (Šivic, 1948, 1956; Piskernik, 1953) in naravne znamenitosti (Šoštarič, 1966, 1967), ki so bili v uporabi pred tem. Pojem naravne dediščine se je v 25 letih dobro usidral v slovenski naravovarstveni stroki in javnosti. O naravni dediščini govorita Zakon o naravni in kulturni dediščini (1981) ter Ustava Republike Slovenije v 73. členu (Anko, 2000). Pa vendar tega pojma ne najdemo eksplicitno navedenega v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Dediščina je 1. premoženje, dobljeno po

umrlem ali 2. kar je privzeto iz preteklosti (SSKJ I., 1993: 347; Anko, 2000). V sodobni varstveni stroki je časovni razpon dediščine razširjen tudi na sedanost in prihodnost. Dediščina je »nekaj, kar smo prevzeli iz preteklosti, s čimer živimo danes in kar izročamo prihodnjim generacijam« (UNESCO, 1998, cit. po Anko, 2000).

Točno tako pojmuje izjemna drevesa tudi večina gozdark in gozdarjev – anketirank in anketirancev, ki, kot rečeno, meni, da jih moramo ohranjati prvenstveno zato, ker so naša skupna dediščina, in zato, da jih bodo lahko občudovali tudi prihodnji rodovi.

Če upoštevamo, da ima večina dreves, tako v duhovnem kot v materialnem, dejansko značaj podedovanega, torej dediščine, ker so jih posadili (ali ne posekali) naši predniki, ohranjali in razvijali odnos do njih ter oboje, drevesa (materialno) in odnos do njih (duhovno, kulturno) izročili svojim naslednikom, potem preprosto ne moremo reči, da drevesa niso (več) dediščina. Nasprotno, izjemna drevesa so naša materialna in duhovna (ali kulturna) dediščina.

Vrednotenje kulturnega pomena izjemnih dreves zahteva seveda specifična znanja. Naravovarstvena stroka v tem delu nujno potrebuje sodelovanje strokovnjakov različnih družbenih ved (etnologov, zgodovinarjev, sociologov ...). Pobuda za sodelovanje mora priti in naravovarstva. V Sloveniji je strokovne literature, ki bi obravnavala družboslovne vidike drevesne naravne dediščine ali vrednot, zelo malo, tako rekoč nič. Očitno je, da so živa drevesa kot živi organizmi in del narave na družboslovnem področju praktično spregledana. Zato je na naravovarstvu, da izrazi jasno potrebo po teh znanjih, ki jih bo nato lahko vgradilo v celostno vrednotenje izjemnih dreves.

Pri vrednotenju izjemnih dreves po naravovarstvenih vidikih pa obstaja razlika, ali pristopamo instrumentalno ali intrinzično. Čeprav so kriteriji in merila lahko v obeh primerih objektivni, je eden izmed pomembnih dejavnikov položaj izjemnega drevesa in s tem njegov namen ali funkcija. Pri instrumentalnem pristopu je pomembno, da je izjemno drevo zaradi nekega razloga pomembno (uporabno) za človeka, za družbo, na primer kot učni, občudovanja vredni, potencialno turistični objekt. Izjemna drevesa, ki so daleč od ljudi, v težko dostopnih predelih, te funkcije nimajo ali je bistveno manj izražena, zato so po takem pristopu manj vredna ali celo nepomembna. Šele ko lahko vrednotimo izjemno drevo na podlagi njegovih lastnosti – ne glede na to, kako daleč je od ljudi, cest, poti – mu priznamo tudi intrinzično vrednost, vrednost ker je, táko kot je, ne glede na to, kakšno korist od njega imamo ali

pričakujemo. Ne nazadnje: v najbolj odmaknjenih predelih »preživi« marsikatero izjemno drevo in prav zaradi odmaknjenosti ima možnost, da doseže izjemne razsežnosti (prim. Budkovič, 1996). Priznanje intrinzične vrednosti izjemnega drevesa za naravovarstveno stroko navsezadnje ne bi smelo biti hujša težava. Potegnimo vzporednico z neko drugo zvrstjo naravnih vrednot. Zakon o varstvu podzemnih jam (ZVPJ, 2004) je, navsezadnje, prav vse jame razglasil za naravne vrednote, pa se pri tem ni nihče vprašal, kje ležijo in kakšno korist ima družba od vsake izmed njih!

V anketi, izvedeni v okviru te naloge med revirnimi gozdarji in drugimi gozdarskimi strokovnjaki, zaposlenimi na krajevnih enotah Zavoda za gozdove Slovenije, je med razlogi za ohranjanje izjemnih dreves njihova intrinzična vrednost dobila povprečni rang 4,6 (od 10) in s tem 5. mesto ali zlato sredino (preglednica 25). Ugotovimo lahko, da precejšen del gozdarjev, če ne večina, priznava izjemnim drevesom (tudi) njihovo intrinzično vrednost.

Na prvih dveh mestih med razlogi za ohranjanje izjemnih dreves sta po mnenju anketirank in anketirancev njihov pomen kot dediščina (rang 2,6) ter namen prepustiti jih prihodnjim rodovom (rang 3.1; preglednica 25).

Vse od sprejetja Zakona o ohranjanju narave (1999) vlada v slovenskem naravovarstvu pojmovna in praktična zmeda. V 4. členu ZON določa, da »naravne vrednote obsegajo vso naravno dediščino na območju Republike Slovenije.« S tem je potisnjen v ozadje pojem naravna dediščina ter uveden nov pojem, naravna vrednota, ni pa jasno njuno medsebojno razmerje. ZON tudi ne prinaša definicije pojma naravna vrednota.

Zaradi nejasnosti pojma naravne vrednote v ZON se v praksi srečujemo z vprašanjema, ali je naravna vrednota lahko nekaj, kar ni naravna dediščina, ter ali obstaja naravna dediščina, ki ni naravna vrednota? Slednje po črki zakona sicer ni mogoče, pa vendar smo pri primerjavi drevesnih naravnih vrednot na območju OE Postojna z občinskimi inventarji naravne dediščine naleteli na drevesa, ki so (bila) naravna dediščina, naravne vrednote pa niso.

Pojem vrednote je v različnih humanističnih vedah različno definiran. Preučevanje vrednot v filozofiji se razlikuje od preučevanja vrednot v psihologiji (Musek, 2000). Medtem ko so v filozofiji vrednote nekaj, kar je potrebno razlikovati od dejstev, je v psihologiji mogoče

vrednote preučevati tako, da jih raziskujemo kot dejstva (predmeti, občutki). Za vrednote se zavzemamo (filozofija), dejstva opazamo (psihologija) (Musek, 2000).

Kaj so torej vrednote v naravovarstvu? Ker so naravne vrednote dejstva, je razlago primerneje poiskati v psihologiji. Popovič (1973, cit. po Musek, 2000) meni, da so vrednote »vsi tisti objekti – naše védenje, medčloveški odnosi, predmeti, naravni pojavi – s katerimi se povezuje človekova potreba po trajnosti, obstojnosti.«

Z vidika varstva narave se zdi ta definicija vrednot dokaj prikladna. Glavna smotra varstva narave sta varovanje in ohranjanje delov narave, rastlin, živali, njihovih izjemnih osebkov, območij, zagotavljanje njihove trajnosti in obstojnosti. Ta potreba je izražena zaradi nas samih, zaradi misli na naše prednike in zanamce pa tudi zaradi objektov/vrednot samih po sebi, njihove intrinzičnosti.

Ker je človekovo potrebo po trajnosti, obstojnosti, mogoče zagotavljati le z ohranjanjem vse narave ali vsaj čim večjega dela narave, je v smislu določitve, kaj v naravi je vrednejše in zato vrednota, potrebno oblikovati sistem vrednotenja. Rezultat vrednotenja je določitev vrednosti vrednotenih objektov, to pa je neposredna podlaga za njihovo ohranjanje in varstvo.

Na podlagi utemeljitve vrednostnega sistema »SEH« novo (edino) definicijo naravnih vrednot predlaga Klopčič (2000): »Naravne vrednote so tisti pojavi, sestavine oziroma deli žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava, ki ima za R Slovenijo veliko znanstveno, doživljajsko ali ekosistemsko vrednost.« Pri tem pojme znanstveno, doživljajsko in ekosistemsko razumemo na podlagi v istem delu predstavljenih meril.

V tej definiciji pogrešamo le časovno komponento oziroma to, kar Popovič (1973, cit. po Musek, 2000) imenuje »človekova potreba po trajnosti in obstojnosti«. Zato predlagamo dopolnitev definicije Klopčičeve z besedami: »in jih je zato potrebno trajno ohranjati in varovati.«

6.1.1.3 Definicija drevesne naravne vrednote

Prevedba definicije naravne vrednote na izjemna drevesa, za katera smo že ugotovili, da jih družba pojmuje tako večplastno, kot jih le lahko, in da so obenem tako v materialnem kot duhovnem smislu naravna in/ali kulturna dediščina, je mogoča. Drevesne naravne vrednote so potemtakem tista drevesa, ki imajo za Slovenijo veliko znanstveno, doživljajsko in ekosistemsko vrednost in jih je zato potrebno trajno ohranjati in varovati. Ti pojmi so vsebinski del kriterijev, po katerih vrednotimo izjemna drevesa s pomočjo izbranih meril.

Natančnejša definicija se glasi: Drevesne naravne vrednote so tista drevesa ali skupine dreves, ki rastejo kjer koli v Sloveniji in imajo izjemne dimenzije in/ali habitus, so izjemne po kompleksni povezanosti, so izjemno redke in/ali imajo velik pričevalni, ekosistemski in/ali estetski pomen. Drevesne naravne vrednote so tudi izjemni osebki grmovnih vrst ter drugih vrst lesnatih rastlin, ki ustrezajo navedenim kriterijem. Drevesne naravne vrednote so naravna dediščina, obenem pa so lahko tudi kulturna dediščina. Drevesne naravne vrednote je potrebno trajno ohranjati in varovati zaradi preteklih, sedanje in prihodnjih generacij.

6.1.2 Kriteriji in merila za vrednotenje izjemnih dreves

Večplastni pomen in dojemanje dreves skozi zgodovino in v sedanosti je potrebno zajeti in upoštevati pri vrednotenju izjemnih dreves. Načini vrednotenja izjemnih dreves se med državami zelo razlikujejo in so v tesni povezanosti s tamkajšnjim odnosom do narave, do dreves, večinoma tudi v povezanosti s kulturnim izročilom naroda.

Naravovarstvena stroka v Sloveniji je v preteklosti oblikovala več predlogov vrednotenja naravne dediščine, tudi drevesne naravne dediščine oziroma drevesnih naravnih vrednot (Peterlin, 1976; Svetličič in Skoberne, 1988; Skoberne in Peterlin, 1988; Jenčič, 1999; Mastnak, 2004; Ocvirk in sod., 2004). Pristopi k izboru kriterijev in meril vrednotenja se razlikujejo in temeljijo na različnem obsegu razpoložljivih podatkov o drevesih, na strokovnem znanju ter osebnih izkušnjah avtorjev. Po reorganizaciji strokovne naravovarstvene službe in ustanovitvi Zavoda RS za varstvo narave v letu 2004 so se zelo jasno pokazale razlike v obravnavi izjemnih dreves med nekdanjimi regionalno organiziranimi zavodi. Za nadaljnje strokovno delo je zelo pomembno poenotenje kriterijev in

meril ter izdelava enotnega sistema vrednotenja izjemnih dreves. Na to potrebo so zelo jasno opozorili tudi anketiranke in anketiranci Zavoda za gozdove Slovenije, ki obenem poudarjajo nujnost po večji aktivnosti javne gozdarske službe na tem področju.

V tem delu oblikovani sistem vrednotenja izjemnih dreves temelji na analizi vseh razpoložljivih podatkov o drevesnih naravnih vrednotah, določenih s Pravilnikom o določitvi ... (2004). Podatki o posameznih lastnostih dreves se zelo razlikujejo in so različno zanesljivi. Njihovo kakovost je v veliki meri mogoče izboljšati s ponovnimi popisi dreves, ki so določena kot naravne vrednote. V nekaterih primerih (starost) pa je z razmeroma nizkimi stroški in nedestruktivnimi metodami mogoče priti le do bolj ali manj natančnih ocen. Le izjemoma so na razpolago zgodovinski podatki, na podlagi katerih je navedba starosti dovolj točna.

Kriteriji vrednotenja izjemnih dreves se med seboj razlikujejo po načinu njihovega izražanja, iz česar v veliki meri izhaja stopnja objektivnosti kriterija. Pri strokovnem delu težimo seveda k čim večji objektivnosti, vendar se pri vrednotenju izjemnih dreves, prav zaradi njihove večplastnosti, ne moremo povsem izogniti subjektivnim presojam (Jenčič, 1999; Klopčič, 2000; Ocvirk in sod., 2004).

6.1.2.1 Izjemna debelina drevesa

Izjemne dimenzije posameznega drevesa najprej pritegnejo pozornost strokovnjaka in laika. Še posebej debelina debla. Ta najbolj neposredno in učinkovito priča o mogočnosti drevesa. Drevo je najdebelejše spodaj, kjer nam je najbolj dostopno, se ga lahko dotaknemo, ga izmerimo (Jenčič, 1999). To velja predvsem za tiste vrste dreves, ki dosegajo absolutno največje dimenzije. V Sloveniji so to lipa in lipovec, pravi kostanj, dob, bela vrba. Drevesa drugih vrst, ki ne dosegajo primerljivo velikih dimenzij, vzbujajo manj pozornosti, a po strokovnih kriterijih niso nič manj pomembna. Zato je pri vrednotenju potrebno upoštevati drevesno vrsto.

Podatki o drevesnih vrstah dreves, ki so določena za naravne vrednote, so pomanjkljivi. To je najbolj izrazito pri drevesih iz rodov lip, hrastov, vrb ter pri pravih in divjih kostanjih. Če lahko pri lipah (pogojno) še primerjamo drevesa med seboj, čeprav ne poznamo vrste, je to

nemogoče pri drevesnih vrstah v ostalih rodovih, ker se vrste med seboj po doseganju dimenzij in drugih lastnostih bistveno razlikujejo.

Debelina drevesa je merljiva, torej objektivno ugotovljiva lastnost drevesa. Pri tem je pomembno dvoje: da je meritev pravilno izvedena ter da skupaj s podatkom o debelini zabeležimo tudi datum merjenja. Debelina drevesa se namreč spreminja, največkrat ker drevo raste, lahko tudi zato, ker drevo propada.

Pri veliki večini izjemnih dreves je debelina najpomembnejši kriterij vrednotenja. Izjema so drevesa izjemno (absolutno) redkih drevesnih vrst in mutanti. Debelino izjemnega drevesa določene drevesne vrste primerjamo s predlagano mejno vrednostjo za to vrsto.

Mejne vrednosti obsegov so predlagane za vse samonikle drevesne vrste v Sloveniji ter izbrane tujerodne vrste. Predstavljajo merilo, pri katerem izjemno drevo določimo za naravno vrednoto zgolj zaradi njegove debeline, ne glede na to, ali mu lahko pripišemo višjo vrednost še po katerem drugem kriteriju. Mejne vrednosti za posamezne drevesne vrste so določene na podlagi razpoložljivih podatkov o obsegih dreves, ki so določena za naravne vrednote, na podlagi podatkov o drugih izjemnih drevesih, ki so objavljeni v literaturi, na podlagi drugih strokovnih predlogov mejnih vrednosti obsegov ter na podlagi v strokovni literaturi objavljenih navedb o dimenzijah, ki jih drevesa posamezne drevesne vrste lahko dosega.

Mejne vrednosti obsegov dreves za drevesne vrste so določene tako visoko, da lahko za drevesa, ki jih dosega, ugotovimo, da sodijo med debelejšje predstavnike svoje vrste. Mejna vrednost obenem ne sme biti prenizka, saj bi v tem primeru merilo dosegalo preveliko število dreves posamezne vrste, s tem pa bi izgubilo svoj pomen.

Za tiste drevesne vrste, ki so v registru naravnih vrednot pogostejše, je praviloma na razpolago večje število podatkov o debelini (lipa in lipovec, tisa, bukev, dob, bodika, pravi kostanj, navadna smreka). Predlagana mejna vrednost (merilo) pri teh vrstah je postavljena na trdnejših temeljih kot pri vrstah, pri katerih je znanih le nekaj podatkov (preglednica 16). V teh primerih namreč ne moremo vedeti, ali so drevesa zares najdebelejši predstavniki svoje vrste ali pa najdebelejših preprosto še nismo odkrili. V literaturi so namreč predstavljena drevesa, ki po debelini prekašajo najdebelejše drevo svoje vrste, ki je določeno kot naravna vrednota, ali so jim zelo blizu (Budkovič in sod., 1996; Vidervol, 1999; Brus, 2004; Habič,

2004; Gasparič in sod., 2004; Papler-Lampe in sod., 2006). Izjemno debeli predstavniki svoje vrste prav gotovo rastejo tudi v gozdovih in bi jih s sistematičnim delom ZGS lahko odkrili, evidentirali, ovrednotili ter uvrstili med naravne vrednote. Dopuščamo možnost, da bo potrebno čez čas, na podlagi večjega števila podatkov o obsegih evidentiranih izjemnih dreves, mejne vrednosti za posamezne drevesne vrste popraviti navzgor ali navzdol.

Primerjava debeline dreves je težja pri večdebelnih drevesih. Predlagamo, da pri večdebelnih drevesih z razsoho pod 1,3 m nad tlemi in tako obliko debel, da zaradi vpliva odebelitve korenčnika merjenje debeline pod razsoho ni smiselno, za primerjavo uporabljamo izračunan obseg debla na podlagi temeljnic posameznih debel.

Prek izračuna temeljnice vsakega debla večdebelnega drevesa je mogoče izračunati primerljivi obseg debla, katerega temeljnica je enaka vsoti temeljnic vseh debel večdebelnega drevesa – tako dobimo ustrezen primerljivi obseg večdebelnega drevesa (O_{VD}):

$$O_{VD} = \sqrt{O_1^2 + O_2^2 + \dots + O_n^2} \quad \dots(3)$$

O_{VD} = obseg večdebelnega drevesa

$O_1, O_2 \dots$ = obsegi posameznih debel

6.1.2.2 Izjemna višina drevesa

Višina drevesa je, kot debelina, merljiva in zato objektivno ugotovljiva lastnost drevesa. Obstaja več metod merjenja višine dreves. V primerjavi z merjenjem debeline je merjenje višine nekoliko bolj zamudno in manj natančno (Mastnak, 2004). To je najverjetneje glavni razlog za manjše število podatkov oziroma manj natančne podatke o višinah dreves, ki so določena za naravne vrednote. V dosedanjih sistemih vrednotenja izjemnih dreves njihovim višinam niso posvečali veliko pozornosti.

G. Mlinšek (1979) navaja, da so bili pri popisu izjemnih dreves v Sloveniji v letih 1977 in 1978 sicer zbrani tudi podatki o višinah dreves, vendar so bili premalo natančni za resnejšo analizo. Kljub temu ugotavlja, da najvišje jelke in smreke dosega okrog 45 m višine, bukve,

hrasti, lipe in pravi kostanji pa prek 30 m. Poudarja tudi, da položaj drevesa vpliva na njegovo višino ter širino krošnje, zato so »naši drevesni orjaki, ki rastejo v gozdu, naša najvišja drevesa, tisti, ki rastejo izven gozda, pa so naša najdebelejša drevesa.« (G. Mlinšek, 1979, str. 49). Neodvisnost višine od debeline izjemnega drevesa poudarja tudi Mastnak (2004), zato predlaga, da pri vrednotenju izjemnih dreves upoštevamo ali debelino ali višino – glede na to, katera lastnost je pri posameznem drevesu bolj poudarjena (izjemna). Prav tako je mogoče iz podatkov o dimenzijah dreves, ki so določena kot naravne vrednote, ugotoviti, da pri izjemnih drevesih ta dva parametra nista neposredno soodvisna (slika 23).

Način vrednotenja orjaških dreves v ZDA obravnava obe dimenziji skupaj, poleg njiju pa še premer krošnje. Drevesa točkujemo po posebni formuli: obseg debla + višina drevesa + 1/4 premera krošnje (Measuring guide, 2006). Najvišje drevo na svetu raste prav v ZDA (Kalifornija). »Stratosferski velikan« je vednozeleno sekvoja *Sequoia sempervirens* (D. Don) Endl. in meri 112,34 m. Še višji je bil s 135 m mamutovec *Sequoiadendron giganteum* (Lindl.) Buchholz, imenovan »Oče gozdov« (Brus, 2004).

O najvišjih drevesih v Evropi je zanimiv prispevek objavil Bleiweis (1952), ki sicer ugotavlja, da so podatki težko dostopni in neurejeni. Najvišje v Evropi naj bi zrasle jelke (75 m), zatem smreke (60 m), macesni (53 m) ter bori (48 m), medtem ko listavci po višinah zaostajajo. Brus (1995) navaja mnogo bolj podrobne podatke o najvišjih drevesih v Evropi. Večina najvišjih dreves ne raste več, za tista, ki jih je leta 1954 izmeril Leibundgut v pragozdu Peručica v Bosni pa ni znano, ali še stojijo. Tedanje meritve so pokazale 63 m pri najvišji smreki ter 65 m pri najvišji jelki (Leibundgut, 1976).

Po podatkih The Tree Register je najvišje drevo v Veliki Britaniji duglazija »Dughall Mor« s 64 m višine, izmerjena decembra 2005 (Welcome ..., 2006). Tudi francoski gozdarji navajajo izjemne višine dreves. Tudi v Franciji je najvišja duglazija, s 60 m. Najvišji jelka in smreka merita 54 m. Neverjetne višine navajajo za bukve: 49, 48, 47, 46 m. Tudi graden je izjemno visok, 47 m (Les arbres ..., 2006).

Najvišje drevo v Sloveniji je nesporno Sgermova smreka na Pohorju (Brus, 1995, 2004), ki je bila v letu 2006 ponovno izmerjena. Zadnja meritev je pokazala 61,8 m, to je 10 cm več kot pred dobrim desetletjem (Brus, 1995; Čoderl, 2006). Vidervol (1999) poroča o izjemno visoki jelki, ki sega kar 53,5 m visoko, njen obseg pa znaša »le« 283 cm. Raste na območju

Črmošnjic. To je, po razpoložljivih podatkih, najvišja jelka v Sloveniji. V registru drevesnih naravnih vrednot ta podatek ni zabeležen.

Domnevno najvišje drevo, ki naj bi kadar koli zraslo na ozemlju Slovenije, je jelka z Rakitne, last kmeta Opeke. Pahor ob opisovanju tovorjenja lesa po Jamborni cesti iz Notranjske proti Trstu opisuje: »Z Rakitne je prišel največji jambor, kar jih je sploh znanih. Naročil ga je ladjar Henrik Angel Jazbec iz Trsta za svojo ladjo Beechdale, ki je bila leta 1894 poškodovana. V Senadolah ga je izmerila navihana mlada gostilničarka Rezka Franetič. Skupaj z vprego – tu so ga vlekli še štirje pari konj – je meril 78 m, kar ustreza parkirnemu prostoru pred gostilno. Jambor sam je meril 64 m. Takšno mero smo zabeležili tudi na Rakitni in Trstu.« (Pahor, 1981a: 73). Če se zdi podatek neverjeten, se o verodostojnosti lahko prepričamo v prispevku, ki je v celoti posvečen prav temu jamboru (Pahor, 1981b). Če je bil jambor dolg 64 m, je morala biti jelka visoka vsaj 67 m (Brus, 1995), po mnenju nekaterih celo čez 70 m.

Mastnak (2003) predlaga, da pri vrednotenju izjemnih dreves njihovo višino uporabljamo le kot kriterij za določitev drevesne naravne vrednote državnega pomena. Mejna vrednost za jelko, bukev ali druge listavce po tem predlogu znaša 42,5 m, za smreko ali macesen pa 50 m. Predlog, ki so ga oblikovali sodelavci ZRSVN (Ocvirk in sod., 2004), se nekoliko razlikuje. Mejne vrednosti naj bi veljale za določitev drevesnih naravnih vrednot, in sicer za jelko, bor, bukev ali druge listavce 42 m, za smreko ali macesen pa 50 m. Mejne vrednosti, postavljene za določitev naravnih vrednot državnega pomena, so občutno višje, in sicer za iglavce 55 m in za listavce 45 m (ibid.). Slednji predlog je nekoliko nelogičen, saj je pri jelkah in borih razlika med obema vrednostma kar 13 m, pri smreki in macesnu oziroma ostalih iglavcih pa 5 m. Menimo, da sta oba predloga (Mastnakov in predlog ZRSVN) neustrezna, saj ne upoštevata razlik v največjih višinah med drevesnimi vrstami. Katera tisa pa lahko zraste 55 m visoko?

Predlog mejnih vrednosti višin, ki smo ga oblikovali v tem delu (preglednica 16), je izdelan na podlagi podatkov o višinah dreves, ki so določena za naravne vrednote, ter na podlagi navedb največjih višin, ki jih dosegajo drevesa posamezne drevesne vrste (Brus, 2004), pri tem smo navedene največje višine zmanjšali za 10 %. Izjema so tujerodne drevesne vrste, ki na svojih naravnih rastiščih dosegajo 60, 80, celo 100 m. Kot za jelke in smreke, tudi za te vrste predlagamo mejno vrednost 45 m. Drevesa tujerodnih vrst, ki lahko na svojih naravnih rastiščih zrastejo tako visoko, naj bi v Sloveniji dosegla vsaj najvišjo mejno vrednost, ki velja za samonikle vrste, če naj jih ovrednotimo kot naravne vrednote po kriteriju višine. Izmed

dreves tujerodnih vrst, ki so določene za narave vrednote, sta se tej višini približali le dve drevesi, in sicer platana v Medlogu (podatek o višini 45 m je ocena) ter Hincejeva sekvoja s 44 m višine.)

V predlaganem sistemu vrednotenja obravnavamo debelino in višino drevesa ločeno, upošteva se tista lastnost, ki drevesu prinese več točk (enačbi (1) in (2)).

Z upoštevanjem mejnih vrednosti višin po našem predlogu, bi, zgolj po kriteriju višine, kot drevesne naravne vrednote določili 72 od 1082 dreves, za katera so podatki o višini znani. Ob predpostavki, da so podatki o višinah drevesnih naravnih vrednot dovolj točni. Med njimi sta le dve jelki, devet smrek, nobenega macesna, dva rdeča bora in pet bukev. V preglednici 9 so navedena vsa drevesa, ki so določena za naravne vrednote in so visoka vsaj 40 m.

6.1.2.3 Izjemen habitus

Habitus ali zunanji videz drevesa je odvisen predvsem od oblike krošnje in oblike debla. Habitusi drevesnih vrst se med seboj praviloma razlikujejo, kar nam omogoča prepoznavanje drevesnih vrst (Brus, 2005). Habitus na prostem rastočih, enakomerno osvetljenih dreves je značilen za drevesno vrsto. V splošnem velja, da je tak habitus tudi najbolj estetski in predstavlja ideal, ki si ga želimo povsod tam, kjer drevesa sadimo (tudi) zaradi njihovega estetskega prispevka k podobi nekega kraja (vrtovi, parki, naselja).

Habitus ocenjujemo vizualno, saj ni merljiva lastnost. Zaradi tega je neizogibna določena mera subjektivnosti, čeprav lahko za drevesno vrsto tipičen habitus prepozna in ga tako ovrednoti večina strokovnjakov. Težave se pojavijo, ko vrednotimo drevesa, ki nekoliko odstopajo od ideala, saj ne moremo govoriti o malo, srednje ali zelo izjemnem habitusu (Mastnak, 2003).

Kriterij izjemen habitus vrednotimo pojavnostno – ali je izjemen ali pa ni. Mastnak (2003) predlaga, da pri vrednotenju izjemnih dreves izjemen habitus pripišemo samo drevesom s somerno, lepo razvito krošnjo ter jasnim razvejitvenim vzorcem, tipičnim za vrsto. Pri tem sta pomembni oblika in velikost krošnje ter njeno razmerje do debla, ki posebej jasno poudari

ogrodje in zgradbo posamezne drevesne vrste (Shigo, 1991, v Ocvirk in sod., 2004), kar je praviloma uresničeno pri drevesih, rastočih na prostem.

Idealni habitus drevesa je cilj, ki ga z nego gozda skušamo doseči tudi v gozdarstvu. Deblo mora biti ravno, lepo izraženo, krošnja simetrična. Razlika je le v velikosti oziroma globini krošnje, ki mora biti pri drevesih, ki rastejo v gozdu, ustrezno manjša, da je deblo polnolesno in kakovostno. Seveda bi bilo nesmiselno najlepše oblikovana drevesa v gozdu, ki imajo praviloma najbolj kakovosten les, vrednotiti kot izjemna drevesa z izjemnim habitusom. V gozdu izstopajo, so izjemna, drevesa nenavadnih oblik, ki so lahko posledica delovanja okoljskih dejavnikov ali sprememb v genetskem zapisu (mutanti). Svetličič in Skoberne (1988) drevesa nenavadnih oblik poimenujeta »igra narave«. V gozdu in gozdnem prostoru pa so izjemna tudi drevesa z zelo velikimi, košatimi krošnjami. Ta običajno rastejo na gozdnem robu, ob gozdnih cestah, na lazih ali ob samotnih gozdarskih in lovskih kočah. Velikokrošnjata drevesa pogosto pričajo o nekdanji rabi tal, na primer o pašnikih, kjer so – nekoč na prostem rastoča – s svojimi širokimi krošnjami dajala senco pašni živini. Tak način obravnave izjemnega habitusa pri vrednotenju dreves predlagajo tudi na ZRSVN (Ocvirk in sod., 2004).

Pri vrednotenju izjemnega habitusa moramo upoštevati tudi položaj drevesa ter ločeno obravnavati drevesa v odprti krajini ter v naseljih in drevesa v gozdu in gozdnem prostoru. V prvem primeru izjemen habitus pripišemo pravilno oblikovanim drevesom s tipičnim habitusom glede na drevesno vrsto. V gozdu in gozdnem prostoru izjemen habitus pripišemo nenavadno oblikovanim drevesom ter drevesom z zelo velikimi in košatimi krošnjami. Izjemen habitus (razen pri mutantih) vrednotimo poleg debeline ali višine drevesa kot dodatno izjemno lastnost.

V opisih dreves, ki so določena za naravne vrednote, prevladujejo oznake »lep, značilen habitus, velika krošnja«, navedena pa so tudi drevesa z nenavadnimi oblikami. Taka drevesa navajajo tudi drugi avtorji, in sicer pretežno za drevesa v gozdu in gozdnem prostoru. Čas (1981) opisuje smreke – viharnike z desetimi in več vrhovi, ki kljubujejo bičanju vetra, teži snega in udarcem strele na Koroškem. Smreka s sedmimi glavami je zabeležena na Jelovici (Papler-Lampe in sod., 2006). Na Bohorju raste bukev s »konjsko glavo« (Bogovič, 1999), na Mašunski gozdni učni poti pa bukev z izjemno veliko rakavo tvorbo na deblu (Habič in sod,

1998). Nad Stranami, na zaraščajočem se pašniku, raste črni bor z nenavadno, dežnikasto krošnjo (Habič, 2004).

Posebno obravnavo zaslužijo v naravnem okolju rastoči mutanti, katerih nenavadna oblika je posledica spremenjenega genskega zapisa. Najbolj znani so mutanti smreke, kačje smreke *Picea abies f. virgata* (Brus, 2005). V registru naravnih vrednot je zabeleženih 6 kačjih smrek. Med njimi ni kačjih smrek v Trenti (Mlekuž, 2005), pri Pokojniku nad Sevnico (Bogovič, 1999) in tiste na Slivnici (Evidenca izjemnih dreves OE Postojna). V registru naravnih vrednot in v drugi literaturi so opisani tudi drugi mutanti, kot so stebrasta smreka (Bogovič, 1999; Habič, 2004), Brinarjeva jelka na Rakitni (Skoberne in Peterlin, 1991).

Naravni mutanti so zaradi izjemne genske zasnove pomembni tudi ali predvsem zaradi ohranjanja biotske pestrosti, v tem primeru genetske pestrosti v Sloveniji. Predvsem za kačje smreke velja, da so to večinoma mlada in majhna drevesa, ki se po dimenzijah ne morejo primerjati z drugimi izjemnimi drevesi. Izjemna genetska zasnova, ki se izraža z izjemnim habitusom, je sama po sebi zadosten razlog za določitev teh dreves za naravne vrednote, ne glede na njihovo debelino ali višino, zato je ovrednotena s sto točkami.

Izjemen habitus obravnavamo tudi v skupini grmovnih vrst, kadar so osebki drevesaste oblike. Ena izmed glavnih razlik med drevesi in grmi je prav oblika rasti, saj grmi praviloma nimajo glavnega debla, pač pa se tik nad tlemi močno razvejijo. Posamezni osebki grmovnih vrst, ki imajo drevesast habitus, so zato izjemni. Zelo pogosto je tak habitus posledica oblikovanja osebka z obrezovanjem. Izjemen, drevesast habitus osebkov grmovnih vrst vrednotimo kot dopolnilni kriterij ob debelini ali višini, vendar ne glede na to, kje tak osebek raste.

6.1.2.4 Kompleksna povezanost

Kriterij kompleksne povezanosti je zelo kompleksen, saj v njegovem okviru obravnavamo široko paleto povezanosti izjemnih dreves z njihovo ožjo ali širšo okolico.

Pri nekaterih merilih tega kriterija je vrednotenje povsem objektivno. Za vsako izjemno drevo, ki ga vrednotimo, je mogoče ugotoviti ali je del širše naravne vrednote ali

zavarovanega območja (Skoberne in Peterlin, 1988; Mastnak, 2004). Izjemna drevesa, ki rastejo na zavarovanih območjih, ustrezno ovrednotimo po kriteriju kompleksne povezanosti. Če je drevo, ki je opredeljeno kot naravna vrednota, del zavarovanega območja, ki ga je razglasila država, potem je ta naravna vrednota državnega pomena (Uredba o spremembi uredbe o zvrsteh ..., 2003: 4. odst. 3.a čl.). Ta določba pri določanju pomena drevesnih naravnih vrednot pri pripravi Pravilnika o določitvi ... (2004) ni bila upoštevana.

Medsebojna zraščenaost dveh (ali več) dreves je najbolj neposredna, fizična povezanost. Kot tako razumemo tudi, kadar se debla ali krošnji dveh dreves ovijajo in prepletajo ter na ta način ustvarjajo poseben, zanimiv pojav.

Posebno pozornost in presojo zahtevajo skupine izjemnih dreves. Iz opisov drevesnih naravnih vrednot v registru je v nekaterih primerih težko razbrati, ali so tudi drevesa, ki so omenjena ob nekem drevesu, ki je določeno za naravno vrednoto, prav tako naravne vrednote ali ne. Drugo vprašanje je, ali imajo vsa drevesa v skupini enak pomen. Kot primer navajamo tisi v Stranah pod Nanosom. Zabeleženi sta kot ena drevesna naravna vrednota (Id. št. 302) državnega pomena. Debelejša tisa meri v obsegu 410 cm, tanjša pa 201 cm. Sklepamo, da je kot naravna vrednota opredeljena skupina obeh dreves, torej sta obe drevesi naravni vrednoti državnega pomena.

Pri obravnavi skupine izjemnih dreves je, poleg drugih lastnosti dreves, nujno določiti, koliko in katera drevesa sestavljajo skupino. Ker to pri opisih drevesnih naravnih vrednot v registru ni dosledno narejeno, je nemogoče ugotoviti, koliko dreves je določenih za naravne vrednote. Skupina dreves mora biti nadalje opisana tako, da ni dvoma, na katero drevo se nanašajo določeni podatki (dimenzije ...). Pri evidentiranju izjemnih dreves na območju OE Postojna je bil uporabljen poseben opisni obrazec za skupino dreves (Habič, 2004). Primerno je, poleg opisa, izdelati tudi skico skupine dreves, ki omogoča povezavo med drevesi in zabeleženimi podatki ter poznejše spremljanje stanja posameznih dreves ter skupine kot celote.

Izjemnim drevesom, ki so del vsebine učnih poti ali rastejo ob označenih planinskih in drugih pešpoteh, pripišemo kompleksno povezanost po tem merilu. V gozdnem prostoru imajo te poti navadno določeno vsaj drugo stopnjo ene izmed socialnih funkcij (poučne, rekreacijske, turistične).

Pri naslednji skupini meril za vrednotenje kriterija kompleksne povezanosti je subjektivnost nekoliko bolj izražena. V večini primerov je povezanost izjemnega drevesa z neposredno okolico še vedno nedvoumna, mogoče pa so seveda tudi situacije, v katerih smo pri vrednotenju lahko v dvomih. Kompleksno povezanost upoštevamo v primerih, ko so drevesa posajena ob objektih z namenom estetsko obogatiti lokacijo ali povečati njeno funkcionalnost. To so drevesa posajena ob kapelicah in znamenjih (ali pa so znamenja postavljena pod drevesa), ob pokopališčih, v vrtovih, parkih, ob graščinah. Nekatera izmed teh dreves so morda imela v preteklosti poseben pomen, ki pa se je s časom izgubil ali čaka, da ga odkrijemo.

6.1.2.5 Redkost

Redkost je dodatni kriterij vrednotenja izjemnih dreves, poleg debeline ali višine. V primerih absolutne redkosti pa je ta kriterij samostojen, to pomeni, da je obstoj drevesa absolutno redke drevesne vrste v naravnem okolju že dovoljšen razlog za to, da drevo opredelimo za naravno vrednoto, ne glede na njegove dimenzije. To velja za dve samonikli drevesni vrsti v Sloveniji, oplutnik *Quercus crenata* Lam. in tatarski javor *Acer tataricum* L. (Brus, 2004). Ker pojav neke redke samonikle drevesne vrste v nekem zaključenem območju pomembno prispeva k biotski pestrosti tega območja, določenim merilom redkosti dajemo večjo težo (preglednica 20).

Pri vrednotenju kriterija redkosti izjemnih dreves, zlasti na večjih območjih, se v praksi kot zelo uporabni izkažejo geografski informacijski sistemi. Za uspešno vrednotenje je v tem primeru namreč potreben zelo dober prostorski pregled pojavljanja izjemnih dreves določene drevesne vrste na nekem območju. Na območju OE Postojna smo ob takem pregledu ugotovili, da v strnjenih gozdovih na Javorniško-Snežniškem pogorju rastejo le štiri drobnice, štiri bodike in ena lesnika (Evidenca izjemnih dreves OE Postojna). Pravzaprav so to edini evidentirani osebki teh vrst na celotnem območju OE. Eden izmed evidentiranih gradnov pa raste na lazju sredi snežniških gozdov na izjemni nadmorski višini 970 m.

Merila vrednotenja kriterija redkosti, ki jih predlagamo v tej nalogi, gre razumeti kot poskus. Podrobnejše prostorske analize pojavljanja redkih drevesnih vrst, ki bi vključevale tudi areale razširjenosti posamezne drevesne vrste, vključno z nadmorsko višino pojavljanja, ali pa

fitogeografska območja, gozdne združbe in druge parametre, bi bile dobra osnova za bolj utemeljena merila kriterija redkosti. Kar je zelo redko, je tudi bolj skrito in težje opazno, obenem pa toliko bolj dragoceno.

6.1.2.6 Ekosistemski pomen

Svetličič in Skoberne (1988) med biološkimi izhodišči navajata tudi ekološka izhodišča za vrednotenje izjemnih dreves, ki jih utemeljujeta s pomenom drevesa kot življenjskega prostora za predstavnike živalskih vrst, ki imajo tu svoja zatočišča. Podobno razmišlja Mastnak (2003), ki posebej opozarja na navzočnost žuželk, ptičjih gnezd in drugih vretenčarjev. Poleg navzočnosti ogroženih ali zavarovanih vrst »ptic, žuželk in vretenčarjev« Mastnak razširja kriterij ekosistemske pomembnosti še na pomembno habitatno vlogo drevesa v grajenem okolju ali v odprti krajini.

Predpostavljamo, da so z besedno zvezo »ogroženih ali zavarovanih vrst« (Mastnak, 2003) mišljene zavarovane prosto živeče živalske vrste, navedene v Uredbi o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (2004). Poleg njih bi morali upoštevati tudi mahove, lišaje in glive, ki se prav tako pojavljajo na drevesih. Glive se značilno pojavljajo na drevesih, ki kažejo znake propadanja zaradi poškodb in upada vitalnosti (Reš, 1998; Jurc in Jurc, 2002). Navzočnost živalskih in drugih vrst na drevesu v bistvu ni nič izjemnega, če je drevo del njihovega habitata. Verjetnost, da je izjemno drevo gostitelj vsaj ene zavarovane vrste, je zelo velika. Praktično ugotavljanje njihove navzočnosti pa je lahko zelo težavno in zamudno. Dodaten problem so potrebna specialistična znanja za prepoznavanje nekaterih vrst. Pavšalna ocena, da je neko izjemno drevo gostitelj neke zavarovane vrste, brez navedbe konkretne vrste, pač ne more biti strokovna podlaga za vrednotenje. Poleg tega se vrste, ki gostujejo na nekem drevesu, lahko relativno hitro menjajo.

Posamično rastoča drevesa ali njih skupine v kmetijski in urbani krajini imajo velik ekosistemski pomen ne glede na stopnjo ogroženosti ali stanje zavarovanosti vrst, katerih gostitelji so. Pirnat (1991b) navaja, da prosto rastoča drevesa vplivajo na osvetljenost, temperaturo in vlažnost zraka ter zmanjšujejo vetrovnost v svoji okolici. Drevesa so gostitelji različnih vrst žuželk (odvisno od drevesne vrste), kar pomembno zgosti prehranjevalni splet, zlasti za ptice. Zato posamično rastoča drevesa močno vplivajo na stabilnost okoliškega

ekosistema (Pirnat, 1991b). Drevesa v odprti krajini imajo velik pomen tudi za druge vrste živali (Wildermuth, 1980, v Pirnat, 1991b; Papež in sod., 1997), katerih gibanje v območju brez skrivališča je omejeno. Posamično rastoča drevesa, poleg skupin druge drevesne vegetacije, za te vrste pomenijo predvsem možnost skrivališča pa tudi mesto hranjenja in s tem možnost prehajanja živali prek odprte krajine – »stopni kamni«.

Zagotovo so to poglavitni razlogi, na podlagi katerih je v predlogu sistema vrednotenja izjemnih dreves ZRSVN (Ocvirk in sod., 2004) pri kriteriju ekosistemske pomembnosti poudarjen zlasti položaj posameznega drevesa ali skupine dreves v kmetijski krajini in na urbanih površinah. Kot ekosistemsko pomembna drevesa so v predlogu ZRSVN tudi osamljena drevesa rastišču ustrezne drevesne vrste sredi monokultur v spremenjenih ali izmenjanih gozdovih ter drevesa na ekstremnih rastiščih. Za slednje je potrebna nadaljnja določitev ekstremnih rastišč za posamezne drevesne vrste (Ocvirk in sod., 2004).

Na podlagi opazovanj gibanja izbranih vrst ujed v kmetijski krajini, v povezavi s prosto rastočimi drevesi, ter na podlagi druge strokovne literature Pirnat (1991b) ocenjuje, da naj bi bila razdalja med drevesi v kmetijski krajini največ 200 m (eno drevo na 4 ha), kjer ni gozda ali ostankov gozdne vegetacije.

Ekosistemski pomen izjemnih dreves je dodatni kriterij poleg debeline ali višine dreves. Glede na to, da je ekološki pomen dreves tem večji, čim manj je dreves v kmetijski krajini, predlagamo več meril v tem kriteriju (preglednica 21).

6.1.2.7 Pričevalni pomen

Pričevalni pomen izjemnega drevesa izhaja iz odnosa posameznika, skupnosti (vaške, lokalne) ali naroda do drevesa kot sredstva, s katerim je za dolgo, stoletja dolgo, na javnem mestu zapisano sporočilo. Najpogosteje z enim samim drevesom, najpogosteje z velikolistno lipo. Drevo je izbrano zaradi njegove sposobnosti za dolgo življenje, ki traja mnogo generacij človeških življenj, zaradi njegove trdnosti in sposobnosti kljubovati, zaradi njegovih mnogih dobrejnih vplivov na okolico, zato, ker je del narave, iz katere izhajamo, in zato, ker v sebi nosimo zapis o njegovi simboliki.

Zelo izražen, a še premalo preučen, je pričevalni pomen vaških dreves v Sloveniji. Pri vrednotenju izjemnih dreves je potrebno upoštevati, da vsako drevo, ki raste v vasi, še ni »važko drevo« v pravem pomenu besede. Vaška drevesa so imela v preteklosti posebno mesto in funkcijo v življenju vasi. V Sloveniji so bile to predvsem velikolistne lipe. Ovsec (1992) navaja, da je imela lipo vsaka slovenska vas že pred Karlom Velikim (8. st.). Tudi v poznejšem času je bila lipo na vasi središče vsega družabnega življenja, kjer so se odvijala vaška zborovanja, posvetovanja hišnih gospodarjev, pravde in rabsodbe, veselice, plesi, sejmi in drugi pomembni dogodki. Lipo je, poleg kmečkega prebivalstva, cenilo in spoštovalo tudi plemstvo in meščanstvo, zato so imela ta drevesa pomembno vlogo tudi v življenju mest (Vrhovnik, 1934; Sattler in Stele, 1973; Pavlin, 1906, v Mayer, 1988; Ovsec, 1992).

Ponekod (Vrba, Nemški Rut) so pod vaškimi lipami še ohranjeni posebni kamni, ki so nekoč rabili kot sedeži za hišne gospodarje v vasi, zato se je njihovo število ujemalo s številom kmečkih gospodarstev (Ovsec, 1992). O pomenu vaških dreves pričajo tudi kamnite mize pod njimi. Na območju OE Postojna najdemo kamniti mizi pod lipo v Matenji vasi in pod lipo pri cerkvi v Orehku. O spremenjeni vlogi in izgubljenem pomenu središčnega vaškega drevesa v sodobnem času marsikje zgovorno pričajo kontejnerji za odpadke pod drevesom.

Pričevalni pomen pripisujemo tudi t.i. »hišnim drevesom«. V literaturi, razen navedbe tega pojma (Jenčič, 1999; Ocvirk in sod., 2004), nismo našli definicije hišnega drevesa. V registru naravnih vrednot se navedba »hišno drevo« pojavlja skoraj izključno pri drevesih, ki rastejo v mariborski območni enoti ZRSVN, le izjemoma v drugih območnih enotah. Domnevamo, da se izraz »hišno drevo« ne nanaša zgolj na lokacijo izjemnega drevesa v bližini neke hiše, praviloma kmetije, temveč ima v tem okolju prav posebno funkcijo oziroma uporabno vrednost (zaščita, senca, lipovo cvetje za čaj, med, plodovi, npr. pravi kostanj ipd.). Tega ali tako razumljenega izraza torej ne moremo enačiti z opisom: »... drevo raste pred hišo št. n«. Kot »hišno drevo«, ki mu pripisujemo izjemen pričevalni pomen, razumemo drevo izjemnih dimenzij v neposredni bližini domačije, katerega navzočnost povezuje več generacij iste družine.

Pričevalni pomen imajo drevesa, posajena v spomin na posebne dogodke v življenju skupnosti ali posameznika. Nekoč so sadili drevesa ob zmagah nad Turki (turške lipe) (Sattler in Stele, 1973; Ovsec, 1992). Nekatera drevesa nosijo spomin na znane osebnosti (Glavarjava lipo v Komendi, Levstikova lipo v Dolnjih Retjah pri Velikih Laščah). Na območju OE

Postojna je pričevalni pomen pripisujemo lipi, ki jo je na Mašunu posadil H. L. Schollmayer leta 1888 (Schollmayer, 1998).

Ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991 so ponekod posadili drevesa (Ljubljana, Cerknica, Lož). Občina Cerknica je dve drevesi zavarovala z občinskim odlokom (Odlok o razglasitvi ..., 1992). Lipa na Trgu Republike sredi Ljubljane ni zavarovana. Ta drevesa seveda še ne dosegajo nikakršnih izjemnih dimenzij. Ker so bila drevesa posajena kot narodov simbol in v spomin na prelomen zgodovinski dogodek, jih je potrebno ohranjati ne glede na njihove dimenzije. Drevesa pogosto sadijo tudi ob drugih svečanih in izjemnih priložnostih ali dogodkih. Ker s tem drevesa pridobijo vlogo nosilca sporočila o nekem pomembnem dogodku, so neke vrste živi spomeniki. Iz naravovarstvenega vidika ta drevesa (še) nimajo kakšne posebne vrednosti, zato pa so toliko bolj pomembna kot kulturna dediščina slovenskega naroda, lokalne ali širše skupnosti. Žal jih stroka, ki skrbi za kulturno dediščino, ne prepozna kot elemente, potrebne strokovne obravnave, nege in varstva.

6.1.2.8 Estetski pomen

Kriterij vrednotenja estetskega pomena izjemnih dreves je izmed vseh kriterijev najbolj subjektiven, saj je dojemanje estetike stvar osebnih občutij. Pa vendar obstajajo določena splošna merila v zvezi s tem. Barvitost, harmoničnost, pozitivno izstopanje iz okolice ali skladna interakcija z okolico so lastnosti, ki pri ljudeh večinoma vzbujajo estetska občutja (Klopčič, 2000).

V Zakonu o ohranjanju narave (ZON-UPB2, 2004) ter Uredbi o zvrsteh ... (2002) estetskega pomena ne najdemo med kriteriji za določanje naravnih vrednot. Menimo, da ga je kljub temu potrebno upoštevati pri vrednotenju izjemnih dreves.

Da bi drevesu pripisali estetski pomen, mora biti izpolnjen osnovni pogoj, da je drevo estetsko, ustreza čutu za lepoto. Le tako drevo lahko bistveno prispeva k estetiki svoje okolice. Marušič (1988) navaja, da scenski potencial oziroma privlačnost krajine izražamo z intenziteto krajinskega prizorišča in kakovostnih elementov krajinskega prizorišča, ki delujejo na opazovalca. Čeprav je odzivnost na te elemente močno odvisna od opazovalca, je ta nedvomno tem lažja, čim bolj opazovani predmet izstopa iz okolice.

Na podlagi izvedene slikovne ankete, v kateri so različne skupine oseb ocenjevale lepoto posamično rastočih dreves v krajini, Pirnat (1991a) ugotavlja, da so pri ocenah estetsko najbolj privlačnih dreves sicer rahla, a ne bistvena odstopanja med skupinami (gozdarji, lastniki dreves).

V naseljih, vrtovih, parkih, ob zgradbah rastoča drevesa so bila praviloma posajena med drugim tudi z namenom polepšanja okolice. Drevesa pomenijo nenadomestljivo arhitekturno oživitev mesta. Posamezna drevesa, praviloma v urbanem okolju, z vidika nege in vzdrževanja obravnava arboristika, katere cilj je zdravo, estetsko in varno drevo (Oven, 2000). Z estetskim pomenom drevesa v drevoredih, vrtovih in parkih kot tudi z estetskim pomenom drevoredov, vrtov in parkov se nujno srečujemo tudi pri obravnavi oblikovane narave kot zvrsti naravnih vrednot.

Lepoto drevesom in njihovem prispevku k lepoti okolice priznavamo tudi v gozdnem prostoru. Gozdarke in gozdarji - anketiranke in anketiranci so v anketi, izvedeni v okviru tega dela, med razlogi za ohranjanje izjemnih dreves na visoko 4. mesto postavili dejstvo, da »so vredna občudovanja«. Doživljanje dreves, njihovo občudovanje, tudi zaradi tega, ker so lepa, je torej pomemben razlog za to, da posamezna drevesa v gozdnem prostoru ohranimo, za razliko od vseh okoliških dreves, namenjenih pridobivanju lesa.

Kriterij estetskega pomena izjemnega drevesa je dodatni kriterij, ki ga upoštevamo poleg debeline ali višine drevesa.

6.1.2.9 Kriteriji določanja naravnih vrednot po ZON, ki niso primerni za vrednotenje izjemnih dreves

6.1.2.9.1 Starost

Starost drevesa je mogoče z ustrezno natančnostjo ugotoviti le na podlagi pisnih ali slikovnih virov. Za starosti dreves nekaj sto let, je ustno izročilo v večini primerov dokaj nezanesljiv vir informacij. Pirnat (1991a) ugotavlja, da so bili pri ocenah starosti prosto rastočih dreves neskladni celo njihovi lastniki ter družinski člani.

S staranjem drevo prirašča, zato so starejša drevesa praviloma debelejša in višja. Z vrednotenjem debeline in višine drevesa zato posredno vrednotimo tudi starost. Hitrost priraščanja je pri drevesih iste drevesne vrste odvisna tudi od mnogih drugih dejavnikov, predvsem pa se zelo razlikuje med drevesnimi vrstami. Med vrstami so velike razlike tudi v najvišji starosti, ki jo lahko doseže drevo posamezne vrste – od nekaj deset let do tisoč in več let. Medtem ko je na primer sto let stara tisa še »najstnica«, za navadne breze velja, da le redko dosežejo to starost (Brus, 2005). Zato bi morali, kot pri debelini in višini, tudi starost dreves vrednotiti glede na drevesno vrsto.

Analiza registra drevesnih naravnih vrednot je pokazala, da je zanesljivih podatkov o starosti dreves, ki so določena kot naravne vrednote, izredno malo. Ob ponovnih (periodičnih) popisih bi bilo sicer dobro zbrati več informacij o starosti dreves, ki so določena kot naravne vrednote. Kljub temu bi zelo težko prišli do dovolj zanesljivih podatkov o njihovi starosti, ki bi jih lahko uporabili za vrednotenje.

O tem, kako so ocene starosti drevesa lahko bistveno različne, zgovorno priča dobro dokumentiran primer tise v Stranah pod Nanosom. Po legendi, ki kroži med ljudstvom, naj bi pod njo pridigal sv. Hieronim, ki je živel v 4. (četrtm!) stoletju (Habič, 2001). Leta 1862 jo je Deschmann (1862), brez sence dvoma, razglasil za najstarejše drevo na Kranjskem, ker naj bi bila stara najmanj 985 let. Pri tem je leta 1860 izmerjeno drevo primerjal s širino letnic na nekem kolutu 150 let stare tise. V zapisu o botaničnih naravnih spomeniki Kranjske jo omenja Pavlin (1906, v Mayer, 1988) in navaja starost med 1200 – 1600 leti. O isti tisi je pisal Putick

(1907), ki je svoje meritve prav tako primerjal s prerezi tanjših tis v okolici. Njeno starost je ocenil na 1250-1340 let. Hribar (1962) je leta 1960, sto let po Deschmannu, tiso ponovno izmeril. Na podlagi predhodnih meritev Deschmanna in Puticka ter izračunov povprečne širine letnice, Hribar starost tise v Stranah ocenjuje na 450-500 let. Pri tem posebej poudarja, da tisa raste na dobro osvetljenem mestu, neposredno pod njo pa izvira studenec, torej ima na voljo obilo vode. Na starost okrog 500 let kažejo tudi današnje meritve in izračuni povprečnih prirastkov po letu 1860.

Do ocen starosti, brez uporabe destruktivnih metod, tudi danes najpogosteje prihajamo na podlagi primerjave z enako debelimi, istovrstnimi drevesi, katerih starost je bila ugotovljena na prerezih debel (White, 1998; Dating Yews, 2005). O tem, da je večina dreves izjemnih dimenzij tudi izjemne starosti, v okviru svoje drevesne vrste, nihče ne dvomi. Z izjemnimi dimenzijami je torej posredno ovrednotena tudi izjemna starost. Na podlagi vseh navedenih razlogov menimo, da (ocenjena) starost izjemnih dreves ni primeren kriterij za njihovo vrednotenje. Če pa je starost nekega izjemnega drevesa dobro dokumentirana, to drevo (lahko) vrednotimo po njegovem pričevalnem pomenu – saj je prav zaradi njegovega pričevalnega pomena najverjetneje ohranjena dokumentacija o času (in vzrokih) njegovega »rojstva«.

6.1.2.9.2 Ohranjenost

V prvi predstavitvi vrednotenja naravne dediščine (Peterlin, 1976) kriterija ohranjenosti ne zasledimo. Svetličič in Skoberne (1988) ta kriterij uvrščata med biološka, natančneje, dendrološka izhodišča. Po njunem je ohranjenost izražena že s tem, da drevo je in da je videti kot drevo: »Ohranjenost drevesa nam karakterizira videz drevesnega osebka, ...» (Svetličič in Skoberne, 1988: 92). Ob dejstvu, da vsako drevo prej ali slej začne propadati, izpostavljata problem odločitve o tem, kdaj je drevo tako poškodovano, da mu ohranjenosti ne moremo več pripisati. Tako pojmovanje kriterija ohranjenosti nam ne omogoča izluščiti najbolj ohranjenih dreves kot tudi ne razlikovati izjemnih dreves od vseh drugih dreves.

Pri določanju najpomembnejše naravne dediščine (Skoberne in Peterlin, 1988, 1991) je bil kriterij ohranjenosti povezan le v povezavi z ohranjenostjo ekosistemov, kjer je bilo ključno

merilo odsotnost ali minimalen človekov vpliv na ekosistem. Ker drevesa niso ekosistemi, je razumljivo, da ta kriterij pri vrednotenju izjemnih dreves ni bil uporabljen.

ZON (ZON-UPB2, 2004: 37. čl.) med strokovnimi merili (kriteriji) navaja tudi ohranjenost. Mastnak (2003) sicer navaja, da je, sodeč po strokovni literaturi, ohranjenost naravno stanje, zaradi katerega ima del narave pričevalne lastnosti. Če bi kriterij ohranjenosti pojmovali na ta način, bi se v bistvu pričevalnost izjemnega drevesa podvojila. Zato Mastnak predlaga razlago kriterija ohranjenosti izjemnega drevesa z odsotnostjo poškodovanosti ali drugega neugodnega stanja. Med neugodna stanja, za razliko od Mastnaka, ne štejemo razsohosti ali večdebelnosti, pač pa navzočnost bolezní, gliv ipd. Predlog vrednotenja izjemnih dreves ZRSVN (Ocvirk in sod., 2004) tega kriterija ne obravnava.

Menimo, da kriterij ohranjenosti ni primeren za vrednotenje izjemnih dreves, pač pa bi ga bilo potrebno upoštevati pri nekaterih drugih zvrsteh naravnih vrednot (ekosistemske, krajinske naravne vrednote, oblikovana narava).

6.1.2.9.3 Tipičnost

Tipičnost je merilo vrednotenja naravnih pojavov, ki ga uporabljamo za tiste naravne pojave, območja, po katerih so v strokovni literaturi opisani določeni naravni pojavi. Taki primeri so pogosti pri geomorfoloških, geoloških in drugih zvrsteh naravnih vrednot (Skoberne in Peterlin, 1988). Pri drevesnih naravnih vrednotah so primeri »tipičnosti« nekega pojava zelo redki, Mastnak (2003) navaja Brinarjevo stebrasto jelko z Rakitne kot tipično predstavnico neke vrste mutanta, ki je bil prav na primeru tega drevesa predstavljen v strokovni literaturi.

Drevesa, ki s svojim habitusom kažejo, da imajo mutiran genski zapis, so v splošnem edina skupina dreves, pri katerih bi lahko uporabili merilo tipičnosti. Ker pa so zelo redka in ker so zaradi iste lastnosti že ustrezno ovrednotena po kriteriju izjemnega habitusa, menimo, da merila tipičnosti ni smiselno uporabljati pri vrednotenju izjemnih dreves.

6.1.2.9.4 Znanstveno-raziskovalni pomen

V Inventarju najpomembnejše naravne dediščine Slovenije (Skoberne in Peterlin, 1991) sta ločeno obravnavana vrednotenje naravne dediščine ter določanje namembnosti naravne dediščine. Med različnimi namembnostmi je opredeljena tudi znanstveno-raziskovalna namembnost. Naravna dediščina, torej lokalitete ali objekti, naj bi bili namenjeni strokovnemu in znanstvenemu raziskovalnemu delu. Kot primeri so navedeni vodni biotopi, jame, geomorfološka in geološka naravna dediščina.

Uredba o zvrsteh ... (2002) med kriteriji vrednotenja naravnih vrednot navaja znanstveno-raziskovalni pomen. Pomen in namembnost nista sinonima. Kljub temu Mastnak (2003) meni, da je znanstveno-raziskovalni pomen drevesa kot naravne vrednote izražen z obravnavo drevesa v strokovnih ali znanstvenih člankih.

Znanstveno-raziskovalni pomen ni ustrezen kriterij za vrednotenje izjemnega drevesa, saj je dejstvo, da je drevo zanimivo za znanstveno-raziskovalno delo, v vsakem primeru posledica neke druge izjemne lastnosti drevesa – ne pa razlog njegove izjemnosti.

Poleg tega bi bilo potrebno določiti, za katero področje znanosti oziroma za katero stroko je posamezno izjemno drevo zanimivo. Glede na široko razvejanost znanosti je za vsako izjemno drevo mogoče pričakovati, da je zanimivo tudi za znanstveno-raziskovalno delo (namen). Povedano drugače – vsako izjemno drevo, še zlasti tisto, ki ga uvrščamo med naravne vrednote, ima (bi moralo imeti) tudi velik znanstveno-raziskovalni pomen – za različna področja znanosti: dendrologijo, botaniko, genetiko, krajinsko ekologijo, krajinsko arhitekturo, arboristiko, urbanistiko, etnologijo, zgodovino... in, prvenstveno, za varstvo naravne dediščine.

Tako ni mogoče in ni smiselno ločevati, katero drevo in za katero področje znanosti je pomembnejše. Znanstveno-raziskovalni pomen torej ni primeren kriterij za vrednotenje izjemnih dreves.

6.2 OHRANJANJE IZJEMNIH DREVES IN DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT

Sistem ohranjanja drevesnih naravnih vrednot razumemo kot celostni sistem, ki zagotavlja ustrezno obravnavo, nego in trajnostno rabo vsakega posameznega izjemnega drevesa in drevesa, ki je določeno za naravno vrednoto, kot tudi celotnega fonda drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji. Gre torej za dva nivoja ohranjanja v celotnem sistemu.

Pri individualnem ohranjanju vsakega drevesa je potrebno upoštevati, da se zaradi raznovrstnih razmer in okolij, v katerih rastejo drevesa, ki so določena za naravne vrednote, lahko razlikujejo tudi načini ohranjanja teh dreves, in to skozi celotno obdobje, od evidentiranja drevesa do njegovega konca – neobstoja, izginotja.

Drevesa, ki rastejo v urbanem okolju, v vaseh, ob stavbah in drugih grajenih objektih ali na rekreacijskih površinah, potrebujejo več pozornosti oziroma nege, saj lahko zaradi svojih izjemnih dimenzij postanejo prej ali slej moteča za okolico. Potrebno je obrezovanje krošnje in drugi negovalni ukrepi. Zaradi bližine stavb, cest, drugih infrastrukturnih objektov so ta drevesa tudi bolj izpostavljena neugodnim vplivom, stresu, poškodbam krošnje, debla, še zlasti pa koreninskega sistema. Posledica motenj se odraža na poslabšanju zdravstvenega stanja dreves. To se slabša tudi zaradi starosti dreves. Povečajo se potrebe po negovalnih ukrepih, s katerimi je potrebno odstraniti ali v največji možni meri zmanjšati nevarnost, ki jo drevo lahko predstavlja za okolico – za ljudi in imovino.

V naravi rastoča drevesa, sredi kmetijskih površin ali v gozdnem prostoru, kjer v njihovi neposredni okolici ni grajenih objektov in ljudi, lahko v večji meri prepuščamo rasti, razvoju in drugim naravnim procesom. Pomembno je, da iz neposredne okolice dreves odstranjujemo motnje, ki bi drevo lahko ovirale v rasti. To ne pomeni, da bi v gozdovih na primer morali posekati vsa drevesa v okolici izjemnega drevesa, pač pa le njegove neposredne konkurente. Neposrednih negovalnih ukrepov, kot je na primer obrezovanje krošnje, v gozdovih praviloma ni potrebno, niti ni smiselno izvajati.

Za uspešno ohranjanje vseh izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot, ne glede na to, kje rastejo, je pomemben naklonjen odnos njihovih lastnikov. Le-ta ni sam po sebi umeven, saj imajo lastniki različne interese in poglede na naravo, drevesa, okolje. V naseljih in mestih je

zelo pomemben tudi odnos urbanistov, občinskih strokovnih služb ter vseh drugih, ki s svojim delovanjem (lahko) posredno ali neposredno vplivajo na posamezno drevo. Naloga strokovnih služb, zlasti naravovarstvene stroke je, da z aktivnim delovanjem, spremljanjem stanja, stalnim ozaveščanjem, izobraževanjem, opozarjanjem na pomen teh dreves, na ustrezno nego ter zagotavljanje ugodnih razmer za njihovo rast, pomembno pripomorejo k stalni krepitvi pozitivnega odnosa do izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot pri lastnikih dreves, drugih strokovnih službah in v široki javnosti.

Za uspešno ohranjanje izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot v gozdnem prostoru pa je zelo pomemben tudi odnos gozdark in gozdarjev, zaposlenih v Zavodu za gozdove Slovenije. Revirni gozdarji najpogosteje in najbolj neposredno prihajajo v stik z izjemnimi drevesi in drevesnimi naravnimi vrednotami na območju svojega delovanja kot tudi z lastniki teh dreves. Anketa, opravljena v okviru tega dela, je pokazala zelo visoko stopnjo pozitivnega odnosa anketirank in anketirancev do prepoznavanja izjemnosti dreves ter njihovega ohranjanja – in to kljub pravni praznini v gozdarski zakonodaji. Prav problem sistemske neurejenosti so anketiranke in anketiranci najbolj poudarjali v svojih pripombah in predlogih. Pravi odnos posameznega gozdarja ali gozdarke ni dovolj, potrebno je načrtno delo tudi na tem področju. Potrebna je torej dopolnitev gozdarske zakonodaje ter posledično sistemska, celostna obravnava izjemnih dreves v okviru delovanja javne gozdarske službe.

Druga raven sistema ohranjanja izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot se nanaša na celoten fond teh dreves in na razporejenost izjemnih dreves v prostoru. Čeprav živijo dolgo, drevesa, kot vsi živi organizmi, slej ko prej pridejo do konca svojega življenja. Med vsemi zvrstmi naravnih vrednot so temu, upoštevajoč človeško dimenzijo časa, pravzaprav izpostavljena samo drevesa. Zato je v sistemu ohranjanja na eni strani potrebno določiti, kdaj neka drevesna naravna vrednota to preneha biti, po drugi strani pa zagotoviti stalno »vraščanje« novih izjemnih dreves oziroma stalno umeščanje novih drevesnih naravnih vrednot.

Odločitev o prenehanju obstoja posameznega drevesa, opredeljenega kot naravna vrednota, ne more biti sprejeta na enakih osnovah za vsa drevesa. Lokacija drevesa oziroma okolje, v katerem raste, ima pri tem zelo velik pomen. Predpostavljamo seveda, da razlog prenehanja obstoja drevesne naravne vrednote ni posek drevesa zaradi nekega posega v prostor na isti lokaciji (primer rdečelistne bukve pri operi v Ljubljani). V primerih, ko drevo zaradi slabega

zdravstvenega stanja ogroža ljudi in imovino, je odmrlo ali hirajoče drevo potrebno odstraniti. V nekaterih primerih je primerno posaditi nadomestno drevo, predvsem kadar je imelo prvotno drevo velik pričevalni pomen (vaška, spominska drevesa ...). V drugih primerih, zlasti v grajenem okolju, je potrebno odstraniti tudi ostanke drevesa (panj in korenine). V navedenih primerih torej drevesna naravna vrednota preneha obstajati v trenutku, ko je odstranjena.

V kmetijski krajini, še pogosteje pa v gozdnem prostoru, takojšnja odstranitev odmrlega ali sušičnega se drevesa ni potrebna, če drevo nikogar ali ničesar ne ogroža. Nasprotno, odmirajoča in odmrla drevesa pomembno prispevajo k stabilnosti gozdnega ekosistema, saj so gostitelji mnogih drugih organizmov, ki v gozdu brez odmrle lesne mase nimajo prostora za življenje. Po drugi strani pa so tudi padli orjaki še vedno vredni in deležni občudovanja. Tak je primer podrte bukve v Radulji (Bogovič, 1999) ali jelke na planini Trstje (Budkovič in sod., 1996).

Odmrli sta tudi Cesarjeva hoja v Javornikih (leta 1993) ter Mellivova jelka na Mačkovcu (Habič 1993, 1995). Zaradi gozdnih cest ki sta tik ob njiju, so ju postojnski gozdarji posekali na višini 5 m tako, da lahko zgornji, odžagani del dreves leži ob vznožju visokega panja, vse dokler ne bo popolnoma razpadel. Stoječa visoka panja obeh dreves sta zavarovana s streho, ki upočasnjuje njuno propadanje, z namenom, da bi čim dlje ohranjali njuno navzočnost in pričevalnost.

Kdaj je torej tisti trenutek, ko izjemno drevo v gozdu preneha biti vrednota? Velika večina anketirank in anketirancev meni, da bi v gozdnem prostoru rastoča drevesa, ki nikogar ne ogrožajo, morali prepustiti naravnim procesom tudi po njihovi smrti. Nekaj jih meni, da bi morali s posebnimi ukrepi upočasniti propadanje umirajočih dreves, le peščica pa je mnenja, da bi morali les teh dreves izkoristiti.

Vsako drevo, ki je drevesna naravna vrednota, bo torej prej ali slej izbrisano iz registra naravnih vrednot. Nova drevesa bo mogoče, po enakih kriterijih in merilih, določati za naravne vrednote le, če jih bomo začeli dovolj zgodaj načrtno ohranjati. Zato je potrebno vzpostaviti posebno evidenco vseh dreves, ki so po svojih lastnostih izjemna, vendar še ne dosegajo postavljenih meril za naravne vrednote. Ta drevesa še niso deležna posebne zakonske zaščite, zato je izrednega pomena ozaveščanje javnosti, še posebej lastnikov teh

dreves ter oblikovanje pozitivnega odnosa do teh dreves v vseh strokovnih službah (gozdarji, urbanisti, arhitekti ...). Njihovo ohranjanje ne temelji na varstvenih usmeritvah in režimih, pač pa na odnosu posameznikov in skupnosti.

Za oblikovanje tega odnosa so najboljše sredstvo prav izjemna drevesa sama. Drevesa v naseljih, na pogosto obiskovanih izletniških točkah in drugih lahko dostopnih lokacijah, so primernejša za poslanstvo ozaveščanja. Obiskovanje in ogledovanje naravnih vrednot dopušča ZON (ZON-UPB2, 2004: 41. in 42. čl.), prav tako njihovo rabo v okviru koncesij (43. čl.). Način in obseg teh dejavnosti pa mora biti v takih okvirih, da se ne ogrozi obstoja naravnih vrednot.

Posebno pozornost je potrebno posvetiti tistim izjemnim drevesom in drevesnim naravnim vrednotam, ki so deležna velikega števila obiskovalcev. Množični obisk ima lahko negativne učinke na drevo samo, kljub pozitivnim učinkom v smislu večje ozaveščenosti obiskovalcev.

Zaradi težje dostopnosti in možnih negativnih vplivov obiskovalcev v odmaknjenih predelih gozdov pa tamkajšnjih dreves ni primerno propagirati v javnosti. Anketiranke in anketiranci se večinoma strinjajo, da so izjemna drevesa zelo primerna, da ob njih prikažemo široki javnosti pozitiven odnos do narave, gozdov, do naravne dediščine in vrednot ter vseh drugih pomenov, ki jih ta drevesa imajo. K temu bi veliko pripomogla že označitev izjemnih dreves z informativnimi tablicami, ki bi vsebovale osnovne podatke in sporočilo drevesa. Da so izjemna drevesa zelo zanimiva za javnost, sta pokazali tudi akciji zbiranja podatkov o njih (Jurhar, 1977a; Peterlin, 1978.; Benedičič, 1998).

6.3 VARSTVO DREVESNIH NARAVNIH VREDNOT

Pojem varstvo drevesnih naravnih vrednot na tem mestu vključuje ukrepe varstva, ki jih v 45. členu predvideva ZON (ZON-UPB2, 2004). To so pogodbeno varstvo, zavarovanje, začasno zavarovanje ter obnovitev. V 160. členu so predvidene kazenske sankcije za nespoštovanje varstvenih in razvojnih usmeritev za naravne vrednote, ureditev naravne vrednote za ogledovanje brez dovoljenja, rabo brez koncesije ter za nespoštovanje varstvenih režimov zavarovanih naravnih vrednot.

Pogodbeno varstvo je zaradi značaja drevesnih naravnih vrednot najprimernejši varstveni ukrep. Območja posameznih dreves ali njihovih skupin, ki so določena za naravne vrednote, so majhna, razpršena po vsej Sloveniji in zelo pogosto niso del širše naravne vrednote ali zavarovanega območja. Posamezno drevo raste praviloma na eni parceli, torej je tudi lastništvo tega drevesa znano. Ohranjanje dreves, ki so naravne vrednote, ter drugih izjemnih dreves, ki to lahko sčasoma postanejo, je v interesu širše skupnosti, lokalne ali državne. Določitev drevesa za naravno vrednoto praviloma pomeni omejevanje lastnika pri njegovi rabi, zato je le-ta upravičen do odškodnine. Potrebo po ureditvi izplačila odškodnine ali nadomestila lastnikom za omejitev rabe drevesne naravne vrednote so zelo poudarili anketiranke in anketiranci tako pri vprašanju o ukrepih za uspešno ohranjanje izjemnih dreves kot med lastnimi predlogi in pripombami.

Pogodbeno varstvo omogoča sklenitev dogovora med lokalno skupnostjo ali državo kot predstavnikom zainteresirane javnosti ter lastnikom drevesa, ki je določeno za naravno vrednoto. Pogodba omogoča uresničevanje interesov obeh pogodbenikov. Menimo, da bi tovrstne pogodbe imele pozitiven vpliv tudi na zavedanje lastnikov o širši pomembnosti izjemnih dreves v njihovi lasti in s tem na njihov pozitiven odnos. Koliko pogodb za varovanje drevesnih naravnih vrednot je sklenjenih, če sploh katera, nam ni znano. V pregledu zavarovanih območij ni zabeleženo nobeno drevo, ki bi bilo zavarovano s pogodbo. Zato sklepamo, da ta možnost varstva drevesnih naravnih vrednot ni izkoriščena.

Zavarovanje naravnih vrednot je mogoče po 1. odstavku 49. člena ZON (ZON-UPB2, 2004) (akt o zavarovanju naravne vrednote) ali po 4. odstavku istega člena, na podlagi katerega se ustanovi zavarovano območje. Ključno vprašanje, ki ga sproža ta določba je, ali bi neko drevesno naravno vrednoto, ki je ogrožena in potrebuje ukrep varstva, bilo bolje zavarovati z aktom o zavarovanju naravne vrednote po 1. odstavku 49. člena ali z aktom o zavarovanju, s katerim se ustanovi eno izmed zavarovanih območij, na primer naravni spomenik – po 4. odstavku 49. člena. Če se odločimo za prvo možnost, se nam postavlja vprašanje, za kakšno vrsto zavarovanega »objekta« gre – to očitno ni zavarovano območje, kvečjemu »zavarovana naravna vrednota«. Tovrstne enote dalje v zakonu nikjer niso omenjene, še manj regulirane. Če se odločimo za drugo možnost, pa se moramo vprašati, po katerih kriterijih izbrati naravno vrednoto za njeno zavarovanje kot naravni spomenik. 64. člen ZON namreč opredeljuje, da mora imeti naravna vrednota ali več njih izjemno obliko, velikost, vsebino ali lego ali mora biti redek primer naravne vrednote. Če to poskusimo vzporediti s strokovnimi kriteriji

vrednotenja izjemnih dreves, dobimo naslednje. »Oblika« je zajeta s kriterijem izjemnega habitusa, lahko tudi z estetskim pomenom drevesne naravne vrednote. »Velikost« je zajeta v kriterijih izjemne debeline in izjemne višine. »Vsebino« bi lahko opredelili s kriterijem pričevalnega pomena. Ali lahko »lego« neposredno navezujemo na kriterij kompleksne povezanosti? In ali je z izrazom »redke primer naravne vrednote« mišljen kriterij redkosti ali pa med vsemi naravnimi vrednotami iščemo še posebej redke, zaradi katerega koli razloga že? Določbe ZON so nekoliko nejasne in zahtevajo pojasnilo ali ustrezno spremembo.

Morda je prav nejasnost določb ZON (ZON-UPB2, 2004) eden izmed razlogov za to, da so bila, po njegovem sprejetju leta 1999, na njegovi osnovi zavarovana le 4 drevesa, in sicer v sklopu ustanovitve zavarovanega območja Krajinski park Kolpa (Uredba o Krajinskem ..., 2006), ki ga je ustanovila država.

Z občinskimi odloki je v Sloveniji zavarovanih skupaj 717 dreves oziroma skupin dreves. Najstarejša je republiška odločba iz leta 1947 in varuje »prastare in zdrave hraste«. Koliko jih je in kje so, iz navedenega vira ni mogoče razbrati. Povprečna starost akta o zavarovanju dreves je 18 let. Preglednica 28 prikazuje časovno porazdelitev števila zavarovanih dreves kot naravnih spomenikov (sedanji status po ZON). Mejnike smo postavili skladno s sprejetimi zakoni, ki obravnavajo to tematiko.

Preglednica 28: Pregled zavarovanj dreves po časovnih obdobjih v Sloveniji

Obdobje	Število zavarovanih dreves oz. skupin
Pred letom 1958	3
1958 – 1970	81
1971 – 1981	68
1982 – 1999	561
Po ZON v letu 1999	4
Skupaj	717

Kot zanimiv primer navedimo tiso v Stranah ter Solčavsko tiso. Z republiško odločbo iz leta 1949, objavljeno v Uradnem listu LRS leta 1951 sta bili zavarovani kot prirodna znamenitost zaradi izredne starosti in redkosti (Odločba o zavarovanju tise ..., 1951). Tisa v Stranah je bila ponovno zavarovana s postojnskim občinskim odlokom (Odlok o razglasitvi ..., 1984), Solčavska tisa pa z Odlokom Občine Mozirje (Odlok o razglasitvi ..., 1987). Ta dva odloka navaja MOP kot veljavna. Ali to pomeni, da sta občinska odloka, čeprav sodobnejša, izničila

ali nadomestila republiško odločbo iz leta 1951 ali pa so veljavni vsi trije akti? Drugo vprašanje pa je, ali ob tej pravni zmedbi tudi pravno vzdržijo?

Začasno zavarovanje je skladno s 50. členom ZON (ZON-UPB2, 2004) varstveni ukrep, ki se uporablja, kadar imajo deli narave lastnosti, na podlagi katerih bodo določeni za naravne vrednote (torej to še niso), in obstaja nevarnost njihovega poškodovanja ali uničenja. Začasno zavarovanje se sprejme za obdobje največ dveh let.

V Sloveniji je začasno zavarovanih 20 dreves v občini Celje (Odlok o začasni ... 2004). Vsa drevesa so določena za naravne vrednote (Pravilnik o določitvi ... 2004). Glede na skoraj sočasno sprejetje obeh aktov so postopki določitve naravnih vrednot in začasnega zavarovanja tekli vzporedno. Poraja se le vprašanje, zakaj je bil uporabljen ukrep začasnega in ne stalnega zavarovanja?

Varstveni ukrep začasnega zavarovanja izjemnega drevesa, ki še ni določeno za naravno vrednoto, je primeren le za zavarovanje tistih izjemnih dreves, ki so zaradi različnih razlogov neposredno ogrožena.

Obnovitev uničene drevesne naravne vrednote kot varstveni ukrep ni mogoča. Uničenega drevesa pač ni mogoče postaviti nazaj in oživiti. Ta ukrep je mogoče omejeno uporabljati le v primerih poškodovanja dreves, ki so določena za naravne vrednote. Nujno pri tem je, da sta izbor in izvedba ukrepov strokovna (Oven, 2001; Jurc in Jurc, 2002).

Med drugimi ukrepi varstva naravnih vrednot je na prvem mestu zakonita predkupna pravica (84. člen ZON), ki jo imata država ali lokalna skupnost nad zemljiščem v zavarovanem območju. Prvi pogoj je torej, da je naravna vrednota zavarovana. Med drevesnimi naravnimi vrednotami je zavarovanih razmeroma malo. Za vse ostale ta ukrep ni uporaben. Tu pa je še drugi razlog, ki ga omenjamo v nadaljevanju.

Ker dreves, ki so določena za naravne vrednote, ni dovoljeno posekati oziroma uničiti, je s tem omejena lastninska pravica. V takih primerih ima lastnik pravico (ZON, ZON-UPB2, 2004: 90. člen) zahtevati odkup naravne vrednote. Tu pa nastopi težava. Odkup drevesnih naravnih vrednot je zelo otežen. Posameznega stoječega drevesa ne moremo ločiti od njegovega rastišča, torej zemljišča, na katerem raste. Tudi če je drevesna naravna vrednota

zavarovana kot naravni spomenik, se zavarovanje običajno nanaša samo na drevo in njegovo rastišče, katerega razsežnosti sicer ne poznamo, ne pa na celotno parcelo, na kateri raste drevo. To pomeni, da bi morali pred odkupom drevesne naravne vrednote odmeriti del parcele, kjer raste drevo. To je zaradi visokih stroškov neracionalno. Poleg tega drevesa niso večni, temveč minljivi organizmi. Tako bi, po propadu drevesa, ostala v lasti države zelo majhna parcela brez naravne vrednote. Vse naštetu velja tudi v primeru morebitnega uveljavljanja predkupne pravice države.

Kot najprimernejši dodatni varstveni ukrep ostaja torej izplačilo odškodnin zaradi omejevanja lastninske pravice in prepovedi izkoriščanja drevesa (lesa) kot naravne dobrine (ZON-UPB2, 2004: 89. čl.). Ker je lastninska pravica omejena na drevesu in njegovem rastišču, je potrebno predhodno določiti obseg oziroma razsežnosti rastišča drevesa.

Mastnak (2003) predlaga več načinov za določanje območja rastišča drevesa, ki je določeno za naravno vrednoto. V vseh primerih rastišče obsega podzemni in nadzemni prostor nad določeno površino. Minimalni obseg rastišča drevesa se določi kot vertikalna projekcija krošnje, povečana za 2 m v radialni smeri stran od debla drevesa (Mastnak, 2003)

Pri takem načinu določanja rastišča izjemnega drevesa lahko naletimo na težave v primerih, ko je krošnja drevesa zožena z obrezovanjem zaradi zdravstvenih ali drugih razlogov. Pri manj vitalnih drevesih v naseljih je krajšanje vej oziroma zmanjšanje prostornine krošnje eden temeljnih negovalnih ukrepov za ohranjanje drevesa. Predlagamo, da pri drevesih z obrezano krošnjo rastišče drevesa določimo kot krog z radijem, ki je enak desetkratnemu premeru debla drevesa.

V primerih dreves z izjemno višino, ki praviloma rastejo v sestojih, obsega rastišče sestoj oziroma območje okrog drevesa v krogu s premerom, ki je enak višini drevesa (Mastnak, 2003).

ZON (ZON-UPB2, 2004) je po letu 1999 prinesel celo vrsto novosti v slovensko naravovarstvo, med drugim tudi precejšnje organizacijske spremembe. Dodatno obširno delo na strokovnem področju so povzročile priprave na vstop Slovenije v Evropsko skupnost in s tem povezana vzpostavitev omrežja območij Natura 2000. Iz tega vidika je minimalna aktivnost na področju zavarovanj drevesnih naravnih vrednot razumljiva. Vendar bi bilo

nesprejemljivo, če bi se tudi v prihodnje nadaljevalo zanemarjanje oziroma neizvajanje varstvenih ukrepov na tem področju, saj bi se to nedvomno negativno odrazilo tako na posameznih drevesnih naravnih vrednotah kot na njihovem celotnem fondu.

6.4 SKLEPI

V tem delu predlagani sistem vrednotenja izjemnih dreves za določitev drevesnih naravnih vrednot je v pretežnem delu objektivni. Kriteriji vrednotenja izjemnih dreves se v določeni meri razlikujejo od kriterijev, ki jih predvideva ZON (ZON-UPB2, 2004). Merila so po posameznih kriterijih postavljena tako, da je mogoče kadarkoli preveriti ustreznost vrednotenja, ker temeljijo na ugotavljanju dejstev. Merljiva kriterija sta le debelina in višina drevesa, oba kriterija upoštevata razlike med drevesnimi vrstami. V večini primerov vrednotenja je eden izmed teh dveh kriterijev nosilni kriterij, medtem ko so ostali, nemerljivi kriteriji praviloma dopolnilni, torej je njihov prispevek h končni oceni bistveno manjši. Subjektivnost je najbolj izražena pri kriteriju estetskega pomena izjemnega drevesa, a tudi tu ne povsem. Obstajajo namreč določena splošno sprejeta merila estetike, ki jih je potrebno upoštevati pri vrednotenju tega kriterija. Preverjanje ustreznosti ocene je mogoče arbitrarno, saj je sistem vrednotenja zastavljen tako, da je potrebno navesti, po katerih kriterijih in merilih je izjemno drevo ovrednoteno.

Na podlagi podatkov, uporabljenih v tem delu, ni mogoče vgraditi v sistem vrednotenja razlik med fitogeografskimi območji v Sloveniji. Postavlja se tudi vprašanje, ali je to sploh smiselno, dokler ne pridobimo popolnega pregleda nad izjemnimi drevesi – tudi tistimi, ki rastejo v gozdnem prostoru in doslej še niso bila deležna ustrezne naravovarstvene pozornosti. Menimo, da je sedanja slika izjemnosti dreves v Sloveniji, kot jo prikazujejo drevesa, ki so določena za naravne vrednote, dokaj okrnjena, zato je to prešibka podlaga za kakršne koli predloge ali sklepe z upoštevanjem fitogeografskih enot.

Prva zastavljena hipoteza je torej potrjena le v enem delu, medtem ko je drugi del lahko predmet nadaljnjih študij.

Drugo in tretjo hipotezo smo potrdili v celoti. Na primeru območja OE Postojna smo dokazali, da je v gozdnem prostoru precejšnje število izjemnih dreves, ki bi po vrednotenju z uporabo predlaganega sistema morala biti določena za naravne vrednote. Pa ne samo to, nekatera izjemna drevesa sodijo po dimenzijah in drugih kriterijih v sam vrh drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji.

O množici izjemnih dreves v gozdnem prostoru, ki bi lahko bila naravne vrednote, priča tudi številna literatura, uporabljena v tem delu. Avtorji so večinoma gozdarke in gozdarji, ki so v svojih delovnih okoljih evidentirali izjemna drevesa. Kljub temu da so podatki javno objavljeni, očitno niso bili upoštevani, zato ta drevesa niso bila določena za naravne vrednote.

Drugo hipotezo, ne nazadnje, potrjujejo tudi odgovori anketirank in anketirancev v anketi, izvedeni v okviru tega dela. Na podlagi njihovih odgovorov lahko pričakujemo, da bo v prihodnje potrebno ovrednotiti še več sto izjemnih dreves. Za to pa bo potrebno tesno sodelovanje ZRSVN in ZGS.

V predlaganem sistemu vrednotenja izjemnih dreves se merila za vrednotenje v določenih primerih razlikujejo glede na lokacijo dreves. Menimo, da je to smiselno oziroma nujno, saj je različno tudi dožemanje dreves, ki ne more biti ločeno od njihovega okolja. Na ta način je zagotovljeno korektno vrednotenje izjemnih dreves, ki ne daje prednosti drevesom v nekem tipu krajine, okolja. To je nujno, če naj bi drevesnim naravnim vrednotam priznavali tudi intrinzično in ne le antropocentrične vrednosti.

Za uspešno vrednotenje kriterija redkosti je potrebno imeti pregled na celotnim območjem Slovenije. S tega vidika je smiselno evidentirati izjemna drevesa, zlasti redkih oziroma manj razširjenih drevesnih vrst v manjših prostorskih enotah. Za gozdni prostor se zdi najprimernejše območje revirja ali gozdnogospodarske enote, ki ga praviloma obvladuje en revirni gozdar ali gozdarka. Ta ima nad izjemnimi drevesi v svoji enoti tudi najboljši pregled. Za izjemna drevesa zunaj gozdnega prostora je smiselno upoštevati območje občin. Vrednotenje kriterija redkosti tako evidentiranih izjemnih dreves v primerjavi s širšim območjem daje ustrezne rezultate.

Upoštevanje različnih prostorskih ravni je pomembno tudi pri samem delu s široko javnostjo. Najdebelejša, najvišja ali kako drugače izjemna drevesa v nekem kraju, občini, revirju,

krajevni enoti ZGS, so pač izjemna v svojem okolju in kot taka zelo pomembna za ozaveščanje in izobraževanje javnosti – strokovne in laične. Potrebno jih je evidentirati in v največji možni meri ohranjati, tudi v primerih, ko še ne izpolnjujejo meril za drevesne naravne vrednote. Prav ta drevesa so namreč tista, ki bodo, če jih bomo znali ohraniti, nekoč zapolnila izpraznjena mesta odmrlih dreves, ki so že sedaj določena za naravne vrednote.

Odgovori anketirank in anketirancev to potrjujejo, saj med razlogi za ohranjanje izjemnih dreves na prva mesta postavljajo odnos posameznika in skupnosti do dreves ter sporočila, pomen, ki jih imajo ta drevesa, še posebej za ozaveščanje in izobraževanje javnosti. Manj pomembna je, po njihovem mnenju, primerjava z »naj« drevesi. Tako rekoč na zadnje mesto razlogov za ohranjanje pa postavljajo sam status dreves kot drevesnih naravnih vrednot ali zavarovanih območij narave. Potrdimo lahko torej tudi četrto hipotezo.

6.5 PREDLOGI

Naravovarstvena zakonodaja: predlagamo natančen pregled konsistentnosti naravovarstvene zakonodaje. V znatni meri smo to poskusili narediti v tem delu. V nadaljevanju predlagamo izvedbo ustreznih popravkov v naravovarstveni zakonodaji. Za učinkovito varstvo naravnih vrednot, še zlasti proti najbolj agresivnim interesom, ki so stalna grožnja, je pravna ustreznost in konsistentnost ključnega pomena.

Gozdarska zakonodaja: predlagamo dopolnitev Zakona o gozdovih, ki bo na ustrezno mesto postavil izjemno drevo, in to ne zaradi vrednosti njegovega lesa, temveč vrednot, katerih nosilec je - kot del naravnega in družbenega okolja.

Predlagamo dopolnitev pravilnika o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih tako, da bo ob obnovi gozdnogospodarskih načrtov posebej prikazan pregled izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot z ustreznimi svežimi podatki in tudi prostorsko. Tako bomo zagotovili sistemsko, periodično spremljanje stanja izjemnih dreves v gozdnem prostoru, njihovega priraščanja in odmiranja, zagotovili ustrezno pozornost gozdarske stroke izjemnim drevesom ter zagotovili stalno prepoznavanje in evidentiranje izjemnih dreves, ki jih nameravamo ohranjati.

Izjemno drevo ali drevesna naravna vrednota morata biti ustrezno prikazana in obravnavana tudi v gozdnogojitvenih načrtih.

Predlagamo izvedbo vseslovenskega enotnega popisa oziroma dopolnitev podatkov o izjemnih drevesih v gozdnem prostoru na vseh območnih enotah ZGS ter s tem oblikovanje enotne osnovne podatkovne baze, ki naj bo javno dostopna.

Predlagamo aktivno sodelovanje naravovarstvene in gozdarske stroke (obeh zavodov) pri evidentiranju, vrednotenju, spremljanju in ohranjanju izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot, kot tudi pri ozaveščanju, informiranju ter izobraževanju javnosti na tem področju. Posebno pozornost je potrebno posvetiti lastnikom dreves ter različnim strokovnim službam na ravni lokalnih skupnosti.

Plod sodelovanja obeh strok naj bo tudi priprava skupnega priročnika za evidentiranje in popis izjemnih dreves, ki bo poenotil sedaj zelo različne pristope ter zagotovil pridobivanje kakovostnih podatkov, potrebnih za vrednotenje. Priročnik naj, poleg drugih vsebin, nujno vsebuje navodila za merjenje izjemnih dreves, vključno z zabeležko vseh pomembnih informacij: določitev vrste drevesa (ne le roda), način merjenja oziroma ocenjevanja parametrov drevesa, mesto merjenja debeline drevesa, datum merjenja, obravnava večdebelnih dreves, obravnava skupin dreves.

Za učinkovitejše ohranjanje in varstvo izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot je potrebno začeti uporabljati varstvene ukrepe po ZON (ZON-UPB2, 2004), zlasti zavarovanje, pogodbeno varstvo ter izplačevanje odškodnin zaradi omejevanja lastninske pravice. Menimo, da je slednje v tesni povezavi z ozaveščenostjo lastnikov. Namreč, višja ko bo zavest o vsestranskem pomenu izjemnega drevesa, več bo ponosnih lastnikov, manj bo zahtevkov za materialno ovrednotenje omejevanja lastninske pravice nad tem drevesom.

Predlagamo oblikovanje posebnih priznanj lastnikom izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot ter lokalnim skupnostim (vaškim, krajevnim, občinskim), ki bodo dokaz in priznanje o skrbi za drevo in o prizadevanjih za njegovo ohranitev in varovanje. Tako izjemna drevesa, zlasti v naseljih, ne bodo le ovira razvoju, temveč njegov sestavni del, obenem pa predmet

spoštovanja, občudovanja ter oblikovanja materialne in duhovne dediščine in vrednot v sedanji in prihodnjih generacijah.

Predlagamo, skupaj z anketirankami in anketiranci, da se z namenom informiranja in ozaveščanja javnosti o izjemnih drevesih in z njimi povezanih vsebinah zagotovi označitev omejenega števila izbranih izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot z informativnimi in poučnimi tablicami. Izbor označenih dreves je potrebno narediti premišljeno, z upoštevanjem možnih negativnih vplivov povečanega števila obiskovalcev. Označena in pogosto obiskovana drevesa oziroma njihovo okolico je potrebno na ustrezen način urediti za obiskovanje, z namenom usmerjanja obiskovalcev ter preprečevanja škode na drevesih in njihovem rastišču. Označitev naj v sodelovanju izvedeta ZRSVN in ZGS. Obiski organiziranih skupin, zlasti na občutljivejša območja, naj potekajo v spremstvu gozdarjev ali naravovarstvenikov, ki bodo poleg usmerjanja obiskovalcev zagotovili tudi ustrezno interpretacijo dreves ter njihovega pomena.

Predlagamo, skupaj z anketirankami in anketiranci, pripravo promocijskega materiala in izvedbo aktivnosti, posvečenih izjemnim drevesom in drevesnim naravnim vrednotam. Aktivnosti so lahko natečaji, fotografske likovne, tudi naravoslovne razstave, predavanja, najrazličnejše aktivnosti za šolsko mladino. Promocijsko gradivo je lahko v različnih oblikah in na različnih ravneh oziroma okoljih, v knjigah, brošurah, zloženkah, v turističnih gradivih, koledarjih, na svetovnem spletu ... Poleg osnovnih podatkov je potrebno v ta gradiva vključevati tudi zgodbe dreves in tako posredovati njihovo sporočilo.

Predlagamo vključitev vsebin, vključno z redno posodobljenimi podatki o najpomembnejših drevesih, na spletne strani ZGS. Vzorov na spletnih straneh tujih dežel je dovolj.

7 ZAKLJUČEK

Predlagani sistem vrednotenja ni končen. Spoznanja, na katerih temelji, so odraz sedanjega znanja in védenja. Tako kot se razvija narava, je tudi predlagani sistem vrednotenja izjemnih dreves vpet v evolucijo stroke, v evolucijo družbe in odnosov znotraj nje. Sistem je lahko uporaben, dokler ne pokaže preveč pomanjkljivosti, ki bodo zahtevale spremembe in dopolnitve, torej preskok na višjo kakovost.

Drevo je osnovni gradnik gozda, oba, drevo in gozd, pa sta središče gozdarske stroke. Zato na področju vrednotenja, ohranjanja in varstva drevesnih naravnih vrednot naravovarstvo nikakor ne more biti dovolj uspešno, celostno, brez sodelovanja z gozdarstvom. In obratno.

Razmislek o odnosu družbe ali neposredne okolice do posameznega izjemnega drevesa v preteklosti je potreben. To je še posebej pomembno pri obravnavi dreves, ki rastejo v naseljih ali njihovi bližini, v krajini, ki jo je v veliki meri oblikoval človek. Le tako lahko pridemo do spoznanj o tem, zakaj je bilo za naše prednike posamezno drevo tako pomembno, da so ga ohranili do danes, in kakšen pomen so mu pripisovali.

Drevo je sestavni, neločljivi del družbe. Je vez med preteklostjo in prihodnostjo. Prek drevesa se družba povezuje z naravo, se človek identificira kot del narave. Nemogoče je ločevati izjemno drevo, kot naravni organizem, od celotne palete družbenih pomenov, ki ga drevesu pripisuje človek že od pradavnine. Zato je v veliki večini primerov nesmiselno ločevati naravoslovno in družboslovno komponento drevesa. Uspešno ohranjanje celostnosti drevesa kot temeljne sestavine naravnega in družbenega okolja je mogoče le s sodelovanjem naravoslovnih in družboslovnih strok na vseh področjih, ki jih povezuje drevo.

Cilji naloge so izpolnjeni. Če bo to vsaj malo pripomoglo k napredku pri dojetanju in strokovni obravnavi izjemnih dreves v celotnem slovenskem prostoru, je namen našega dela dosežen.

8 POVZETEK

Nekatere drevesne vrste in posamezna izjemna drevesa so bila na ozemlju Slovenije že v zgodovini deležna posebne pozornosti, verovanja, spoštovanja in občudovanja. V primerjavi z drugimi zvrstmi naravnih vrednot so drevesne naravne vrednote mnogo bolj neposredno vtkane v družbene odnose, zato jim, poleg naravovarstvenega pomena, pogosto pripisujemo tudi družbeni pomen. V stoletnem razvoju slovenskega naravovarstva so bila posamezna drevesa ves čas vključena med prirodne in naravne znamenitosti, naravno in kulturno dediščino in naravne vrednote. Tudi njihovo število raste, skupaj s spoznanji o njihovem večplastnem pomenu ter izjemnih lastnostih, ki jih izkazujejo.

Kljub dolgi tradiciji varovanja dreves ter njihovi številčnosti, pa kriteriji in merila za njihovo vrednotenje niso zadovoljivo določeni. Pomen sistema varstva naravnih vrednot je v tem, da naj bi jasno odgovoril na vprašanja, kaj je naravna vrednota, zakaj je nekaj naravna vrednota in kako to, kar smo spoznali za vredno, varovati. S tem problemom smo se na primeru drevesnih naravnih vrednot spoprijeli v pričujočem delu. Posebno pozornost smo posvetili izjemnim drevesom, ki rastejo v gozdnem prostoru in so zato morda težje opazna, a se po svojih lastnostih vendarle lahko primerjajo s tistimi v kmetijski krajini in naseljih.

Zaradi različnih izrazov in besednih zvez, ki jih uporablja aktualna zakonodaja, smo se odločili, da v predlaganem sistemu vrednotenja izjemnih dreves, imenujemo »kriterij« vsako izmed osnovnih lastnosti drevesa, ki jo vrednotimo, »merilo« pa je tista vrednost, merski prag ali pojavnost, po katerem merimo vsakega izmed kriterijev. Pojem »izjemno drevo« je v tem delu uporabljen kot skupni pojem za vsa drevesa, ki so izjemnih dimenzij, starosti, oblik, zelo redka, imajo velik ekosistemski, pričevalni ali drug pomen, skratka so izjemna v kateri koli svoji lastnosti, ne glede na njihov naravovarstveni status.

Cilj naloge je izdelati sistem vrednotenja izjemnih dreves v Sloveniji, ki bo v največji možni meri uporabljal objektivne kriterije in merila ter pri tem upošteval raznolikost naravnih danosti v Sloveniji, razlike med drevesnimi vrstami, druge posebnosti dreves, okolja in družbenozgodovinskih dejavnikov.

Uporabili smo podatke o drevesih, ki so določena za naravne vrednote, iz registra drevesnih naravnih vrednot, ki ga vodi Zavod RS za varstvo narave. Analizirani so bili merski podatki

ter opisi drevesnih naravnih vrednot kot tudi njihova prostorska razporeditev. Ugotavljali smo, v kolikšni meri so bili pri določanju dreves za naravne vrednote upoštevani zakonsko predpisani kriteriji vrednotenja. Evidenca izjemnih dreves, ki jo vodijo na postojnski območni enoti Zavoda za gozdove Slovenije, je bila uporabljena za preverjanje izdelanega novega sistema vrednotenja. Med strokovnjaki ZGS je bila na ozemlju cele Slovenije izvedena anketa o izjemnih drevesih in drevesnih naravnih vrednotah.

Število dreves, ki so določena za naravne vrednote, je 3184 v 2307 zapisih v registru naravnih vrednot. Točnega števila ni mogoče ugotoviti, saj v nekaj primerih ni navedeno, koliko dreves sestavlja skupino drevesne naravne vrednote. Drevesa, med katerimi so tudi grmi in vzpenjavke, pripadajo 93 taksonom. Pri velikem številu drevesnih naravnih vrednot ni navedena vrsta dreves(a), temveč le rod. Dodatna težava je neuporaba znanstvenih imen pri opisih naravnih vrednot. Prostorska analiza je pokazala neenakomerno razporeditev drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji. Kriteriji vrednotenja so uporabljeni v različni meri. Debelina drevesa je, razumljivo, najpogosteje uporabljan kriterij vrednotenja, veliko manj višina in starost dreves. Iz opisov dreves, ki so določena za naravne vrednote, je za nekatere kriterije le težko razbrati, v kolikšni meri so bili upoštevani pri vrednotenju dreves.

V izvedeni anketi so anketirance in anketiranci Zavoda za gozdove Slovenije izrazili visoko stopnjo zavesti o izjemnih drevesih, ne glede na pomanjkljivost in nedorečenost obstoječega sistema vrednotenja, njihovega ohranjanja in varovanja. Anketa je potrdila našo domnevo, da so gozdarji, ki so neposredno navzoči v gozdnem prostoru, ključni za uspešno strokovno delo na področju drevesnih naravnih vrednot, zato je sodelovanje naravovarstvene in gozdarske stroke nujno za uspešno ohranjanje in varovanje dreves v Sloveniji.

V tem delu predlagani sistem vrednotenja izjemnih dreves za določitev drevesnih naravnih vrednot je v pretežnem delu objektiven. Kriteriji vrednotenja izjemnih dreves se v določeni meri razlikujejo od kriterijev, ki jih predvideva Zakon o ohranjanju narave (2004) Upoštevani so le tisti kriteriji, ki so smiselni in utemeljeni za vrednotenje izjemnih dreves. Za vsakega izmed kriterijev so podana merila za vrednotenje. Postavljena so tako, da je mogoče kadarkoli preveriti ustreznost vrednotenja, ker temeljijo na ugotavljanju dejstev. Celoten sistem vrednotenja je izdelan kot sistem točkovanja, s čimer je zagotovljena največja možna mera objektivnosti vrednotenja. Meja za določitev dreves za naravne vrednote po tem sistemu je 100 točk. Drevesne naravne vrednote državnega pomena določimo na podlagi položaja

drevesa v zavarovanem območju, ki ga je ustanovila država ali doseganja mejnega obsega za naravne vrednote državnega pomena ali doseganja ustreznega skupnega števila točk (160).

Osnovna kriterija v sistemu vrednotenja izjemnih dreves sta, razen izjemoma, izjemna debelina in višina dreves, upoštevajoč drevesno vrsto, razen pri mutantih in absolutno redkih drevesih samoniklih vrst. Podane so mejne vrednosti (obsegi, višine) za vse samonikle drevesne vrste ter nekatere grmovne in tujerodne vrste. Pri vrednotenju izjemnih dreves je potrebno upoštevati tudi kriterij izjemnega habitusa, kompleksne povezanosti, redkosti ter ekosistemskega, pričevalnega in estetskega pomena dreves. Čeprav gre za naravne vrednote, se družbeni komponenti pri večini dreves, ki rastejo v oblikovanem okolju, v kmetijski krajini, vaseh in mestih ni mogoče izogniti, saj so se ohranila prav zaradi posebne, skozi čas negovane in varovane kulture do drevesa tako pri posameznikih kot v ožji ali širši skupnosti.

Sistem je preizkušen na primeru evidence izjemnih dreves ZGS OE Postojna. Ugotovljeno je, da bi del dreves, ki so določena kot naravne vrednote, določili za naravne vrednote tudi po novem sistemu vrednotenja, del pa bi jih uvrstili na seznam kandidatov za naravne vrednote. Merila za drevesne naravne vrednote po novem sistemu dosega tudi veliko število izjemnih dreves, ki so jih evidentirali gozdarski strokovnjaki ZGS in večinoma rastejo v gozdnem prostoru.

Z aktivnejšim vključevanjem gozdark in gozdarjev Zavoda za gozdove Slovenije v delo z izjemnimi drevesi, uporabo novega sistema vrednotenja ter tesnejšim sodelovanjem naravovarstvene in gozdarske stroke, bi bilo ohranjanje in varovanje izjemnih dreves v Sloveniji mnogo učinkovitejše. Drevesa so živi organizmi, zato je tudi fond izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot dinamičen, se stalno in relativno hitro spreminja, saj nekatera drevesa izginjajo, druga rastejo in postajajo vredna strokovne pozornosti. Potrebno je tudi tesnejše sodelovanje s strokovnjaki za kulturno dediščino, zlasti etnologi, ki lahko podrobneje preučijo družbeni pomen izjemnih dreves v kulturi naroda. Izjemna drevesa in drevesne naravne vrednote so zelo primerna, da z njihovo pomočjo dvigamo stopnjo naravovarstvene ozaveščenosti tako pri njihovih lastnikih kot v širši javnosti.

9 SUMMARY

Some tree species and individual exceptional trees in Slovenia have been treated in a special way throughout the history. They have been given special attention, faith, respect and admiration. Heritage trees are, compared to other valuable natural features, more intensely built into the social relations and therefore they are of utmost importance not only from the nature conservation point of view but also from their social aspect. Individual trees have been part of elementary and natural curiosities, cultural and natural heritage since the beginnings of nature conservation in Slovenia a hundred years ago. Their number has been increasing together with their universal importance and the awareness of their exceptional features.

Despite a long tradition of trees' protection and the fact that trees are numerous, criteria and standards for their evaluation have not been satisfactorily determined. The importance of the system for natural heritage protection lies in its power to give clear answers to the questions about natural heritage, about what it is, why it is regarded as natural heritage and how to protect it. This project tackles such problems working on heritage trees. Special attention has been given to exceptional trees growing in the forests, which might therefore be less noticeable, but their features can easily be compared to those of similar trees growing in the rural and urban environments.

The current legislation uses different expressions and collocations; therefore, we have decided that in our evaluation system of exceptional trees, criterion is any basic feature we are evaluating, while standard is the value, measure threshold or phenomenon used to evaluate each criterion. The expression "exceptional tree" is used for all trees of exceptional dimensions, age, form, rarity and for those trees, which are of exceptional importance for the ecosystem, have a special role as witnesses and are appreciated for their aesthetic importance or are exceptional regarding any of their features, regardless their nature conservation status.

The aim of this written work is to make an evaluation system for exceptional trees in Slovenia, which will use objective criteria and standards as much as possible and take into consideration a great variety of natural phenomena in Slovenia, i.e. differences concerning the tree species, other special features of the trees, environment and socio-historical factors.

We used the data about heritage trees from the register of valuable natural features kept by the Institute RS for Nature Conservation. We analyzed the measurements, heritage trees descriptions and their location. We were trying to find out to what extent the evaluation criteria stated by the law were followed when determining heritage trees. We used the register of exceptional trees kept by the Slovenia Forest Service, the Postojna regional unit to check the new evaluation system. We carried out a survey about exceptional trees and heritage trees among the experts of the SFS throughout Slovenia.

The number of heritage trees is 3184 in 2307 records in the register of valuable natural features. It is impossible to determine the exact number of trees, because some records do not state the number of trees in the heritage trees' group. The trees, including the bushes and climbing plants belong to 93 taxons. A great number of heritage trees are not labelled with their species mark but only with their origin mark. Additional difficulty is the use of non-scientific names in the natural heritage descriptions. Space analysis has shown a rather uneven disposition of heritage trees in Slovenia. The evaluation criteria have been used to a different extent. The most frequently used criterion is of course the thickness of the tree, while the height is used to a lesser extent. The age statements are mostly approximate. The extent of some criteria used in trees' evaluation is difficult to determine from the mere description of the heritage trees.

The survey among the members of the Slovenia Forest Service has shown a high level of awareness of the importance of the exceptional trees, regardless the insufficient existing system of their evaluation, conservation and protection. The survey has confirmed our supposition that the key people for successful expert work in the field of heritage trees are the foresters, who are constantly present in the forests. The collaboration of nature conservation experts and forest experts is therefore of crucial importance to successful conservation and protection of the trees in Slovenia.

This written work suggests an evaluation system of exceptional trees to determine heritage trees that is highly objective. Exceptional trees evaluation criteria differ to some extent from criteria suggested by the Nature Conservation Act. In our evaluation of exceptional trees, we have considered only the significant criteria that can be justified. There are evaluation standards for each criterion. Evaluation adequacy can be verified any time since the standards are based on facts. The complete evaluation system is based on marking, which ensures the

highest extent of evaluation objectivity. The heritage trees threshold according to this system is 100 points. Heritage trees of national importance are determined on the basis of their location in the protected area, which was established by the state. Reaching the threshold features for heritage trees of national importance or the adequate number of points (160) is another way of determining such trees.

Two basic criteria in the system of evaluation of exceptional trees are exceptional thickness and height of the tree belonging to a certain species. The exceptions are the mutant trees and extremely rare trees of autochthonous species. We have stated the threshold values (circumference, height) for all autochthonous tree species and for some bush and foreign, non-autochthonous species. The following criteria should also be considered when evaluating exceptional trees: exceptional tree form, complexity of interrelation, rarity and importance of the trees for the ecosystem, their role as witnesses and their aesthetic importance. Although the natural heritage is being considered, it is impossible to avoid the social component of the majority of trees growing in the rural and urban environments, in the villages and towns. Such trees have been preserved exclusively because of individuals' and social groups' special attitude and the tree culture cherished and preserved through time.

The system has been tested on exceptional trees registered at the Slovenia Forest Service, the Postojna regional unit. We have found out that some of the heritage trees meet the requirements of the new evaluation system, some of them, however, should be listed on the candidate waiting list. A great number of exceptional trees growing in the forests, which have been registered by the SFS experts, also meet the standards for heritage trees.

Conservation and protection of exceptional trees in Slovenia would be much more efficient if the SFS foresters actively participated in working on exceptional trees, if we used the new evaluation system and if the nature conservation experts and forest experts collaborated tightly. Trees are living organisms and therefore the group of exceptional trees and heritage trees is very dynamic. It changes constantly and relatively fast because some trees are disappearing, others are growing and becoming worth of expert attention. Close collaboration with cultural heritage experts, especially ethnologists, is necessary, because they can study in detail the social importance of the exceptional trees to the culture of a nation. Exceptional trees and heritage trees are very important in raising nature conservation awareness of their owners and of the broader public.

10 VIRI

- Abram N. 1927. Starodavna tisa v Stranah pod Nanosom. (Koledar Goriške Mohorjeve družbe, 61). Goriška Mohorjeva družba
- Ancient Tree Guides. 2004. Ancient Tree Guides No. 1 Trees and farming. Woodland Trust, Ancient tree Forum
www.ancient-tree-forum.org.uk (24. 2. 2006)
- Anko B. 2000. Kako ohranjati (in ohraniti) najvrednejšo naravo?. V: Naprej k naravi. Zbornik referatov strokovnega posveta Ekološkega foruma Liberalne demokracije Slovenije. Ljubljana, Ekološki forum LDS v sodelovanju z Liberalno akademijo: 241-251
- Anko B. 2004. Drevo kot naravna dediščina. V: Staro in debelo drevje v gozdu : zbornik referatov: XXII. gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 183-199
- Benedičič V. 1998. Znana so naša najdebelejša sadna drevesa. *Gea*, 8, 11: 72-73
- Beuk S. 1920. Spomenica, ki jo je predložil odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov 20. januarja 1920. pokrajinski vladi za Slovenijo v Ljubljani. V: 75 let Spomenice Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. 1995. Ponovni natis s spremno besedo. Ljubljana, Uprava RS za varstvo narave
- Bleiweis S. 1952. O drevesnih orjakih na tujem in pri nas. *Gozdarski vestnik*, 10: 307-308
- Bogovič M. (ur.). 1999. Zeleni zakladi ob Savi in Krki. Brežice, ZGS OE Brežice in DIT gozdarstva Brežice: 61 str.
- Brejc M. 2002. Dendrološka dediščina v občini Trzič: diplomsko delo (BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire)., Ljubljana, samozal: 89 str.
- Brus R. 1995. Sgermova smreka s Pohorja je eno najvišjih evropskih dreves. *Gozdarski vestnik*, 53: 331-336
- Brus R. 2004. Drevesne vrste na slovenskem. Ljubljana, Mladinska knjiga: 399 str.
- Brus R. 2005. Dendrologija za gozdarje. Ljubljana, BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 408 str.
- Budkovič L. 1996. Drevesni orjaki v Bohinju. *Proteus*, 58: 398-401
- Budkovič L. in sod. 1996. Drevesa velikani v Bohinju. Gozdarsko društvo Bled: 48 str.

- Budkovič L. 2004. Drevesa velikani v Bohinju. V: Staro in debelo drevje v gozdu : zbornik referatov: XXII. gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 273-277
- Budkovič L., Gašperin M., Veber I. 1996. Drevesa velikani v Bohinju. Bohinjska Bistrica, Gozdarsko društvo Bled: 48 str.
- Champion tree database from the tree register: tree information, UK ancient&historical tree database
<http://www.tree.register.org/tree-information.htm> (28. 1. 2005)
- Collingwood G. H., Brush W. D., 1984. Knowing your trees. Washington, D. C., The American Forestry Association:, 389 str.
- Čas M. 1981. Mogočna viharliška drevesa in ostanki prakrajine med Raduho in Peco. Viharnik: 6-7
- Čoderl J. 2006. »Sgermova smreka«. (osebna korespondenca)
- Čokl M. (ur.) 1992. Gozdarski priročnik: tablice. Ljubljana, Planprint: 342 str.
- Čuk A., 1997. Strane in sloveča 16-stoletna tisa. Prestop, 4, 29: 14
- Dating yews, the tree register of the British Isles. 2005
<http://www.ancient-yew.org> (24. 2. 2006)
- Deschmann, K. 1862. Über einen sehr alten Eibelbaum (*Taxus baccata* L.) in Krain. Drittes Jahresheft des Vereines des Krainisches Landes-Museums, Laibach: 194-196
Deutsches Baumarchiv. 2006
<http://deutschesbaumarchiv.de/startseite.htm> (24. 2. 2006)
- Dimitz L. 1905. Die Gefaehrdung der Naturdenkmaeler und Vorschlaege zu ihrer Erhaltung. Oestereichische Vierteljahresschrift fuer Forstweswn, zv. 23: 64-69
- Dobravc M. 2006. »Naravne vrednote po zvrsteh«. (osebna korespondenca)
- Gasparič B. in sod. 2004. Izjemna drevesa na Krasu. Sežana, ZGS, OE Sežana, KE Sežana: 36 str.
- Golob-Klančič J. 1973. Stara drevesa na Goriškem, Sežanskem in Ilirsko-bistriškem. Varstvo narave, 7: 97-103
- Habič Š. 1993. Dvestoletna jelka: postojnski gozdarji so restavrirali Melivovo jelko. Primorske novice, 47, 81: 9

- Habič Š. 1995. O Cesarjevi hoji, Melivovi jelki in Erazmovi smreki. *Prestop*, 2, 2
- Habič Š., Smrekar A., Bolčina G. 1998. Mašunska gozdna učna pot. Postojna, Gozdarsko društvo Postojna: 44 str.
- Habič Š. 2001. Zgodb ne pišemo le ljudje: koledar 2002. Pivka, Javor Pivka
- Habič Š. 2002. Boj za ohranitev predjamske lipe. *Park Snežnik*, 3, 12: 7
- Habič Š. 2004. Izjemna drevesa so dediščina za prihodnost. V: Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 279-284
- Habič Š., Smrekar A., Bolčina G. 1998. Mašunska gozdna učna pot. Postojna, Gozdarsko društvo Postojna: 44 str.
- Heinz A. 1913. Ein tausendjähriger Baum in Zagreb. *Agramer Tagblatt*, 28, 166: 6
- Hribar F. 1962. Stara tisa pod Nanosom. *Varstvo narave*, 1: 131-134
- Jenčič S. 1999. O debelih drevesih. Tipkopis: 10 str.
- Jenčič S. 2004. Debela drevesa v gozdovih severovzhodne Slovenije. V: Staro in debelo drevje v gozdu : zbornik referatov: XXII. gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 265-271
- Jurc D., Jurc M. 2002. Sanacija Nujčevega hrasta. Izvedeniško mnenje. Ljubljana, Gozdarski inštitut Slovenije: 14 str.
- Jurhar F. 1977a. Najdebelejša drevesa v domačem kraju. *Pionir*, 4: 102
- Jurhar F. 1977b. Maroltova jelka – pohorska znamenitost. *Delo*, 25.5.1977
- Jurhar F. 1978a. 900 drevesnih velikanov, *Glas*, 4.8.1978: str.10
- Jurhar F. 1978b. Zelena dediščina davnih prednikov. *Nedeljski dnevnik*, 17, 55, 26.2.1978
- Kim A. 2003. Ekološka/okoljska zavest Slovencev na pragu tretjega tisočletja. *Teorija in praksa*, 40, 1: 17-36
- Kim A. 2004. Narava – družba – ekološka zavest. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede: 339 str.
- Klopčič V. 2000. Vrednote človeka in izziv ohranjanja naravne dediščine: mag. Delo. (Biotehniška fakulteta). Ljubljana, samozal.: 64 str.
- Kocbek F. 1930. Prastara tisa v Solčavi. *Planinski vestnik*, 30: 19

Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine. Ur. l. SFRJ št. 56/1974

Kotar M., Brus R. 1999. Naše drevesne vrste. Ljubljana, Slovenska matica: 320 str.

Leibundgut H. 1976. Die grössten Fichten und Tannen. Schweizerische Zeitschrift für Forstwesen, 127, 6: 427

Les arbres remarquables de nos forêts, ONF. 2006

<http://www.onf.fr/foret/flore/arbremark/index.htm> (24. 2. 2006)

Longyka I. 1978. Ocena raziskovalne naloge – najdebelejša drevesa v domačem kraju. Pionir, 3: 12-13

Mapping a future for ancient trees. Woodland trust, 2006

<http://www.woodland-trust.org.uk/ancient%2Dtree%2Dhunt/> (24. 2. 2006)

Mastnak M. 2003. Opredelitev meril za določitev drevesnih naravnih vrednot in njihovo razdelitev na vrednote državnega in lokalnega pomena: projektna naloga. Ljubljana, samozal., 33 str. + pril.

Mastnak M. 2004. Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot (drevesne dediščine). V: Staro in debelo drevje v gozdu : zbornik referatov : XXII. gozdarski študijski dnevi, 25.-26. marec 2004. Ljubljana, BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 167-182

Marušič 1988. Estetika gozda v prostoru. V: Estetska funkcija gozda: zbornik republiškega seminarja, Ljubljana, 19. in 20. novembra 1987. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo: 79-95

Mayer E. 1988. Usoda in vsebina rokopisa A. Pavlina »Ueber botanische Naturdenkmaeler in Krain«. Biološki vestnik, 26, 3: 33-52

Measuring guide. American forests

<http://www.americanforests.org/resources/bigtrees/measure.php> (24. 2. 2006)

Mlinšek G. 1979. Najdebelejša drevesa v Sloveniji in njihov pomen: diplomsko delo. Ljubljana, BF, VTOZD Gozdarski oddelek: 67 str. + pril.

Modic T. 1995. Najvišja smreka v Sloveniji raste na Pohorju. Viharnik: 3

Musek J. 1993. Osebnost in vrednote. Ljubljana, Educy: 282 str.

Musek J. 2000. Nova psihološka teorija vrednot. Ljubljana, Educy, Inštitut za psihologijo osebnosti: 417 str.

Nash R. 1974. Wilderness and the American Mind. New Haven, London, Yale University Press.

National register of big trees. American forests

<http://www.americanforests.org/resources/bigtrees/> (29. 12. 2005)

National register of historic trees. American Forest Historic Tree

http://www.historictrees.org/ht_m/natreg_co.htm (24. 2. 2006)

Ocvirk A. in sod. 2004. Vrednotenje, določane in revizija drevesnih naravnih vrednot: projektna naloga – delovno gradivo. Kranj, Zavod RS za varstvo narave: 14 str.

Odločba o zavarovanju devetero domačih kostanjev v bližini vasi Hudo. Ur.l. LRS št. 29/1951

Odločba o zavarovanju drevesnega parka v Fazaneriji pri Murski Soboti. Ur.l. LRS št. 8/1950

Odločba o zavarovanju kačje smreke v Koševniku. Ur.l. LRS št. 23/1951

Odločba o zavarovanju tise v Solčavi in tisovca v Stranjah pod Nanosom. Ur.l. LRS št. 17/1951

Odločba o zavarovanju znamenitih starih eksotičnih dreves na »Ipavčevem« v Pivoli (Občina Hoče, OLO Maribor okolica). Ur.l. LRS št. 20/1952

Odlok o razglasitvi dreves in drevoredov za naravne znamenitosti. Občina Cerknica. Ur. l. RS št. 2/1992

Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju Občine Postojna. Primorske novice: Uradne objave št. 29/1984

Odlok o začasni razglasitvi izjemnih dreves za dendrološke spomenike v Mestni občini Celje. Ur. l. RS št. 113/2004

Odlok o zavarovanju redkih ali ogroženih rastlinskih vrst. Ur. l. SRS št. 15/1976

Oven P. 2000. Kaj pravzaprav je arboristika. Proteus, 63, 2: 78-81

Oven P. 2001. Poročilo o varnostnem stanju in preživetvenih možnostih lipa v Predjami. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za lesarstvo

Ovsec D. J. 1992. Kult pod lipo domačo. Ljubljana, Gea, 2, 2: 21-23

Pahor M. 1981a. Po Jamborni cesti ... v mesto na peklju. Ljubljana, Prešernova družba: 269 str.

- Pahor M. 1981b. Po sledih nekega jambora. Informator -glasilo delovne organizacije Splošna plovba Piran, 22, 3: 43-49
- Papež J., Perušek M., Kos I., 1997. Biotska raznolikost gozdnate krajine z osnovami ekologije in delovanja ekosistema. Ljubljana, ZGS in Zveza gozdarskih društev Slovenije: 162 str.
- Papler-Lampe V. in sod., 2006. Izjemna drevesa na Zgornjem Gorenjskem. Bled, ZGS OE Bled: 64 str.
- Pariš I. 1974. Poiščimo orjake naših gozdov. Soški gozdar, 4: 38-40
- Penca J. 1978. Drevesa-velikani! Moj mali svet, 10: 5
- Peterlin S. (ur.), 1976. Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije. Ljubljana, Zavod SRS za spomeniško varstvo
- Peterlin S. 1978. Pomen – raziskovalna naloga je pomembna za ohranitev naše drevesne dediščine. Pionir, 3: 13
- Peterlin S. 1995. 75 let po Spomenici Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu za Slovenijo. V: 75 let Spomenice Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. 1995. Ponovni natis s spremno besedo. Ljubljana, Uprava RS za varstvo narave
- Petkovšek V. 1965. Tisa (*Taxus baccata* L.) v jugovzhodnem delu Evrope. Varstvo narave, 4: 33-41
- Pirnat J. 1991a. Nekateri krajinsko ekološki vidiki prosto rastočih dreves v agrarni krajini – zgodovinski pregled in današnje stanje. Zbornik gozdarstva in lesarstva, 37: 177-199
- Pirnat J. 1991b. Nekateri krajinsko ekološki vidiki prosto rastočih dreves v agrarni krajini – nekatere vloge teh dreves v agrarni krajini. Zbornik gozdarstva in lesarstva, 38: 161-184
- Piskernik A. 1953. Robanov kot in Solčavska tisa. Planinski vestnik, 53: 415-423
- Piskernik A., Peterlin S. 1962. Zaščiteni in zaščitene vredni naravni objekti Slovenije. Varstvo narave, 1: 159-163
- Piskernik A. 1965. Iz zgodovine slovenskega varstva narave. Varstvo narave, 2/3: 59-88
- Podboj I. 1898. Naš cesar vrh Javornika. Koledar svetega Mohorja: 25-28

- Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot. Ur. l. RS št. 111/2004
- Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih. Ur. l. RS št. 5/1998
- Protection of significant trees, 2005. National trust of Australia (Victoria)
<http://www.nattrust.com.au> (29. 12. 2005).
- Putick V. 1907. Eine tausendjahrige Eibe in Krain. Österreichische Forst und Jagdzeitung: 27
- Read H. 2000. Veteran Trees: A guide to good management
<http://www.english-nature.org.uk/pubs/Handbooks/upland.asp?id=6> (11. 2. 2006)
- Reš B. 1998. Památné stromy. Praga, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR: 64
- Rosenstein D. 1998. Najdebelejša drevesa v občini Žalec: raziskovalna naloga. Šentjur, ZGS OE Celje, KE Žalec: 74 str.
- Sattler M., Stele F. 1973. Stare slovenske lipе. Celje, Mohorjeva družba: 256 str.
- Schollmayer H. L. 1890. Monographischer Beitrag zur Kenntnis der Roteibe, *Taxus baccata* L. Mitteil. krain – künstenländ Forstverein, 14: 53-70
- Schollmayer H. L. 1998. Snežnik in schönburški vladarji: zgodovina gospostva Snežnik na Kranjskem. Postojna, Gozdno gospodarstvo Postojna: 94 str.
- Sgerm F. 1978. Padle kraljice naših gozdov. Nedeljski dnevnik, 11.2.1978: 18
- Sgerm F. 1980. Zeleni spomenik osmih Sgermovih rodov. Nedeljski dnevnik, 13. 1. 1980, 18, 11
- Skoberne P., Peterlin S. (ur.). 1988. Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije I. del.: vzhodna Slovenija, Ljubljana, ZRSVNKD: 436 str.
- Skoberne P., Peterlin S. (ur.). 1991. Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije II. del.: osrednja Slovenija. Ljubljana, ZRSVNKD: 606 str.
- Slabe M., Pirnat J. 2004. Prostorastoča drevesa v kmetijski krajini dela občine Naklo. Ljubljana, Gozdarski vestnik, 62: 131-145
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Knjiga I : A – H. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 844 str.
- Steska V. 1915. Sv. Hieronim in najstarejše drevo na Kranjskem, Carniola, 6: 145-147
- Strgar V. 1978. O sekvojah v naravi in pri nas. Proteus, 41, 4, dec. 1978: 143-147

- Svetličič B., Skoberne, P. 1988. Drevo kot naravna dediščina. V: Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu. Ljubljana, BF, VTOZD za gozdarstvo: 88-96
- Šavli J. Lipa, drevo življenja, Glas Korotana, 8
- Šivic A., 1923. Tisa in nje nahajališča v Sloveniji. Zagreb, Šumarski list: 3-10
- Šivic A. 1924. O starih gozdih na Dolenjskem. Šumarski list, 48, 11: 564-567
- Šivic A. 1944. Domovinski prirodni spomeniki. Prirodoslovna izvestja
- Šivic A. 1948. Prastara tisa v Stranjah pod Nanosom. Proteus, 11, 1: 25
- Šivic A. 1956. Naši narodni in drevesni parki ter parkovni gozdovi, pragozdi in drugi, zakonske zaščite vredni objekti. Gozdarski vestnik, 14: 257-271
- Šivic A. 1984. Prastara tisa v Stranjah pod Nanosom. Proteus, 11: 25
- Šoštarič M. 1966. Stara in znamenita drevesa v Podravju in Pomurju. Varstvo narave, 4: 107-114
- Šoštarič M. 1967. Stara in znamenita drevesa v Podravju in Pomurju: nadaljevanje. Varstvo narave, 5: 171-176
- The Ancient Yew, 2005. The Tree Register of the British Isles. 2006
<http://www.ancient-yew.org> (24. 2. 2006)
- Uredba o krajinskem parku Kolpa. Ur. l. RS št. 85/2006
- Uredba o urejanju posameznih razmerij iz zakona o gozdovih. Ur. l. SRS št. 8/1975
- Uredba o zvrsteh naravnih vrednot. Ur. l. RS št. 52/2002
- Uredba o spremembi uredbe o zvrsteh naravnih vrednot. Ur. l. RS št. 67/2003
- Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah. Ur. l. RS št. 46/2004
- Ustava Republike Slovenije. Ur. l. RS št. 33/1991
- Valvasor J. V. 1984. Slava vojvodina Kranjske. Izbrana poglavja. Ljubljana, Mladinska knjiga: 340 str.
- Vidervol R. 1999. Debela in zanimiva drevesa na področju OE Novo mesto: strokovna naloga. Novo mesto, Zavod za gozdove Slovenije, OE Novo mesto: 27 str.
- Vouk V. 1932. Hiljadugodišnja tisa u Zagrebu? Priroda, 22: 65-72
- Vrhovnik I. 1934. Ljubljanske lipe. Kronika 4: 138-139

Welcome to the tree register home page

<http://www.tree-register.org/homenew.php> (24. 2. 2006)

White J. 1998. Estimating the age of large and veteran trees in Britain. Edinburgh, Forestry Commission

<http://www.forestry.gov.uk> (24. 2. 2006)

Zakon o gozdovih. Ur. l. SRS št. 16/1974

Zakon o gozdovih. Ur. l. RS št. 30/1993, 67/2002

Zakon o naravni in kulturni dediščini. Ur. l. SRS št. 1/1981

Zakon o ohranjanju narave. Ur. l. RS št. 56/1999

Zakon o ohranjanju narave – uradno prečiščeno besedilo. Ur. l. RS št. 96/2004

Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti. Ur. l. LRS št. 22/1958

Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti v Ljudski republiki Sloveniji. Ur. l. LRS št. 23/1948

Zakon o varstvu narave. Ur. l. SRS št. 7/1970

Zakon o varstvu podzemnih jam. ZVPJ, Ur. l. RS št. 2/2004

ZAHVALA

Prof. dr. Boštjanu Anku iskrena hvala za vse dragocene pogovore, ko je s svojo strokovno in človeško širino predme postavljaj nove izzive, delil misli in ideje, me usmerjal in bodril, naj vendarle že pridem do zaključka študija.

Zahvaljujem se doc. dr. Robertu Brusu za tehtne pripombe, nasvete in vzpodbudo. Hvala dr. dr. h. c. Nikolaju Torelliju za vedno zanimiva srečanja ter skrben pregled dela.

Hvala sodelavkam in sodelavcem postojnske območne enote, ki so mi s svojim odnosom do izjemnih dreves dali povod ter vtilivali veselje za delo z izjemnimi drevesi. Hvala tudi vsem kolegicam in kolegom za sodelovanje pri izvedbi ankete ter vodstvu Zavoda za gozdove Slovenije za omogočeno finančno podporo pri študiju.

Kolegicam in kolegom iz Zavoda RS za varstvo narave se zahvaljujem za posredovane podatke pa tudi za velikodušno izmenjavo mnenj, izkušenj in idej.

Hvala moji družini, vsem najdražjim, za neomajno podporo skozi ves študij in neskončno potrpežljivost ob mojih brezštevilnih odsotnostih. Hvala za vsa skupna odkrivanja narave.

IZJEMNA DREVESNA V GOZDNEM PROSTORU TER ODNOS GOZDARJEV, LASTNIKOV IN JAVNOSTI DO NJIH

Anketni vprašalnik

Spoštovani sodelavec, spoštovana sodelavka!

Znani rek: »Zaradi dreves ne vidi gozda!« je včasih morda pri gozdarjih obrniti tako, da se glasi: »Zaradi gozda ne vidi dreves!«. S to anketo želimo na Zavodu za gozdove Slovenije pridobiti pomembne podatke o tem, koliko pozornosti gozdarji posvečamo izjemnim drevesom v gozdnem prostoru, ki so že, ali bi lahko postala **drevesne naravne vrednote** (po starem: drevesna dediščina). Po Zakonu o ohranjanju narave in Uredbi o vrsteh naravnih vrednot so drevesne naravne vrednote tista drevesa ali skupine dreves, ki so izjemnih dimenzij, habitusa, starosti, ekosistemsko, znanstveno-raziskovalno ali pričevalno pomembna. Z izrazom **»izjemna drevesa«** mislimo na vsa izjemno debela, visoka, stara drevesa, drevesa izjemnih oblik, mutante, drevesa redkih drevesnih vrst, drevesa posebnega kulturno-zgodovinskega pomena ipd. tudi če še niso bila prepoznana oziroma določena kot drevesne vrednote. Pomembne so vse drevesne vrste, ne le tiste, ki dosegajo absolutno največje dimenzije.

Z vašim sodelovanjem želimo ugotoviti, ali je mogoče izboljšati naše delo na tem področju in kako. Zanima nas tudi, ali rastejo v naših gozdovih izjemna drevesa, ki so širši strokovni in laični javnosti še nepoznana ter kakšen je odnos lastnikov izjemnih dreves do njihovega ohranjanja. Zbrani odgovori bodo analizirani v okviru raziskave na podiplomskem študiju sodelavke Špele Habič.

Prosimo vas, da anketni vprašalnik izpolnete v celoti in **v skladu z vašim osebnim védenjem in mišljenjem**. Zanimajo nas razmere v vsej Sloveniji, zato so vključeni vsi gozdarji, zaposleni na krajevni enotah. **Anketa je anonimna** in tako bo tudi obravnavana.

Pripravila: Špela Habič

Direktor ZGS: Andrej Kermavnar

Datum izpolnjevanja: _____

Prosimo, obkrožite številko pred ustrezno besedo:

1. Spol: 1 – moški 2 – ženski

2. Izobrazba: 1 – srednja 2 – višja 3 – vis.strokovna 4 – univerzitetna ali več

3. Skupna delovna doba: 1 – do 10 let 2 – 11 do 20 let 3 – 21 do 30 let 4 – nad 30 let

4. Vaše delovno mesto: 1 – revirni gozdar 2 – gojitelj-načrtovalec 3 – vodja KE

5. Območje, v katerem ste zaposleni:

1 – Tolmin	5 – Postojna	9 – Celje	13 – Murska Sobota
2 – Bled	6 – Kočevje	10 – Nazarje	14 – Sežana
3 – Kranj	7 – Novo mesto	11 – Slovenj Gradec	
4 – Ljubljana	8 – Brežice	12 – Maribor	

6. Lastniška struktura revirja/KE: *Vodje KE in gojitelji-načrtovalci odgovarjajo za nivo KE*

1 – pretežno državni g. (>70%) 2 – pretežno zasebni g. (>70%) 3 – mešano lastništvo (med 30 in 70 % drž. in zas. g.)

7. Delež gozdnosti revirja/KE:

1 – Manj kot 40 % gozdnost 2 – 40 % do 70 % gozdnost 3 – nad 70 % gozdnost

Prosimo, obkrožite samo eno številko pred ustrezno trditvijo:

8. Ali vas področje varstva narave in ohranjanja naravne dediščine zanima?

- 1 – da, to področje me zelo zanima
- 2 – da, to področje me še kar zanima
- 3 – to me bolj malo zanima
- 4 – ne, ne zanima me
- 9 – ne vem, ne morem oceniti

9. Ali zelo debela, visoka, posebej oblikovana drevesa ali kako drugače izjemna in pomembna drevesa za vas pomenijo vrednoto, ki jo je potrebno ohranjati, ali pa se vam ne zdijo nič posebnega?

- 1 – da, tovrstna drevesa so vredna, da jih ohranjamo
- 2 – ne, niso, tako posebna, da bi jih morali ohranjati
- 9 – ne vem

10. Ali rastejo na območju vašega revirja ali KE izjemna drevesa, ki so naravna dediščina (naravne vrednote)?

- 1 – da, večina dreves je izven gozdnega prostora (v mestih, v vaseh, na kmetijah, na polju)
- 2 – da, večina dreves je v gozdnem prostoru
- 3 – da, vendar ne vem natančno kje jih je več
- 4 – ne, v mojem revirju/KE ni drevesne dediščine
- 9 – ne vem

11. Ali imate seznam drevesne dediščine (drevesnih naravnih vrednot) za vaše območje (revir, GGE, KE)?

- 1 – da, imamo popoln seznam drevesne dediščine (drevesnih nar. vrednot) za revir / KE
- 2 – da, vendar je seznam drevesne dediščine revirja/KE potrebno dopolniti
- 3 – seznam imajo na območni enoti, za revir oz. KE pa nimamo ustreznega seznama
- 4 – ne, nimamo
- 9 – ne vem

12. Ali rastejo v gozdnem prostoru na območju vašega revirja ali KE izjemna drevesa, ki bi lahko bila drevesna dediščina (naravne vrednote) pa to niso?

- 1 – da, vem za več kot 5 izjemnih dreves, ki bi lahko bila drevesne naravne vrednote
- 2 – da, vem za 1 do 5 izjemnih dreves, ki bi lahko bila drevesne naravne vrednote
- 3 – nobenega takega drevesa ne poznam
- 9 – ne vem

13. Vam je poznano, ali je katero drevo, ki je bilo drevesna dediščina, v zadnjih 10 letih propadlo ali je bilo posekano?

- 1 – da, vem za več kot 5 dediščinskih dreves, ki so se posušila ali so bila posekana
- 2 – da, vem za 1 do 5 dediščinskih dreves, ki so se posušila ali so bila posekana
- 3 – ne vem za nobeno dediščinsko drevo, ki bi se posušilo ali bilo posekano v tem času

14. Kaj bi morali storiti z izjemnimi drevesi v gozdnem prostoru, ki začnejo propadati (in ne predstavljajo nevarnosti za okolico)?

- 1 – nič, naj počasi propadejo, saj so spomeniki, to pa je dobro tudi za biotsko pestrost gozda
- 2 – posekati bi jih morali in izkoristiti les, dokler je še kaj vreden
- 3 – morali bi jih zdraviti ali kako drugače upočasniti propadanje
- 4 – ne vem

15. Ali pri svojem delu (npr. odkazilu) opazite izjemno drevo v gozdnem prostoru?

- 1 - da, sem pozoren na taka drevesa in jih ohranjam, če se lastnik strinja
- 2 - da, vendar jih ohranim le, če se lastnik strinja in če so lahko dostopna za javnost
- 3 - da, opazim taka drevesa, vendar če niso zavarovana ali proglašena za naravne vrednote, jih po potrebi tudi označim za posek
- 4 - ne, na posamezna izjemna drevesa nisem pozoren

16. Spodaj navedene razloge za ohranjanje izjemnih dreves razvrstite (pripisite rang od 1 do 10) po pomembnosti: (1 = najbolj pomembno ... 10 = najmanj pomembno)

Rang	Izjemna drevesa moramo ohranjati...
	ker so naša skupna dediščina
	da jih bodo lahko občudovali tudi prihodnji rodovi
	ker so spomin na pretekle dogodke ali pomembne osebnosti
	ker so vredna občudovanja
	ker so pomembna za ozaveščanje javnosti o gozdovih, naravi
	ker so simbol naših krajev
	zaradi njih samih, našega spoštovanja do njih
	ker so zavarovana
	da se lahko z njimi ponašamo in jih pokažemo javnosti
	drugo (<i>navedite</i>)

17. Kaj bi vam pri vašem delu najbolj pomagalo, da bi uspešno ohranjali izjemna drevesa? Trditve razvrstite (pripisite rang od 1 do 8) po pomembnosti: (1 = najbolj pomembno ... 8 = najmanj pomembno)

Rang	Izjemna drevesa moramo ohranjati...
	boljše poznavanje izjemnih dreves
	celotna družba bi morala biti bolj osveščena za ohranjanje naravne dediščine
	odškodnina lastnikom za ohranjanje izjemnih dreves
	boljše sodelovanje z naravovarstveniki
	več znanja na področju varstva narave in ohranjanja naravne dediščine
	vključevanje teh dreves v naše strokovno delo
	možnost primerjave naših izjemnih dreves z drevesi z drugih območij (primerjave med revirji, KE, OE, občinami, na ravni Slovenije, širše)
	drugo (<i>navedite</i>)

17. Kakšen je po vašem mnenju odnos lastnikov do ohranjanja izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot (drevesne dediščine)? Obkrožite samo eno številko

- 1 – večina lastnikov dreves je ponosna na svoja izjemna drevesa in jih želi ohranjati
- 2 – lastniki bi taka drevesa ohranjali le, če bi dobili primerno odškodnino
- 3 – lastnikom tovrstna drevesa niso pomembna ali nasprotujejo njihovem ohranjanju
- 4 – z lastniki nimam stikov (državni gozdovi)

18. V spodnji preglednici v vsaki vrstici obkrožite številko, ki najbolj odgovarja vašemu mnenju.

	nikakor se ne strinjam	ne strinjam se	se niti strinjam, niti ne strinjam	precej se strinjam	popolnoma se strinjam
1. Lastnikom izjemnih dreves moramo gozdarji na pravi način predstaviti njihov pomen, da so jih pripravljene ohraniti	1	2	3	4	5
2. Gozdarji bi se morali bolj potruditi za ohranjanje izjemnih dreves v gozdnem prostoru	1	2	3	4	5
3. Izjemna drevesa so pomembna pri ozaveščanju javnosti o pomenu gospodarjenja z gozdovi	1	2	3	4	5
4. Izjemna drevesa so pomembna pri ozaveščanju javnosti o varstvu narave	1	2	3	4	5
5. Na naši KE dobro sodelujemo s predstavniki Zavoda RS za varstvo narave (ZRSVN)	1	2	3	4	5
6. Naravovarstveniki (iz ZRSVN) so dovolj aktivni pri ohranjanju izjemnih dreves v gozdnem prostoru	1	2	3	4	5
7. Z naravovarstveniki (iz ZRSVN) bi morali na naši KE bolj sodelovati	1	2	3	4	5

19. Kdo naj bi, po vašem mnenju, skrbel za vodenje evidence o izjemnih drevesih, v gozdnem prostoru in za njihovo ohranjanje? Obkrožite samo eno številko.

- 1 – Zavod za gozdove Slovenije
- 2 – Zavod RS za varstvo narave
- 3 – občinske službe
- 4 – gozdarsko ali katero drugo društvo
- 5 – drugi (navedite) _____

20. Ali je katero izmed dreves na vašem območju (revir/KE), ki je naravna vrednota, (dediščina), pogosto obiskano (izletniki, turisti, šolske skupine, ekskurzije)- upoštevajte vsa drevesa, tudi če so izven gozda?

- 1 – da
- 2 – ne
- 9 – ne vem

Če da, navedite do tri taka drevesa:

Ime drevesa	Drev. vrsta	Naselje, lokacija	Zakaj je zanimivo

21. Ali v okviru vaše KE vodite šolarje ali druge obiskovalce na ogled izjemnih dreves?

- 1 – da, pogosto
- 2 – samo včasih
- 3 – ne
- 9 – ne vem

22. Tu lahko zapišete vaše misli, ideje, predloge v zvezi z izjemnimi drevesi...

Hvala!

Priloga B

Sistem vrednotenja izjemnih dreves: kriteriji, merila in točkovanje

Osnova vrednotenja posameznega drevesa je večja izmed vrednosti D1 ali D2. Če ima drevo izražene tudi druge lastnosti, ki jih vrednotimo po drugih kriterijih, prištejemo ustrezno število točk. Pri tem v okviru vsakega kriterija upoštevamo samo eno merilo - najbolj izraženo lastnost. Posamezno drevo lahko prejme točke pri skupno največ treh kriterijih, torej pri kriteriju izjemne dimenzije ter še enem ali dveh najbolj pomembnih kriterijih, pri čemer zopet upoštevamo najbolj izražene lastnosti drevesa. Rezultat vrednotenja je vsota točk, ki jih je drevo dobilo pri vrednotenju po kriteriju izjemne dimenzije in še največ dveh drugih kriterijih.

Izjemna drevesa, ki dosežejo skupaj 100 ali več točk, predlagamo za naravne vrednote. Če drevo dobi točke samo po kriterijih izjemne debeline oziroma višine po drugih kriterijih pa ne, ga predlagamo za naravno vrednoto, če je število točk pri enem ali drugem kriteriju 95 ali več ($D1 \geq 95$ ali $D2 \geq 95$) oziroma, če je število točk pri vsakem od obeh kriterijev hkrati 90 ali več ($D1 \geq 90$ in hkrati $D2 \geq 90$).

Vrednosti Ok in Vk za posamezne drevesne vrste so navedene v preglednici 16.

Preglednica 1: Kriteriji, merila in točkovanje izjemnih dreves

Izjemne dimenzije			
	Oznaka in število točk – izračun po enačbah		
Izjemna debelina-obseg	$D1 = O/Ok*100$		
Izjemna višina	$D2 = V/Vk*100$		
Pri nadaljnjem vrednotenju upoštevamo večjo od vrednosti D1 ali D2			
Izjemen habitus			
Merila	Gozdni prostor	Kmetijska krajina	Naselja, parki, oblikovano okolje
	Oznaka in št. točk	Oznaka in št. točk	Oznaka in št. točk
Mutanti	H1a 100	H1b 100	0
Značilen, pravilen habitus za drevesno vrsto (pogoji: vitalnost, nepoškodovanost, dobre rastne razmere)	H2a 20	H2b 20	H2c 20
Drevesa z izstopajoče velikimi krošnjami, ki označujejo lokacije	H3a 20	H3b 20	0
Nenavaden habitus, »igra narave«	H4a 50	H4b 20	0
Grmovna vrsta z drevesastim habitusom	H5a 20	H5b 20	H5c 20

Se nadaljuje

Nadaljevanje

Kompleksna povezanost

Merila	Oznaka in št. točk
Drevo ali skupina dreves je del širše naravne vrednote ali zavarovanega območja	K1 20
Drevo je zraščeno z drugim(i) drevesom(i) (debla, veje) – upoštevamo debelejšje drevo	K2 50
Drevo je del skupine dreves, ki funkcionalno ali vizualno tvorijo celoto	K3 20
Drevo ali skupina dreves, ki so funkcionalno povezana z drugimi naravnimi pojavi	K4 20
Drevo ali skupina dreves na učnih poteh	K5 20
Drevo ali skupina dreves v parkih, vrtovih	K6 20
Drevo ali skupina dreves ob monumentalnih zgradbah (cerkvah, gradovih ...)	K7 20
Drevo ali skupina dreves ob kapelicah, znamenjih, spomenikih	K8 20
Drevo ali skupina dreves na pokopališčih ali ob njih	K9 20

Redkost

Merila	Oznaka in št. točk
Drevo absolutno redke samonikle vrste v Sloveniji – v naravi rastoči osebki (do 10 znanih osebkov)	R1 100
Drevo relativno redke samonikle vrste zunaj svojega areala - v naravi rastoči osebki	R2 50
Drevo relativno redke samonikle vrste na izjemni nadmorski višini in na ekstremnih rastiščih (1. stopnja varovalne funkcije gozda) - v naravi rastoči osebki	R3 50
Drevo relativno redke samonikle vrste v revirju (oziroma GE) - v naravi rastoči osebki (do 3 znani osebki)	R4 30
Drevo relativno redke samonikle vrste v občini, v naravi rastoči osebki (do 5 znanih osebkov)	R5 20
Drevo relativno redke samonikle vrste v večjih geografskih prostorskih enotah - v naravi rastoči osebki (do 5 znanih osebkov)	R6 20
Drevo relativno redke tujerodne vrste v oblikovanem okolju na območju posamezne občine (do 3 znani osebki)	R7 10
Drevo relativno redke tujerodne vrste v oblikovanem okolju v Sloveniji (do 5 znanih osebkov)	R8 20

Ekosistemski pomen

Merila	Oznaka in št. točk
Drevo sredi kmetijski površin – v radiju 200 m ni druge drevesne vegetacije	E1 50
Drevo sredi kmetijski površin – v radiju 100 m ni druge drevesne vegetacije	E2 30
Drevo, ki je del koridorja - oddaljeno več kot 100 m od drugih dreves, ki gradijo koridor	E3 20
Drevo, ki je del obvodne vegetacije - oddaljeno več kot 100 m od drugih dreves, ki gradijo koridor ali drevo z izrazito funkcijo varovanja brežine	E4 20
Drevo z izrazito funkcijo varovanja obvodne brežine	E5 20
Drevo sredi grajenega okolja - v radiju 100 m ni druge drevesne vegetacije	E6 20
Drevo rastišču ustrezne vrste, v sestoji s spremenjeno ali izmenjano vrstno sestavo, kjer na površini 5 ha ni primerljivega drevesa	E7 20

Pričevalni pomen

Merila	Oznaka in št. točk
Drevo, ki ima posebno vlogo v naselbinski kulturi – vaško drevo kot središče javnega življenja v kraju	P1 20
Spominsko drevo, ki priča o pomembnih dogodkih v preteklosti ali je posvečeno spominu na znano osebnost	P2 20
Hišno drevo	P3 20
Drevo, ki priča o nekdanji tradicionalni rabi prostora	P4 20

Estetski pomen

Merila	Oznaka in št. točk
Drevo, ki zaradi svoje navzočnosti ter oblike pomembno prispeva k lepšemu videzu naselja, vrta, parka ali okolice neke stavbe	L1 20
Posamično rastoče drevo, ki zaradi svoje navzočnosti ter oblike pomembno prispeva k lepšemu videzu odprte, kmetijske krajine in je dominantna v kmetijski krajini	L2 20
Drevo v gozdnem prostoru, ki zaradi svoje lokacije, oblike in/ali vrstne različnosti izstopa ter pomembno prispeva k slikovitosti in estetiki okolice	L3 20

Št.	Id. št.	Ime NV / izjemnega drevesa	Vrsta dr.	Obseg	Višina	Revir	Položaj	Ok	Ok-drž.	Vk	Obseg D1=O/Ok*100	Višina D1=V/Vk*100	Kriterij 1		Kriterij 2		Kriterij 3		Skupaj	Dodaten argument		
				cm	m			cm	cm	m			(večja vrednost od D1 ali D2)	ozn	točk	ozn	točk	ozn			točk	točk
				cm	cm			m														
1	2420	Bički lazi - bukev	bukev	267	30	Snežnik	v sestouju	350	550	36	76	83	D2	83					83			
2	2308	Bukev v Javorniški koliševki	bukev	340	30	Baba	v sestouju	350	550	36	97	83	D1	97					97			
3	2617	Gomance - bukve	bukev	310	30	Gomance	v sestouju	350	550	36	89	83	D1	89	H3a	20	K3	20	129			
4		Gomance - bukve	bukev	351	30	Gomance	v sestouju	350	550	36	100	83	D1	100	H3a	20	K3	20	140			
5		Gomance - bukve	bukev	271	30	Gomance	v sestouju	350	550	36	77	83	D2	83	H3a	20	K3	20	123			
6	2401	Toščak - bukev 1	bukev	393	20	Leskova d.	v sestouju	350	550	36	112	56	D1	112	K3	20			132			
7		Toščak - bukev 2	bukev	350	15	Leskova d.	v sestouju	350	550	36	100	42	D1	100	K3	20			120			
8	2520	Cerje - drevesasti glog	glog	115	11	Unec	v krajini	90	125	8	128	131	D1	128	H5a	20			148			
9	2424	Jelka ob cesti na Polšakovko kopišče	jelka	308	38	Hrušica	v sestouju	350	500	45	88	84	D1	88					88			
10	2438	Jelka pod Hotenskim vrhom	jelka	329	35	Logatec	v sestouju	350	500	45	94	78	D1	94	H2a	20			114			
11	2409	Jelka v odd. 19e GE Zagora	jelka	350	25	Zagora	v sestouju	350	500	45	100	56	D1	100					100			
12	2296	Jelka v odd. 20b GE Zagora	jelka	317	32	Zagora	v sestouju	350	500	45	91	71	D1	91					91			
13	2629	Markova dolina - jelka	jelka	345	36	Mašun	v sestouju	350	500	45	99	80	D1	99					99	mej.d.		
14		Markova dolina - jelka 2	jelka	431	34	Mašun	v sestouju	350	500	45	123	76	D1	123					123			
15	2269	Kobjak - jelke 1	jelka	308	37	Jurjeva d.	v sestouju	350	500	45	88	82	D1	88	K3	20			108			
16		Kobjak - jelke 2	jelka	313	35	Jurjeva d.	v sestouju	350	500	45	89	78	D1	89	K3	20			109			
17		Kobjak - jelke 3	jelka	311	36	Jurjeva d.	v sestouju	350	500	45	89	80	D1	89	K3	20			109			
18		Kobjak - jelke 4	jelka	319	29	Jurjeva d.	v sestouju	350	500	45	91	64	D1	91	K3	20			111			
19	302	Strane - tisi	tisa	409	11	Suhi vrh	ob cerkvi	160	350	18	256	61	D1	256	K7	20	P2	20	296			
20		Strane - tisi	tisa	201	13	Suhi vrh	ob cerkvi	160	350	18	126	72	D1	126	K7	20	P2	20	166	skup		
21	1072	Praudenjak - tisa	tisa	292	8	Gomance	v sestouju	90	190	18	324	44	D1	324					324			
22	662	Drskovče - lipa	lipa	358	22	Jezerščak	v naselju	410	700	35	87	63	D1	87	P1	20			107			
23	2414	Goriče - lipa pri cerkvi sv. Petra	lipa	382	20	Hrašče	ob cerkvi	410	700	35	93	57	D1	93	K7	20			113			
24	2309	Hrenovice - lipa in lipovec ob kapelici	lipa	310	18	Hrašče	ob kapelici	410	700	35	76	51	D1	76	K8	20			96			
25		Hrenovice - lipa in lipovec ob kapelici	lipovec	285	20	Hrašče	ob kapelici	410	700	27	70	74	D2	74	K8	20			94			
26	2457	Koče - lipa ob cerkvi sv. Marjete	lipa	355	25	Osojnica	ob cerkvi	410	700	35	87	71	D1	87	K7	20			107			
27	2389	Landol - lipa ob cerkvi sv. Nikolaja	lipa	275	16	Podgora	ob cerkvi	410	700	35	67	46	D1	67	K7	20			87			
28	664	Orehek - lipa pri graščini	lipa	770	22	Hrašče	ob graščini	410	700	35	188	63	D1	188	K7	20			208			
29	663	Parje pri Pivki - lipa	lipa	410	25	Jezerščak	ob cerkvi	410	700	35	100	71	D1	100	K7	20			120			
30		Parje pri Pivki - lipa	lipa	290		Jezerščak	ob cerkvi	410	700	35	71	0	D1	71	K7	20			91	skup		
31	2240	Planinska gora - tri vel. lipe pred c.sv. M	lipa	286	21	Grmada	ob cerkvi	410	700	35	70	60	D1	70	K7	20			90	skup		
32		Planinska gora - tri vel. lipe pred c.sv. M	lipa	220	21	Grmada	ob cerkvi	410	700	35	54	60	D2	60	K7	20			80	skup		
33		Planinska gora - tri vel. lipe pred c.sv. M	lipa	297	29	Grmada	ob cerkvi	410	700	35	72	81	D2	81	K7	20			101	skup		
34	2248	Predjama - lipa pri cerkvi Žalostne mat	lipa	632	22	Podgora	ob cerkvi	410	700	35	154	63	D1	154	K7	20	P2	20	194			
35	2343	Sajevče - lipa ob Sajevškem polju	lipa	200	23	Hrašče	v krajini	410	700	35	49	66	D2	66					66			

Št.	Id. št.	Ime NV / izjemnega drevesa	Vrsta dr.	Obseg	Višina	Revir	Položaj	Ok	Ok-drž.	Vk	Obseg D1=O/Ok*100	Višina D1=V/Vk*100	Kriterij 1		Kriterij 2		Kriterij 3		Skupaj	Dodaten argument
				cm	m			cm	cm	m			ozn	točk	ozn	točk	ozn	točk		
36	2229	Studenc - lipi pred cerkvijo sv. Barbare	lipa	310	23	Hrašče	ob cerkvi	410	700	35	76	66	D1	76	K7	20			96	
37	2275	Studenc - lipa pred hišo št. 1a	lipa	340	20	Hrašče	v naselju	410	700	35	83	57	D1	83					83	
38	2460	Belsko - lipa pred cerkvo sv. Justa	Lipa in lipovec	296	17	Podgora	ob cerkvi	410	700	35	72	49	D1	72	K7	20			92	
39	2328	Gorenje - lipa pri izviro	Lipa in lipovec	215	15	Podgora	v krajini	410	700	35	52	43	D1	52	K4	20			72	
40	2251	Fara - lipa nad vasjo	Lipa in lipovec		20	Hrašče	ob cerkvi	410	700	35	0	57	D2	57	K7	20			77	
41	2467	Hruševje - lipa ob cerkvi sv. Danijela	Lipa in lipovec	405	24	Hrašče	ob cerkvi	410	700	35	99	69	D1	99	K7	20			119	
42	2364	Matenja vas - vaška lipa	Lipa in lipovec	402	23	Baba	v naselju	410	700	35	98	66	D1	98	P1	20			118	
43	2494	Orehek - stara drevesa v okolici graščine	Lipa in lipovec	350	26	Hrašče	ob graščini	410	700	35	85	74	D1	85	K7	20			105	
44		Orehek - stara drevesa v okolici graščine	puh. hrast	360	22	Hrašče	ob graščini	280	350	18	129	122	D1	129	K7	20			149	
45	2272	Pivka - lipe pred cerkvijo sv. Petra	Lipa in lipovec	230	22	Osojnica	ob cerkvi	410	700	35	56	63	D2	63	K7	20			83	
46	2289	Rakulik - lipa pred cerkvijo sv. Janeza	Lipa in lipovec	510	23	Hrašče	ob cerkvi	410	700	35	124	66	D1	124	K7	20			144	
47	2470	Slavina - vaška lipa	Lipa in lipovec	257	16	Osojnica	v naselju	410	700	35	63	46	D1	63	P1	20			83	
48	2206	Slovenska vas - lipi pred vasjo	Lipa in lipovec	326	23	Osojnica	v krajini	410	700	35	80	66	D1	80					80	
49	2329	Šmihel pod Nanosom - lipa na Čoudru	Lipa in lipovec	280	17	Suhi vrh	v krajini	410	700	35	68	49	D1	68					68	
50	2302	Šmihel pod Nanosom - lipa pri cerkvi sv.	Lipa in lipovec	210	18	Suhi vrh	ob cerkvi	410	700	35	51	51	D1	51	K7	20			71	
51	2368	Veliki Otok - vaška lipa	Lipa in lipovec	270	20	Hrašče	v naselju	410	700	35	66	57	D1	66	P1	20			86	
52	989	Pudob - lipa pri cerkvi sv. Jakoba	Lipa in lipovec	640	32	Racna g.	ob cerkvi	410	700	35	156	91	D1	156	K7	20			176	
53	2534	Viševsek - lipe pri cerkvi sv. Marije	Lipa in lipovec	293	24	Racna g.	ob cerkvi	410	700	35	71	69	D1	71	K7	20			91	
54		Viševsek - lipe pri cerkvi sv. Marije	Lipa in lipovec	214	26	Racna g.	ob cerkvi	410	700	35	52	74	D2	74	K7	20			94	
55		Viševsek - lipe pri cerkvi sv. Marije	Lipa in lipovec	239	26	Racna g.	ob cerkvi	410	700	35	58	74	D2	74	K7	20			94	
56		Viševsek - lipe pri cerkvi sv. Marije	Lipa in lipovec	570	28	Racna g.	ob cerkvi	410	700	35	139	80	D1	139	K7	20			159	
57	661	Zagorje - lipa	Lipa in lipovec	600	22	Jezerščak	ob cerkvi	410	700	35	146	63	D1	146	K7	20			166	
58	2259	Žeje - lipa pri hiši št. 1a	Lipa in lipovec	324	21	Baba	v naselju	410	700	35	79	60	D1	79					79	
59	2260	Žeje - lipe ob cerkvi sv. Jurija	Lipa in lipovec	497	28	Baba	ob cerkvi	410	700	35	121	80	D1	121	K7	20			141	skup
60		Žeje - lipe ob cerkvi sv. Jurija	Lipa in lipovec	347		Baba	ob cerkvi	410	700	35	85	0	D1	85	K7	20			105	skup
61		Žeje - lipe ob cerkvi sv. Jurija	Lipa in lipovec	295		Baba	ob cerkvi	410	700	35	72	0	D1	72	K7	20			92	skup
62	665	Orehek - lipa pri cerkvi sv. Florjana	lipovec	482	17	Hrašče	ob cerkvi	410	700	27	118	63	D1	118	K7	20			138	
63		Koča vas - lipa	Lipa in lipovec	669	35	Racna g.	ob graščini	410	700	35	163	100	D1	163	K7	20			183	
64	2533	Koča vas - d. kostanj 1	d. kostanj	289		Racna g.	ob graščini	375	600	27	77	0	D1	77	K7	20			97	skup
65		Koča vas - d. kostanj 2	d. kostanj	290		Racna g.	ob graščini	375	600	27	77	0	D1	77	K7	20			97	skup
66		Koča vas - lipa 3	Lipa in lipovec	296		Racna g.	ob graščini	410	700	35	72	0	D1	72	K7	20			92	skup
67		Koča vas - lipa 4	Lipa in lipovec	320		Racna g.	ob graščini	410	700	35	78	0	D1	78	K7	20			98	skup
68		Koča vas - lipa 5	Lipa in lipovec	474		Racna g.	ob graščini	410	700	35	116	0	D1	116	K7	20			136	skup
69		Koča vas - lipa 6	Lipa in lipovec	314		Racna g.	ob graščini	410	700	35	77	0	D1	77	K7	20			97	skup
70		Koča vas - lipa ?	Lipa in lipovec	265			ob graščini	410	700	35	65	0	D1	65	K7	20			85	skup

Št.	Id. št.	Ime NV / izjernega drevesa	Vrsta dr.	Obseg	Višina	Revir	Položaj	Ok	Ok-drž.	Vk	Obseg D1=O/Ok*100	Višina D1=V/Vk*100	Kriterij 1		Kriterij 2		Kriterij 3		Skupaj	Dodaten argument
				cm	m			cm	cm	m			ozn	točk	ozn	točk	ozn	točk		
71	1101	Begunje pri Cerknici - lipa	Lipa in lipovec	350			ob cerkvi	410	700	35	85	0	D1	85	K7	20			105	
72	1102	Begunje pri Cerknici - lipa pri cerkvi 1	Lipa in lipovec	464	8	Slivnica	ob cerkvi	410	700	35	113	23	D1	113	K7	20			133	skup
73	2526	Begunje pri Cerknici - lipa pri tovarni	Lipa in lipovec	335			v naselju	410	700	35	82	0	D1	82					82	
74	2472	Bezuljak - lipa pod cerkvijo sv. Marije	Lipa in lipovec	320			ob cerkvi	410	700	35	78	0	D1	78	K7	20			98	
75	2339	Brezje - lipa pri cerkvi sv. Jurija	Lipa in lipovec	400			ob cerkvi	410	700	35	98	0	D1	98	K7	20			118	
76	2235	Cerknica - lipa pri spomeniku J. V. Valva	Lipa in lipovec				spominska, p	410	700	35	0	0							0	
77	2363	Cerknica - lipe ob cerkvi	Lipa in lipovec	275			ob cerkvi	410	700	35	67	0	D1	67	K7	20			87	
78	2529	Cerknica - lipi za tovarno Brest	Lipa in lipovec	402			v naselju	410	700	35	98	0	D1	98	K3	20			118	skup
79		Cerknica - lipi za tovarno Brest	Lipa in lipovec	321			v naselju	410	700	35	78	0	D1	78	K3	20			98	skup
80	2205	Dobec - lipa ob znamenju	Lipa in lipovec	212			ob znamenju	410	700	35	52	0	D1	52	K7	20			72	
81	2195	Dobec - lipa pri cerkvi sv. Lenarta	Lipa in lipovec	355		Menišija	ob cerkvi	410	700	35	87	0	D1	87	K7	20			107	
82	2143	Dobec - oreh (Bezuljak?)	oreh	320	17		v naselju	315	410	27	102	63	D1	102					102	
83	2531	Fara - lipa	Lipa in lipovec	416	22		v krajini	410	700	35	101	63	D1	101					101	
84	2521	Ivanje selo - lipi pri cerkvi sv. Jeronima	Lipa in lipovec	450			ob cerkvi	410	700	35	110	0	D1	110	K7	20			130	skup
85		Ivanje selo - lipi pri cerkvi sv. Jeronima	Lipa in lipovec	255			ob cerkvi	410	700	35	62	0	D1	62	K7	20			82	skup
86	2307	Jelka pri Kozjih jamah	jelka	340	42		v sestoji	350	500	45	97	93	D1	97					97	mej.d.
87	2395	Jesenovec - jelka	jelka	328	37	Jurjeva d.	v sestoji	350	500	45	94	82	D1	94					94	
88	2522	Korošče - lipa	Lipa in lipovec	346			v naselju	410	700	35	84	0	D1	84					84	
89	2466	Kožljek - lipi pri cerkvi sv. Ane	Lipa in lipovec	400			ob cerkvi	410	700	35	98	0	D1	98	K7	20			118	skup
90		Kožljek - lipi pri cerkvi sv. Ane	Lipa in lipovec	250			ob cerkvi	410	700	35	61	0	D1	61	K7	20			81	skup
91	2468	Kožljek - štiri lipe ob kapelici	Lipa in lipovec	435			v naselju	410	700	35	106	0	D1	106	K8	20			126	skup
92	1392	Lož - lipa pri cerkvi Sv. Roka	Lipa in lipovec	512	26	Racna g.	ob cerkvi	410	700	35	125	74	D1	125	K7	20			145	
93	2540	Lož - spominska lipa	Lipa in lipovec				v naselju	410	700	35	0	0							0	
94	2530	Martinjak - lipa pri cerkvi sv. Vida	Lipa in lipovec	335			ob cerkvi	410	700	35	82	0	D1	82	K7	20			102	
95	2318	Osredek - lipa	Lipa in lipovec	293			v naselju	410	700	35	71	0	D1	71					71	
96	2319	Osredek - lipa ob cerkvi sv. Primoža	Lipa in lipovec	550			ob cerkvi	410	700	35	134	0	D1	134	K7	20			154	
97	2351	Prestranek - hrast pri železniški postaji	dob	411	25	Osojnica	v naselju	410	700	36	100	69	D1	100					100	
98	2525	Rakek - divji kostanj	d. kostanj	320			v naselju	375	600	27	85	0	D1	85					85	
99	2502	Ravnik - lipi pri cerkvi	Lipa in lipovec	434			ob cerkvi	410	700	35	106	0	D1	106	K7	20			126	
100		Ravnik - lipi pri cerkvi	Lipa in lipovec	406			ob cerkvi	410	700	35	99	0	D1	99	K7	20			119	
101	2330	Stražišče - lipa	Lipa in lipovec	304			v naselju	410	700	35	74	0	D1	74					74	
102	2242	Studenc na Blokah - lipe pri cerkvi sv. F	Lipa in lipovec	400			ob cerkvi	410	700	35	98	0	D1	98	K7	20			118	skup
103		Studenc na Blokah - lipe pri cerkvi sv. F	Lipa in lipovec	398			ob cerkvi	410	700	35	97	0	D1	97	K7	20			117	skup
104		Studenc na Blokah - lipe pri cerkvi sv. F	Lipa in lipovec	447			ob cerkvi	410	700	35	109	0	D1	109	K7	20			129	skup
105		Studenc na Blokah - lipe pri cerkvi sv. F	Lipa in lipovec	394			ob cerkvi	410	700	35	96	0	D1	96	K7	20			116	skup

Št.	Id. št.	Ime NV / izjemnega drevesa	Vrsta dr.	Obseg	Višina	Revir	Položaj	Ok	Ok-drž.	Vk	Obseg D1=O/Ok*100	Višina D1=V/Vk*100	Kriterij 1		Kriterij 2		Kriterij 3		Skupaj	Dodaten argument
				cm	m			cm	cm	m			D1	D2	ozn	točk	ozn	točk		
106	2202	Sveti Duh - lipa pred cerkvijo	Lipa in lipovec	303			ob cerkvi	410	700	35	74	0	D1	74	K7	20			94	
107	1021	Sveti Vid - lipa	Lipa in lipovec	425			ob cerkvi	410	700	35	104	0	D1	104	K7	20			124	
108	2332	Štrukljeva vas - lipi pri cerkvi sv. Jakoba	Lipa in lipovec	350			ob cerkvi	410	700	35	85	0	D1	85	K7	20			105	
109		Štrukljeva vas - lipi pri cerkvi sv. Jakoba	Lipa in lipovec	250			ob cerkvi	410	700	35	61	0	D1	61	K7	20			81	
110	331	Unec - lipa	Lipa in lipovec	713	28	Unec	ob cerkvi	410	700	35	174	80	D1	174	K7	20			194	
111		Andrejeva lipa	lipovec	304	25	Javorje	v sestoji	410	700	27	74	93	D2	93					93	
112		Brecljeva hoja	jelka	305	32	Unec	v sestoji	350	500	45	87	71	D1	87					87	
113		bukev na Mesarjevem vrhu	bukev	299	26	Zagora	v sestoji	350	550	36	85	72	D1	85					85	
114		bukev na Podkaliču	bukev	250	30	Škocjan	v sestoji	350	550	36	71	83	D2	83					83	
115		bukev pri Tišlerjevem vikendu	bukev	335	20	Racna g.	v krajini	350	550	36	96	56	D1	96					96	mej.d.
116		Bukev v Biščevcih	bukev	363	34	Hrašče	v sestoji	350	550	36	104	94	D1	104					104	
117		bukev z rakasto tvorbo na Mašunu	bukev	315	26	Mašun	na g. robu	350	550	36	90	72	D1	90	K5	20			110	
118		Debela hoja na Farjevki	jelka	368	30	Škocjan	na g. robu	350	500	45	105	67	D1	105					105	
119		divji kostanj pred c. Marije, Slavina	d. kostanj	287	23	Osojnica	ob cerkvi	375	600	27	77	85	D2	85	K7	20			105	
120		drevesasti bezeg v Starem trgu	bezeg	196	7	Racna g.	v naselju	90		8	218	88	D1	218	H5c	20			238	
121		drevje v parku, Postojna - v.jesen 1	veliki jesen	465	25	Pivka jama	v parku	315	450	36	148	69	D1	148	K6	20			168	skup
122		drevje v parku, Postojna - v.jesen 2	veliki jesen	381		Pivka jama	v parku	315	450	36	121	0	D1	121	K6	20			141	skup
123		drevje v parku, Postojna - bukev	rdeča bukev	308		Pivka jama	v parku	350	550	36	88	0	D1	110	K6	20			130	skup
124		drevje v parku, Postojna - lipa	Lipa in lipovec	335		Pivka jama	v parku	410	700	35	82	0	D1	82	K6	20			102	
125		duglazija v Strmcu	duglazija	306	33	Slivnica	v sestoji	350	500	45	87	73	D1	87					87	
126		dvovrha smreka	smreka	334	45	Logatec	v sestoji	350	450	45	95	100	D2	100					100	
127		Grofičin javor	g. javor	299	26	Hrašče	v sestoji	315	450	36	95	72	D1	95					95	mej.d.
128		hrast nasproti hiše št. 6, Rakitnik	graden	309	26	Hrašče	v naselju	350	550	36	88	72	D1	88					88	
129		Jelka pri Zidani bajti	jelka	362	18	Golobičevce	v sestoji	350	500	45	103	39	D1	103					103	
130		jelke in smreke v Vodnem dolu	jelka	310	40	Pivka jama	v sestoji	350	500	45	89	89	D2	89	K3	20			109	skup
131		Jernejčkova smreka	smreka	357	32	Podgora	na g. robu	350	450	45	102	71	D1	102					102	
132		kačasta smreka v Jelovici na Slivnici	smreka	86	16	Slivnica	v sestoji	350	450	45	35	36	D2	36	H1a	100			136	
133		trojna lipa	lipa	179	38	Logatec	v sestoji	410	700	35	44	109	D2	109					109	
134		lipa pri hiši št. 51, Dilce	lipa	350	22	Hrašče	v naselju	410	700	35	85	63	D1	85					85	
135			lipa	390	30	Otok	v sestoji	410	700	35	95	86	D1	95					95	mej.d.
136			lipa	374	18	Debela g.	v sestoji	410	700	35	91	51	D1	91	H4a	50			141	
137		LIPA OB HIŠI št.61, Jurišče	lipa	400	25	Jezerščak	v naselju	410	700	35	98	71	D1	98					98	mej.d.
138		lipa pod Pogorelim vrhom	lipa	299	29	Jurjeva d.	v sestoji	410	700	35	73	83	D2	83					83	
139		LIPA OB CERKVI sv.LENARTA, Klenik	lipa	325	22	Jezerščak	ob cerkvi	410	700	35	79	63	D1	79	K7	20			99	
140			lipa	221	29	Mikula	v sestoji	410	700	35	54	84	D2	84	K3	20			104	

Št.	Id. št.	Ime NV / izjemnega drevesa	Vrsta dr.	Obseg	Višina	Revir	Položaj	Ok	Ok-drž.	Vk	Obseg D1=O/Ok*100	Višina D1=V/Vk*100	Kriterij 1		Kriterij 2		Kriterij 3		Skupaj	Dodaten argument
				cm	m			cm	cm	m			ozn	točk	ozn	točk	ozn	točk		
141			lipa	177	29	Mikula	v sestoju	410	700	35	43	82	D2	82	K3	20			102	
142			lipa	207	29	Mikula	v sestoju	410	700	35	50	83	D2	83	K3	20			103	
143			lipa	295	29	Mikula	v sestoju	410	700	35	72	83	D2	83	K3	20			103	
144		LIPA NA BRIŠČAH pod Orehkom	lipa	520	23	Hrašče	v krajini	410	700	35	127	66	D1	127					127	
145		LIPA PRED HIŠO št.65, Orehek	lipa	391	21	Hrašče	v naselju	410	700	35	95	60	D1	95					95	
146		lipa v Parobku	lipa	435	15	Racna g.	v krajini	410	700	35	106	43	D1	106					106	
147			lipa	456	25	Baba	v sestoju	410	700	35	111	71	D1	111	K3	20			131	
148			lipa	476		Baba	v sestoju	410	700	35	116	0	D1	116	K3	20			136	
149			lipa	363		Baba	v sestoju	410	700	35	89	0	D1	89	K3	20			109	
150		STARA DREVESA OB POTI POD SOVI	lipa	290		Pivka jama	v sestoju	410	700	35	71	0	D1	71	K3	20	P4	20	111	
151		lipa pred c. Marijine zaroke, Rakitnik	lipa	347	23	Hrašče	ob cerkvi	410	700	35	85	66	D1	85	K7	20			105	
152		LIPA PRI HIŠI št.9, Selce	lipa	285	24	Osojnica	v naselju	410	700	35	70	69	D1	70					70	
153		grčasti lipovec pod Sovičem	lipovec	315	17	Pivka jama	v sestoju	410	700	27	77	63	D1	77	H4a	50			127	
154		Logarjev skorš	skorš	4	3	Jezerščak	v sestoju	190	250	18	2	17	D2	17	R4	30			47	
155		Logaška smreka	smreka	372	51	Logatec	v sestoju	350	450	45	106	113	D2	113					113	
156		Medvedov bor	rdeči bor	220	5	Jezerščak	na lazu	250	350	27	88	19	D1	88					88	
157		Mož - bukev	bukev	320	26	Črni dol	v sestoju	350	550	36	91	72	D1	91	H3a	20			111	
158		oreh na Okoliševem vrtu	oreh	296	10	Racna g.	v krajini	315	410	27	94	37	D1	94					94	
159		ostanek smreke ob poti v Predj. grad	smreka	390	35	Podgora	v naselju	350	450	45	111	78	D1	111					111	
160		smreka na Kujaviču	smreka	345	43	Gomance	v sestoju	350	450	45	99	96	D1	99					99	mej.d.
161		smreka 1 ob Jamščici	smreka	365	50	Podgora	na g.robu	350	450	45	104	111	D2	111					111	
162		smreka 2 ob Jamščici	smreka	390	48	Podgora	na g.robu	350	450	45	111	107	D1	111					111	
163		smreka pod Hotensko c.	smreka	366	44	Logatec	v sestoju	350	450	45	105	98	D1	105					105	
164		smreka pri Kozji jami	smreka	372	43	Zagora	v sestoju	350	450	45	106	96	D1	106					106	
165		smreka v bližini Kozje jame	smreka	335	40	Zagora	v sestoju	350	450	45	96	89	D1	96					96	mej.d.
166		smreka-sitka	sitka	214	28	Planina	na g.robu	250		45	86	62	D1	86					86	
167		Schollmayerjeva lipa na Mašunu	lipa	265	23	Mašun	ob graščini	410	700	35	65	64	D1	65	K7	20	P2	20	105	
168		Stožčasta smreka v Potašnici	smreka	267	44	Javornik	v sestoju	350	450	45	76	98	D2	98	H1a	100			198	
169		Špiljarjev bor	črni bor	245	25	Debela g.	v sestoju	220	315	27	111	93	D1	111					111	
170		Štajerjeva hoja	jelka	307	30	Otok	v sestoju	350	500	45	88	67	D1	88	H2a	20			108	
171		Švigljeva smreka	smreka	316	34	Iška Otave	v sestoju	350	450	45	90	76	D1	90					90	
172		Tončkova smreka	smreka	290	23	Javorje	v sestoju	350	450	45	83	51	D1	83					83	
173		Urbanova bodika	bodika	65	9	Jezerščak	v sestoju	50	90	9	130	100	D1	130	R4	30			160	
174		jelki in smreka pod hrušico - smreka	smreka	321	43	Hrušica	v sestoju	350	450	45	92	96	D2	96	K3	20			116	
175		jelki in smreka pod Hrušico - jelka 2	jelka	300	40	Hrušica	v sestoju	350	500	45	86	89	D2	89	K3	20			109	

Št.	Id. št.	Ime NV / izjernega drevesa	Vrsta dr.	Obseg	Višina	Revir	Položaj	Ok	Ok-drž.	Vk	Obseg D1=O/Ok*100	Višina D1=V/Vk*100	Kriterij 1		Kriterij 2		Kriterij 3		Skupaj	Dodaten argument
				cm	m			cm	cm	m			ozn	točk	ozn	točk	ozn	točk		
176		jelki in smreka pod Hrušico - jelka 1	jelka	333	41	Hrušica	v sestouju	350	500	45	95	91	D1	95	K3	20			115	
177		jelki in smreka pod Hotenskim vrhom	jelka	336	42	Logatec	v sestouju	350	500	45	96	93	D1	96	K3	20			116	
178		jelki in smreka pod Hotenskim vrhom	jelka	345	34	Logatec	v sestouju	350	500	45	99	76	D1	99	K3	20			119	
179		jelki in smreka pod Hotenskim vrhom	smreka	319	37	Logatec	v sestouju	350	450	45	91	82	D1	91	K3	20			111	
180		jelka pod Nanoško cesto	jelka	305	35	Nanos	v sestouju	350	500	45	87	78	D1	87					87	
181		trepetlika v revirju Nanos	trepetlika	166	29	Nanos	v sestouju	250	350	25	66	116	D2	116					116	
182		semeneča bukev nad Šmihelom	bukev	182	14	Suhi vrh	v krajini	350	550	36	52	39	D1	52	H4a	50			102	
183		dežnikast črni bor nad Stranami	črni bor	163	5	Suhi vrh	v krajini	220	315	27	74	17	D1	74	H4a	50			124	
184			d. češnja	270	18	Suhi vrh	v sestouju	190	250	18	142	100	D1	142					142	
185			d. češnja	190	19	Suhi vrh	v sestouju	190	250	18	100	106	D2	106					106	
186		jelka ob Maks cesti v Zagori	jelka	330	34	Zagora	v sestouju	350	500	45	94	76	D1	94					94	
187			jelka	323	32	Zagora	v sestouju	350	500	45	92	71	D1	92					92	
188		beli gaber v Jezerskih gredah pri G. Jeze	beli gaber	425		Križna gora	v sestouju	250	410	22	170	0	D1	170	P4	20			190	
189			jelka	324		Menišija	v sestouju	350	500	45	93	0	D1	93					93	
190			jelka	297	35	Menišija	v sestouju	350	500	45	85	78	D1	85					85	
191			smreka	293	40	Menišija	v sestouju	350	450	45	84	89	D2	89					89	
192			smreka	293	30	Menišija	v sestouju	350	450	45	84	67	D1	84					84	
193			jelka	305	35	Menišija	v sestouju	350	500	45	87	78	D1	87					87	
194			smreka	330	35	Otok	v sestouju	350	450	45	94	78	D1	94					94	
195			bodika	54	6	Otok	v sestouju	50	90	9	108	67	D1	108	R4	30			138	
196		smreka z rakom na Laški gmajni	smreka	126	24	Otok	na g.robu	350	450	45	36	53	D2	53					53	
197			bukev	285	30	Otok	v sestouju	350	550	36	81	83	D2	83					83	
198		drobnica ob učni poti v Rakovem Škocja	drobnica	141	25	Škocjan	v sestouju	280	350	18	50	139	D2	139	K1	20			159	
199		debeli hrast ob Raku	dob	402	25	Škocjan	v sestouju	410	700	36	98	69	D1	98	K1	20			118	
200		bukev nad vikendi v Rakovem Škocjanu	bukev	302	30	Škocjan	v sestouju	350	550	36	86	83	D1	86					86	
201			duglazija	312	30	Škocjan	v sestouju	350	500	45	89	67	D1	89					89	
202		beli gaber pod V. mostom v Rakovem Šk	beli gaber	440	18	Škocjan	v sestouju	250	410	22	176	82	D1	176	K1	20			196	
203		debela jelka ob učni poti v Rakovem Škc	jelka	337		Škocjan	v sestouju	350	500	45	96	0	D1	96	K1	20			116	
204			bukev	299		Dletvo	na g.robu	350	550	36	85	0	D1	85					85	
205			g. javor	278		Gomance	na g.robu	315	450	36	88	0	D1	88					88	
206		graden na lazju Lupova draga	graden	344		Gomance	na lazju	350	550	36	98	0	D1	98	R3	50			148	
207		gorski javor na Budišovcu	g. javor	225		Gomance	na g.robu	315	450	36	71	0	D1	71					71	
208		ozkokrošnjata smreka v Medvedji dragi	smreka	237		Gomance	v sestouju	350	450	45	68	0	D1	68	H2a	20			88	
209		šop smrek v Grčovcu 1	smreka	265		Gomance	v sestouju	350	450	45	76	0	D1	76	H4a	50	K3	20	146	
210		šop smrek v Grčovcu 2	smreka	246		Gomance	v sestouju	350	450	45	70	0	D1	70	H4a	50	K3	20	140	

Št.	Id. št.	Ime NV / izjemnega drevesa	Vrsta dr.	Obseg	Višina	Revir	Položaj	Ok	Ok-drž.	Vk	Obseg D1=O/Ok*100	Višina D1=V/Vk*100	Kriterij 1		Kriterij 2		Kriterij 3		Skupaj	Dodaten argument			
				cm	m			cm	cm	m			D1	D2	ozn	točk	ozn	točk			ozn	točk	točk
211		šop smrek v Grčovcu 3	smreka	251		Gomance	v sestoju	350	450	45	72	0	D1	72	H4a	50	K3	20	142				
212		Pri hruški - drobnica	drobnica	152	15	Gomance	v sestoju	280	350	18	54	83	D2	83	R4	30			113				
213		smreka 1 v Mrzlih dolinah	smreka	345	32	Okroglina	na g.robu	350	450	45	99	71	D1	99					99	mej.d.			
214		smreka 2 v Mrzlih dolinah	smreka	225	29	Okroglina	na g.robu	350	450	45	64	64	D1	64					64				
215		smreka 3 v Mrzlih dolinah	smreka	150	28	Okroglina	na g.robu	350	450	45	43	62	D2	62					62				
216		gorski javor nad Padežniško cesto	g. javor	270	22	Okroglina	v sestoju	315	450	36	86	61	D1	86					86				
217		bodika pri Kobjaku	bodika	27	5	Jurjeva d.	v sestoju	50	90	9	54	56	D2	56	R4	30			86				
218		drobnica pri Kobjaku	drobnica	60	13	Jurjeva d.	v sestoju	280	350	18	21	72	D2	72	R4	30			102				
219		cer pri Cesti v Žleb	cer	93	16	Jurjeva d.	v sestoju	315	450	30	30	53	D2	53	R4	30			83				
220		brest pri križišču pri kasarnah Obramec	g. brest	270	28	Jurjeva d.	v sestoju	280	450	30	96	93	D1	96					96	mej.d.			
221		bukev nad cesto v Robu	bukev	288	28	Jurjeva d.	v sestoju	350	550	36	82	78	D2	82					82				
222			jelka	317	35	Jurjeva d.	v sestoju	350	500	45	91	78	D1	91					91				
223			jelka	346	39	Jurjeva d.	v sestoju	350	500	45	99	87	D1	99					99	mej.d.			
224		lesnika na maksovem lazcu	lesnika	129	9	Mašun	na g.robu	125	190	9	103	98	D1	103	R4	30			133				
225		drobnica pod Obramcem	drobnica	136	18	Mašun	v sestoju	280	350	18	49	100	D2	100	R4	30			130				
226			tisa	160	5	Mikula	v sestoju	90	190	18	178	28	D1	178					178				
227			jelka	268	32	Baba	v sestoju	350	500	45	77	71	D1	77					77				
228			jelka	263	32	Baba	v sestoju	350	500	45	75	71	D1	75					75				
229			jelka	270	32	Baba	v sestoju	350	500	45	77	71	D1	77					77				
230			veliki jesen	218	30	Baba	v sestoju	315	450	36	69	83	D2	83					83				
231			jelka	273	36	Baba	v sestoju	350	500	45	78	80	D2	80					80				
232			bukev	320	25	Baba	na g.robu	350	550	36	91	69	D1	91					91				
233			tisa	177	7	Baba	v sestoju	90	190	18	197	39	D1	197					197				
234			smreka	343	38	Baba	v sestoju	350	450	45	98	84	D1	98					98	mej.d.			
235			bela vrba	405		Baba	v sestoju	350	600	22	116	0	D1	116	K5	20			136				
236			smreka	249		Baba	v sestoju	350	450	45	71	0	D1	71	K5	20			91				
237		jelka na Škrlatnem klancu	jelka	295	34	Baba	v sestoju	350	500	45	84	76	D1	84					84				
238		jelka v Matenjskih dolinah	jelka	281	36	Baba	v sestoju	350	500	45	80	80	D1	80					80				
239		Štefinova hoja	jelka	359	35	Baba	v sestoju	350	500	45	103	78	D1	103					103				
240			graden	270	30	Baba	na g.robu	350	550	36	77	83	D2	83					83				
241		rešeljika na Jurščah	rešeljika	188	4	Debela g.	v naselju	90	125	10	209	40	D1	209					209				
242		črni gaber v Suhi rebri	črni gaber	175	9	Dedna g.	v sestoju	190	250	18	92	47	D1	92					92				
243			jelka	368	40	Golobičevcevec	v sestoju	350	500	45	105	89	D1	105					105				
244			d. češnja	193	22	Golobičevcevec	v sestoju	190	250	18	102	122	D2	122					122				
245			mokovec	241	15	Golobičevcevec	na g.robu	125	155	15	193	101	D1	193					193				

Št.	Id. št.	Ime NV / izjemnega drevesa	Vrsta dr.	Obseg	Višina	Revir	Položaj	Ok	Ok-drž.	Vk	Obseg D1=O/Ok*100	Višina D1=V/Vk*100	Kriterij 1		Kriterij 2		Kriterij 3		Skupaj	Dodaten argument
				cm	m			cm	cm	m			ozn	točk	ozn	točk	ozn	točk		
246			bukev	291	32	Grmada	v sestoju	350	550	36	83	89	D2	89					89	
247			smreka	345	30	Grmada	v sestoju	350	450	45	99	67	D1	99					99	mej.d.
248			veliki jesen	320	27	Javornik	na g. robu	315	450	36	102	75	D1	102					102	
249			smreka	351	38	Javornik	v sestoju	350	450	45	100	84	D1	100					100	
250			smreka	310	38	Javornik	v sestoju	350	450	45	89	84	D1	89					89	
251			jelka	346	35	Javornik	v sestoju	350	500	45	99	78	D1	99					99	mej.d.
252		smreka v Vel. Jeršanovi dolini	smreka	307	35	Pivka jama	v sestoju	350	450	45	88	78	D1	88					88	
253		divja češnja na Kremenci, Postojna	d. češnja	278	20	Pivka jama	v naselju	190	250	18	146	111	D1	146	P4	20			166	
254			g. javor	283	19	Planina	na lazcu	315	450	36	90	51	D1	90					90	
255			tisa	136	9	Planina	v sestoju	90	190	18	151	51	D1	151					151	
256			tisa	97	14	Planina	v sestoju	90	190	18	108	75	D1	108	K3	20			128	
257			tisa	95	13	Planina	v sestoju	90	190	18	106	70	D1	106	K3	20			126	
258			tisa	97	9	Planina	v sestoju	90	190	18	108	49	D1	108	K3	20			128	
259			tisa	80	6	Planina	v sestoju	90	190	18	89	35	D1	89	K3	20			109	
260			građen	341	25	Planina	v sestoju	350	550	36	97	71	D1	97					97	mej.d.
261			bodika	47	8	Planina	v sestoju	50	90	9	94	90	D1	94	R4	30			124	
262			maklen	173	20	Planina	v sestoju	155	200	18	112	113	D2	113					113	
263			bukev	273	29	Planina	v sestoju	350	550	36	78	80	D2	80					80	
264		smreka pred gradom Snežnik	smreka	342	37	Javorje	ob graščini	350	450	45	98	82	D1	98	K7	20			118	
265			bukev	392	28	Javorje	na g. robu	350	550	36	112	78	D1	112					112	
266		6 bu.in g.javor pri Luizinem kamnu	bukev	282	39	Snežnik	v sestoju	350	550	36	81	108	D2	108	K3	20			128	
267		6 bu.in g.javor pri Luizinem kamnu	bukev	276	39	Javorje	v sestoju	350	550	36	79	108	D2	108	K3	20			128	
268		6 bu.in g.javor pri Luizinem kamnu	bukev	216	36	Javorje	v sestoju	350	550	36	62	100	D2	100	K3	20			120	
269		6 bu.in g.javor pri Luizinem kamnu	bukev	218	34	Snežnik	v sestoju	350	550	36	62	94	D2	94	K3	20			114	
270		6 bu.in g.javor pri Luizinem kamnu	bukev	230	39	Snežnik	v sestoju	350	550	36	66	108	D2	108	K3	20			128	
271		6 bu.in g.javor pri Luizinem kamnu	bukev	183	40	Snežnik	v sestoju	350	550	36	52	111	D2	111	K3	20			131	
272		6 bu.in g.javor pri Luizinem kamnu	g. javor	157	36	Javorje	v sestoju	315	450	36	50	100	D2	100	K3	20			120	
273		smreka pri Šetinovem lazcu	smreka	352	38	Leskova d.	v sestoju	350	450	45	101	84	D1	101					101	
274		debela jelka v Melišju	jelka	515	30	Leskova d.	v sestoju	350	500	45	147	67	D1	147					147	
275			jelka	345	39	Leskova d.	na g. robu	350	500	45	99	87	D1	99					99	mej.d.
276			jelka	388	34	Leskova d.	v sestoju	350	500	45	111	76	D1	111					111	
277		debeli javor v GE leskova dolina, 23b	g. javor	487	36	Leskova d.	v sestoju	315	450	36	155	100	D1	155					155	
278		javor pri kasarni ob Kalvarijski c.	g. javor	326	22	Leskova d.	v sestoju	315	450	36	103	61	D1	103					103	
279		veliki jesen na Gašperjevem hribu	veliki jesen	225	25	Leskova d.	v sestoju	315	450	36	71	69	D1	71					71	
280			smreka	350	37	Leskova d.	v sestoju	350	450	45	100	82	D1	100					100	

Št.	Id. št.	Ime NV / izjemnega drevesa	Vrsta dr.	Obseg	Višina	Revir	Položaj	Ok	Ok-drž.	Vk	Obseg D1=O/Ok*100	Višina D1=V/Vk*100	Kriterij 1		Kriterij 2		Kriterij 3		Skupaj	Dodaten argument
				cm	m			cm	cm	m			ozn	točk	ozn	točk	ozn	točk		
281			bukev	280	20	Požarje	v sestoji	350	550	36	80	56	D1	80					80	
282		širokokrošnjata bukev na Planinski gori	bukev	281	18	Grmada	v krajini	350	550	36	80	49	D1	80	H3a	20			100	
283		visoke bukve v Dletvu - bukev 1	bukev	203	38	Dletvo	v sestoji	350	550	36	58	107	D2	107					107	
284		visoke bukve v Dletvu - bukev 2	bukev	163	39	Dletvo	v sestoji	350	550	36	47	109	D2	109					109	
285		visoke bukve v Dletvu - bukev 3	bukev	163	37	Dletvo	v sestoji	350	550	36	47	103	D2	103					103	
286		visoke bukve v Dletvu - bukev 4	bukev	252	38	Dletvo	v sestoji	350	550	36	72	106	D2	106					106	
287		visoke bukve v Dletvu - bukev 5	bukev	136	35	Dletvo	v sestoji	350	550	36	39	98	D2	98					98	mej.v.
288		visoke bukve v Dletvu - bukev 6	bukev	131	35	Dletvo	v sestoji	350	550	36	37	96	D2	96					96	mej.v.
289		visoke bukve v Dletvu - bukev 7	bukev	137	36	Dletvo	v sestoji	350	550	36	39	101	D2	101					101	
290		visoke bukve v Dletvu - bukev 8	bukev	162	37	Dletvo	v sestoji	350	550	36	46	103	D2	103					103	
291		visoke bukve v Dletvu - bukev 9	bukev	144	37	Dletvo	v sestoji	350	550	36	41	103	D2	103					103	
292		visoke bukve v Dletvu - bukev 10	bukev	210	38	Dletvo	v sestoji	350	550	36	60	106	D2	106					106	
293		Šorcev dob	dob	319	27		v naselju	410	700	36	78	74	D1	78					78	

Legenda: ozn=oznaka kriterija in merila (glej Prilogo 2); Sklep vrednotenja: snv=drevesa, ki so po novem sistemu določena za naravne vrednote; snvd= drevesa, ki so po novem sistemu določena za naravne vrednote z dodatnim argumentom (mejna debelina; mejna višina, skupina); snvDrž=drevesa, ki so po novem sistemu določena za naravne vrednote državnega pomena k (kandidati)=drevesa, ki so uvrščena med kandidate za naravne vrednote; izbris=drevesa, izbrisana iz registra naravnih vrednot; pKD=predlog za vpis v kulturno dediščino

Sklep vrednotenja
k
izbris
snv
snv
snv
snv
snv
snv
k
snv
snv
k
snvd
snv
snv
snv
snv
snv
snvDrž
snvDrž
snvDrž
snv
snv
k
k
snv
k
snvDrž
snv
snvd
snvd
snvd
snv
snvDrž
k

Sklep vrednotenja
k
k
k
k
k
snv
snv
snv
snv
k
snv
k
k
k
k
k
snvDrž
k
k
k
snv
snvDrž
k
snv
snv
snvd
snv
snvDrž
snvd
snvd
snvd
snvd
snv
snvd
snvd

Sklep vrednotenja
k
snv
snv
k
snvDrž
k
k
k
k
snvd
snv
snv
snvDrž
snv
snvDrž
snvDrž
snv
snv
snv
k
snv
snvd
k
snv
snv
snv
snv
snv
k
snvd
snv
snvd
k
k
snv

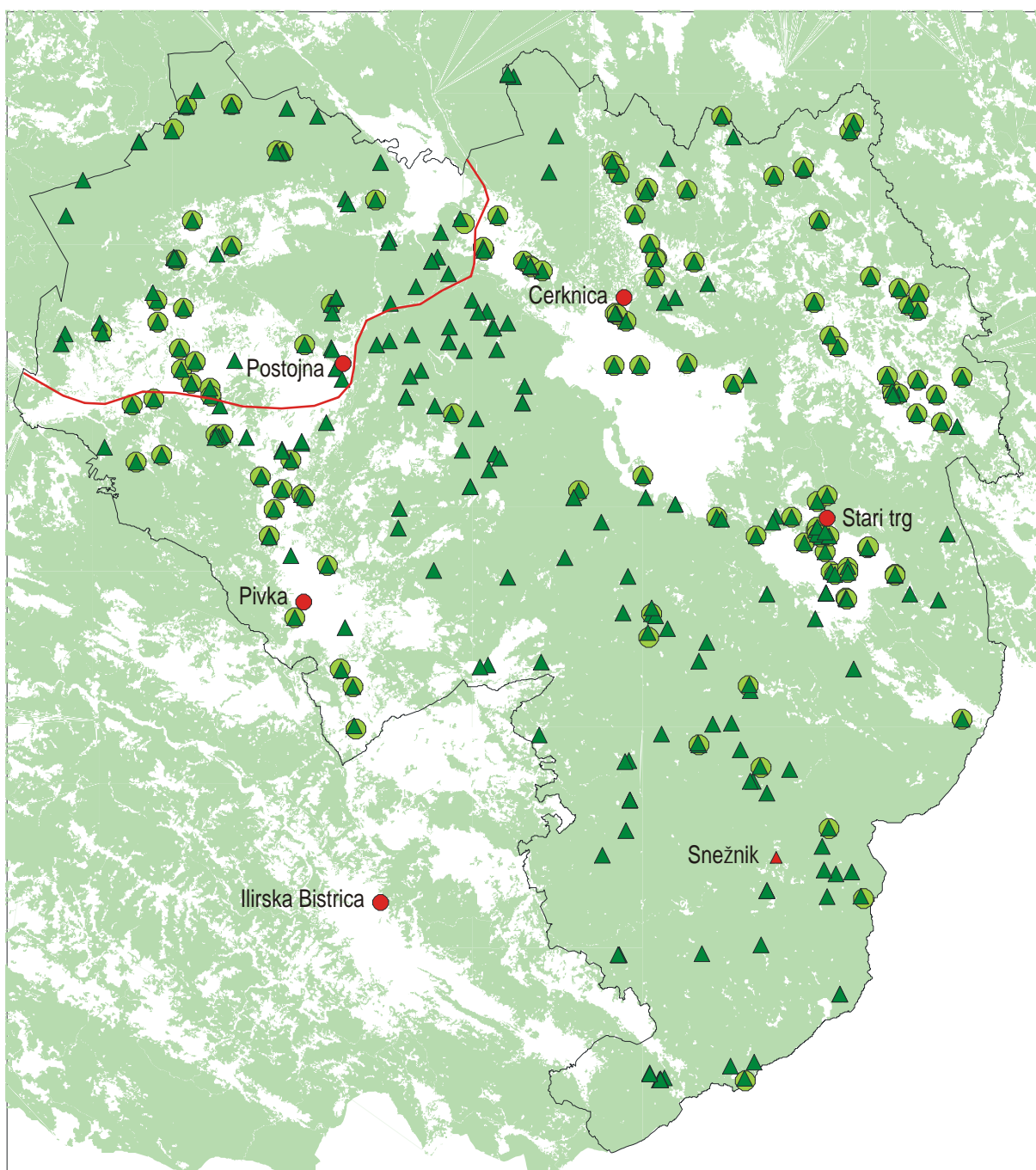
Sklep vrednotenja
snv
snv
snv
snv
k
snv
snv
snv
snv
snv
snv
k
snv
k
snv
k
snv
k
izbris
snvd
snv
snv
snv
snv
snvd
k
snv
snvDrž
snv
snv
k
k
snvDrž
snv
snv

Sklep vrednotenja
snv
snv
snv
snv
k
snv
snv
snv
snvDrž
snv
k
k
snvDrž
k
k
k
k
k
snv
k
k
snvDrž
snvDrž
k
k
snvDrž
snvDrž
k
k
snv
k
k
snv
snv

Sklep vrednotenja
snv
snv
snvd
k
k
k
snv
snv
snv
snvd
k
k
snvd
snv
snv
snvDrž
k
k
k
k
k
k
snvDrž
snvd
snv
k
k
k
snv
k
snvDrž
k
snv
snv
snvDrž

Sklep vrednotenja
k
snvd
snv
snv
k
snvd
k
snvDrž
k
snv
snv
snv
snv
snvd
snv
snv
k
snv
snv
snv
snv
snv
snv
snv
snv
snv
snv
snv
snv
snvDrž
snvd
snv
snvDrž
snv
k
snv

Priloga D: Drevesne naravne vrednote in izjemna drevesa na območju OE Postojna

Legenda: — meja OE Postojna; □ gozd; ● drevo, določeno za naravno vrednoto;
▲ izjemno drevo v evidenci OE Postojna; ● občinsko središče; ▲ Snežnik; — avtocesta

Viri: Zavod za gozdove Slovenije: slika gozda, meja OE Postojna, evidenca izjemnih dreves;
Zavod RS za varstvo narave: register naravnih vrednot